

HFM Könyvtár
20231113.

A kötet hiányos.

Hiányzik: p. 65-128.

HFM Könyvtár
20231113

692

858

692

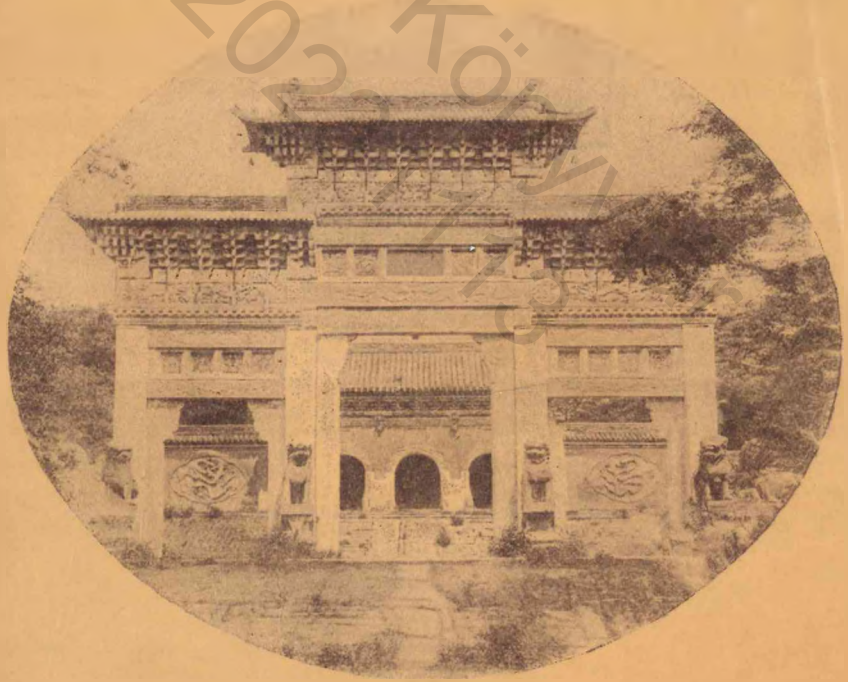
GRÓF VAY PÉTER

KELET MŰVÉSZETE

ÉS

MŰIZLÉSE

Két színes műlappal és tizenhét műmelléklettel

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irodalmi intézet és könyvnyomda

1908

Ára 16 K

Kötü sonuçlar doğurmuş ve bu nedenle...

TEKİRAN

TEKİRAN

TEKİRAN

HOPP FERENC
Keletásiai Művészeti
Múzeum

HFM Könyvtár
2023.07.13

HFM Könyvtár
20231113

858/1 (692)

GRÓF VAY PÉTER
KELET MŰVÉSZETE
ÉS
MŰIZLÉSE

KÉT SZINES MŰLAPPAL ÉS TIZENHÉT MŰMELLÉKLETTEL

HOPP FERENC
Keletázsiai Művészeti
Múzeum

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1908

858/1 (692)

HFM Könyvtár
20231113

ELŐSZÓ.

Az Iparművészeti Muzeumban tartott két előadásom, melyek közül az elsőt *Kelet-Ázsia művészetéről* tartottam, a másodikat pedig *Kelet-Ázsia műízlésének befolyásáról Nyugat-Európára*, indított e munka megírására.

*Kelet művészete
iránti érdeklődés.*

Az érdeklődés, melylyel a hallgatóság a tárgyat követte, mintegy azt látszott bizonyítani, milyen szívesen venné egy, a kelet-ázsiai művészetek és műízlést ismertető kötet megjelenését. Ma, midőn az egész Nyugat olyan élénk figyelemmel követi a Kelet eseményeit, közelebbről kezdi tanulmányozni annak viszonyait, belső életét, átalakulását, mind időszerűbb, hogy annak ne csak harczviseléseit, de béke alatt szerzett vívmányait is megismerje.

Khina és Japán művelődése évezredes. Az előbbi a mester, az utóbbi a tanítvány. A milyen tudományos amaz, épp olyan szellemes emez. A khinai cultura a hindostánnal a legrégebbi a világon és mai napig a hajdani nyomokat követi. Gondolkozás, fogalmak, eszmék a régiek, melyek a népet és annak életét évezredek át irányították.

Az ethica és æsthetica alaptételei változatlanok maradtak. Az eszmények, melyeket a történelem előtti őseik felállítottak, napjainkig uralkodók.

Mielőtt a Sárga Császárság művészetével foglalkoznánk, sohasem szabad tekinteten kívül hagyni neimcsak népismeit, de földrajzi viszonyait sem. Óriási kiterjedése, geologiai képződése, mind hozzájárultak sajátos viszonyainak kifejlesztésére. Mérhetlen síkságokat, fellegekig emelkedő hegláncz vált fel. Egyes területei, mindmegannyi sivatag, kopár és lakatlan, míg másutt földje művelt és ennek ellenére alig

képes táplálni a hangyabolyszerű túlnépesedést. Csatornai, melyek területét keresztül-kasul szabdalják, mindmegannyi folyam; olyan kivételes arányokban tervezték őseik. Folyamai pedig egy-egy tengerré szélesednek és a partok alig láthatók. Minden nagy, minden óriás a Sárga Császárságban.

Külső befolyások.

A külső körülmények nagysága, aránya, a tájkép komoly jellege, kétségkívül erős befolyással voltak a khinai szellem és cultura fejlődésére. Mert még ott is, hol nem találunk földrajzi előnyöket, se tájképi bájt, még ottan is meglep, mint minden, mi a rendes méreteket meghaladja, mint a hogyan hat mindaz, mi igazán nagy és hatalmas.

Ha Japán örökzöld berkei, viruló mezői, napsugaras tájképe elbájolják kedélyvilágunkat, Khina északi sivatagai, vagy a délvidéken elterülő mérhetlen szántóföldei, rengeteg őserdői, mindenekelőtt komoly, nagy vonásaikkal hatnak. És a milyen eltérő a két császárság földje, annyira különböző annak lakossága.

Testileg a japán kicsiny, de erős, csupa izom. A khinai ellenkezőleg magas, vállas és idegrendszere fejlettebb.

Az előbbi a cselekvés embere. Folytonos actió közepett él. Mozog, jár, dolgozik reggeltől estelig. Bámulatos életereje kifogyhatatlan alakban jó kifejezésre. Cselekszik gyorsan, sokszor gyorsabban, hogy tetteit ideje lenne megfontolni.

A khinai ellenkezőleg reflectiv. Mielőtt tenne, azt minden részletében átgondolja. Bármilyen testi munka nagyrészt az agy teljesíti, leleményesség, megfontolás, az actiót magát mintegy felére szállítja: mint gépezeteknél a csiga és emeltyűk. Az utolsó műiparos, cserepes vagy bronzöntő, zománczó vagy műkovács, rendszerrel és tudatos beosztással fejt meg feladatát.

A műves épen úgy mint a művész, az idegent első sorban technikai fejlettségével lepi meg. Csodálja a khinainál mindenekelőtt a kéz rendkívüli ügyességét, a páratlan türelmet, mi az egyes tárgyaknál megnyilvánul. De a nélkül, hogy vagy azok felfogását, vagy a bennök nyilvánuló érzést megértenék.

Nippon felfogás.

Japán készítményeinél már többet lát. Talán épen azért, mert a belső művészi érték csekélyebb, a finom színérzék és tetszős formák laikusra is jó hatással bírnak.

Keletázsia képzőművészeteinek bármelyik terén a nyugoti, legtöbb esetben, mint említém, csak a külső formát, vagy mi még károsabb, a piaczi árút veszi tekintetbe. Becsüli vagy elveti, a mint a mi álláspontunknak megfelel, de a nélkül, hogy igyekeznék a nemzet szemével látni és a nemzet értelmével itélni. Talán épen ezen körülményben rejlik, hogy míg a khinai művészet csak a szakemberek előtt ismert és kellőleg megértett, a japáni mind nagyobb népszerűsége tesz szert. És mégis a mester az előbbi. A teremtő művész-szellem, az úttörő a khinai volt.

Építészet, szobrászat, festészet és a képzőművészetek mellékágainak eredete a mult sötét homályába vész el. Az első dinasztikiak korából fenmaradt leírások világos képét adják az akkori műéletnek. Még fontosabbak e tekintetben a Sung és a reájok következő mongol császárok korából ismert emlékek, valamint a még máig is álló Ming-korszak épületmaradványai. Khina és Japán művészetével foglalkozván, okvetlen szükséges e művészetnek elméleti oldalait is megérinteni. Ugy a khinai, mint a japán alap gondolatot feltüntetni.

A khinai mindenekelőtt alapeszméjének erejével lep meg. Építményeiknél a fölfogás komolysága, a terv nagyszabása kelt *Khina eszményei.* csodálatot. Az egységes gondolat bámulatos kivitele az, mely roskadozó városaiban is megragad bennünket és mely a pekingi császári palotát még törmelékei közepett is a világ legnagyobb szerű udvarává teszi. Így vagyunk a művészet többi ágaival is. Az 1000 éves bronz-szobrok, a kincseket érő porcellánok vagy faragott gemmáikról ugyanezt mondhatjuk. A tárgy maga mint ilyen, talán hidegen hagy. A rajz és színezés nem felel mindenkor meg ízlésünknek. De a művészi fölfogás, melyet e mesterművek magukban rejtenek és a kivitel ereje lehetetlen, hogy ne ragadjon meg mindenkit, kit a művészet egyáltalán érdekel. És bár e művészetnek a mienkkel ellentétes fölfogása szokatlan is, a mi benne érdekes, az nem annyira maga a tárgy, mint inkább az eszme, melyet kifejez. És mentül tovább lakunk a Sárga Császárság földjén, annál jobban érdeklődünk népének szelleme iránt és azt jobban megértve, fölfogjuk mind világosabban vívmányait, a művészet és művelődés különböző terein. Idővel kezdjük méltányolni nemcsak e civilizáció történetét, mely századokkal előzte meg a miénket és a fejlődés magas

fokán állott, mikor Európát még ismeretlen vad törzsek lakták — de annak jelenségeit is. E nép történetét fénykorában tanulmányozva, nagy császárajainak életrajzát olvasva, némi kiengesztelést találunk a jelen kormányzat gyarlóságaiért. És csak ha tudósaikat, íróikat lapozzuk, kik a mi számításunkat megelőző időben éltek, nyerhetünk tisztább képet e nép szellemi képességeiről, mely messze túlhatolva saját határain, kiterjedt az összes szomszédos országokra és eljutott a távol Kelet szélső határáig, végre Koreán áthatolva, Japán művelődésének alapját vetette meg.

Japán művelődése és művészetének kezdetét az első koreai hódításra, tehát a VI. század derekára tehetjük. A hadvezérek zsákmányul megszámlálhatatlan műtárgyat hoztak magukkal. Egyidejűleg művészek is telepedtek le a szigetvilágba, kiknek fiai és unokái folytatták atyáik mesterségét. Mint régi hazájokban a különböző művészi cégek, szobrászok, festők, iparművészek különböző ágai, céheket képeztek az idegenből magukkal hozott művészetök hű megőrzésére.

Nippon művészete tehát, mint látjuk, Koreán át érkezett — khinai cultura műve.

Japán művelődés.

A hajdani japán művelődés Khinától volt kölcsönözve. Az ősz Japánnak nem volt nemzeti culturája. Koreán át szivárogtak Khinából Buddha, Confucius és Mencius tanai, innét vándoroltak be első tudósaik, művészeik, íróik. A mi nekünk a római és görög classicus, az volt Japánnak a régi khinai académikusok tana. Világnézlete kifejezését onnét kölcsönzé, művészei onnét nyerték eszméiket, irodalmuk ottan gyökeredző gondolatokat fejezett ki. Mint nálunk a latin, Japánban az irodalmi nyelv a khinai volt.

És e körülményből eredtek talán Nyugaton a távol két keleti népet illetőleg az általános tévedések. A két nemzet folytonosan össze-zavartatott; erényeik és hibáik fölcserélve, fény- és árnyoldalaik összekeverve lettek ösmertetve.

Hajdan különbség nélkül az eredetre, a mi a Sárga-tenger partjairól érkezett, egyszerűen khinainak, *chinoiserie*-nek neveztük, ma viszont mindent Japánnak tulajdonítunk. És így van ez a legtöbb téren, a két császárság szellemi tulajdonait vagy anyagi vívmányait tekintve, nagyjára mai napság is. Mintha Európa nem látná mindekkoráig

a két nép közt létező igazi különbségeket. És mindenekelőtt nem e különbségek *faji* és *lélektani* eredetét. Nem itéli meg azt, a mi lényeges és a mi eredeti, csak az köti le figyelmét, a mi szembetűnő és a mi mindössze külső.

Így ma, mióta Japán a világ harcsterére vonult, a mióta Nyugat gyors felfogású tanítványa, a mi meglep, az a külső siker — a belső átalakulás közönyösen hagy bennünket. Az erkölcsi érték iránt a nagyközönség jelenleg is csak olyan tájékozatlan, mint hajdan volt.

Ma csak az látszik érdekelni, hogy a kis japán harcos jól kezeli az angol fegyvert és hogy vakon megy a tűzbe, meghal ezrével. És viszont Khináról sem óhajt sokkal többet tudni, mint hogy elmaradt — tespedő.

De hogy melyek az e viszonyokat létrehozott eredő okok, hogy van-e kilátás további változásokra, az mintha kevésbé látszanék foglalkoztatni. És mintha ma épen olyan közönyös lenne a Sárga-tenger különböző népeinek belső tulajdonait illetőleg, épen olyan kevésbé igyekeznék megismerni lélektani eltéréseit, erkölcsi erejét, mint a milyen kevésbé fogta fel azok hajdani történeti fejlődését, művelődéstörténetét és egész belső szellemi világát.

Ez a félreismerés kiterjed általánosságban minden irányban. Nem egy tudományos gyűjteményben találunk japán tárgyakat khinai elnevezés alatt és nem ritkán esik meg, hogy a japánok műveit nevezik kkinaiaknak. Sőt az is előfordul, hogy komoly műtörténészek Japánban keresik az alapeszméket, melyeket mindössze kölcsönzött.

Ne téveszszük szem elől, hogy a mi Kelet-Ázsia művészetét

<i>Belső érték és szellem.</i>

kiválóvá teszi, az első sorban annak belső értéke és szelleme.

Ma, midőn e művészet mindjobban divatba jó nálunk is, ne cseréljük össze annak belbecsét külső fogyasztásaival.

Tanuljuk meg abból azt, a mi komoly és igazán művészi és ne szoritkozzunk egyszerűen a külső jelenség utánzására, arra, a mi szembetűnő vagy bizarr.

Mint régen a XVII. és XVIII. századok baroque és rococo ízlésére, épen olyan közvetlenül hat keletázsiai æstheticája a jelen úgynevezett *art nouveau* vagy secessió irányzataira.

De a hatás nem mindenkor szerencsés. Mit ma olyan gyakran utánoznak, egyszerűen pár túlzás a körvonal terén, vagy új, ismeret-

len árnyalatra szorítkozik de a nélkül, hogy fáradságot vettek volna ezen sajátos művészetnek életerős, mindenekfelett érző közvetlenségét magokévé tenni.

Elleste a formát, megfigyelte a szint, mind azt, a mi szembetünő és látható, de a nélkül, hogy az érzést és szellemét felfogta volna. Jóllehet ennek megértése első sorban fontos, hogy megismerjük mű-története eredetét és fejlődésének főbb vonásait. És csakis így tanulmányozhatják előnyösen, kiknek nincs módjukban Japánban utazni, műgyűjteményeinek tárgyait.

Csak így lesz Kelet-Ázsia művészete élvezhető, csak így lehet azon művészet befolyása hasznos.

Khina úttörése.

Mentül közelebb foglalkozunk a khinai és japán művészettel, annál jobban látjuk, hogy az eredet, az úttörés az előbbit illeti meg. A nagy hírre szert tett japán festők, szobrászok, cserepesek, bronzöntők Khinának voltak rendkívüli tanítványai, egyes utánczói. És a mi a kivitelt illeti, abban sok esetben mesteröket is felülmúlták. A részlet határozottan finomabb és az előállítási ügyesség terén olyan magas polcot értek el, melyhez hasonlót a világ egyik műipara sem mutat fel. De mindez inkább a kéz bámulatos jártasságára, mint az agy termékenységére vall. A művészi alapgondolat, a megteremtő erő az ó-khinainál kétségkívül eredetibb vala és jóllehet a részlet sokszor kezdetleges vagy befejezetlen, maga a felfogás mindig nagyszabású és az alapgondolat megragadó. Ezt fogjuk tapasztalni az építészet terén is. Khina márványból és kőből faragott yamen és pagodáit Japán hasonló, de mindössze fagerendákból állítja föl és zindelylyel vagy náddal fedi. Hasonlók a viszonyok a szobrászat és festészet összes ágaiban. A japán csodálatraméltó *Kleinmeister* volt, de ép úgy tekintett Japán Khina felé eszményeiért, mint a hogy a nürnbergi műiparos-czégek mintáikat a szomszédos Olaszországból kölcsönözték.

És a milyen kitünő utánczója volt Nippon a hajdani Sárga Császárság intézményeinek, épen olyan káprázatos gyorsasággal sajátítja el újabban Európa civilizatioját. Assimiláló képessége szinte hihetetlen. Ha összehasonlítjuk a mai Japánt az ország félszázadelőtti képével, csudálkozásunk érthető. Az egész birodalom egy csapással változik át a legősdibb szervezetű hűbér uralomból a leghaladóbb képviseleti állammá.

A Sogun uralmát a parlament helyettesíti, a hajdani samuraiból germán mintájú katonát farag, mesteri kisiparosát gyármunkássá alakítja.

Sőt tovább megy, egy napról a másikra semmisíti meg régi eszméit és az új constitúcióval egy új vallást is létesít. Buddha tanait, mely nemcsak ethikai, de æstheticai felfogásának is alapját képezte és mely a VI. században egy napról a másikra elsöpörte az ősvallást, most ismét shintu hittételek pótolják. A mikádó parancsára megváltozik minden; kormányzat és hadsereg, népnevelés és népgondolkodás, sőt hite is.

Belső átalakulás.

ldh

Lo

De a császár parancsánál is hatalmasabbnak látszik a mai kor szelleme, mely az amerikai hajórajjal kötött ki Japán partjain és szivárgott az ország belsejébe. Midőn Perry tengernagy 1853-ban horgonyt vetett Yokohama vizeiben, egy épen olyan mély megrázkódás érte Japán culturéletét, mint volt az, melyet ez első hódításból visszatért jönnök okoztak volt 553-ban, tehát másfélezzreddel azelőtt.

Tu

A prehistorikus állapotok a milyen gyorsan változtak át hajdan a hindosztán világböles tanainak megismerése következtében, épen olyan sebesen karolja fel a jelenben az újonnan megismert és fejlettebb keresztény civilisatiót.

És ki tudja, hogy e nemzet a mienktől annyira eltérő és mindenekfelett synthetikus gondolkodás-menetét és melegen érző lelkületét nem-e fogja a gondviselés e kerülő utakon nemcsak a keresztény cultura, de a keresztény hit megismerésére is vezérelni.*

* Segédeszközökül és kútforrásokul munkámhoz a keletázsiai missioházak levéltárait, a japán műtörténelmi kiadványokat és császári gyűjteményeket használtam.

HFM Könyvtár
20231113

KHINA.

HFM Könyvtár
20231113

HFM Könyvtár
20231113

KHINA MŰVÉSZETÉNEK ESZMÉI.

Kelet-Ázsia művészetéről emlékeztet meg, az első helyet Khina és Japán alkotásai foglalják el. A tárgy nem ösmeretlen. Mióta az első portugall hajósok kikötöttek a Fülöp szigetcsoport, valamint Macaó, Canton táján, és később, midőn Németalföld fiai beutazták Japánt, sőt meglátogatták Korea öbleit is, visszatérve mindannyian nagy mennyiségű emléktárgyakat hoztak magokkal. A különös csecsebecséknek nagy kelendősege volt. Így mihamar rendes kereskedés fejlett porcellán, himzések, bronzok, faragványok, lakművek, festmények és egyéb műtárgyakkal.

A XVII. és XVIII. század művészete nálunk kétségkívül erősen van befolyásolva e tengeren túlról érkezett formák és színek szokatlansága által. A régence és baroque izlése változatlanul dolgoz fel khinai motivumokat, sőt tovább megy és egyszerűen utánozza a pagodák, mandarinok és poticheok egész tarka világát. A chinoiserie divatban voltak. Japánra később került a sor és tudatos megismerésre, méltánylásra egy-egy *Montanobu* vagy *Hokusai* csak a múlt század közepén a francia réaliták körében talált. De Nippon mihamar általános népszerűséget vív ki a Nyugaton. Régi ellenzói, fegyverei, legyezői, diszszekrényei, csészei egyforma keresettségnek örvendenek. Ma elegendő, hogy egy tárgyról azt mondjuk, hogy japán és az, kivált ha szokatlan, óriási árat ér el a vásáron. Mint hajdan a khinai, úgy ma a felkelő nap népének izlése befolyásolja a modern stylus tovafejlődését. És nevezzük art-nouveau vagy secessiónak, a hullámos vonalat és az ellentétes színeket, mely ezt jellemzi, a távoli szigetvilágtól kölcsönöztük.

Művészi felfogás.

De nem annyira e kacskaringós vonás, vagy a bágyadt szín az, a mi érdekes e művészetben, mint inkább az érzék és felfogás, melyet az kifejez. A műtárgynál magánál, legyen bármennyire tökéletes, fontosabb a művészi szellem, mely abban mintegy megjegeczesedett.

A forma csak másodsorban jöhet tekintetbe, az érzés a mindenek előtt fontos tényező. A művészi érzék képezi a műalkotások belbecsét, bárminő oskola és bárminő nemzeti alakban jelentkezzenek is.

A művészet alapját, mint minden népnél, úgy a khinainál is a hit és szeretet képezte. Első szobraik istenségeiket öröközték meg, az első festmények a túlvilág alakjait igyekeztek megvalósítani, első költeményök fohász volt. Az első házat bálványaiknak építették, az első dal őt dicsőítette és az első versek a mennyek felé emelkedtek. Ezt tapasztaljuk műtárgyaiknál; a legkorábbi faragványok, festmények, bronzok, zománczok, porcellánjaik oltáriszereket képeztek. Egyszóval mind azt, mi nagy és pompás, mind azt, mi igazán szép e népnél is, vallásos érzés teremtette.

A művészetek fejlődése és a művészi érzék fellobbanásának időpontja szorosan összefügg Buddha tanának elterjedésével. És mielőtt a sárga császárság artistikus életével foglalkoznánk, szeretnénk Ázsia művészetének bölcsőjéről szólni, mely a Himalája lábainál Indiában ringott.

Az eredeti forrásból kiindulva, sok érdekes ágazatra vezetne kutatásunk és minduntalan hajtásokra akadnánk, melyek itt a Sárga Császárság földjén, mint Közép-Assiria ásatásai közepett Athene accropolisán vagy Etruria beomlott sirjaiban, e közös, hajdani, emlékezet előtti törzsekre engedne következtetni.

Hogy e számos analogia között mennyi az organikus rokonvonás és mennyi a pusztán véletlen műve, minden régész számára kiaknázhatlan kutatás tárgya. Hogy az annyszor előforduló Meander fodros hullámai egy patakából ágaztak-e el Nagy Sándor és Kublay Khán székvárosának műtermeibe, örökre nyílt kérdés fog maradni. És úgy vagyunk a többi főbb alapgondolattal vagy sok aprólékos részlettel, melyek minden cultur-nép ősmultjában egyaránt megtalálhatók.

Conservatív irányzat.

Khina több évezredes múltú műtörténetének ősmerte, fájdalom, nagyon hézagos. Nagyságának első időszakaiból mű-

emlékeket nem birunk. Mindössze a classikusok műveiből látjuk, hogy művészetők századokon át járt nyomból-nyomba lép és teljesen változatlan maradt.

A conservativismus, mely e nép gondolkodásmódjának alapvonása és a mi Konfucius tanával még csak jobban meggyökeredzett, művészetőknek is egyik főjellemvonása. Szinte emberemlékezet előtt megállapított és elfogadott formák maradtak a mérvadók, kötelezők egész napjainkig. És ez nemcsak magára az anyaországra nézve állott, hanem kiterjedt a mérhetetlen császárság hűbéreseire, szomszéd államaira; Nanking vagy Peking befolyása érvényesült Turkesztántól Kóreaig és Szibériától a Fülöp szigetcsoporthoz. Khina művelődése irányította a sárga faj százszoros millióinak gondolkozását és Khina művészete nyújtotta a formát és szint, a hangskálát e megszámlálhatatlan népesség belső érzései kifejezésére.

A szerint, a mint a központhoz közelebb vagy távolabb esik, ragaszkodik több vagy kevesebb pontossággal az alap szabályokhoz, melyektől azonban soha el nem tér. A *Han-Lin* académiája szava döntő mindenfelé a sárga fél-földtekén. És nagy íróik csaknem olyan olvasottságnak örvendenek az elzárt Tibetben, mint Japán barátságos szigetein. Ezt találjuk a művészet terén is, híres építészeik, szobrászaik, festők alkotásai mérvadók minden irányban. Az összes képzőművészetek, mint az irodalom, a közös felfogást hozza kifejezésre. És a mi mindenekfelett érdekes, tekintjük a leggazdagabb yament vagy legmagasabb pagódát, a legértékesebb bronz szobrot és páratlan finomságu pergamen képet, a mi a legbámulatosabb kivitel, legtökéletesebb kézműnél is jobban megragad, az maga az *alapgondolat*. Így vagyunk a *korral*, melyből a műtárgy ered és így az *iskolával*, melynek előírásait az követi, — mindez csak külső tényező. Egyik kor lehet előrehaladottabb az előzőnél a technika terén és az egyik iskola izlése, modora tökéletesebb a másiknál, kifejezési módjok csak másodsorban jó tekintetbe, de a mi fontos, az a gondolat, mely formát ölt, a génius, mely kifejezésre jut, melyet keres az emberi szellem, mi a művészetben minden időben megnyilvánult.

Mint előzőleg volt alkalmunk megemlíteni, Kelet-Ázsia művészetének mestere Khina és e mester, e föld és népének ethikai és

Eredő eszmék.

vallásos érzéséből született. Szabályai, parancsai változatlanul ugyanazon felfogást tükrözik vissza. Nem csupán a gondolat, de a gondolkozás-mód is azonos. Az eszme megannyi theologiai vagy philosophiai alap-tétel és a mű annak mintegy symbolikus kifejezése. Így egy-egy épületet, szobrot, vagy festményt nem elégséges csupán látni, igyekeznünk kell azt meg is érteni. Ha nem is lényeges a tárgy, melyet szemlélünk, de fontos a fogalom, melyet az hivatva van kifejezni. És e feladat reánk nézve annál nehezebb, mert eltekintve, hogy e symbolismus sok esetben zárt könyv marad, annak kifejezési módja stilizált. És így jutunk a khinai művészet egy nagyon rövid értelmezéséhez, (melyet mint sarkigazságot elég hasznos megjegyezni), hogy annak nyilvánulása *stilizált-symbolismus*. De nagyon messzire elterelődő elméleteknél és a khinai művészet philosophiai magyarázatainál több időszerű és alkalmi érdeket nyújtanak e sajátos művészet különböző megnyilatkozásai.

Képzőművészetük alkotásait felsorolva, az első helyet kétségkívül építésze foglalja el, másodizben a szobrászat s aztán a festészet következik, bár jelentőségre Európára talán legtöbb vonzerővel apróbb tárgyai, a faragványok, lakkok, egyszóval az iparművészetek bírnak.

II.

ÉPÍTÉSZET.

A khinai építészet eredetét mély homály fedi. Tekintve e nép több ezredéves rendkívüli multját, szinte érthetetlen, hogy nagyobb mennyiséggel nem maradtak műemlékek. Az ország területén elszórt épületek alig számítanak többet pár századnál, az ezredes multuak már majdnem kivételeknek nevezhetők. A műtörténészek az okot különböző körülményekben keresik. Egyike ezeknek az építési anyag. A khinai épület főalkatrésze mindenkor a fa volt, mely daczára rendkívüli minőségének, az éghajlat viszontagságainak hosszabb ideig ellent nem állhatott. Ez, azt hiszem, a legfontosabb anyagi ok. Az erkölcsi hátrány pedig azon körülményben rejlik, hogy az egymás után következő dynastiák az őket megelőző császári házak sirjai, pagodái, jamenjei megóvása helyett mindek előtt ujakkal kivánták uralkodásukat megörökíteni.

*Ritka
maradványok.*

Az ország belsejébe utazva, először is a különböző templomok, házak, hidak rozoga állapota lep meg. Egyik-másik korát pár száz év választhatja el, de külsőleg nehéz lenne megállapítani, melyik az ősbib, melyik az ódonabb. Sokszor még a régibb jobb karban áll. Izlés és rajzra nézve változatlan mindannyi. Századok óta a legkisebb változás Khina építészetének rendszerében nem fordult elő. Habár épületek e legrégeb korból már nem is léteznek, de tudományos műveik, nemzedékenkint újra nyomtatott classicusaik műveiből szerezhetünk meggyőződést, hogy Khina mai napig népszerű stilusa 2500—3000 évre vihethő vissza. De lehet az is, hogy talán még öregebb, a mennyiben az alap gondolat az ősember első kunyhójával azonos. Pár a földbe ásott rudra keresztbe fektetett pózna képezte az épület vázát, hogy

eső és nap ellen védelmet nyújtson, befedték aztán sással, rizs-szal-mával, vagy északon állatok bőreivel. Talán innét van, hogy többen a sátorban keresik a khinai ház őseit és a nemzeti stílust *ting*-nek neve-zik. Egy másik felfogás a rovátkás cseréptetőzetben az egymásra illesz-tett bambuszkéreg utánzatát véli felösmerni. És épen azért terjedt el a nézet, hogy a két oldalt felperdített ereszt és a közepén megereszke-dett mestergerenda egyszerűen a sátorfedél szilárd anyagból készült utánzata. De végre is e feltevések csak annyiban bírnak horderővel, a mennyiben egyetértenek, hogy a khinai építészeti az idők hosszú folya-mán és a nemzeti művelődés legvirágzóbb időszakain keresztül is meg-örizte első alakját, főbb vonásait, alapgondolatát.

Az építészeti
alapgondolatai.

A khinai építészeti ezen alapgondolata volt az, mi első percztől fogva meglepett. És ez volt a pont, melyre nézve olyan sokszor nem értettem egyet az általánosan elfogadott magyarázatokkal. Mindenekelőtt sajnálom, hogy íróink, archeologusaink tulsok horderőt kölcsönöznek mindannak, a mi részlet, a mi mellékes és nem veszik tekintetbe a mi lényeges. A kivétel, bevallom, nagyon sokszor gyarló. Az anyag értéktelen. De a felfogás, az alapgondolat, az mindannyiszor világos, kivétel nélkül egyöntetű. A ki a khinai építészeti tanulmá-nyozni óhajtja, mindenekelőtt annak az eszméivel kell, hogy tisztába jöjjön. A legszerényebb falusi kunyhó, nagyvárosi csarnok, vagy a szent berkek kolostorai, egy-egy fogalmat képviselnek.

A *fogalom*, vagy mondjuk jobban *eszmény* az, a mi megragad és a mi mindenkor nagyszabású. Az egyszerű khinai polgári lak, jóllehet sze-rény földszintes épület és annak daczára, hogy udvarai gyakran szemét-lerakásra szolgálnak, felfogás dolgában messze túlhaladja a mi állás-pontunkat. A helyett, hogy egy-egy épületet, mindössze pár szobát készítenének, megalkotnak egy tervszerűen kidolgozott egészet, udvarok, mellékhelyiségek, pitvar környezi magát a lakosztályt és fejezi ki a maga teljes összhangjában az otthon fogalmát. És innét van, hogy még a nagyon rozoga khinai ház is a maga nyomorában együttesebb hatást kelt, tökéletesebb, mint a legköltségesebb butorokkal berendezett európai lakás, mely mindössze több vagy kevesebb számú szobára szo-rítkozik. De bármily fényesek legyenek e termek, bármilyen drága a berendezés, csupán megannyi zárt helyiség, mely legfeljebb azon

LÁMA LAK.

HÖRPI ÉRE
Keletázsiai Művészeti
Múzeum

HFM Könyvtár
20231113

gondolatot fejezi ki, hogy *menhelyül szolgál* és mondjuk, oltalmat ad. De viszont elszigetel a természettől, mi végre is az élet egyedül megfelelő kerete.

Mielőtt a különböző khinai épületeket ismertetnénk, nem lesz felesleges ez épületeket szabályozó canonokról megemlékezni. Háromezer év óta a főszabályok változatlanok. Szigoru törvény írja elő minden épület tervrajzát. A magánházak a polgárság társadalmi állása szerint vannak szabályozva. A templomokat a szerint, a mint Buddha, Thao vagy Confucius tiszteletére épülnek, különböztethetjük meg. De a különbség még ezen esetben is aránylag oly csekély, hogy az idegen nemcsak az eltérő felekezetek házai között nem lát különbséget, eltérést, de a közönséges hajlékoktól sem tudja megkülönböztetni. A körvonal, a szín, a külső, fővonásaiban mindenkor azonos.

Khina vallásos épületei, a *yamen* vagy közönséges háztól alig különböznek. Alapjában véve mindenkor nem egy, de épen úgy, mint a yamen, három épületből áll. Az első egyuttal előcsarnokul szolgál, a második már valamivel nagyobb és az udvar ellenkező oldalán foglal helyet, míg a tulajdonképeni imaház a második udvar mélyén emelkedik. Az előcsarnok fülkéjében rendszeren négy óriás szobor áll, kettő jobbról és kettő balfelől. Négy ór, mint a hagyomány mondja. A háboruban elvérzett harcosok. E szobrok a mennyire sajátosak, épen annyira érdekesek is. Ha a kivitel nem is mindig művészi, de a mozdulat, a plastica erős és életteli. De erről a szobrászatról beszélve emlékezendek meg. Ez alkalommal *symbolicus* jelentőségükről akarok szólni. Mind a négynek megvan a külön jelentősége. Az első a tisztaságot, levegőt jelképezi, kezében kard, melyet megsuhintva, mint a nép hite tanítja, nyíl és lándzsa esővel árasztaná el a világot. A második színe vörös és kezében kard helyett legyezőt tart. Ő a föld szelleme és ha megforgatná szerszámát, földrengések keletkeznének.

A tenger szellemét a harmadik képviseli. Jelképe lant, ennek hangjaira keletkezik a szél és vihar.

A nép képzelőtehetsége legcsodálatosabb módon a negyediknél nyilvánul. Ennek oldalán zsák áll. A zsákban egy egér és ha ez kiszaladna, menten szárnyas elefánttá változnék. Mind megannyi metaphora, melyeket népköltők, classicusaik páratlan közvetlenséggel, bájos naivi-

A yamen
tervrajza.

tással dolgoztak fel. Csupa symbolum, melyek arra vannak hivatva, hogy az épület jelentősége látható alakban is kifejezésre jöjjön: hogy a belépőt hangolja.

A második csarnok már Buddha szobrának van szentelve, Buddának a jövőendő incarnatióját ábrázolja. A szobor ismerős, el van terjedve az egész keleten: Buddha a maga mozdulatlanságában van jelképezve. Körülötte több más szobor és a szertartásokhoz szükséges harangok, imagepek állanak.

A tulajdonképeni templom a harmadik épület és a főhelyet a mult, jelen és jövő megtestesült Buddái foglalják el. A helyiség maga mindenkor oszlopcsarnok. A nagyság szerint változó számú oszlopsorok hasítják át a csarnokot. Ez oszlopok magassága változó, a szerint, a mint első, másod vagy harmadrendű az épület, de legtöbbször simára vannak gyalulva és vörösre fénymázolva. Talapzatuk néha kő, de azon esetben is teljesen lapos és inkább egyszerű tálczát, mint emelvényt képez. A diszítés a gerendázatnál gazdagabb. Sok esetben mesterei faragványok diszítik az egész mennyezetet, sőt a legtöbbet festett művek is diszítik. Újabban a hajdani faragványokat és festményeket nyomtatott vastag papír utánozza, de e hasonmás is hűen követi a régi előírásokat és rajz és színezés az eredeti hű másolata.

A diszítés
alkalmazása.

A diszítés fő súlyát az építész az ereszet kivitelére helyezi, melyek mindenkor az ácsművészet remekei. E messze előre hajló darázs-fészekszerű ereszen nyugszik a nehéz, sátor-szerű tetőzet, mely fényesebb épületeknél dupla, sőt sokszor háromszoros. A tető anyaga változó, de formája mindenkor ugyanaz. Úgy van a házak talapzatával is, mert a khinai ház alapzat helyett terrasse-szerű emelvényen áll. E talapzat, mint a fedél, ismét egy-két, vagy háromszoros. Karzatok, ballustradeok környezik és közepén lépcsősorok vezetnek a bejáráshoz.

Ha a khinai építészet igazi nagyságát az alapgondolat és eszmék képezik, külső megjelenéseinek összhangot, egyöntetűséget annak a rendezett tagoltság és a teljes symmetria kölcsönöznek.

Egy, három, öt, vagy hétszeres minden. A mit jobbról látunk, meglehetünk győződve, hogy baloldalon sem hiányzik. Ha az építőmester teheti, a központot mindenkor szárnyakkal, mellék-részletekkel, mint méltó kerettel igyekszik határolni.

Hogy æstheticai szempontból fogadták-e el a hármas rendszert, vagy az uralkodói fény kívánta-e a sokszorzást, eldönteni nehéz, sőt a legnagyobb valószínűség szerint közbejárult mind a kettő és talán a legerősebb tényezőül a buddhistis hármas tétel szolgált. Meglepő, hogy ma minden imaház, yamen, palota, vagy egyéb Buddha, Confucius vagy a császári család számára készült épület e hármas rendszert mutatja. A bejárathoz, mely hármas kapu, három híd vezet. A három belső udvart három egymás után következő csarnok választja el, hármas talapzatokon emelkednek az épületek, az imaházak, paloták, templomok. Hármas lépcsősorok emelkednek a küszöb előtt és hármas tető koronázza a maga nemében befejezett műremeket.

Műremek, ismétlem. Még azon esetben is, ha a részlet itt-ott nagyon selejtes, ha bejárata rozoga, a csarnokok csúrszerűek és az építkezési anyag kezdetleges, vagy a kivitel hiányos is. Műremek, mert a felfogás nemes és az eszmény, melyet szem előtt tart, a mindennapi felett messze tulemelkedik. A közvélemény, az elfogadott kritika, rendszeren első sorban a khinai építészet anyagát veti szemre. Minduntalan hiányait hozza fel. Nem látszik megbocsátani, hogy anyaga nagyrészen fa. Összehasonlítva Ázsia többi kulturnépei építészetével, a hiányok, legalább első pillantásra, nagyon szembeötlők. Assyria sirjai, Persepolis templomai, Egyptom gulái, a maguk nemében felülmulhatatlannak. Erő és hatalom fogalma fényesebben nem nyilvánulhatott meg. Az æstheticusan szép Görögországban érte tetőpontját a csodaszerű; a fantasztikus India, Braman, és Jain szentélyeiben nyilvánul legtetszebbben. De Khina érdeme ez összehasonlítások dacára is alig veszt, alig csökken, és Khina művészetének és mindenekfelett építészetének a gondolat mélysége, eszméinek bölcsészeti értéke képezi igaz és változatlan érdemét.

*Elhanyagolt
részletek.*

A khinai ház mindenekelőtt e földi lét keretül szolgál. Feladata a családnak nemcsak lakást, de otthont is nyújtani. Törekvése, célja is, mint a madár fészkének, teljes védelmet biztosítani; s a külvilágtól elszigetelőül szolgálni. De az egyszerű anyagi szükségleteknél bir magasabb eszményekkel is, a mennyiben körfalakkal elzárt udvarai, gyümölcsösei, virágoskertjei mindmegannyi kis világot képeznek békés lakói boldogítására. E nép gondolkozásmódjának, ethikai felfogásának meg-

felelő hajlékot nyújt és ennek megfelelőleg belőlről fejlődik, udvarról-udvarra haladva jutunk a szebb és szebb pontokhoz, míg a család areseinél találjuk teljesen elrejtve mindazt, mi legértékesebb, és művészi szempontból a legtökéletesebb. Kifelé mindebből egyszerűen egy kerítés látható. A szó: *homlokzat*, a khinai építészetben ösmeretlen.

Nevezetesebb
épületek.

Könnyebb megértés céljából azt hiszem egy pár nevezetesebb épület, műépítmény felsorolása nem lesz felesleges.

Az egyházi építészet terén az imaházak, pagodák, láma-kolostorok, remeteségek a legjellemzőbbek. Utazzunk bármerre, forduljunk meg a sárga birodalom legelhagyatottabb pontjain, ott találjuk mindannyiát városban és falun, elrejtve őserdőkben, vagy elhagyatva a pusztaság közepén. Legpompásabbak kétségkívül a két vagy mondjuk három császárváros: Peking, Nanking és Mukden épületei. De nem kevésbé érdekesek a teljesen archaicus vidéki emlékek. Festői szempontból, művészi felfogás dolgában éppen azok a legjellemzőbbek, melyek a völgyekben elrejtve, a folyamok mentén húzódnak meg és egyesítik a természetet a művészettel, vagy pedig azon karcsu pagodák, melyek a szinte hozzáférhetetlennek látszó vulkánikus hegycsúcsokat koronázzák.

Az egyházi épületek, mint előzetesen már említém, ha külsőleg különböző alakokat mutatnak, úgy viszont belsőleg is eltérők a szerint, a mint különböző célnak szolgálnak. De nagyon eltérők a Khina különböző részeiben elterjedt vallásfelekezetek is. A két legelterjedtebb vallás a buddizmus és thauizmus; az előbbi megalapítója a hindostán Gadama, az utóbbié pedig Lao-tse, a nemzet évezredek előtt élt bölcsésze. A két fő valláson kívül van Mohamednek is számos követője a sárga császárságban és a mecsetek száma is ezrekre megy. Jellemző e népfajra és mindenekfelett mindent többé-kevésbé átalakító ezredes nemzeti kulturájára nézve, hogy e különböző, nagygyára idegen eredetű felekezetek házai is teljesen átalakultak idővel és ma buddista pagoda, taoista yamen vagy Mohamed moskeja egymástól alig megkülömböztethetők és mindannyi egy-egy khinai yamenhez hasonló. Sőt első pillantásra belsőleg is kevés eltérést tapasztalunk; az oszlopsoros csarnok felfogása mindenkor azonos és annak diszítésében a faragás vagy festészet terén a nemzeti izlés a jellemző.

12/110
Jut

Ldh

III.

EGYHÁZI ÉPÜLETEK.

A birodalom legszentebb szentélye a Pekingben álló menny temploma. Itt áldozik a mennyek fia, mint a császár magát nevezi, mennyei atyjának. O egyedül és senki más nincs hivatva az oltár előtt térdre borulni. Mint látjuk, a menny szentélye nemcsak vallásos, de a nemzeti eszmény kifejezője is. És ennek megfelelőleg nem egy épület csupán, de egy egész kis birodalom. Leírni nehéz, mint mindazt, hol nem az anyag, de az érzés dominál. Hogy némi fogalmát adjam, fővonásaiban következőleg vázolható. Peking főkapujától jobbra egy négyszögmérföld területet magas kőfal zár körül. A kőfalon belüli részt a szent berek foglalja el. Berek, de nevezhetnők őserdőnek. Fái megannyi százados czédrusok. A főkapun átjutva, melyet jobbról-balról két császári sárkány őriz, egy fasor elé érünk. A végnélküli lugast vagy alagutat örökzöld lombzat boltivezi. Az utat gyepek és moha szőnyegezi, középen mesgyét egymás mellé rakott márványlapok képeznek. Imitt-amott egy-egy híd vezet át mesterséges patakokon. A partok virágosak. A víz tiszta és hűen tükrözi vissza a fehér hidakat, sötét lombzatot.

*A menny
temploma.*

Ez a bejárat, mondjuk, a bevezetés a nagy pagodához. A monumentális épület egy mezőség közepett áll, melyet az erdő szélén az áldozathoz szükséges rézüstök, érczkatlanok vesznek körül, és távolabb több melléképület határol.

A főépület a közepet foglalja el. Pár száz láb átmérőjű talapzaton emelkedik a fő pagoda. A talapzat tulajdonképp egy épület önmagában. Emelet magasságú lépcsőzet környezi, faragványok díszítik.

És mindez a legszebb minőségű és legfehérebb márványból van építve. A pagoda faoszlopokon nyugszik. Megannyi óriás árbocz. Hunán leg-sugarább czédrusai. Diszítésök mindössze sima márvány talapzatra és főre szorítkozik, és mindannyi simán sötét veresre van fénymázolva. Az ereszet csipkeszerűen finom, faragott. A fedél pedig csillogó porcelánból készült. Mindez alapjában véve primitív architectonikus eszköz. Sőt azt is értem, hogy épen ennek következtében nagyon sok mű-történelmi munka nem látja annak komolyabb érdemeit. Egyszerű-sége dacára ez a pagoda ezüst csillogású márvány talapzatán, sötét rubin oszlopsorával, safirzománczos fedelével koronázva, befejezett műremek.

A főoltár.

E pagodától egy hármás bejáratú díszcsarnokon át a nagy be-járat, mondjuk via triumphalis, a főoltárhoz vezet. És ha nehéz megérteni annak, ki nem látta az imént körvonalazott pagoda nagy-szerűségét, még nehezebb elképzelni e főoltár képét. Hiszen mindössze egy alapzat az. Vagy mondjuk egy köralakú csonka gula. Pár lépcső. Egy nagy sima lap. Más semmi. Mindebből a következtetés csak nagyon természetes lenne, hogy Khinának magasabb fokú építészeti fogalmai nem léteznek. És ez állítás ismét teljesen attól függ, mit nevezünk építészeti fogalmaknak. Az őserdő közepett elrejtett fehérmárvány emel-vény a maga keresett egyszerűségében teljesebb hatást kelt a legbonyo-dalmasabb épületsopornál.

Művészi szempontból a felfogás, mely mindenekelőtt a körvonalak nemességével, az építészeti anyag kifogástalan minőségével akar kifeje-zésre jutni, felette finomult; izlés dolgában pedig szinte keresett, a milyen tudatosan veszi számításba a zöld pázsit és fehérmárvány, a csillogó patak és az erdő sötét háttérének valeurjeit. Talán a föld kerek-ségén a Szahara sivatagjából kiemelkedő piramisok és Peking szent-berkében álló menny oltára művészi szempontból a két legbefejezet-tebb alkotás, a mennyiben mind a kettő a legközvetlenebbül függ össze környezetével, a légkörrel, és legteljesebben felel meg rendeltetésének. Mindkettő mintegy organikus terméke a földnek, melyen állanak és a legközvetlenebb kifejezői a nép érzületének, mely építette. A han-gulat és érzés, mint minden műremeknek, úgy a menny szentélyének is két fő érdeme. A nemzeti felfogás, mely azt tanítja, hogy urok,

császárijok a mennyek fia, és birodalma boldogságáért a mennyhez kell fohászzkodnia, mysticus, panteisticus világnézetét épületben teljesebb erővel kifejezésre nem hozhatta, mint ez a fehérmárvány sima talapzat, melyhez oszlopsort az őserdő százados fái képeznek, és azt a felhőtlen égbolt iverzi be.

Mennynek oltára igaz, hogy csak egy van. De a többi vallásos épületekben is mindenkor érvényesülnek eszméik. A menny templomával szembe a föld szentélye terül. Első tekintetre itten is mindössze pár yament látunk. A falak veresek, mint minden császári épületnél és a tetőzet zöld zománczos cserép.

A föld szentélye.

De végre is ez mellékes, mert a figyelem központja egy tábla vetésre irányul, hol a császár évenként az első barázdát szántja. A földnek adja meg a tiszteletet. A föld szellemétől kéri országának termékenységét. A környező erdőt, mezőt, megannyi földművesnek kedves és szükséges építmény díszíti. Kutak, vályuk, napórak, csupa kis műremek a maga nemében.

A mi az átlagos khinai imaházat jellemzi, legyen *Budda*, *Lao-Tse* vagy *Mohamednek* szentelve, megannyi yamenszerű udvaroktól körített épületek. Jó példák erre nézve az átlagos városi imaházak. Peking különböző városnegyedei telve vannak velök és a legtöbb esetben egymáshoz teljesen hasonlóak. A Confuciusznak szentelt csarnokok fedélzete, mint a császári palotáké, aranysárga zománczosott cserép. Csak úgy, mint a császári palotáknak, ez épületek falai is vörösre vannak festve, vörösesek a kapuk is, rézszegekkel kiverve és a díszítést márvány vagy fayance motívumok képezik, melyen a faragás a császári sárkány gordiusi csomóhoz hasonló alakját mutatja.

Khinai tartózkodásom alatt meglátogattam több százat, de a tervrajz alapja mindenkor változatlan volt. És viszont a tervezet lepett meg legközvetlenebbül mindannyiszor, mely kivétel nélkül harmonikus és a legtöbbször nagyszabású. Még a sokszor hibául felrótt egyhangúságot sem tudom kárhóztatni, a mennyiben hozzájárul az összhatás komolyságához, nyugalomához.

A pagodák kétségkívül változatosabbak. Sajátságos körvonaluk, toronyszerű alakjuk, ernyős tetőjük már messziről is felkeltik az érdeklődést. Eredetökre nézve a feltevések különbözők.

A pagodák.

Jóllehet ma már majdnem általánosan el van fogadva, hogy ősük az indiai dagoba. Eredetők a Buddizmussal azonos és Kхинában az első bonzok honosították meg. Rendeltetésükre nézve több eltérő nézet van elterjedve, legvalószínűbb, hogy ugyanaz, mint Indiában: egy-egy szentéletű pap vagy Buddha ereklyéinek végső nyughelye. És épen úgy, mint Birmában, sokszor arra is szolgál, hogy egy-egy város, vagy magánszemély vallásos emléket állítson és az által mintegy érdemet szerezzen. A khinai pagoda őseivel abban is megegyezik, hogy belseje helyiségekkel egyáltalában nem bír és mindössze egy lépcsőzet, vagy egyszerű lejtő van falain belül, hogy csúcsát elérhessük. E pagodák jellegzetes vonása, hogy rendszeren öt, hét, vagy kilencz emeletesek, talpzatuk nyolcz vagy tiz szegletes, disztésöket symbolicus faragványok képezik. Megannyi szörny, sárkány és bálvány. Az egyes emeleteket külön tetőzetek fedik. Mindannyi ernyőalakú. Valamennyinek eresze sátorszerű és csúcsát egy-egy sok gonddal készített gomb vagy dísz-tárgy ékíti. Számos érdekes pagodára akadtam úgy az ország déli, mint északi részein, sőt Mandsuria területén is. A délkhinai pagoda sok tekintetben különbözik az északiaktól, a mennyiben az előbbieket közelebb állanak az indiaiakhoz. A legtöbbet a hegylánczok mentén és folyók partjain láttam. Kivált nagyszabásuak a Jang-tsi-kiang menti pagodák. Minden nagyobb város határában áll egy pár és a nép maig meg van győződve, hogy a szerint, a mint öt-hét, vagy kilencz emeletesek, lesznek képesek a sors eseményeit javukra befolyásolni.

A nankingi
porcellántorony.

Leghiresebb volt az ország pagodái közt a Nang-kingi u. n. porcellán torony. Építése a XV. század elejére tehető. Midőn a Ming uralkodók székvárosukat Nankingból—Pekingbe helyezték át, *Fung-hu* császár elhalt anyja tiszteletére építette emlékül. Az óriási építmény elkészítése 19 évet vett igénybe. Magassága 329 láb volt és anyagul a legfinomabb mázú téglá, cserép és porcellán szolgált. A tetőt nagy részben csillogó ércz szolgáltatta, az egymás felett emelkedő ereszekről hosszú lánczokon csengők lógtak alá, számra nézve 152, ezenkívül az emeletek párkányain 140 lámpás volt elhelyezve, melyekben 100 font olaj égett el éjjelenként. A kupolát egy 1200 font súlyú aranyozott dinnye fejezte be, melyet ismét a hagyományos és buddista épületeken előforduló érczgyűrűk környeztek. Az építési költség 15 millió

koronára becsülhető és szemtanuk állítása szerint a zöld porcellánalap és csillogó ércz hatása a maga nemében páratlan vala és méltán megérdemelte a világ kilenczedik csodájának nevét. A nangkingi torony, fájdalom, az 1853-iki háború áldozatául esett.

De még áll mai napig Peking egyik büszkesége, a 13 emeletes pagoda. Nem messze a város nyugati sarkától az úgynevezett portugál temető irányában emelkedik az óriási alkotmány. Talapzata világosan mutatja az indus izlés befolyását, sőt bizonyos fokig a jain-stylus felfogására vall. A nyolcz falat gazdag faragványok fedik, megannyi szörny, bálvány és csoda alkotmány. E falakat magas ereszet fejezi be, melyre az első sátorfedél nehezedik, 13-szor ismétlődve, míg a csúcson hármaz érczgombban befejezést talál.

EFM Könyvtár
20231113

IV.

KOLOSTOROK, REMETESÉGEK.

Kolostorok.

A kolostorok építészetére nézve Khina épen annyira változatos, mint tanulságos példákat mutat. A buddizmus elterjedésével az egész ország területén emelkedtek lámák, bonzok és nőszervek hajlékai. Birma és mindenekelőtt Tibet, mint a khinai császárság területe, e téren a legcsodálatosabb példákat mutatják, de előzetesen az anyaország építészetéről akarok csak szólni.

Az anyacsászárság építészetét tekintve a legjellemzőbb vonás, hogy az több változatot mutat, kevésbé szigorúan ragaszkodik formához, rendszabályokhoz, mint művészetének bármelyik válfaja. Egy másik megemlítendő vonás, hogy a természetet, mint egy közvetlen eszközt használja az építő-mester terve kidolgozásához. Mint a világ minden népénél, úgy Khina szerzeteseinél is, kolostoraik megépítésénél első kellék a hely megválasztása. Mindenekelőtt csendes, tájképileg rokonszenves, sőt néha vadregényes pontot keresnek. Legjáratlanabb vidékek, ösmeretlen szakadékok és hozzáférhetlen hegycsúcsokra emelik nyugodt otthonaikat. Szemléleti, contemplatív életrendjökhöz az első kellék az elszigetelés. A külső világot mindössze, mint egy látképet, panorámát tekintik. Egy kép, mely arra szolgál, hogy gyönyörködtessen, vagy esetleg új gondolatokat keltsen, de a mely világnak többé nem tagjai és mely reájuk nézve nem jelképez mást üres látszathoz. A kolostorok építészetét a szerint, a mint városban vagy vidéken állanak, két osztályba csoportosíthatjuk. Nincs város, melyben ne találunk lépten nyomon párra. És ez a válfaj a legkevésbé érdekes, a mennyiben majdnem kizárólag a rendes yamen tervrajzával bír. Szabályos udvarok körül

FRANKLIN-T.

RÉGI KOLOSTOR.

HFM Könyvtár
2023.11.13

HOPP ÉRTELMEZŐ
Keletázsiai Művészeti
Múzeum

csoportosuló csarnokok, ima és lakóházak váltják fel egymást, hol kisebb, hol nagyobb arányokban, de a felfogás mindig ugyanaz.

A városi kolostorok között a legérdekesebb és legnagyobb szabású kétség kívül a pekingi nagy lámaház Jung-ho-Jung. A kolostor

Jung-ho-Jung.
A Cainakhája.

bejáratát egy nagyszabású *Peilo* diszkapu képezi. Innét egy előudvarba értünk, honnét egy második *Peilo* vezet egy árnyas fasor elé. A márvánnyal kövezett sétányt a külső épületek szegélyezik és végén egy csarnok képez bejáratot az első udvarhoz. Ez udvar is márvánnyal van kövezve. A szabályos négyszöget terraszokon álló csarnokok környezik, közepén pedig a nagy harang áll. A második udvar épületei hasonló izlésre vallanak, megannyi finoman faragott karozatokkal környezett, márvány emelvényeken álló nyílt yamen. Az oszlopzatok mindenkor vörösre vannak fénymázolva, a tetőzet pedig, mint a császári palotáké aransárga mázú. Építészeti szempontból legérdekesebb maga a szentély. Kétemeletes négyszegletes hármasedelű épület, melynek felső emeleit a négy sarkon hídszerű folyosók kötik össze a szárnycsarnokokkal.

la sou
la sou

Jung-ho-Jung kolostor kiterjedése igen nagy és több száz pap és kispapnak szolgál otthonául. A főpát egyenes összeköttetésben áll a dalai lámával és rangra nézve vele majdnem egyfokon áll.

Közvetlen a szomszédságban Khina egy másik egyház-építészeti műremeke: Confucius csarnoka áll. Csarnok, imaház, akadémia, tudományos intézet, a mint vesszük. Fő nevezetessége a Lótus medence közepén álló «Bölcsesség-Csarnoka.» Nyolcszegletes sátorcsúcsos épület. Mint minden jelentékenyebb építmény, szinte márvány emelvényen áll. A felfogás egyéb részben az ösmert, a typicus. De a mint viz, márvány és faiance összejátszanak, új és meglepő hatást keltenek.

Nem kevésbé érdekesek a Confucius mondásaival tele vésett emléktáblák. Megannyi hatalmas márvány lap, melyek mind-

Confucius
csarnoka.

annyija vagy külön fülkékben, vagy csarnokokban áll. A császári palota belsejében is van több egyházi épület, több kisebb-nagyobb szentély, melyek közül a legösmertebb az egész várost uraló *Peitasu*. Pagoda, de nem annyira khinai, mint a dagobák izlésében tervezett. A császári kertek egyik dombján emelkedik és alig van a városban pont, honnét ne látnánk szokatlan körvonalát a világos égboltra rajzolódva.

la sou

A legérdekesebb ilyen nemű dagoba a Peking szomszédságában emelkedő úgynevezett sárga szentélyben áll. Egy siremlék és az itt a császári udvarban látogatóban járt és hirtelen elhunyt nagy láma hamvai nyughelyét jelzi. Az óriási alkotmány kizárólagosan fehérmárvány, diszítését bámulatos finomságú faragványok képezik, környezetül lépcsősorok, emelvények szolgálnak. Pompás, gazdag és minden ízében befejezett műremek, de mely annyira kifogástalan, annyira tökéletes valamennyi részletében, hogy épen azért, csak úgy, mint a melyeket utánoz: indiai előképei, legfeljebb csodálkozást kelt, de tulajdonkép hidegen hagy.

Egy másik a maga nemében egyedüli építészeti emlék a császári kert területén álló: a föld és vetemények szellemének oltára. Két ötláb magas, egymás felett emelkedő emelvény, melyen csak a császár mutathatja be kétszer évenként, ősszel és tavasszal az áldozatot.

A vidékek kolostorait figyelve meg, nagyobb változásokat tapasztalhatunk. A szerint, a mint hegyen, vagy völgyön épültek, stylusuk is eltérő.

Remeteségek.

A lapályon kertektől környezve magas falak zárják el a külvilágtól és belső udvaraik a rendes yamen jellegével bírnak. Érdekesebbek a hozzáférhetetlen meredek hegycsúcsokon álló lamazeriák. Észak-Khinában a Mongol hegység mentiek, a tibetiekhez hasonlóan komor várszerű jeleggel bírnak. Míg ellenkezőleg a birodalom déli területén a nyitott oszlopsorok, finoman faragott fa-csarnokok, pagoda-szerű tetőzet, sokban Siám és Ánám hasonló építményeit juttatják eszünkbe. Egy közvetlen a főváros szomszédságában elterülő, az úgynevezett nyugati hegyláncz lejtőin is sok kisebb-nagyobb kolostor emelkedik. Megannyi árnyas kertek közepén álló házcsoport. A legtöbb, ha nem is mindenkor művészi, de kivétel nélkül festői felfogást tanúsít. A hegyoldal és lejtők lépcsőzetekké vannak alakítva; patakok vizeséseket, természetes szökőkutakat képeznek: az erdőben fasorok vannak vágva. A lakást megannyi kioszk és csarnok képezi, folyosókul lugasok szolgálnak. Csupa kis tusculum, melyeknek ha épületei külön-külön nem is mutatnak magasabb fokú építészeti tökélyt, de összhatásban szinte páratlanok.

Tudományos intézeteiket illetőleg, legalább építészeti szempontból, ugyanazt mondhatnók, mint az egyházi épületekre nézve. Az elfoga-

dott forma mindenkor a szigorú törvényekkel meghatározott yamen. Maga a híres Han-lin akadémia, mely a császári város egyik sarkában állott, egy ilyen yamen volt és annak jeléül, hogy császári intézmény, dupla tetőjét sárga cserép fedte. A belső kivétel nélkül oszlopsoros csarnok, ilyen berendezések maguk a könyvtárak, és hasonló épületek szolgálnak hajlékul a hivatalos nyomdák számára, melyek közül legjelentékenyebb a császári.

HFM Könyvtár
20231113

VIZSGÁLATI CSARNOKOK, ISKOLÁK, ÁRNYFAL.

Nyilvános vizsgálati csarnokok.

De a hol teljes eredetiséget tapasztalunk és az építészet terén, hogy úgy mondjam egyedül állanak, azok a nyilvános vizsgálati csarnokok. Mint általánosan ösmert, Khinában bárminemű hivatalos állásra a képesítést nyilvános vizsgálatok szolgáltatják. A tárgyak igaz, hogy semminemű összefüggésben nincsenek az adminisztrációval, a meny nyiben kizárólag irodalmi térre szorítkoznak, de ennek daczára azoknak szabályszerű letétele a legszigorubban ellenőriztetik. A nyolcz alkirályságban külön vizsgálati csarnokok emelkednek, hová a tartomány fiatal-sága évenként összejön. Legjelentékenyebbek a Kanton és Peking-i vizsgálati csarnokok. Ez utóbbi a külvilágtól magas kőfallal elzárva, teljes négyszögkilométert foglal el.

Könnyebb tájékozás végett menjünk egyenesen a terület közepén emelkedő őrtorony csúcsára. Onnét körülnézve látni fogjuk, hogy az egész terület be van építve apró cellákkal. Mindmegannyi kis órház szorosán egymás mellett, hosszú sikátorokat képezve. Egy-egy épület alig több, mint hat négyszög láb, három oldalról sima fal keríti, negyedikén ajtó és ablak van.

A tető lejtős, cserepekkal fedett. A belső berendezés egy padka és egy asztal. E szűk ketreczekben marad bezárva kilencz nap és kilencz éjjel a pár ezer egyetemi polgár, mialatt az őrtoronyból a legszigorubb ellenőrzés gyakoroltatik. Ha kényelmi szempontból sok a kifogásolható, az építész a reá rótt feladatnak elismerést keltő pontossággal felelt meg. Elszigetelés teljesebb mértékben a közvetlen szomszédság daczára el nem képzelhető, a candidatus, valamennyi czella egy

irány felé lévén fordítva és két oldalt nem birva ablakokkal, mindössze eget és földet lát a sikátor másik oldalán és az előtte levő czella hátfalát.

A khinai iskola-építészet szinte nem bir különös jellemzetes vonásokkal, sok esetben még a butorzat is mindössze a fal körül emelkedő padkára vagy a padlón kiterített gyékényekre szorítkozik.

Iskolák.

A kaszárnyák, laktanyák megannyi csúrszerű épületek. Kényelemről szó nem igen lehet, de megfelelnek, a mennyiben aránylag sok embernek nyújtanak hajlékot és azon nagy előnnyel birnak, hogy levegőt és világosságot bőven nyújtanak. Érdekesekek a bástyák felett emelkedő tornyok, melyek egyuttal az őrségnek szolgálnak galambducyszerű otthonul.

A földimvelők házai sok tekintetben, legalább külsőleg a magyar paraszt otthonára emlékeztetnek. Hosszú, hat-hét láb magas, sárból épült hajlék. Fedele is hasonló. A szegényekét sás és káka fedi. A kerítés sövény és az udvart közösen osztja meg a család, szarvasmarha, sertés és baromfi. A mi azonban már teljesen nemzeti és khinai, az a bejárat előtt emelkedő fal, a *Tsau-ping*.

A *tsau-pingot* ott találjuk minden bejárat előtt. Mint ellenző áll a kapu nyílásával szemben és a tulajdonos állása szerint egyszerű vályog téglá, faïance, sőt sokszor márványból készül. Diszítésök is változó, bár a főtárgy mindenkor a sárkány vagy szörnyeteg. Értelmezése e falnak kétféle. Az egyik mysticus, a másik pedig gyakorlati. Az előbbeni magyarázata szerint védelmül szolgál a rossz szellemek ellen. A második ellenben egyszerűen ellenzőül tekinti a járókelők kíváncsi tekintete elől. És innét magyarázható talán elnevezése, melynek szó szerinti fordítása árnyfal. Műépítészeti szempontból legszebbek a zománczos cserép és a márványból készültek. Legfényesebbek a császári család tagjainak kapui előtt emelkednek. Vannak, melyek 9—12 öl hosszúak és márványtalapzatai homoruan vannak kifaragva, hogy a felettök emelkedő öt-hat öl magas alkotmányt könnyebbnek tüntessék. E nagyobb szabású tsau-pingeknél a diszítés megannyi dombormű és faragvány. Ismerek többet, melyeknek császári vörös alapján, zöld és sárga zománczos medaillonokban voltak a gordiusi csomóként összekuszált sárkányok láthatók. De találtam olyant is, mely mindössze egy mező-

Tsau-Ping
védfal.

ből állt. A márványból faragott alap stilizált tengerhullámokat tüntetett fel, melyekből megannyi sárkány emelkedett ki.

Ting-stylus.

A *ting-stylus* mindenk felett sok leleményességet mutat a nyári lakok, teaházak, kioszkok tervrajzai készítésénél. És e művek voltak azok, melyeknek szeszélyes körvonalai, tarka szinei először ragadták meg a nyugat csudálkozását -- érdeklődését. Sőt befolyásolták is bizonyos fokig a XVIII. század egy-két rococo és baroque épületét.

Az anyag fa, így könnyen teheti lehetővé legszeszélyesebb felfogások megvalósítását. Kerek ablakok, tojásdad ajtók, homorú ívek, süvegtetőzet mindannyi gyakran előforduló sajátosság. Mentül lehetetlenebbnek látszik egy gondolat, mentől több nehézségbe kerül annak keresztülvitele, annál nagyobb vonzerővel látszik bírni az építészre nézve. Szeszélye még csak el se ítéhető. Álláspontja jogosult, hiszen ne feledjük el, nem marandó jelleggel bíró épületet alkot, de mindössze muló kedvtelésnek igyekszik derült hajlékot emelni. A teaházak e tekintetben talán a legjellemzőbbek. A szerint, a mint magán vagy nyilvános használatra lettek szánva, különböznek. Az előbbiek rendszeren egy nagy helyiséggel ellátott pagodaszerű filagoriák. Nagyon szépek a van-tsau-tsani császári kertekben emelkedők, melyek közül az egyik a tó vizén úszó hajót utánozza. Ugyancsak e nyári palota kertjeiben találjuk a kéj-lakok legeltérőbb változatait.

Virágházak.

Érdekesekek nagyon az őszi rózsza és egyéb virágházak. Megannyi hosszú, részben az európaiakhoz hasonló, földalatt fülő helyiségek, de a vasablakkereteket bambuszvesszők, az üvegtáblákat pedig átlátszó papirlapok pótolják. És daczára e nagyon gyenge anyagnak, egy ilyen khinai üveg, jobban mondva papirház, felette kellemes hatást kelt és épen könnyed jellege nyújt megfelelő hajlékot a növényzetnek. A virágok levelei, szirmai mint egy csokor, óriási fehér papir árkusba göngyölve érvényesülnek.

A khinai építészet és ezzel a *Ting-stylus* szabályai az úgynevezett hivatalos épületek, vagy yameneknél jönnek legvilágosabban kifejezésre. A yamen nem egyszerűen hivatal, de egyuttal otthonául is szolgál a hivatalnokoknak. Kívülről fal környezi, a bejárat csarnoka előtt levő előbb említett ernyő vagy Tsau-Ping, mi az utczáról látható. Hivatalos épületeknél a diszítést egy óriási tám vagy szörnyeteg képezi.

A kapzsiság jelképe. Célja a hivatalnokokat figyelmeztetni, nehogy e bűnbe essenek. A második symbolum egy naptányér, a tiszta lelkiismeret jelképe.

A kapun átlépve rendes körülmények közt négy udvar következik, minden következő kisebb és az azokat négy oldalról körülvevő épületek diszesebbek. Az elsőben az istállóépületek, őrség és a külső cselédség házai sorakoznak. Itt van a vizsgálati fogság is, egy vagy több pinczeszerű odu. A második udvar a hivatalos helyiségeknek van fentartva, megannyi hosszúkas épület, némelyikben az irnokok dolgoznak, másokban az iratcsomagokat szokták felhalmozni. Itt van a kihallgatási terem is. De mindez épületek, legyen bár céljuk nagyon különböző, kívülről nézve teljesen hasonlóak. A harmadik udvar a főhivatalnok, vagy mandarin helyiségének van fentartva. Itten emelkedik elfogadó terme is és itten vannak a magántitkárok lakásai. Míg a negyedik udvar elzárva a három előzőtől, a családnak szolgál otthonul. Nangkingban tartózkodásom alatt épen interregnum volt és így alkalmat találtam az alkirályi yament minden részleteiben megtekinthetni. Ha jól emlékszem, négy helyett öt udvaron haladtam át, mielőtt a belső lakosztályokhoz értem volna. Mindenekfelett a beosztás érdekelt, a mennyiben ha a házak lakói azt elfoglalják, mindenkorra el lesz zárva a külvilág elől. E rész több kisebb-nagyobb udvarokra van felosztva és mindannyit apró szobák zárják körül. Feleségek, gyermekek, nőcselédek, eunuchok e szobákban laknak. Mindössze egy pár nagyobb helyiség szolgál közös találkozóul és az udvarok mellett elterülő kisebb-nagyobb kertek. Egy-egy nagyobb yamen megesik, hogy négy-ötszáz embernek szolgál otthonul. Ez csakis úgy magyarázható meg, ha a yamen magánlakásának beosztását ösmerjük.

Udvarok.

Az ország összes yamenei közt a külföld előtt legösmertebb a pekingi Tsung-li yamen, a híres külügyminiszterium. Mint építmény ez sem különbözik a többitől, sőt talán még kisebb, mint az épen leirt. De ha egyet láttunk közülök, láttuk valamennyit, olyan szigorú rendszabály írja elő mindannyinak tervrajzát. És ilyen a rendes magánház beosztása is. A szabályokat nagygyára már 3000 évvel ezelőtt ismerték és azóta, mint a classicusok műveiből is látjuk, változást alig szenvedtek. A legapróbb részletig minden meg volt szigoruan

Tsung-li-yamen,
külügyminiszterium.

határozva. A házak hossza, magassága, csarnokok és udvarok száma: mindig a tulajdonos hivatalától és méltóságától függ. És épen úgy van már a bejárat előtti fal, a Tsau-ping diszitése is a rangfokozat szerint meghatározva. Mandarinok, császári hercegek otthonai kétségkívül sok fényűzést mutatnak, de a mi a yamen építészetben meglepő, az mindenekelőtt az alapgondolat, mint egyesíti a hivatalos és magánéletet egymástól teljesen elkülönítve ugyanazon telken, és miképen ér el kül- és belső udvarok, csarnokok és termek szakadatlan sorozata által, még nagyon egyszerű eszközökkel is nagyszabású összehatást.

A yamen építészet kissé szabadabban és lehető érdekesen nyilvánul az úgynevezett czégházaknál.

Khinában az ipart és kereskedelmet mai napig legszigorubb czéhrendszer szabályozza. Minden czéh tagjai a kereskedelmi hatalom megannyi képviselői és e hatalmat czéhházaik mintegy külsőleg vannak hivatva kifejezni. Sanghai, Hong-kong, Kan-ton és a Sárga Császárság többi kereskedelmi centrumaiban találjuk a legtöbb ilyenmű épületet. De valamennyi közt a leggazdagabb, legfényesebb a Han-kauban emelkedő teakereskedők céhháza. A beosztás az ösmert. Számos egymást követő udvar, közben csarnokok, épületek, de ennek dacára nagyobb változatot Khina építészetének terén sehol sem tapasztaltam. Üzlethelyiségeiket szórakozásra szánt csarnokok váltják fel, műgyűjtemények mellett teatermek és színház emelkednek.

VI.

CZÉHHÁZAK, ÚSZÓ ÉPÜLETEK, BOLTOK.

A Ting izlést soha merészebb tulzásokra ragadva nem tanulmányozhatjuk, mint itt. Oszlopok kifaragva csipkefinomságra, gerendák átfurva, kilyuggatva. mint megannyi fátyol, háztetők csúcsosak, tölcseárszerűek, mint a harangláb virág. Egy-egy erkélyről széttétekintve, a meseszerű épületeket látva, mely mint megannyi kártyavár meredez előttünk, szinte azt hinnők, hogy azok első fuvalatra összeomlanak. Minden részlet annyira könnyed, minden diszitmény annyira aprólékos, hogy szinte el vagyunk csodálkozva, hogy ennyi munka és fáradság pazaroltatott ez épületek diszítésére. Az építészeti anyag márvány és porcellán, jobban mondva faïance. Ez utóbbiból vannak mintázva a különböző diszítési motivumok. Az ösmert tengerhullámok és fellegek minden elképzelhető és elképzelhetetlen színben és alakban ismétlődnek. Hogy a khinai cserép-zománcz milyen hatásokat képes elérni, arról itt győződhetünk meg legjobban. Mint szobrászok és festő mesterek kiválók egyaránt és ők a Ting építészet kétségkívül legtehetségesebb fejlesztői. Hogy cserépfedél az ornamentika ilyen magas fokára emelkedjék és hogy kúp, sátor vagy csúcs alakban megannyi porcellán díszműhöz legyenek hasonlóak, ha nem láttuk azokat, szinte hihetetlennek gondolnók. Ki a khinai építészettel és mindenekelőtt annak technikai vívmányaival közelebb akar megösmernedni, annak egy-egy ilyen czéhház, mely csak úgy, mint nálunk egy-egy banképület, a vagyont és gazdagságot óhajtja kifejezni, alapos tanulmányozása fontos.

Az úszó házak e nép építészetének egy másik különlegesége. Az ország régen túl népesedett. A nagyvárosok alig képe-

Czéhházak.

Úszó otthonok.

sek új lakókat befogadni. Csoda-e, hogy a népesség egy része emberemlékezet óta folyók vizén, a hajókon, tutajokon élt. Vizen született, vizen halt meg. Hajója volt otthona, mindene, mivel csak birt. Csoda-e, hogy azt a szerint rendezte be? A szegénység hajlékát mindössze a pár gerendából összeütött ladik végére feszített sátor, vagy gyékényekkel fedett kunyhó képezi. A jobbmódú valóságos kis házat épít magának. Annak belsejét több szobára osztja, a hajó végét pedig cserepekben növő fákkal gyümölcsössé alakítja. De vannak olyanok is, melyek magasabb államférfiak, mandarinok otthonaiul szolgálnak, körutjaik alkalmával. Csupa diszítés, faragvány és aranyozás fedi e bárkákat. A fedélzeten sokszor több épület csoportosul. Mindegyiket erkélyek, lépcsőzetek veszik körül. Előttük hosszú póznakon gazdagon himzett zászlókat lenget a szél. Megannyi Buccintoró, melyet a hivatalos közegek flotillája követ. Magánvállalkozók is építenek ilyen vizen úszó fényes palotákat, ezek mint nyári étkezőhelyiségek és teaházak szolgálnak. A szárazföldi építészet e nép között, ha mindenekelőtt nagyszabású felfogásával lep meg, a vizen úszó házak leleményességökkel keltenek csodálatot.

*Áruházak
és boltok.*

Ugyanilyen leleményességet mutat a khinai bolt és annak kirkakata. Fából készül ez is. Fődíszét faragványok képezik és vannak utcák, melyek úgy néznek ki, mintha két oldalt átlátszó himzés szegélyezné. A fa minősége elsőrendű. Nagyjából Hunánból érkezik az anyag, keményebb sokszor, mint a kő és fekete, mint az ében, veres mint a rózsafa, vagy sárga, mint a hárs. Az építészeti tagoltságra kevesebb súlyt látszanak fektetni, mint a diszítés gazdagságára. Mindenekelőtt arra törekszenek, hogy a kézmű legyen tökéletes és az összhatás káprázatos. A nagyobb vendéglők építészeténél ugyanezt az igyekvést tapasztalhatjuk. A fő cél a járó-kelő figyelmét felkelteni. Erre szolgálnak a nagy zászlószerű felírások, melyek fából faragva, ércből öntve, vagy vésve, hosszú lánczokon lógnak alá, az ereszet párkányairól vagy az ereszet sarkairól. Sőt nagyon gyakran a bejárat előtt emelkedő gazdag diszítésű díszárbczokra vannak erősítve.

E feliratok, jobban mondva czégek, mint a kereskedelmi épületek egyik legszembeötlőbb vonásai is megérdemlik a felemlítést. Művészi hatásuk tagadhatatlan és egy-egy végtelen sikátor, üzleteinek homlokzatával, vagy a kúszó sárkányok, szörnyekkel kifaragott póznák végéről

alálógva, a khinai utcza képeinek egyik fő jellemvonását képezik. Az egyes iparágak szerint eltérő e czégtáblák felfogása is. Nagyon változatosak és sok leleményességet mutatnak, a czipészeké megannyi lehető és lehetetlen topán, saru és papucs, mindannyi fellegeket gázolva. A gyógyszereseké nem fából van faragva, de rendesen érczből öntve. Szépek és színesek a festőké, bár talán legnagyobb hatást keltik a zálogházak óriási tallér fonatai.

A Pai-lók vagy diadalívek, az utcza vagy országút egy másik jellemzetes jelensége. Egyszerű hármaskaputól elkezdve, kőből faragott diadalívig mindenféle nagyságban és kiadásban találunk vándorlásunk alatt. A szerénynek vagy pompásnak célja mindig ugyanaz, valami nagy eseményről emlékezni meg, vagy más e nemű tiszteletet fejezni ki. Szentélyek, sirok, paloták bejáratai előtt, mindenkor egy-egy Pailó áll.

Pai-lók vagy
diadalkapuk.

lou

Pekingben magában több száz emelkedik. Legszebb a főváros ilyenmő építményei között, a Confucius templomához vezető. Egy másik igen fényes, a császárváros belsejében látható. A legnagyobb a Ming sirok országútján álló: építészeti szempontból legbefejezettebb a mukdeni Mandsu császári ház emléke. Ez utóbbi a khinai építészet egyik műremeke. Khina összes Pailó-jai között ez a legérdekesebb. Nagyszabású márvány emlék. Hármaskaput képez. Tagolása is hármaskapus. A középső rész magasabb, míg a két szárny valamivel alacsonyabb. A rajz kitünő. Az arányok tökéletesek. A diszítés mesteri. A talapzatot, jobban mondva az oszlopok lábait, egy óriás sárkány védi. A diszítést tengerhullám és báránnyfelhő motívumok képezik. A nagyobb síkok felületét egy-egy medallion pettyezi. De a fő ékeség itt is, mint minden khinai építménynél, a friz és eresztetre irányul. Márványból volt ez is, de azt hihetnők, elefántcsontból van faragva, olyan áttört, olyan átlátszó. Sőt nézhetnők himzésnek vagy csipkének is, olyan könnyed.

lou

lou

A nagyközönség, vagy mondjuk a pár idegen, mert hiszen mind-össze nagyon rövid ideje vált hozzáférhetővé e szent és a külvilágtól teljesen elzárt berek, mindenekelőtt e Pailók mesteri kézművét csodálják, a szinte leirhatatlan gazdagságu faragványokat, a halvány színezést és anyag festői árnyalatait. És kétségkívül csodálatraméltó, a khinai izlés és ornamentica e kivételes példánya.

lou

A fehérmárvány oszlopszat, az ágaskodó szörnyek, a hullámok és fellegek változatos körvonalai, az ives csúcsok és ereszek részletei és a tündöklő aransárga zománczos fedélzet, mind közösen járulnak hozzá a nagyság és a dicsőség fogalmát nyújtani. De szép az egész mint műépítészeti remek. És kábítóan szép annak összhátása, a mint oda van állítva az elragadó tájkép közepett. Kétségkívül a menny oltárával egyetemben a mukdeni diadalív a nagy sárga császárság legartisticusabb építménye. Sőt tovább megyek; odasorozom őket közvetlen Ázsia kincsei, a hindu építmények *Mount-Abu, Fatepur-Sikri, Trichnopoly,* vagy *Agra* mesés maradványai mellé. Mint ott, úgy itt is a művészi érzés kifejezése tetőpontját éri el. És ez érzés végre is az, mely egyedül képes műremeket teremteni.

1hi

Az építési mód.

A Pailó miképen épül? Egy khinai műremek előállításának technikai része nem kevésbé érdekes, mint a mennyire meglepő.

Szinte megfoghatatlannak látszik egy-egy ilyen kőcolossust látva, miképen építhetik fel azt minden gépezet híján, a nélkül, hogy egy szeget vagy pántot használnának, és a nélkül, hogy cement vagy egyéb vakolatot alkalmazzanak. Még csak emelőkészülékük vagy összetett csigájuk se létezik, ennek daczára sziklatömböket állítanak toronymagasságra.

A khinai építészet megfigyelésére kivételes alkalman nyilott pek-kingi tartózkodásom alatt. A boxerzavarok idejében agyonlőtt német követ emlékére emelt a nemzet bánata kifejezésére egy dísz Pailót. Az emlék a követ méltóságának megfelelőleg kivételes arányokban lett tervezve. Egy-egy oszlopa 25—30 láb hosszúságu volt. Hasonlóak valának a gerendák és mindez kőből. Egy-egy ilyen tömböt látva, természetes volt a kérdés: mikép lesz lehető annak megmozdítása? És mégis mozdult mindannyi, bár lassan, de rendszeresen, míg csak el nem érte rendeltetési helyét. Mint méhek a kasban, vagy hangyák feldúlva rakásokat, hemzsegett a munkás munkáson. Hangyaboly adhatja csak fogalmát a látványnak, mi elénk tárult, a száz és ezer kilit látva. Alaktalan tömegben nyüzsgött a kézkubonyos, hajfonatos faragó, építő és napszámos. Huzták a végnélküli köteleket, tákolták össze az emelvényeket, gördítették a lejtőket, nehéz feladatuk megoldása felé. És a kötelek, melyekről mázsányi terhek függöttek, mindössze szalmából, sásból voltak fonva. Az állványokat pedig, melyen a márvány

7ou

gerendázat pihent, egyszerű bambusznád képezte. E bambusz kalitkázat és a szövevényes szalmakötél hálózat talán még jobban érdekelt, mint maga az új Pailó, mert először is a legtanulságosabb leckét adta a khinai építészetéről, melyet csak kívánhattam, másodszor pedig egy új tanubizonyosságát szolgáltatva e nép rendkívüli gyakorlati észjárásának, mely lehetővé teszi a legszerényebb eszközökkel a legnagyobb eredményeket érni el. A bambusznád és szalmakötél helyesen alkalmazva, megfelelő szögekbe, irányba helyezve, hatalmas gépezet feladatát teljesítette. Ily módon épülhettek annak idején a piramisok. /ou

HFM Könyvtár
2023.11.13

VII.

HIDAK, ORSZÁGUTAK, CSATORNÁK.

Hidak.

Hogy Khina milyen világosan ismerte már a legrégebbi korban az építészeti alapszabályait, hogy az iv és bolthajtás el volt terjedve három ezred éve, a classicusok műveiből látjuk. Az ország különböző alkirályságaiban ma is számos régi hid áll. De hiszen, már magát Marcó Polót vándorlásai közepett épen e hidak lepték meg leginkább.

Uton, Mandsurián át, tűntek fel először Khina hidjai. Igaz, el voltak nagyon hagyatva és a legtöbbet olyan vastag sár és porréteg fedte, hogy fáradságba került megállapítani: vajjon fából vagy kőből vannak-e azok. Még nagyobb szabásuakra akadtam Peking felé közeledve. Kivált meglepett egy pár száz láb hosszú, faragott korlátokkal ellátott, kilencz iven nyugvó fehér márvány hid, mely a khinai fal mongol kapujához vezető út ékessége.

Anyaga részben granit, részben márvány, mely bámulatosan szép. A díszítést a megszokott sárkány motívumok képezik. A legtöbb ilyenmű építmény az ország déli partvidékein látható. Ezek közé tartozik az is, mely nem messzire Futsautól egy közel ötezer láb széles öblöt hidal át. Az épület időpontja a X. vagy XI. századra esik, állítólag 40 millió koronába került és Khina egyik főépítészeti nevezetességei közé sorozandó. Svataunál egy másik híres hid áll, melynek hossza 2000, szélessége 12 láb, de talán legfestőibb az Anhai, belső öble két partját összekötő tizezer láb hosszú viaduct, melynek bejáratát két kőóriás védi és az egész vidék főékessége. Mind e hidak sok műizléssel és nagy gondal voltak tervezve és felállítva. Itt is mint a Pailóknál a részek a legnagyobb pontossággal vannak egymáshoz illesztve és szögek vagy

vakolat nélkül emelték a századokkal, sőt ezredekkel daczó emlékeket, melyeket már az 1200-ban érkezett térítők nem győztek eléggé dicsérni.

Mint minden téren, úgy a hidépítészetnél is, a munka befejezettsége mellett a szigoruan meghatározott szabályrendeletek lepnek meg. Ha látunk egyet, láttuk mind, egyik olyan mint a másik, csak az arányok váltakoznak, a mint első, másod vagy harmad rangsorozatba vannak osztva. A pilléreknek mindenkor hasonló az elrendezése. Egyformák az ivezetek. Megfelelően vannak egymásra fektetve a márványlapok. Még a diszítés is változatlan, mi a korlátok oszlopzatait koronázza. De láthatunk bármennyit, a hatás mindig kellemes és a komolyan átgondolt alaptervnel megfelelőbbet, megnyerőbbet alig gondolhatnánk.

A hajóhidak Khinában rég időtől fogva szinte el vannak terjedve. A nagyobb folyamokon át az egymás mellé állított csolnakokon átvezető deszkaút tartja fenn a közlekedést. A rendszer ugyanaz, mint a minő a mi hajóhidjainknál ismeretes.

Khina különböző hidjai között talán legérdekesebbek az úgynevezett függő hidak.

Függő hidak.

Eredete mint mindennek Khinában, szinte ősrégi és valószínűleg, mint az egész cultura, emberemlékezet előtti időben, a Himalája tövében keresendő. Sőt az Indiában még a mai napig elterjedt függő hidakkal, melyek közül kivált érdekes példányokat a Mount-Everest és Kitsenjunga völgyeiben láttam, azonos. E hidak rendszeren meredek hegyszakadékok áthidalására használatnak. A szerkezet alapjában hasonló az indiaiakkal, anyagot hosszú bambusztörzsek nyújtanak, korlátul pedig kötelek szolgálnak. Megezik, nem ritkán, hogy egy ilyen alkotmány 250—300 láb hosszú és 9—10 láb széles. Több esetben a hidat közönként bambuszoszlopok támasztják, de még ezen esetben is, közlekedés közben az ingás nagyon jelentékeny.

Felette érdekes ilyenmő építményeket Szecsuan és a Tibet felé vezető hegyi mesgyék között találunk. Festői szempontból páratlanul szép a Szikim határán folyó hegyi patak felett függő, melyet Kőrös Csoma is megemlít és mi akkor még Tibethez tartozott. Khinában a függő hidak általánosabbak a Han-császárok alatt lettek. A hűbéres

tartományokba vezető utakon sokszor merőn hadászati szempontból készültek.

A közlekedési eszközök építése terén az utak és csatornák a legfontosabbak.

Országutak.

Ha Khina országútjai ellen a panasz olyan általános, teljesen érthető. Minduntalan megesik, hogy esőzések után a feneketlen sárban minden forgalom lehetetlenné válik. Nyáron a homok olyan mély, hogy ló és teve térdig süpped. Ha pedig épen árvíz van, úgy hónapokig akad fenn a közlekedés. Ennek daczára Khina a régi időben Rómával vetekedhetett az útépitészet terén. A nagy országutak között a két császárvárost, Pekinget Nankinggal összekötő talán egyike volt a legismertebbeknek. Az út közepét húsz láb széles nagy granitlapokkal kövezett kocsiút foglalta el, kétoldalt pedig homokkővel burkolt járda vezetett. Az országút hossza, több mint 300 kilométer és majdnem teljesen egyenes irányban haladt. Egy másik, nagyon érdekes példánya még mai romjaiban is, az ú. n. császár-csatornát a fővárossal összekötő országút, melyet 70—80 négyszög láb gránitlapok köveznek. E jelentékenyebb utak sok esetben, mint a mi vasutaink, magas gátakon vezetnek, máskor ismét völgyszerűen vannak a hegyek mentén kiásva. Időközönként magas gránit vagy márvány oszlopok szolgálnak útmutatóul és a távolságot épen úgy, mint nálunk, Lik-be számítva, feljegyezve találjuk. Khina országútjain haladva, e monumentális útjelzők, a pompás hidak, sőt a kövezet még a mostani roskadozó állapotában is meglep a tervezet nagyszerűsége által.

Csatornázat.

A közlekedési eszközök között a sárga birodalomban kétségkívül legjellemzőbbek a kanálisok. Khina csatornarendszere minden más ős kulturnépét, a persa, egyiptom vagy hindustánét messze felülmultra. E csatornarendszer eredeti eszméje a nemzet két óriás folyója, a Hoanghó és Jangtsikiang közt elterülő lapály öntözése vala. A mellékfolyók vizei mind e csatornarendszerben lettek felfogva s azok csak idővel váltak közlekedési eszközzé.

A közlekedő csatornák között az első helyen áll természetesen a világhírű Császári Csatorna vagy Jáng-Ho. Az 1200 kilométer hosszú vizi út méltán megérdemli nevezetességét. Tientsintől Hangtsau-ig áthatítja az egész nyugati tartományokat, keresztülmetszve a Jangtsit és

Honaghot és végre átfolyva számos tavon, felöleli ez óriási terület összes belvizeit. Átlagos szélessége 150 láb és hol hegyszakadékok között kanyarog, hol több láb magas gránittöltésben vezet. Másutt ismét mint folyam szélesedik ki és természetes medrekben folyik. Felette érdekesek az eséseknél alkalmazott zsilipek és mindenekfelett a mód, melynek segélyével a hajók legénysége csekély fáradsággal képes a hajót magasabb színvonalra emelni. Az 1200 kilométer viziút építése kétségkívül egyike a legnagyobb szabásuaknak, melyet bármely korban emberi kéz előállítani képes volt. És tulajdonképp csakis egy olyan nép tehette azt lehetővé, melynél soha, se idő, se fáradság tekintetbe nem jött és csak a cél lebegett szeme előtt, melyet maga elé kitűzött. És eltekintve az óriási műtől, objective ítélve a dolgot, még érdekesebb a subjectiv felfogás, mi az építést lehetővé tette.

2023.11.13
M Könyvtár

VIII.

SIROK ÉS EMLÉKTÁBLÁK.

Ideiglenes sírok.

Mielőtt befejezném e nép építészetére vonatkozó teljegy-
zéseimet, még meg kell emlékezni sírjaik és emléktábláikról.

A sír fogalma ez embereknél a mienktől természetesen eltérő. Alapjában lakás, hol az elhunyt mintegy tovább él a közhit értelmében. Ennek következtében, ha a khinai ház telkének megválasztásánál jó sok, jóvendölések omenek nagy szerepet játszanak, még döntőbb az a síroknál. Mindenekelőtt az fontos, hogy a sírnak szerencsés fekvése legyen és hogy az kellő óvást nyújtson a gonosz szellemek befolyásától. Innét van az, hogy néha hónapokig, sőt évekig kell várni, míg egy szerencsés fekvésű helyet találnak. Időközben a koporsót a házban őrzik, vagy pedig e célra a temetőben álló házakban bérelnek egy-egy szobát. A szegényebb osztály természetesen ilyen fényűzést nem engedhet meg magának és a nyilvános temetőkben nagyon alacsony hantok jelzik végső nyughelyöket. A vagyonosak ellenkezőleg egész területeket vásárolnak. A kriptá maga a föld mélyében ásott üreg, mely fölé magas halmot hordanak s ezt sűrűn beültetik fákkal. A halom előtt készül aztán egy vagy több yamen, az áldozatok bemutatására és szertartások végzésére és egyúttal lakásul szolgál az időközönként sírokat látogató rokonság számára. A yamen udvarán áll az emléktábla, melyre az elhunyt életrajza van vésvé. A sírokhoz vezető bejáratot egy-egy Pailó iverzi át és mellette kétoldalt szobrok állanak.

Uralkodók temetkezési helyei.

A khinai sírépítészetre nézve a legtokéletesebb mintakul a különböző császári házak sírjait tekinthetjük. Az országban uralkodott harmincz dinasztia siremlékeivel a császárság különböző részein

ÓRIÁS SZOBROK A MING SIROK ELŐTT.

HFM Könyvtár
2023.11.13

HOPP FERENC
Keletászati Művészeti
Múzeum

találkozunk. Legszebbek valamennyi közt, melyeket Mandsuriában láttam, hol a maig uralkodó Tsin dinasztia ősei nyugosznak. Legrégibb pedig Sanhau császár Sangkingban lévő emléke, ki állítólag 2600 évvel Kr. e. lépett volna trónra. Épen úgy itt is, mint az alig pár év előtt a jelen Regens császárnénak épült sír, ugyanazon alap gondolatot, a természetes halmot hozza kifejezésre. A legnagyobb szabásúak mind e sír építmények között a Peking és a nagy fal közt elterülő Ming dinasztia sírjai. Ez emlékek egyúttal a legtökéletesebb példányai a monumentális khinai sír építészetnek. A nagyság és hatalom jó mindenekelőtt teljes kifejezésre az emlékekénél. A Junglu császár sírjához bevezetésül egy ötves fehér márvány Pailó szolgál. A maga nemében befejezett műremek. Ezen áthaladva, egy egyenesút, jobban mondva alée, vezet a tulajdonképeni sírhoz, melynek hossza több mint két kilométer. Ez út hosszán a hagyományos folyókon átvezető hidak képeznek változatosságot, itt-ott ivesen szakítva meg a végtelennek látszó hajdan kikövezett mesgyét.

Az utat két oldalt harminczkét márványszobor őrzi. Húsz állati, húsz emberi alakot mutat, sárkányok, oroszlánok, lovak, tevék, elefántok hol nyugvó, hol álló helyzetben, mindenkor egymással szemközt. Majd tizenkét mandarin és tábornok képmása következik, az előbbieket udvari díszben, az utóbbiak teljes fegyverzetben, de mindannyian az elhunyt kíséretét, udvartartását jelképezve. Végre az utolsó csatorna elé érünk, melyet három pompás márványhid iver át. Ezen túl terülnek az áldozatok bemutatására elkerített udvarok. És ez elkerített udvarok falán belül, a mindenkor szimmetrikusan elhelyezett yamenek emelkednek. Egy pár ez épületek közül bámulatosan szép és a császári paloták hű utánzásai. Az egyik az áldozati edényeket tartalmazza, egy másik harangtoronyul szolgál, a harmadikban pedig emléktábla áll. Legnagyobb szabásu persze közvetlen a sírok előtt álló díszcsarnok, mely márvány korlátokkal köryezett és finoman faragott hármashármas kőtalapzaton emelkedik. A csarnok hasonló a többi császári épületekhez, biborral lakkozott oszlopokon nyugvó mesteri párkányzat, és a csillagóra zománczozott sárga cserépfedél adja annak jellegzetét. A sír maga egyszerű domb. Itt olyan magas, hogy majdnem hegynek nevezhetnők és be van nőve fákkal, mi szinte áthatlan berket képez. De hiszen épen e módon akarják kifejezésre hozni a titokzatos természet fogal-

HFM Könyvtár
20231113

HUPP ÉTEL
Keletászlal Művészeti
Múzeum

találkozunk. Legszebbek valamennyi közt, melyeket Mandsuriában láttam, hol a maig uralkodó Tsin dinasztia ősei nyugosznak. Legrégibb pedig Sanhau császár Sangkingban lévő emléke, ki állítólag 2600 évvel Kr. e. lépett volna trónra. Épen úgy itt is, mint az alig pár év előtt a jelen Regens császárnénak épült sír, ugyanazon alap gondolatot, a természetes halmot hozza kifejezésre. A legnagyobb szabásúak mind e sír építmények között a Peking és a nagy fal közt elterülő Ming dinasztia sirjai. Ez emlékek egyúttal a legökéletesebb példányai a monumentális khinai sír építészetnek. A nagyság és hatalom jó mindenekelőtt teljes kifejezésre az emlékeknél. A Junglu császár sírjához bevezetésül egy ötíves fehér márvány Pailó szolgál. A maga nemében befejezett műremek. Ezen áthaladva, egy egyenesút, jobban mondva alé, vezet a tulajdonképeni sírhoz, melynek hossza több mint két kilométer. Ez út hosszán a hagyományos folyókon átvezető hidak képeznek változatosságot, itt-ott ivesen szakítva meg a végtelennek látszó hajdan kikövezett mesgyét.

Az utat két oldalt harminczkét márványszobor őrzi. Húsz állati, húsz emberi alakot mutat, sárkányok, oroszlánok, lovak, tevék, elefántok hol nyugvó, hol álló helyzetben, mindenkor egymással szemközt. Majd tizenkét mandarin és tábornok képíása következik, az előbbiek udvari díszben, az utóbbiak teljes fegyverzetben, de mindannyian az elhúnyt kíséretét, udvartartását jelképezve. Végre az utolsó csatorna elé érünk, melyet három pompás márványhid iver át. Ezen túl területnek az áldozatok bemutatására elkerített udvarok. És ez elkerített udvarok falán belül, a mindenkor szimmetrikusan elhelyezett yamenek emelkednek. Egy pár ez épületek közül bámulatosan szép és a császári paloták hű utánzásai. Az egyik az áldozati edényeket tartalmazza, egy másik harangtoronyul szolgál, a harmadikban pedig emléktábla áll. Legnagyobb szabásu persze közvetlen a sirok előtt álló díszcsarnok, mely márvány korlátokkal köryezett és finoman faragott hármás kőtalapzaton emelkedik. A csarnok hasonló a többi császári épületekhez, bíborral lakkirozott oszlopokon nyugvó mesteri párkányzat, és a csillogóra zománczozott sárga cserépfedél adja annak jellegzetét. A sír maga egyszerű domb. Itt olyan magas, hogy majdnem hegynek nevezhetnők és be van nőve fákkal, mi szinte áthatlan berket képez. De hiszen épen e módon akarják kifejezésre hozni a titokzatos természet fogal-

mát, melynek egyetemében úgy a császár, mint a koldus hullája különbség nélkül enyészik el.

A földi nagyság, pompa, a sirtól teljesen elválasztva jelentkezik a diszudvar és ünnepi csarnokokban, melyek mai szertartásokra és az élők szolgálatára állanak. E sirokat látva, világos fogalmát nyerhetjük az összes császári siroknak, sőt mondjuk a sírépítészet ideáljainak. Végre fontos megjegyezni, hogy minden ilyenemű építménynél fő tényező maga a természet. A vidék megválasztása épen olyan lényeges, sőt lényegesebb, mint az építészeti anyag vagy a tervezet és rendszeren úgy van az kiszemelve, hogy a katlanszerű völgy középpontján álljon, melyhez a bejáratot a díszút, a háttérrel a hegyláncz képezi.

Emlékkövek.

Végre az emléktáblákat illetőleg talán épen ezekre talál a vándor leggyakrabban. Uton-utfélen ott emelkednek, hol kisebb, hol nagyobb arányokban ezen enigmaticus alkotmányok. A leggyakoribbak formája egyszerű kőlap, teleírva valamely emlékezetes eseményre, vagy egy elhunyt személyiség életrajzával. A díszítést sárkányok és egyéb a homlokzaton alkalmazott szörnyek képezik, vagy más hullám és felhő motívumok, míg az emlék maga egy-egy óriási teknősbéka hátán áll. Sokszor van eset, hogy az emléktáblák toronymagasságúak és szinte alig érthetjük, miképen szállíthatták a napok és hetekig járó távolságokra. Ez emlékek mindenkori egy tömbből készülnek és a helyszínen lesznek kifaragva. A kőbányákban a hatalmas darabokat olyan irányban aknázzák, hogy az mindjárt erős gerendákra omlik. E gerendázatok alá, a földet kiásva tengelyt helyeznek, melyekbe szilárd tölgy, vagy kőkeretek alkalmaztatnak. Mikor a kezdetleges jármű elkészül, százötven, egész kétszáz igavonó indítja rendeltetése felé a csigaszerűleg mozgó kősziklát.

Igy építenek Khina fiai.

BELSŐ BERENDEZÉSEK.

Az egyházi épületek, pagodák és imaházak belseje a szerint, a mint taoista, buddista, confucionista cultusnak emelték, vagy mohamed emlékének épültek, eltérők. De csak részben. Mert az első benyomás, legalább idegenre nézve, nagyon hasonló. Az egyházi épületek fő jellemvonása, hogy sötétek, elhagyottak, ridegek. Hiszen vannak kivételek, de azok átlag mindenkor nyomasztó, kietlen benyomást tesznek.

<i>Szentélyek belseje.</i>

A helyiségek, mint fentebb volt alkalmam említeni, a rendes yamen oszloptos csarnokai, hol kisebbek, hol nagyobbak, de alapjában véve mindig ugyanazon tervrajzzal bírnak. A közönséges yamen beosztását mutatja a belső udvarok elrendezése is. A kapu előtt a hagyományos négy órszobron kívül sokszor jobbról-balról egy-egy óriás szörny áll. Oroszlánok vagy sárkányok, hol márványból faragva, hol ércből öntve. Rendesen megannyi pompás műremek, melyek kitűnő alkalmat szolgáltatnak a khinai szobrászat tanulmányozására. Mindannyi stylizált. Arány és állás egyformán tulzott, vagy mondjuk jobban hatványozott, de még úgy is kitűnő példáját adják e nép plasticai érzékének. Szépek nagyon a talapatok és szépek a párkányzatok, melyek faragványai a hagyományos hullám- és a kagylómotívumokat mutatják.

Belépve az első udvarra, annak közepén legtöbb esetben egy óriási füstölőt látunk. Kő, vas vagy bronzból készült dísz tárgyak. Arányaik sokszor monumentálisak, a rajz mindenkor érdekes és a kivitel kivált a bronzfüstölőknél, rendkívül magas fokon áll. Vannak, melyek

a görög triposokra emlékeztetnek, mások velencei érczkatlanokra hasonlítanak. Bár a legtöbb egy-egy pagodaszerű alkotmány, több egymás fölé tornyosuló emelet, esernyőszerű tetőzettel. E szentélyek udvarain azonkívül gyakran találunk áldozati edényeket, fémből kovácsolt üstöket, lábakon álló serpenyőket.

Kutak és medenczék.

Nem egyszer akadtam vándorlásaim közben az előudvarokban felette érdekes kutakra és vizmosó medenczékre. Voltak, melyek részben hasonlítottak azokhoz, melyek mai napig diszítik az európai hiresebb zárdák keresztjářóit.

Láttam napórákat, azonosokat, mint a minők a mi kertjeinket, udvarainkat diszitették századokkal ezelőtt.

Kivált szépeket találtam fehér márványból. Karcsu talapzat felett az oralap majd mindenkor rézsutosan áll és diszítésül a gazdag faragáson kívül bronz berakásokat is alkalmaznak. A füstölők, kutak és napórák a khinai imaház előudvarának főekességei. Az utolsó háboruk alkalmával a bronzfüstölők és áldozati rézüstök közül sok került Európába, de a kutak és napórák szerencsére ottan állanak, a hová építették volt emberemlékezet előtt.

A buddista egyházakban, ha az első épületben a négy óriás szobor foglal helyet, a második yamen diszét az eljövendő Buddha vagy Matraylla szobra disziti. E szobrok a nagy bölcsét ülő alakban ábrázolják. Kezei ölében fekszenek és lenge ruházata rendezett redőkben burkolja be alakját. A szobron kívül a második yamenben még egy veitő bálvány is látható. Alakja harcoséra emlékeztet és sisakkal a fején képviseli Buddha egyházának védőjét. A második udvar végén álló harmadik yamen, a tulajdonképeni imaház belseje a leggazdagabb. Buddha szobra mellett számos más alak csoportosul. Itten van a múlt, jelen és jövő hármás megjelenése. Az oroszlánon lovagló Venshu a bölcsesség symboluma, valamint az akarat és cselekvény elefánton emelkedő megtestesülése.

Amida bálványai.

Khina egyes részein, épen úgy mint Japánban, *Amida* (végtelen világosság) bálványa örvend a legáltalánosabb köztiszteletnek. Az Amida szobrok legnagyobbak, leggazdagabbak. Az álló alak gazdagon diszített redőzetekben van elénk tüntetve, sok esetben egy-egy nagyszabásu nyiló lotusz virág közepén áll, a melynek szirmai

egyszersmind talapzatul is szolgálnak. Hátterül, mint egy ernyő, faragott fellegek vannak alkalmazva és a szobor elnyúlt, hosszukás fejét sajátos alaku dicsfény övezi. E szobrok hol kőből, hol bronzból, hol fából, hol egyszerűen kartonból készülnek. A legtöbb közülök, legyen bármily anyagból, magas művészi és mindenekfelett műtörténeti becsessel bir; és úgy a kivitel, mint maga a felfogás felette befejezett. E szobroknak száma még ma is mesés, daczára, hogy évenként ezrével visznek külföldre belőlök. Ez alakok és symbolumok, hol külön állványokra vannak helyezve, hol egyszerűen az oltárokon állanak. A khinai oltár teglányalaku asztalhoz hasonló, négy lábon áll és a két keskeny oldala szántalpszerűleg hajlik fel. Hol feketére, hol veresre vannak fénymázolva és diszítésük sokszor faragás, máskor ismét gyöngyház vagy fémbekakás. Ez oltárok főekessége a szent edények. A legtöbb oltárfelszerelés hét diszedényből áll. A nagy füstölő és tömjént magába záró urna mellett egy-egy virágváza, két gyertyatartó és végre még két kisebb diszedény fejezi be a sorozatot.

Ez oltárfelszereléseknél nyilatkozott meg a khinai műipar talán legváltozatosabban. Láttam nehéz kovácsolt vasból, finoman mintázott bronzból, mesés drága porcellánból és páratlan zománcból készületeket. E diszedények Európában is nagyon el vannak terjedve. Mindjárt az első európai kereskedők hoztak magokkal ilyeneket és a századok hosszú folyamán, hol jogos, hol jogtalan úton, mai napig kerülnek piacra.

Legszébbek szerintem a hajdani dynastiák korából fennmaradt bronzból készült tárgyak. A forma legtöbb esetben nagyon archaicus, a diszítés merev, de a felfogás mindenkor nemes, a műtárgy mint olyan kifogástalan. Nálunk nagyobb népszerűségnek örvendenek az úgynevezett cloisonné tárgyak. Európa különböző muzeumai, mindenekfelett Hollandiában és Angliában, ritka példányokat őriznek. A legpompásabbak mindenkor a Kien-Lung korszakbeliek, bár a zománc minőségét illetőleg az előbbi Kang-Hi időből származottak jobbak. Ez előirt hét diszedényen kívül, sokszor egyéb kisebb-nagyobb csecsebecse ékesíti az oltárokat. Ezenkívül mellékoltárokat és apró asztalokat, állványokat is alkalmaznak.

A buddizmusnak Khina területén is számos ágazata van és míg a birmanok templomi felszerelése és ritualéja nagyon egyszerű, a tibeti

<i>Bronz művek.</i>

lámák megszámlálhatatlan zászlókkal, hangszerekkel, különböző ünnepi öltözetekkel igyekeznek felette bonyadalmassá tenni a szertartást. Az imaház berendezése is ennek megfelelő és imádkozó kerekék, dobok, őrlők, morzsolók, kereplőkkel vannak túltömve.

Egy felette elterjedt imaházi tárgy a jós edény. Kisebb-nagyobb bronz vagy porcellán váza, tele apró pálczikákkal, melyet a hívők addig ráznak, míg a pálczikák közül egyik a földre esik, az irott felét aztán a láma egy vastag könyvből igyekszik drága pénzen megmagyarázni. Sok imaház falait ritka himzések is ékesítik, a mennyezetről pedig feliratok, zászlók és papirlámpások függenek alá. De a túldíszítés már a hanyatlás korára vall, mert az eredeti berendezést épen a szigorú egyszerűség jellemezte.

A Confucius-szentélyek mai napig megőrizték a komoly jellegüket. Se szobrok, se képek nem láthatók és magának Confuciusnak képmása ösmeretlen. Az előcsarnokban mindössze a fekete ébenfa emléktáblák állanak, melyekre a mester és hetven főtanítványának neve van vésvé. Az imaházban csupán egy asztal áll és azon a rendes diszedények. Az összbenyomás kétségkívül komoly és inkább bir tanterem, mint templom jellegével. A taoista egyházak berendezése a legtúlterheltebb. Azokba belépve, szinte zsibvásárokon gondolhatnók magunkat. A mi lom elképzelhető, az mind fel van harácsolva. Szobrok, képek, edények, kisebb-nagyobb dísz tárgyak, alaktalan tömkelegben lepnek el minden talpalatnyi területet. A legbetegesebb képzelet szörnyszülöttei tornyosulnak egymás fölé. Ördögök és sátánok meredeznek köröskörül és az általános félhomály még jobban emlékezteti e helyiségeket Dante Inferno-jára. E taoista imaházak mindenre látشانak szolgálni Isten tiszteletén kívül s az udvarokon és csarnokokban nem egyszer ütök fel sátorfájokat vásárosok vagy egyéb árusok. Szerencsemondók, időjósok és a babona egyéb kuruzslói, rongyos csoportok, koldusok, tolvajok huzzák meg magokat falaik tövében és e kevert tömeg adja meg jellegzetes vonását ez egyházaknak.

Mecsetek.

Khina mecsetei, ha külsőleg semmi hasonlatot se őriztek meg a muzulmán építészettel, belsőleg is teljesen khinaiak. A yamen csarnoka faoszloppal öt hajóra van osztva és a Michrab a középső hajó végén áll. Tien-sin és Cantonban láttam a két legnagyobb mecsetet.

Ez utóbbi a legrégebb az egész császárságban, de első perczre még itt sem tudtam volna, hogy Mohamed tiszteletére épült. A második yamen a mollah, imán és muezzin lakásául szolgál.

A belső berendezést illetőleg, mi sohasem hiányzik és úgy az egyik, mint a másik felekezet imaházaiban a legszembetűnőbb, ez egy hatalmas aranykeretbe zárt fatábla, mely díszesen kiczirkalmazott betűkkel hirdeti: «Éljen sokáig a császár!» mintegy annak bizonyosságaul, hogy legyen bár a hívők vallási meggyőződése bármely irányu, a császár iránti engedelmességet mindannyian hűen elismerik.

HFM Könyvtár
20231113

A KHINAI HÁZ.

Házbeosztás.

A khinai ház belső berendezése természetesen a tulajdonos vagyoni, sőt még inkább társadalmi állásától függ.

A különböző rangfokozatoknak megfelelően, különbözően vannak az otthonok meghatározva. Az egyszerűbb földmives gunyhóját a mandarin palotájától végtelen fokozatok választják el. A vagyonos kereskedő vagy átlagos tisztviselő lakása adja talán a legjobb példát a köznapi berendezést illetőleg. A lakás, mint az imaház vagy hivatalos épület mintájául, a yamen szolgált. Több udvar. Mindannyi épületektől környezve. Megannyi földszintes csarnok, szűkebb vagy tágasabb helyiség. Az idegenre nézve a legfeltűnőbb vonás, hogy a khinai háznak homlokzata nincs. Az utca felé magas falak kerítik, sőt még a kapu előtt is a fentebb megemlített árnyékfal vagy Tsau-Ping áll. A khinai utca képe ennek következtében meglehetősen szomorú és szintelen. A másik feltűnő vonás, hogy az épület legyen bármily magas, emelettel nem bír és a császári palotákat és pagodákat kivéve mindannyi földszintes. Így a belső beosztás is ennek megfelelőleg van elrendezve. A khinai lakóház beosztásánál, mely mai alakjában hűen megőrizte ezredéves elődjeit, a két legmértvadóbb körülmény e nép társadalmi viszonyai és bizonyos fokig az azokból fejlett előítéletek és babonák. A khinai társadalom democraticus. Mint ma, épen úgy hajdan, a nemzet szorosán vett aristocratiával nem birt. A legmagasabb hivatalok elérésére vizsgálatok képesítették. Az út felfelé mindenki előtt egyformán nyitva állt. A szerint, a mint emelkedett társadalmi állása, alakította és bővítette otthonát.

A babona másik erős tényező a khinai ház beosztásánál. Így a Fentsui határozottan megtiltja a házakat egy bizonyos mérték-
A babona hatalma.
 nél magasabbra építeni, mert meggátolnák a jó szellemeket légi útjaik
 közben. E tan állítása szerint a szél és eső szellemeinek befolyása erősen
 közbenjár az emberiség jólétére. Folyamok, hegyek, növényzet, mint állít-
 ják, mind javunkra működhetnek életünk folyamán. Egy ház, falu vagy
 város helye, hogy szerencsés legyen, azt titkos jelekből a Fentsui
 jósai hirdetik, természetesen drága pénzért. Egyik szabály, hogy min-
 den ház homlokzata dél felé nézzen, ennek következtében az utcák
 többnyire nyugatról keletre vezetnek. Északról délre néző utcák házai-
 nak homlokzatai keresztben állanak.

A Fentsui egy másik tétele szerint a gonosz szellemek mindenkor
 egyenes irányban törnek elő és ezek elkerülésére, nehogy egyik por-
 táról a másikra léphessenek, a szomszéd lakók, ha csak lehet, sarokban
 vagy harántosan állanak egymás mellett. A Fentsui még számos írott
 és hagyományként öröklött szabályrendelettel bír és azokat közelebbről
 megismerve azt találjuk, hogy mindannyinak eredete bizonyos gyakor-
 lati értékkel bír. Hogy a házak homlokzata délre fordul, annak előnye
 a Fentsui tana nélkül is világos. Könnyen érthető, hogy esetleges kö-
 zeli szomszédság hátrányaitól, a mennyire lehet, kívánatos védekezni,
 valamint az sem kellemes, ha az utca járókelői egyenesen belátnak a
 pítvarba és ha a gonosz szellemek ellen nem is, de avatatlan szentektől
 kellőleg megvéd a Tsau-Ping fala.

A gyakorlati alap és czélszerűség voltak kétségtelenül mindez
Gyakorlati intézmények.
 építészeti tradíciók eredete. A czélszerűsége és e nép meggon-
 doltságán és rendszerességén alapulnak mindazon többi házépítési szabály-
 rendeletek, melyek szerzését Confuciusnak tulajdonítják és a melyek ér-
 telmében meg van határozva, hogy a ház ajtószélessége ne haladja túl a
 nagy törvényhozó kitárt karjainak mértékét, hogy a küszöb ne legyen
 magasabb annál, melyen ő lépett lakásába és hogy a gerendák csak
 olyanok legyenek, mint voltak az ő otthonában.

A khinai ház belseje azóta nem változott. Kényelmesebb laká-
 sokban az első udvarban az istállók emelkednek. Megannyi egyszerű
 félszer az igavonó állatok számára.

Ez udvarban van a külső cselédség lakása is. A második udvar

már a belső cselédség számára van fentartva s itt áll a vendégek elfogadására berendezett helyiség.

Ebből nyílnak két oldalt a lakoszobák, de a nők cellái rendszeren a harmadik vagy belső udvarra néznek.

Válaszfalak
hiánya.

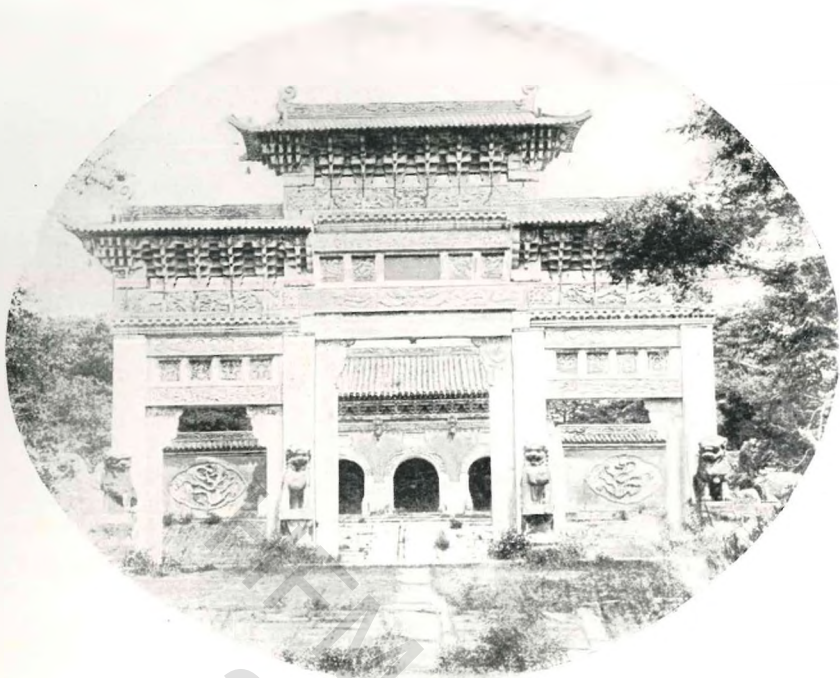
A khinai szoba főjellemvonása, hogy azt egymástól nem falak, hanem oszlopok választják el. Ez oszlopzatok közé hol ernyőket, hol papírral beragasztott közfalakat állítanak. Vékony, áttetsző papirossal van az udvarra néző oldal is befedve. Ez szolgál ablakul. A padmaly gerendás, néha művészien faragva, máskor tarkára festve. Szerényebb otthonokban mindössze vakolt a fal és papirossal van beragasztva. De a mi szegény és gazdagnál majdnem mindenkor változatlan, az a padlózat, mely mindig jobb vagy rosszabb minőségű cserép. Legáltalánosabb az egyszerű négyszög alakú vörös téglá, nagyobb yamenekben a felület zománczott.

A helyiségek fűtésére egy a fal mellett elhuzódó padkaalakú kemence szolgál, melyet kívülről fűtenek. Legtöbb esetben e padka az ágy szolgálatát is teljesíti, puha szőnyegekkel és értékes bőrökkel van befedve. Az is megesik, hogy az egész padlózat alatt cserépből épült csatornák fűtik a lakást. Dél-Khinában természetesen erre nincs szükség s ha az idő meghidegül, egyszerűen réz és bronztalak és lábasokba halmozott parázs áraszt meleget. A világítás meglehetősen primitív, a legáltalánosabb mai napig az olajlámpás. Mécseseket találtam minden nagyságban és minden kigondolható alakban. A legelterjedtebbek a sárga rézmécsesek, de vannak bronzból mintázva, a régi római lucernákra emlékeztetve és találunk cloisonnéből a leggazdagabb díszítésekkel ellátva. A Peking melletti nyári palotában láttam pár igazán érdekes példányt, amelyek használati céljukon kívül mindenekfelett a lakás díszítésül voltak hivatva szolgálni.

Világítás.

A gyertya, mely sokszor szövétnek nagyságú, a másik népszerű világító. A gyertyatartók változatossága még a mécsesekét is felülmúlja. Mindenekfelett szépek a pagodák és szentélyek ol-tárain állók, melyeknek műértéke sok esetben nagyon magas.

A világszerte ismert khinai lámpások kétségkívül a lehető festői hatást keltik. Vannak egyszerű papírból, halhártyából, finom selyemből és átlátszó fátylaktól. Alakjukra nézve a változatok még nagyobbak.

A DÍSZKAPU.

BEJÁRAT A MUKDENI CSÁSZÁRSIROKHOZ.

HFM Könyvtár
2023/1/13

WÖRÖS FERENC
Keletászlai Művészeti
Múzeum

Az egyszerű dinnyeformájú gömbtől egyéb gyümölcs, mint körte és lopótök-utánzatokig százféle a variatio. Vannak virágokat, pillangókat és madarakat utánzók, égitestek, holdak és csillagok, de mindannyi közt legértékesebbek a finom bambusnádból összeállított kalitszerű vagy pagodát utánzó csillárok, melyeknek falait művésziesen festett tájképek, miniatűrök díszítik és melyekről számtalan bojt, rojtozat és egyéb apróság függ alá.

A kertek, filagoriák kivilágításában mesterek mindenekfelett Khina gyermekei. Az ágak között himbálózó világító, tündöklő virágok, gyümölcsök, vízmedenczékbe visszaverődő lampionok fényének csillogásában, a dombok oldalán fellángoló örömtüzek elrendezésében nyilvánul magas műérzékük.

A ház kivilágítására tulajdonkép soha sem fordítottak gondot. E nép mai napig a nappal kél és a nappal nyugszik.

A khinai ház butorzatának főjellemvonása, hogy monumentalis. Egy-egy karosszék vagy asztal megannyi építmény a maga nemében. Az anyag nagyon sokszor kő vagy kőkeménységű ében. A rajz az anyagnak megfelelő, architektonikus felfogást mutat. Egyenes lábak, függélyes hát, teljesen vízszintes ülő. Hajlott vonal, cikornyák csak a díszítésnél vannak alkalmazva. Ilyenek az asztalok és ilyenek a karosszékek és egy pár esetleges díszszekrényt vagy állványt kivéve, erre szorítkozik az elfogadótermek összes bútorzata. A zsöllék mindenekfelett tipikusak. A négy oszlopszerű lábón márvány- vagy alabastrom lap pihen. Kőből van a zsölle háta is, keretül pedig gazdagon faragott famunka szolgál. Faragványokon kívül értékes elefántcsont és gyöngyház berakásokat is alkalmaznak. Az asztalok főjellemvonása hasonló. Oszlopszerű lábai túl magasak, mint a zsölléknél, melyek előtt mindenkor zsámolyok állanak. A nép képzelőtehetsége, izlése a díszítéseknél érvényesül, mely összes változataiban elénk tárja a kedvencz hullám-, felleg- és sárkány motivumokat.

A szekrények számtalan fiókjaikkal s az egymásra tornyosuló pagodaszerű állványok nálunk is nagyon elterjedtek. De hiszen a khinai bútorzat izlésének befolyása százados és a francia rococo híres mesterei, mint Boul vagy Girardin éppen úgy, mint a genialis angol asztalosok nem egy khinai motivumot használtak fel műveiknél. Kivált

<i>Butorzat.</i>

Cheapendalenél látjuk a khinai rajzokat híven utánozva. Sőt annyira megy, hogy még a khinai bútor merev lábait is változatlanul őrzi meg, mi az angol *Queen-Anne* stylus egyik ismertető jele, sajátása.

Symmetria.

A khinai szoba vagy elfogadóterem jellege kimért és bizonyos fokig merev. Az asztal ott áll a középső fal mellett és a zsöllék, mint katonák, szigorú sorrendben környezik a falat. Minden zsölle előtt egy zsámoly van, mellette pedig egy köpőtál. Az asztalokon egy-két dísz tárgy, soha se sok, de mindenkor értékes. Pár porcellán virágváza, néhány nefrit csésze, vagy kristály tobákos szelencze. E tárgyak időközönként változtatva lesznek és minden vagyonosabb család egy-egy kisebb házi múzeummal bir, mely azonban el van zárva és tűzmentes helyen őrizve. A falakat az ismert felgöngyölíthető képek vagy pedig Confucius könyveiből vett mondatok díszítik. A legtöbb ház külön szentélylyel bir, hol az elhunyt nagyatyák és ősök kisebb-nagyobb emléktábláit tisztelik.

A khinai szobában a kárpitosnak kevés munkája akad. A padlót szőnyeg soha sem fedi, legfeljebb a Kang-ra * terítenek olyanokat. A gazdagoknál azonban a székekre művészien himzett selyem vánkosok vannak helyezve és a közfalakat rendkívül értékes virágokkal, madarakkal, szörnyekkel tele himzett selyem és brokát kárpitok takarják. A mi azonban soha sem hiányzik se palotában, se gunyhóban, az egy-két cserép virág. Egy-egy öl magas chrysanthémum vagy tányérnagyságú bazsarózsa, e nép kedvencz virágai. És nem hiányzik egy-egy éneklő madár sem, mely ott csiripel művészien faragott kalitjában az ablak párkányán és mely mint a kutya kíséri gazdáját hivatalába vagy sétája alkalmával. A nyiló virág és éneklő madár engesztelnek ki a khinai lakás rideg külsejével.

És mind a kettő ott van, madárkalit és virágcserep, az egyszerű paraszt gunyhóiban is, mely hű mása a mi cigány gunyhóinknak. Falai sövényből vannak fonva és sárral betapasztva. Vert sár a padlója is, a fedele pedig mindössze egy kis giz-gaz.

Császári paloták.

Hogy e nép műérzéke az otthon fogalmát illetőleg milyen magas fokig fejlődött, arra nézve legjobb például a császári

* A fütött padka.

paloták szolgálnak. Hogy *egy* ember igényei a lakását illetőleg meddig hatványozódhatnak, azt itten láthatjuk legvilágosabban. Nem volt indiai Maharaja, kinek székhelye ragyogóbb, nem volt Satrapa, kinek udvara nagyobb szerű lett volna. És tekintsük Európa legfényesebb császári palotáit, ezek is vajmi messze elmaradnak, legalább összehatásukat illetőleg. A pétervári téli palota nagy kiterjedése mellett is mindössze egy épület. Windsor Castle inkább falusi kastély, mint uralkodói székhely. Versailles kétségkívül a leghatalmasabban fejezi ki a korona hajlékát és még a napkirály e ragyogó otthona is messze elmarad a khinai császár udvarától. Mert ez *udvar*, a termek és paloták sorozatán kívül kiterjed egy egész *városra*, sőt mondhatnám, hogy annak mintegy előcsarnokaiul vagy külső udvaraiul szolgálnak az egész Mandsu és az egész khinai negyed is. És hogy e két városrész mit jelent, elegendő, ha megemlítem, hogy az előbbinek körfalai 24, az utóbbinak 16 kilométert tesznek.

A teljes Peking körfala így mindössze 34 kilométer és a körút egy jó napi járást igényel. A második vagy Tatár város közepében a Császárváros tiz kilométer fallal van ismét elválasztva a szomszédságtól és ezen belül négy kilométernyire falak, sánczok és vizes árkok kerítik el a tiltott várost. Itten emelkednek a császári paloták szinte megszámlálhatatlan mennyiségben. Megannyi Ting-stilusban épült yamen. Pompás csarnokok, karcsú oszlopszatos folyosók, sátorfedelű pavillonok és pagodák. Csupa műremek külön-külön véve is, de melyek hatása csak fokozódik a sokszorosodás és rendszeres elrendezés által.

Mint már fentebb volt alkalmunk megemlíteni, a khinai yamen mindenkor több épületből áll és a középső főépületet megfelelő szárnyak környezik. Viszont az udvarok is symmetricus számban következnek.

A császári udvarhoz közeledve, először a khinai város déli kapuján kell átjutnunk, onnét a menny és föld szentélyeit jobbról-balra elhagyva, több kilométer márvánnyal kövezett út vezet a Tatár vagy második város kapujához. A *Sienmen* egyszersmind a város góczpontja is; dupla bástyáin átjutva, egy díszterre érünk. Evvel szemben áll a Császárváros falának főkapuja. A tér, mit joggal nevezhetünk *Cour d'honneurnek*, korlátokkal van megvédve, nehogy valaki joggátalanul arra léphessen. A szembe levő fal vörösre van festve, annak jeléül, hogy császári épület s az eső ellen sárgára zománczozott cserép-

Előudvarok.

fedél védi. Vörösre van festve a nagy kapu is, biborszínre vannak fény-mázolva és rézszegekkel kirakva a szárnyas ajtók. És aranyzománczos ennek tetőzete is. E kapuk be vannak éjjel-nappal zárva. Előttük fegyveres őrök állanak. A mögöttük elterülő tíz kilométer kiterjedésű Császárváros a fellegek fiának otthona. Ezen tilos területen csak az uralkodó családja, nejei, ágyasai, udvarnokok, pár palotahivatalnok és a szolgál személyzet megszámlálhatatlan serege lakik csupán. Hogy a Császárváros milyen szigorúan őriztetik, azt az annak megvédésére hozott törvényekből is láthatjuk, mely szigorúan kötelezi a palotaőrséget, hogy mindazokat, kik engedély nélkül lépnek át a Császárváros kapuin, hatvan bambus-, a kit valamelyik épületben találnának, hatvan botütéssel sújthatnak, a ki pedig egész a császári lakosztályokig merészelné hatolni, azt helyben fel is akaszthatják.

A Császárváros kapuján átjutva, egy tágas udvarba érünk, azon keresztül egy vagy tíz öl széles márvány-út vezet a második kapuhoz. Az előbbinél még nagyobb, még pompásabb és rajta hármás bejárat helyett öt alagútszerű ív vezet át. Az óriási alkotmányt egy kétemeletes yamen koronázza. E csarnok oszlopzata vérvörös, dupla tetőzete pedig arany-sárga. A tetőzetet a szokott szörnyek díszítik, a kapu előtt pedig két márvány obeliszks karcsú körvonalai válnak ki a sötét háttérből.

Díszkapúk.

Ez öt íves kapun át jutunk egy másik márványnyal kövezett udvarra, melynek főekessége a tiltott város, vagy a császári család magánotthonának díszkapuja. E díszkaput nevezhetjük várkastélynak is. Óriási méretű U alakú épület, sarkait duplatetős tornyok határolják, szárnyai megannyi bástyákon emelkedő oszlopsor és loggia, a főépületet pedig egy palotaszerű yamen képezi. Ezen a csarnokon átkerülve, érünk csak az első belső udvarhoz. Az udvar arányait meghatározni szabad szemmel szinte alig lehet. Minden olyan mértéken túli. Hogy némi fogalmát adjam a kiterjedésnek, csak azt az egyet akarom megjegyezni, hogy a közepén átvezető márvány gyalogjáró egy-egy köve 20 négyzetláb és hogy az udvaron körül sétálni jó negyedórát igényel. E területet mesterséges csatorna szeli át és azon keresztül öt híd vezet. Mindannyi finoman izezett, mindannyit fehér márványból mesterileg faragott korlát védi.

Ez öt híd öt yamenhez képez bejáratot és e csarnokokon át jutunk a második belső udvarhoz, mely óriásibb az előbbinél, arányai még szé-

dítőbbek. Ennek végén emelkedik a több mint száz láb magas, csarnokszerű, úgynevezett Mélységes Béke kapuja. A nagyszabású épület háromszoros terrasseokon áll és a dízsátorhoz hasonló Ting izlésű közép-épülethez öt díszlépcsőzet vezet. Két oldalt több yamenen át vezet az út a következő vagy harmadik udvarhoz, melynek közepén a Császárváros egyik büszkesége, egy rendkívül izléses kiosk áll. A negyedik udvarból az ötödikbe egy újabb, még kisebb yamenen át jutunk, melynek oszlopsorai közt az áttört aranyrácsosaton mindjárt az ötödik udvarba tekinthetünk. Ennek méretei bár kisebbek, de épületei annál tetszetősebbek. Megannyi páratlanul szép nyári lak, a khinai művészet aranykorából. Végre elérjük a hatodik udvart, melynek márvány korlátokkal határolt hármas mesgyéi a trónteremhez vezetnek.

Fény, arányok, művészi tökély ez épületet a birodalom építészeti kincsévé alakítják.

A csendes mennyei palota, mint a hogyan a nép nevezi, a Mandsu-dynastia büszke otthona. Hogy méreteiről némi fogalmat alkossunk, az egyes termek hossza közel száz, szélessége pedig 30 láb. Az ajtók két öl magasak lehetnek és mindenkor nyitva állanak. Úgy az ajtók nyílásait, mint a szobákat egymástól elválasztó oszlopsorokat nehéz arany és ezüsttel himzett szövetek függönyzik. Szőnyegek takarják a padlózatot is, az ismert khinai selyemgyártmány, melynek nagy részét az udvar számára szövik. Külön császári gyárak állítják elő a finom gyékényeket is, melyek nyáron a szőnyeget pótolják. A termek mennyezete pompás kivitelű famunka. Hol csipkefinomra vannak faragva, hol berakva különböző értékes fákkal, elefántcsonttal vagy gyöngyházzal. Az oszlopokat a hagyományos rubinveres lakk fedi, melynek előállításában e nép mesteri ügyességet ért el.

Az oszlopok között közfalak gyanánt legtöbb esetben lehető leleményes rajzú, finoman áttört reczétet szolgál.

A trón maga bálvány oltárához hasonló.

Fényes és gazdag a káprázatig. A zsölle, melyen a császár ül, a legdrágább fából van készítve és magas támlájú, karjai, lábai a faragás mesterművei. A támlány mögött egy öt részre osztott toronyszerű ellenző áll. Faragva van ez is és díszítését csak khinai türelem állíthatta elő. A zsölle és ellenző egy magas pódiumra vannak helyezve,

Trónterem.

melyhez ötszörös lépcső vezet. Mindannyit páratlan vörös lakk és bronzal diszített karfák határolják. A lépcsők között hasonlóan vörös lakk és háromlábú bronzasztalok vannak beillesztve, valamennyin egy-egy díszedény, tele virággal és füstölővel. A trónt egy külön mennyezet fedi be, melynek koronaszerű csúcsos tetőzetéről himzett zászlók, rojzotatok, bojtok függenek alá. A teremben más bútor nincs. A trónust mint dísztárgyak, pár életnagyságú, sőt még nagyobb bronz és cloisonné gém, gólya, páva és egyéb élénk színű szárnyas környezik. Fogadtatások alkalmával nagy mennyiségben felállított dísznövények, virágok és ritka gyümölcsök fejezik be a berendezést.

Az összhatás.

Az összhatás részletesebb leírás nélkül is elképzelhető. A császár trónusának sárga selyem vánkosain helyet foglalva, méltán képzelheti magát a világ leghatalmasabb urának; és ha feltáratja maga előtt az egyes csarnokok ajtait és szemben egymást követő udvarok kapuit, tekintete olyan bámulatos palotalabyrintra vetődik, melyhez hasonlólt csak a mesék csillogó világában ismerünk. És ha még azt is elrendeli, hogy a tiltott, a szent, a császár, a Mandsu- és végre a khinai város nagy kapuit is kiemeljék sarkaiból, elláthat egyenes irányban harmincznégy négyzetkilométeres rezidenciája bejárásáig.

Az egész főváros tulajdonkép a császár parancsára, annak szolgálatára épült. Mint igazi cäsarnak castruma, Peking a *khán* táborából alakult. A legfőbb hadúr tábora volt, kinek díszsátorai körül emelkedtek hadvezéreinek hajlékai, azon túl csoportosultak az egyes banderiumok. A tábor határa mentén telepedtek le az iparosok, kereskedők és az óriási hadsereg különböző igényeit szolgáló megszámlálhatatlan népesség.

Ilyenek voltak az emberiség vándorőseinek pihenői, ilyen módon alakultak a perzsák, assyrok, húnok táborai. És ilyen volt Dsengis és Kublai khán tábora. Ilyen volt a Marco-Polótól akkor látott és leírt *Kandalik*. Ilyen alapjában véve a mai császár otthona, Peking.

Otthon nagyszerűbbnek nem képzelhető. A felfogásban teljes mértékben érvényesül nemcsak a khán hatalma, de birodalmának nagysága és népének ereje is. És ma, midőn az ország megfogyva, népe megviselve, urának hatalma megingva, még így is, a mint én láttam a khinai császár palotáját, a legnagyobb volt, mit a képzelet alkothat.

KÉPZŐMŰVÉSZETEK.

Khina képzőművészetét illetőleg mindenekelőtt ki kell zárunk minden összehasonlítást Európa művészi viszonyaival.

<i>Keleti műfelfogás.</i>

A keleten képzőművészet legalább önálló értelemben nem létezik, éppen úgy, mint nem létezett az ó-kor culturnépeinél sem. A képzőművészet részben alárendelt volt. Célja nem annyira különálló műtárgy alkotása, mint inkább egyszerűen díszítés. Képeik, a szoborművek vagy egyéb más dísz tárgyak nem készülnek múzeumok számára, azoknak célja egy-egy szentély felékesítése vagy az otthon kedvessé tétele. Főfeladata, és mondjuk az egyedüli célja, az élet kellemesebbé alakítása. A lét æsthetikai értékének fokozása. A felfogás nemcsak jogosult, de egyszersmind eredeti is. A művészet ilyen értelemben a kiváltságos osztály szabadalma helyett köztulajdonná népszerűsödik. Tantermek vagy múzeumok falain túl a társadalom, sőt a köznép rétegéig hatol.

A legszegényebb khinai munkás bir bizonyos fokú műérzékkel, sőt műérzékének kielégítése, hogy úgy mondjam életszükségletévé vált. A porcellán csésze, melyből teáját szürcsöli, ő reá nézve lényeges, hogy tetszős formával birjon. Ha más dísz tárgyra nem telik, pár filléres festményeket aggat szobája üres falaira. De az egyszerű ember műérzéke legérdekesebben nyilvánul virágainak rendezésénél.

Természeti hajlamának megfelelőleg alakult e nép képzőművészete is. Vegyen az bármily irányzatot, haladjon bár merre, alap gondolatától, mely a lét szépirodalmi értékének emelése, soha sem tér el.

Khina képzőművészetének terén a szobrászatot illeti meg kétségkívül az elsőség. Kőemlékei hatalmasak, bronzai páratlanok. Plasticai alkotásai már magas művészi színvonalon állottak a Sun-dynastia korában.

A plastica.

A szobrászat műtörténeti fejlődése a három évezreden át a mennyire hosszú, éppen olyan érdekes.

Sajnálom, hogy annak anyaga e munka határain túl terjed, azonkívül a részletek csak szaktudásra birhatnak érdekekkel.

Khina szobrászatáról emlékezve meg, mindenekelőtt azt tartom szem előtt, hogy annak ösmertetése a nagyközönségre birjon érdekekkel. Évszámok ismereténél gyakorlatilag hasznosabb a kor izlésével megbarátkozni. Egyes külső sajátságainál fontosabb a belbecset fedezni fel. A khinai plasticai művészetnél csak úgy, mint művészeti alkotásainál, az ornamentika, a diszítés, legyen az bármennyire tökéletes, csak másodsorban jöhet tekintetbe, a fő, a lényeges a conceptio, az alkotó erő, a felfogás.

A számtalan khinai szoborműben, mely hozzánk került, mindenkor a kézmű befejezettsége keltett első sorban elismerést. A finom kivített csodálták mindenekfelett. A munka mint olyan és a munkás türelme nyert dicséretet. A művész tehetsége, mely abban közvetlen kifejezésre jött, másodizben lett méltányolva. A művészet szelleme csaknem észrevétlen maradt. Pedig éppen a nemzeti szellem a fontos, mely változatlanul megmaradt évezredekken át. És a változatlanság kifejezése legtartósabban a szobrászat terén jött kifejezésre.

A plastica bölcsőkorából, a Tsang időszakból szobrok nem maradtak fenn. Mindössze az áldozati edények nyújtanak némi felvilágosítást a kor műérzékét illetőleg.

A hit, mely elvégre is minden nép művészi érzékének és művészetének megalapítója, nem ismert személyesített istenséget. Így nem lehettek bálványai. Imádta az eget, a földet, a látható világot, mit a két főelem alkotásának tekint, Shang-Ti, a menny és világosság, volt az első természetfeletti elem. A föld, röviden Ti, a tökéletesség fogalma. Az utóbbi az anyag, az előbbi a szellem. A kettő egyesülve teremti meg az életet. Ez az életprincipium jó kifejezésre a látható világban. Annak élén áll az emberiség, melynek ura a császár, a mennyek fia. Ő egyidejűleg az állam és egyház feje. Csak neki volt joga az eget

és földet imádni. A nép maga csak a teremtett világ szellemének tiszteletében vehetett részt. Rangfokozatok szerint tisztelték a hegyeket, a folyamokat vagy egyszerűen localis szellemeket.

Tudósaik később a menny és föld tiszteletéről bölcsészeti tant fejlesztettek és megalakult a maig álló *Sang* és *Sung*, a menny és föld, vagy világosság és sötétség két ellentétes neme.

*Sang és Sung,
a két elem.*

Ez elmélet hovatova elveszti eredeti vallásos jelentőségét. Mindjobban tudományos hypothesisé alakul. A *Sang* és *Sung* mint a pozitív és negatív erők lesznek felállítva. Az előbbi a plusz +, az utóbbi a minusz — és kifejezésükre egy fehér és fekete egymásba fonódó athomot használnak.

Az őscultusra visszatérve se fejlődhetett ki. Nem voltak azon kornak szorosabb értelemben vett imaházai. Nem léteznek diszitéses szoborművei se.

Áldozataikat egyszerűen a földön, később szabad ég alatt álló oltáraikon nyújtották be. Ez áldozatok az állat- és a növényvilágból voltak választva. Az áldozati edények *Khina* legrégebbi plasticai művei. E ritualis tárgyak, rendeltetésüknek megfelelően, egymástól eltérők. Az alap gondolat mindenkor komoly, a forma szigorú, a kivitel erőteljes. Mindannyinak talapzata nehéz. A test maga hol vízszintes, hol függőleges vonásokat követ. A befejezés hol szűk nyílással végződik, hol tálszerűen nyílik meg. De az egész mindenkor kifogástalanul van ellen-súlyozva. A *symmetria* majdnem a merevségig tökéletes. Az összehatás teljesen *æstheticus*.

Azon áldozati edények, melyekben állatok testét égették vagy vérüket felfogták, rendszeren az illető állatot utánozták. Az elfogadott áldozat hat házi állat: az ökör, ló, juh, disznó, kutya, tyúk. Hat vad: szarvas, dämadvad, medve, antilop, vadkan és nyúl. Végül hat szárnyas: a vadlúd, fűrj, fogoly, fáczán, gerle és galamb. Hogy kik voltak hivatva az egyik vagy másik áldozat bemutatására, hogy melyik rangfokozat hivatalnokai ajánlhattak fel ló- és melyek csak bárány-áldozatokat, mind meg volt törvényszerűleg határozva, a minthogy törvénybe volt iktatva az is, hogy a kik állatok felnevelésével foglalkoznak, állatáldozatokat nem mutathatnak be. De minderről egy más alkalommal, a nép törvényeivel, hagyományaival foglalkozva, emléke-

Áldozati edények.

zem meg bővebben, itt csak azon körülmény bir fontossággal, hogy az állatok mintázása, azoknak faragása, állati formák bronzba öntése a legrégebb időktől el volt terjedve.

Az ó-kinai áldozati bronzok megannyi mesterművek. És ha meglepőek, melyek egyszerűen geometriai formákat utánoznak, még érdekesebbek ez utóbbiak. A korai kinai bronznál a mi mindenekelőtt meglep, az az anyag tökélye. Az ércz mindenkor a legjobb minőségű, színe sötét, felülete ragyogó. A diszítést illetőleg az a legrégebb maradványoknál geometriai rajzokra szorítkozik. Mint minden népnél, úgy ennél is az ornamentika egyik legkedvenczebb motívuma a zik-zak, a meander-vonal, melyet itten *lei-uennek* neveznek. Nem kevésbé népszerű a hullám és fellegek rajza. Mindez erősen stilizálva, szigorúan mértani arányokkal meghatározva jön kifejezésre. Mindhárom gyakran egyesül együttes diszítéssé és képezi az általánosan ismert kinai rajzot. A hatás kétségkívül tetszős és a körvonal felette megnyerő.

Az állati minták között a ló, a szarvas és oroslán voltak a legnépszerűbbek. A pontosság, melylyel e négylábásokat megfigyelték, szinte hihetetlen. Nincs részlet, melyet ne adnának vissza bámulatos közvetlenséggel. A szárnyasok világáról ugyanezt mondhatnók. Az utolsó tollig minden hű mása természetnek. De viszont az is megesik, hogy csak a modell általános impressióját akarják kelteni, a mozdulatot, az élelenséget lesik el. És ilyenkor nagy súlyt fektet az öntő arra, hogy az érczet úgy ossza el, hogy az aránylag gyenge lábakon is teljesen biztosan, egyensúlyljal álljon meg a műtárgy. Az e korbéli művészek megfigyelési képessége a naív közvetlenség teljes erejével hat.

Szörnyek és
egyéb képzeleti
termékek.

Phantasiájuk nem kevésbé érdekes. Ha nem is gazdag, de kétségkívül leleményes. És erről meggyőződést éppen az ez időszakbeli bronzoknál szerezhetünk. A képzelt állatok között a sárkány, egyszarvú és a phönix a legáltalánosabbak. Mindannyinak meg van a maga symbolikus jelentősége. Mindenik egy-egy más fogalmat fejez ki. Sárkány a császár címere, a phönix pedig a császárnét jelképezi. Nem kevésbé elterjedt az erő kifejezője, az óriás teknősbéka. A nép hagyománya szerint a gönczöl szekérének földi incarnatiója. E teknősbéka óriások Khina legrégebb köemlékei közé tartoznak. Az ország legtöbb

egy negyediket számíthatunk, a nyugati befolyás vagy a hanyatlás korszakát. Japán művészete ma a *decadence* korát éli és ezt minden téren egyformán tapasztalhatjuk. Hires festő-iskolája, mely éppen kifejezésének finomságával, eszközeinek egyszerűségével hatott, ma európai mestereket utánozva, olajképeket igyekszik alkotni. Az eredmény végzetes. A tokiói művésziskola e tekintetben a legrettenetesebb példát szolgáltatja. A kivitel selejtes, a rajz rossz, a színezés nyers, a compositió izléstelen, az érzés hamis.

Egy-egy ilyen európai izlésben készített műből lesz alkalmunk megítélhetni a művészi hanyatlás jelentőségét, nagyságát.

<p>A hanyatlás kezdete.</p>

De viszont egy ilyen nagyigényű, hatalmas aranykeretes vásznat egy régi, sárgult papirtekercshez hasonlítva, melyen mindössze pár repülő gémet vázolt a művész, lesz módunkban amannak értéktelenségét, ennek nagy művészi becsét méltányolhatni. És azt mondhatnók, szobrászatuk terén ugyanezen eset áll fenn, a mi becses, az régi nemzeti alapon áll. A műipar terén a rombolás hatása még általánosabb. A legtöbb áruba bocsájtott tárgy értéktelen gyári mű. Értéktelen pedig, nem mert új a gyártmány, de mert teljesen nélküli a hajdani műérzék, mert nem fejez ki semmit a nemzet hajdani műizléséből, felfogásából.

Az új porcellánok, lakkok, bronzok, faragványok nem bírnak több műértékkel, mint a mi gyáraink készítményei. Műtörténelmi szempontból azonban annyiban érdekesek lesznek, a mennyiben a jelen hanyatlás korának példájául fognak szolgálhatni. Mintegy megannyi bizonyága az élet különböző terein érvényesülő kártékony befolyásnak. Mert az európai irány nemcsak a művészet és iparművészet terére hatott ki, hanem éppen úgy a nyilvános, mint a családi életre is. Nemcsak a művészi érzék alanyi értelemben, hanem az élet művészetét tárgyilag véve egyaránt megingatta.

zem meg bővebben, itt csak azon körülmény bir fontossággal, hogy az állatok mintázása, azoknak faragása, állati formák bronzba öntése a legrégibb időktől el volt terjedve.

Az ó-kinai áldozati bronzok megannyi mesterművek. És ha meglepőek, melyek egyszerűen geometriai formákat utánoznak, még érdekesebbek ez utóbbiak. A korai kinai bronznál a mi mindenekelőtt meglep, az az anyag tökélye. Az ércz mindenkor a legjobb minőségű, színe sötét, felülete ragyogó. A diszítést illetőleg az a legrégibb maradványoknál geometriai rajzokra szorítkozik. Mint minden népnél, úgy ennél is az ornamentika egyik legkedvenczebb motivuma a zik-zak, a meander-vonal, melyet itten *lei-uennek* neveznek. Nem kevésbé népszerű a hullám és fellegek rajza. Mindez erősen stilizálva, szigorúan mértani arányokkal meghatározva jön kifejezésre. Mindhárom gyakran egyesül együttes diszítéssé és képezi az általánosan ismert kinai rajzot. A hatás kétségkívül tetszős és a körvonal felette megnyerő.

Az állati minták között a ló, a szarvas és oroslán voltak a legnépszerűbbek. A pontosság, melylyel e négylábásokat megfigyelték, szinte hihetetlen. Nincs részlet, melyet ne adnának vissza bámulatos közvetlenséggel. A szárnyasok világáról ugyanezt mondhatnók. Az utolsó tollig minden hű mása a természetnek. De viszont az is megesik, hogy csak a modell általános impressióját akarják kelteni, a mozdulatot, az elevenséget lesik el. És ilyenkor nagy súlyt fektet az öntő arra, hogy az érczet úgy ossza el, hogy az aránylag gyenge lábakon is teljesen biztosan, egyensúlylyal álljon meg a műtárgy. Az e korbeli művészek megfigyelési képessége a naív közvetlenség teljes erejével hat.

Szörnyek és
egyéb képzeleti
termékek.

Phantasiájuk nem kevésbé érdekes. Ha nem is gazdag, de kétségkívül leleményes. És erről meggyőződést éppen az ez időszakbeli bronzoknál szerezhetünk. A képzelt állatok között a sárkány, egyszarvú és a phönix a legáltalánosabbak. Mindannyinak meg van a maga symbolikus jelentősége. Mindenik egy-egy más fogalmat fejez ki. Sárkány a császár címere, a phönix pedig a császárnét jelképezi. Nem kevésbé elterjedt az erő kifejezője, az óriás teknősbéka. A nép hagyománya szerint a gönczöl szekerének földi incarnatiója. E teknősbéka óriások Khina legrégibb köemlékei közé tartoznak. Az ország legtöbb

sírköve egy-egy teknősbéka hátán áll. Teknősbékákon nyugszanak híres emléktáblái és a feliratokkal ékesített nemzeti commemoratiók. E kőóriások korát meghatározni épp oly nehéz, mint a mennyire fáradságos. Egyáltalában nehéz a khinai műtárgy pontos időpontját kiszámítani. Hátány a nagy kor. És még nagyobb nehézség, hogy századok, sőt évezredek át változatlanul utánozták a legrégebb mintákat. Az izlésformák, felfogás, melyek a Tsau-dynastia alatt, tehát 1122-től 255-ig Kr. e. leginkább el voltak terjedve, maradtak használatban az e korszakra következő Han uralkodók idejében is.

A buddizmus behozatalával Khina művészete második korszakába lép. Az Indiából érkező lámák és bonzok magukkal hozzák szentjeik szobrait, istenségeik bálványképeit. A mint e felekezet mindjobban elterjed és követőik mindig számosabbak lesznek, honosodik meg sajátos művészetük is. A mi időszámításunk első századára tehető az emberi alakok mintázása. A Buddák különböző megtestesülése megannyi alkalmat szolgáltatott a szobrászat fejlődésére. Az egyszerű, gondolataiba merült világbölcstől a százkarú igazságszolgáltató, vagy dicsfénytől körülvelt, a békét és világosságot jelképező Amidáig, megannyi új és új tér nyílt a szobrász tehetségét érvényesíteni. E bronzok, túlzott arányaik vagy hierarchikus merevségük dacára is megannyi mesterművek.

Európai szemre nézve időt igényel, hogy Khina művészetének ezen merev és mindenekfelett eszményített kifejezéséhez szokjék. És mégis Khina plasticai művészete éppen e Buddák előállításánál a legérdekesebb és itten éri el, hogy úgy mondjam tetőpontját. A felfogás archaicus, a kifejezés stylizált. Minden mozdulat szabályos pontossággal van meghatározva, a redőzet legapróbb hajlása szigorú pontossággal van előírva. Az alak maga túlhízott. Az anatómiát ő canonok határozzák meg. A lábak szinte a nyomorékságig vannak egymásba kulcsolva, a kezek a lehetetlenségig vékonyak. A fő maga inkább egy dogmát, mint emberi hasonlatot akar kifejezésre juttatni. A mereven maga elé néző szemek, a vállakig elnyuló fülzimpák, az elzárt ajkak, minden a tant és nem a tanítót van hivatva jelképezni. És e téren az átvittnek kifejezésében éri el a szobrászat mesterműveit. Fájdalom, az első Buddákból nem sok maradt hátra és a melyek még meg is vannak őrizve egy vagy másik régi pagodában, a sötét helyiségek, a mindent

Budda szobrok.

ellepő por és szenny miatt alig élvezhetők. A kisebbek közül még nagy számmal találunk mindenfelé és az 1859-iki és az azt követő többi európai ostromok után hajószámra lettek európai gyűjtemények számára szállítva. Az utolsó boxer felkelés után az egyesült európai seregek mesés értékű zsákmányai között nagy számmal voltak e Buddha-szobrok is.

A bronzöntés kivitel dolgában tetőpontját a Ming dynastia alatt érte el. Izlés és kivitel dolgában talán e kor a legtündöklőbb, az ország leghatalmasabb, művészete legragyogóbb. Kanghi uralkodása 1672—1723-ig Khina renaissance-ának nevezhető. A nagy műérzékkel bíró császár idejében készült bronzok e művészet minden időkre szóló remekei fognak maradni. A patina hol barna, mint a herculánumi, hol sötétzöld, mint a Pompejiben találtak. De ha a szín bámulatos, még csodálatraméltóbb a felület fénye. És szinte utolérhetetlenül tökéletes az öntés. A legaprólékosabb részlet hajszálnyi finomsággal érvényesül. E korból hátramaradt emlékek nagyjára dísz tárgyak: a császári trónust vagy oltárokat körülvevő óriás szárnyasok, az udvarokat díszítő füstölők, vagy a kertekben felállított állatok. Ez utóbbiak közül a pekingi császári palota kertjében láttam pár életnagyságú szarvast és däm-vadat. Mindenik tökéletes volt.

Állatok utánzatai.

A legszebb ez életnagyságú díszállatok közül a nyári palotában őriztetik és egy pihenő tehenet ábrázol. Sajnálom, hogy mindez a nagyközönségre ismeretlen fog maradni, mert azokban csak azok gyönyörködhetnek, kik udvari kihallgatásokra hivatalosak. Könnyebben hozzáférhetők a paloták bejárásai, a Pailok előtt álló, vagy a pagodák ajtait védő szörnyek és oroszlánok. Ezek között talán művészi szempontból a legjelentékenyebb alkotások az úgynevezett buddista oroszlánok; megannyi ülő sörényes óriás, melynek jobb lába egy gömbön nyugszik. Talápatul emelvényalakú lépcsőzet szolgál. A díszítés egy aláomló himzett szőnyeget utánoz. A szőnyeg, valamint a párkányzatok, az ismert hullám, felleg és meander motívumokkal vannak tele-rajzolva. A kivitel részlete csak olyan finom, mint a mennyire erőteljes a főalak egész felfogása. Az óriás test, kimeredt karmok, ordító száj, minden erőt jelképez. És pompás az oroszlán egész plasticája, életerős mozdulata és eleven, lihegő az egész alak.

A bronz díszműtárgyak nem kevésbé művésziek. A növényeket, állatokat vagy emberi alakokat utánzókat egyformán meglepők. Mindenekelőtt feltűnik a rendkívüli közvetlenség, mely azokban nyilvánul. A lótusz virágát vagy canna leveleit a csalódásig hűen utánózták. Apró állataiknál a mozdulatok természetessége lep meg leginkább. Az általában elterjedt khinai ölebek megannyi portrait és hozzájuk csak ugyane művesek által készített ércz és bronz madarak hasonlíthatók. A kivitel hű az utolsó tollig, bár e dolgok igazi művészi becsét nem annyira a részletek finomsága, mint inkább az egyes állatok jellemzetes tulajdonságainak kifejezése képezik.

És ezt mondhatjuk emberi hasonmásaikról is. Apró törpéik, bronzjaik, koboldjaik soha sem mulasztanak el éppen a művész mély emberismerete által csodálatot kelteni. E tárgyak kivitelét illetőleg az sok tekintetben annak korától függ. Így változó a bronznak minősége is. Mint fentebb említettük, úgy a kivitel tökélye, mint az anyag finomsága legmagasabb fokon a Mingek korában állott.

A bronzokról lévén szó, nem hagyhatom említés nélkül a Khinában nagyon elterjedt *niello* munkákat sem. A legrégebb Berakott művek. időtől el volt terjedve a bronzok nemes érczczel való berakása. E tekintetben az eljárás a damaskusihoz hasonló. De a rajzot illetőleg a fel fogás már teljesen khinai. Egyike a legelterjedtebb mintáknak a hullám- és fellegvonal. E körvonal néha hajszálfinom. És a művész mintegy abba látszik helyezni büszkeségét, hogy annak éle és finomsága szinte felülmulhatatlan legyen technika dolgában. A mai piacon nem egyszer látunk gyöngyházberakásokat is, bár ez már a nemzeti művészet hanyatlási korát jelzi és kezdetben az európai izlés számára készült.

Az összes bronz díszműtárgyak között a legkeresettebbek, melyeknek felülete részben aranyozva van. Formára nézve simák, egyszerűek. Nyugodt felület, komoly körvonal jellemzi azokat. A legtöbb ilyenmű váza henger-, dinnye- vagy lopótök-alakú. Diszítést csak a füleken látunk, melyek elefánt-orrmányokat, phönix-szárnyakat, vagy kúszó sárkányokat utánóznak. Az edény tudatosan egyszerű síkján az aranyozás tónusai vannak hivatva teljes mértékben érvényesülni.

Khina kőszobrairól kevesebb lelkesedéssel lehet csak megemlékezni. Legalább azon szobrokról, melyek mindekkoráig hátramarad-

tak. Legjelentékenyebb e nemű emlékeik azon óriás harcosok és mandarinok képmásai, melyek a császári sirokhöz vezető utakat szegélyezik. Megannyi óriás, de azok látása több csodálkozást, mint gyönyörűséget kelt. Egy-egy hatalmas kőszikla, melyek többé-kevésbbé sikerült arányokban emberi alakokat utánoznak. A művészi felfogás számításán kívül látszik maradni.

Kőszobrok.

A cél kizárólag decoratív és ez nemcsak e szobrok oszlopszerű elrendezésében, hanem a hivatalos alakok, harcosok, mandarinok ruházatának kivitelénél is megnyilvánul. Nem szabad tekinteten kívül hagynunk, hogy e szobrok a természet közepett, völgyek mélyén és hegységek lejtőjén állanak. A művész célja mindenekfelett összhatást kelteni, és talán innét magyarázható, hogy még a Mingek idejében, tehát a Khina aranykorában készült művek is darabosak. Kétségkívül jobbak az óriási állatok, kivált az elefántokat csodáltam őszintén, mert daczára a természetet meghaladó arányoknak, az egyetemes benyomás kifogástalan.

A kőfaragás terén mindenekfelett épületeik diszítésénél érdemelnek dicséretet. Lépcsőzeteik, a terrasseok, ballustradok, mint az építészet-ről szólva volt alkalmam megemlíteni, a művészet nagyon magas fokán állanak. Igaz, hogy a rajz változatlanul ugyanaz, századok óta van meghatározva a legkisebb részletekig. De ez végre is nem von le se a mű külső, se belértékéből. És ugyanezt mondhatom a Pailok és pagodák domborműveiről. Ama bizonyos ötkarmos császári sárkány gordiusi csomóra emlékeztető, összekuszált alakja, legyen bármennyire ismert vagy stylizált, mindenkor őszinte elismerést érdemel. Mert nem szabad tekinteten kívül hagynunk, a mit mindjárt kezdetben is megemlítettem, hogy a szobrászat, mint a többi képzőművészetek, nem annyira önálló, mint inkább a diszítés szerepére voltak utalva és mint diszítő művészet érdemli meg a teljes elismerést és őszinte dicséretet.

XII.

A FESTÉSZET.

A festészetről az európai fogalmak annyira eltérők a kínaiaktól, hogy arról írva, más kifejezést szeretnék használni. Kivált egészen eltér a mai festészet fogalmától. Tónusok, színértékek tekinteten kívül vannak hagyva. A mi egyedül látszik mérvadónak, az a körvonal pontossága és a színezés lépcsőzetes fokozata. A mi az európai festészet becsét képezi, a fény és árny tudatos elosztása, a távlat és előtér arányainak biztos ismerete, a színezés valeurjei, megannyi náluk ismeretlen fogalom. Az ő szemük mintha másképen látná a külvilágot, felfogásuk másképen tünteti elő az élet külső megnyilvánulásait. Tárgyak és lények mintha eltérő jelképezést nyernének ecsetök vonásaiban. Minden sajátos, eredeti szint és alakot nyer e csodálatos nép kifürkészhetetlen gondolkozásmódjában.

A festészet felfogása.

Szabad óráimban sokat foglalkoztam e kérdéssel. Fáradhatatlanul kutattam, a mennyire csak módomban állott, régi műveket. És viszont felkerestem kisebb-nagyobb városokban a festők műtermeit. Érdekeltek az összehasonlítás az új és régi festészet között, a két felfogás és annak hajdani és mai kifejezésmódja.

A kínai képirást — képirás fejezi ki legjobban e művészetet — két főcsoportra oszthatjuk. Az első osztály alá az egyházi és symbolicus műveket soroznám, a második alá pedig azon képeket számíthatjuk, melyek tárgya a természetből van véve. Ezek tisztán nemzeti jellegűek.

Mielőtt tovább mennénk, meg kell először is említenünk, hogy Kínában az olajfestészet mindekkoráig ismeretlen, másodszor pedig, hogy keretekben függő képek nem léteznek. És nincsenek képtárak, képgyűjtemények sem, mint a hogy nem léteztek egészen a

Olajfestmény ismeretlen.

XVI. századig nálunk sem. Ennek daczára igazságtalan volna azt állítani, hogy Khinának festőművészete nincs, mint a hogy nem mondhatjuk ezt a többi régi kulturnépekről sem. Hellasnak, Rómának éppen így nem volt mai értelemben vett festészete, hasonlólag nem ismerték az olajfestészetet és éppen oly kevéssé az olajszíneket. Ha a régi classicus népek a legkésőbb időkig a falra vetették vázlataikat és temperával színezték azokat, vagy színes kövekből rakták mozaikká, Khinában hamar felfedezték a papirgyártást, sőt annakelőtte a bambusz levelét használták. Színeket növény- és ásványfestékek nyújtottak.

A papir kitünő a mai napig. A festék gyenge, mint a milyen lehetett hajdan is. De ez részben mellékes is. A szín mindenkor vízben felolvasztva, könnyű rétegekben van alkalmazva. A technica bizonyos fokig a mozaikra, sőt még inkább az üvegfestészetre emlékeztet. Miután a rajz teljesen elkészült, a színeket hol világosabb, hol sötétebb árnyalatokban a művész asztalán készen álló több kisebb-nagyobb tégelyből meríti. Az eljárás gépies, legalább mai alkalmazásában. És ha invencióra kevés alkalmat nyújt és művészi egyéniségek kifejlődésére korlátozott tér nyílik is, viszont a kéz biztonságát nem győzzük eléggé csodálni. Az ecset van hivatva a színek, krétát, czeruzát és minden egyéb rajzó eszközt képviselni. Hogy az ecset kezelésében a khinai művész szinte felülmúlhatatlan, így könnyen érthető. Egy kép elkészítéséhez éppen úgy, mint a mi mestereink, számos kisebb-nagyobb szerszámot használ. Az ecset hegyét teljesen függélyes irányban vezeti a lapon és a szerint, a mint könnyebben vagy erősebben nehezedik arra, lesz a körvonal hol vékonyabb, hol ismét vastagabb.

**Vallásos
compositók.**

A körvonalak mesteri szabatoságát kivált vallásos képeiknél csodálhatjuk. Buddha paradicsomának megszámlálhatatlan alakjai úgy vannak megírva, hogy azon kifogást, legalább a rajz tekintetében, a legszigorúbb kritikus sem tehet. Pekingben, nem messzire a Chienmen-től, élt egy öreg művész, kinek műtermében, jobban mondva műhelyében, nem egy csendes délutánt töltöttem el, mesterségét csodálva. Gyermekkor óta a festők czéhének tagja volt. Festő volt atyja és nagyatyja. Még pedig Buddákat festett volt talán századok óta az egész nemzetség. Az én emberem is, ha egy vásznával, akarom mondani rizspapirtekercsével elkészült, másikba fogott bele. Csoda-e, ha keze biztos

volt és pontos, mint egy czirkalom. És a mit a hagyomány csodaszzerűleg említ meg Giottóról, hogy egy kört szabad kézzel mértani pontossággal húzott meg, a Sárga Császárság festő művészei előtt éppen nem tűnne olyan nagy feladatnak. Ott ülve a műteremben, láttam nem egy művet vázlatból befejezett képpé fejlődni. A szabadkézi rajz tökélye, a körvonal mesteri kezelése voltak elsőtől az utolsó napig, mit leginkább csodáltam. Még akkor is, ha a felfogás szinte érthetetlennek tetszett, midőn a bálványok és szörnyek torzalakokká fajultak, a rajz maga mindenkor dicséretet érdemelt. Legerőteljesebb, leghatalmasabb compositiojok, midőn sárkányok, szörnyek lehetetlen világát állítja elénk. És legyen bár a rajz lehetőleg bonyolult és bármennyire összekúszált, ugyanaz a vonás, mintha végtelen útjára indulva, befejezéseig meg sem állna. Mintha egy vonással írná meg a művész képeit.

A színezés azonban már más ember, sőt mondjuk, más iskola műveként hat. Az egyes mezőket lehető halvány árnyalatokkal töltik ki. A fokozatok meghatározott skálák szerint készülnek. De mindenkor alárendelve magának a körvonalnak és mintegy annak csak jelentőségét látszanak pár tónussal kiemelni. Valeurben festeni Khinában éppen olyan ismeretlen volt, mint volt Európában akár a művészetek aranykorában is. A khinai egyházi és symbolicus festészet csak úgy, mint őse, az indiai, szigorúan classicus alapokra volt építve. Classicus formák voltak, melyeknek szabályai mintegy törvény erejével hatottak. Symbolismusnak nevezhetnők, mely canon erejével szabályozott.

Hogy e műveket teljes értékükben méltányolhassuk, művészi értéküket felfoghassuk, e népet és vallását kell ösmernünk. Mindenekelőtt szükséges gondolkozásmódjukat megértenünk. Csak a buddizmus elvont tanainak teljes ösmerése teheti lehetségessé e képek compositióját, az egyes alakok rajzát felfogni. A legkisebb vonásnak jelentősége kettős, minden árnyalat egyidejűleg symbolicus és valamennyi ilyenmű kép egy-egy elmélet és tan kifejezése.

Idegen vagy laicus mindössze a rajz tökélyét vagy a színezés finomságát veszi észre, csak gyakorlottabb műértő fedezi fel a bennök lappangó művészi becsét.

A lámák roskatag kolostoraikban, oltárok porral fedett fülkéiben nem egy pompás példájára akadtam az ó-khinai egyházi festészetnek.

Színezés.

Némelyek pergamenszerű rizslapokra, mások selyem tekercsekre mintegy odalehelve voltak megfestve. Egy elvont világ eszményibben kifejezve nem képzelhető. E művek realisticusabb kifejezést olyankor öltöttek, midőn egy-egy Buddha incarnációját állították elő, vagy pedig egy híres apát, láma vagy szent képmását mutatják. Ez arczképek mesteriek minden tekintetben. Meglepő mindenekelőtt az a közvetlenség, mely a felfogásban nyilvánul. Teljes elismerést érdemel az erő, mely a vonásokat jellemzi. Az ó-kinai festők mesterek voltak a szó legszigorúbb értelmében, sőt a mai napig élő művészek között is nem egy őrizte meg ősei kiváló tulajdonait.

Tájképfestés.

A khinai tájképfestészet nagyobb népszerűsége tett szert az ország határain kívül is. Az Európában is manapság közkedvelt-ségnek örvendő Japán kakemonók tulajdonképen a régi khinai mesterek leszármazottjai.

Ezen az úton jutott el hozzánk az impressionismus. Tehát e téren Khina a mi oktatónk is. E nép tájképfestészete első pillanattól fogva impressionista volt. A külvilágnak, nem annyira egyes tárgyait, mint inkább az azok által keltett benyomásokat kívánták megörökíteni.

Az első században bekövetkezett papírfeltalálás következtében a már ez időben virágzó és általánosan elterjedt festészet nagy lendületet nyert. A VI. és VII. század művészei közül kivált *Vu-tau-tse* örvend nagy hírnévnek.

A Tang-korszak egész tartama alatt a festészetnek teljes a virágzása. Ekkor élt maga *Van-mo-ki* is. E minden tekintetben kiváló művészi egyéniség a mellett, hogy kitűnően festett, épen olyan jól mintázott is. Érdekes személyisége mindannyi művében érvényesül. *Van-mo-ki* egyszersmint költő és író is volt. És a tollat nem kevesebb jártassággal forgatta ecsetjénél, ha ugyan tollról Khinában lehet szólni.* Nagy fontosságú mindenekelőtt a festészet és annak elméleteiről írott munkája, mely e nép művészetére nézve, mondhatnám, művészeti lexikon erejével birt.

Ez iskola tájképei rendszeren színezés nélkül, mindössze tintával vannak megírva. Megannyi tusvázlat. Ezek a világ legjobb ilyenmű művei. Kitűnő a papír. A tus a legjobb minőségű. A célnek legmeg-

* Mai napig is ecsettel írja betűit az egész nemzet.

felelőbb ecseteket használtak. És a milyen kifogástalan az anyag, csak olyan biztos a kéz. Épen olyan igaz a felfogás. Minő részleteket emelnek ki, és melyeket hagyják el, mit dolgoznak részletesen és mit mosnak egyszerűen félárnyalatokba, a feladatot egyaránt biztos tudással oldják meg. A leghetetlenebb jelenet megvalósul, a legképzeltetlenebb eshetőségek természetes szint öltenek.

A valószínűtlennek megvalósításában mesterek mindenekelőtt. A látszatot, impressiót ragadják meg a kellő pillanatban és vetik papírra. Hangulatokat, melyek átmenetiek, hatásokat, melyek egyszerűen pillanatnyiak, örökítenek meg. A tenger hullámzását, az erdő fái közt sivító szél sivítását, fellegek játékát óhajtották mindenekelőtt ellesni Khina elhalt nagy mesterei.

A mozgást, actiót, az érzést igyekeztek ellesni, megörökíteni hűen, őszintén és ez a bámulatos megfigyelés és annak visszaadása teszi a khinai tusvázlatot elsőrangú műremekké. Rendelkezik mindazzal, mi vázlatához szükséges, de többel semmivel. Egy árkus rizslap, egy tégely tus, egy ecset mindössze az, mi annak előállítására szükséges. Ennyi elég a művész tehetségét és egyéniségét teljes mértékben érvényesíteni. Esményének kifejezést biztosítani többet nem igényel. E képeket mentül gyakrabban látjuk, mentül jobban megismerjük, annál világosabban fogjuk fel belbecsöket. Azok a bizonyos czukorsüvegszerű hegységek, kacskaringós ösvények, zuhogó vizesések első perczre legfeljebb csodálkozást keltenek. Csak idővel kezdjük észrevenni komoly jellegöket. De ha egyszer megismertük a földet és népet; művészi felfogásuk is közelebb fog hozzánk esni és el fogjuk ismerni minden bizarrság mellett e tájképek műbecsét.

Egyike azon mestereknek, kik sajátos jeleneteket, csodás tájképeket legmesteribben adtak vissza, Au-to-huan. Az ő ecsetvonása talán legmerészebb. Rajzai legfantasticusabbak. Erdőrészleteket, vastag fatörzseket, görbe ágakat több erővel senki sem rajzolt nálánál. Szépek a ritka gyöngédséggel vázolt, békét és csendet kifejező vízparti jelenetek is. És legyen tárgya sötét vagy világos, érzése komoly vagy derült, művészetének ereje egyformán elvarázsol.

A X—XIII. századokig uralkodó Sungok alatt a festészet folytonosan megtartotta hajdani jellegét. A két *Litseng* testvér-

Impressionisták.

Litseng mester.

rel a khinai tájképfestészet mintegy tetőpontját látszik elérni. Egyidejűleg a tájképekkel az állatfestészet is mind népszerűbb lesz. E kor alkotásai összetévesztésig hasonlók a Tang-korszak, tehát három évszázaddal előbb élt mesterek képeivel. A sárkány és phönixen kívül a reális szárnyasok kedvencz modellekül szolgálnak. Kacsák, galambok, pávák és gémek, minden nagyságban és minden alakban meg lesznek örökítve. Valamennyi állat egy befejezett tanulmány. Szinte hihetetlen, milyen pontossággal adják vissza a négylábások bundáját vagy szárnyasok tollazatát és még meglepőbb a közvetlenség, melylyel a mozgás, szaladás vagy repülés van odavetve. De mintha még ezzel sem volnának megelégedve. A hiresebb mestereknél első perczre szembe-tűnik állatösmeretök. Mintha valamennyit külön tanulmányozták volna, igyekezve nemcsak külső, hanem belső sajátosságait is kifejezésre hozni. E nép nagy állatkedvelő. Mindenkinek megvan a maga kedvencze. Kutya és macska megosztja otthonát. De mindenekfelett a madarat szereti és az éneklőit magával viszi sétája alkalmával is. Csakis így érthető nemcsak azoknak ösmerete, de a szeretet, melylyel képeiken, szobraikon megörökítették kedvenceiket.

Ugyanezt mondhatnám virágfestészetökről is. A mesteri kivitel mellett az érzés és szeretet, melylyel festve vannak, kelt mindenekfelett elismerést. Szinezett virágaikat vázolván látható örömmel tárják fel palettájok teljes pompáját. A tónusok itt is rendesen halványak, csak a körvonalakkal és árnyalatokkal emelik ki annak értékét. E módon érnek el élénk és világos hatásokat. Kivált szépek rózsaszín és zöld keverékeik.

A mongol dynastia uralkodása alatt 1280—1368-ig a hagyományos nemzeti művészet mellett bizonyos fokig idegen befolyás is érvényesült. A khánok világhódító háborúikból magukkal söpörtek különböző áramlatokat. Keresztény és arab kultúra több látható nyomaira akadunk, *Kandalik*, hogy úgy szóljunk, abban az időben világközpont volt. A korszakot az ellentétes irányzatokon kívül a pompaszeretet jellemzi. Csillogó és színes minden. Sokszor a belső érték rovására.

Ming korszak.

Khina művészetének újjáébredése a Mingek idejére tehető. Ebből az időszakból maradt reánk a legtöbb maig csodált műremek. A festmények magas művészi színvonalon állottak, kivált Hung-vu és később Kang-hi korában. Mindkét uralkodó alatt élő festők az

ó-khinai mesterek szellemében igyekeztek dolgozni. Rajz és színezés egyformán komoly, egyaránt tudatos. E festmények fő jellemvonása épen e classicus felfogásban nyilvánult. És ugyanezt tapasztaljuk nemcsak selyemre, papírra festett képeiken, de diszedényeiken, vázáikon is. A Mingkor alatt érvényesült először közvetlenebbül a keresztény művészet is. Az ország különböző részein letelepült hittérítők több művészi iskolát is alapítottak. Az olasz mesterek nem egy képe lett lemásolva. Sőt voltak khinai festők, kik arcsképeket részben európai felfogás szerint akartak megoldani. De mindez tulajdonkép csak mint átmeneti állapot jöhet tekintetbe, a mennyiben mélyebben sohasem hatolt e nép művészi felfogásába.

A Ming-korszak, ha Kang-hi idejében Khina renaissanceának volt nevezhető, Kien-lung idejében az izlés baroque-á fajul el. Az előbb még komoly formák mind túlzottabbak. Hatásuk kétségkívül megkapó, bár a művészi érték rovására.

A khinai festészet a jelenkorban szomorú hanyatlást mutat. Legáltalább hanyatlást egészben véve, bár itt-ott mai napig akadunk kiváló művészekre. Tehetségük ha nélküli is az önállóságot és inventiót, de mint egy évezredes művészi felfogás kifejezői: osztatlan dicséretet érdemelnek.

Ha Khina festészetét és annak iskoláit rendszeresítve óhajtanánk előadni, legcélszerűbb lenne a különböző dynastiák szerint mutatni be művészeiket s műremekeiket. Egy másik felfogás bizonyos fokig geográfiai lehetne, az északi és déli festőiskolákat különböztetve meg. Az északi iskola volt az erőteljesebb, de viszont nehezebb a délinél, mely több tért engedett érzésének és képzelő tehetőségének érvényesülésére.

Eltérő iskolák.

A délkhinai iskola honosult meg Japánban. A ma annyira csodált nippon mesterek, Van-mu-ki tehetséges és ügyes tanítványai. Mint egész kultúrájuk, úgy festészetük vakon utánozta Confucius országának szellemi és művészi vívmányait. A hol a tanítványok felülmúlták mestereiket: a részlet és befejezés, de nem az alapgondolat, nem a művészi eszme.

Mielőtt Khina festészetét és festészetének történetét Európával hasonlítani össze, némi tájékozást nyújthat azon tény, hogy a római

vagy pompéji ásatások rajzai vagy frescói semmivel sem állottak magasabb fokon Khina hasonkori műveinél és a középkor egész lefolyása alatt, míg Nyugat civilizált államainak festészete a művészet nevét alig érdemli meg, Khina akkor alkotta leghíresebb mesterműveit.

Khina festészetéről részletekbe bocsátkozva köteteket írhatnánk, de e dolgozat keretében mindössze áttekintést óhajtottam nyújtani és némileg világosabb fogalmakat adni azoknál, melyekkel e tárgyat illetőleg átlag találkozunk.

HFM Könyvtár
20231113

XIII.

IPARMŰVÉSZET.

Khina művészetéről első fogalmainkat iparművészi tárgyaikról szereztük. Évszázadok óta nagy mennyiségben érkeztek e nemű gyártmányaik. Khinai faragványok, lakkművek és mindenekfelett a porcellán régen keresett tárgyai voltak a műgyűjtőknek. Európa múzeumaiban, magánpalotáiban bőségesen találunk elefántcsont, fa vagy gyöngyházfaragványaikból. Lakkok, bár kevésbé elterjedtek, de szintén ösmertek. Zománczaik mind nagyobb népszerűséget szereznek. Legkeresettebbek azonban épen úgy hajdan, mint ma, porcellánműveik.

*Európa
kedvenczel.*

De minderről, részletesebben fejtegetve Khina műiparát, egy más alkalommal reményelek foglalkozhatni, most csak e tárgyak művészi oldalára akarok némi világítást vetni.

Faragásaikat illetőleg a nagy világ mindenekelőtt az ügyességet bámulja, melylyel a tárgyak be vannak fejezve. A türelem szinte megfoghatatlan, mi azok előállítására szükséges. Kivált nagy hírnévre tettek szert e tekintetben Canton gyártmányai. Ki ne látott volna néhányat azokból a csipkefinom dobozokból vagy egymásba csatolt karikákból, melyek készítéséhez szinte ördögös mesterkedést vélünk szükségesnek. Népszerűségre nézve azokhoz a nik-pu, rózsa-, és czedrusfából készített dísz tárgyak sorakoznak. Apró pagodákat, képkereteket látunk nagyvárosaink boltjaiban. Áraik magasak, mai napig nagyon keresettek, kiváltképen Amerikában, bár khinai műértő alig venné azokat tekintetbe. Mindössze iparczikkek, az ipar legmagasabb fokán — de művészi értékkel még a legbefejezettebb részletek daczára sem birnak. Viszont, esetleg

véletlenül akadhatunk olyan faragványokra, melyek darabos kivitelük mellett igazi műértékkel bírnak. Ezt kiváltképpen régi faragott gemmáiknál tapasztalhatjuk. E tárgyak között első helyet a nefritből készített díszművek foglalják el.

Nefrit tárgyak.

A nefrit a legrégebb kortól már mint kő is nagy értékkel bírt nagy keresettségnek örvendett. Dísz tárgyak, ékszerek előállítására egyaránt használták. Nefritből faragott jogar a hatalom kifejezése. Nefrit tárgyak képezik a császári díszajándékokat. A Ming vagy még előbbi Juang vagy Tsang dynastia alatt készített tárgyak, szobrok, díszedények magas művészi színvonalon állottak. Az anyag értékétől eltekintve, kiváló volt a kézműve is. Agátból, carniolból, amethystból, kristályból szinte találunk pompás műtárgyakat. Legszámosabbak a hajdani tubákszelenczék vagy jobban mondva üvegcsék. Megannyi körteelakú apró butykos, melynek belseje gyémánthegygyel ellátott vésővel van kivájva és külső felületét művészi domborművek díszítik. E kis üvegcsék a sárga császárság területén csaknem olyan magas árat érnek el, mint nálunk egy-egy ritka dohányszelencze, melynek miniatürején e név állana: Blarenberghe. A legteljesebb ilyenmű gyűjtemény a kensinktoni, Coswey és new-yorki Bishop-muzeumokban őriztetik, bár a legjobbak sem hasonlíthatók azokhoz, melyeket egy-két mandarin tulajdonában láttam.

A drágaköveket ékszernek e nép teljesen másképp alkalmazza. Csiszolást a mi értelmünkben nem ösmer és a saphirt, rubint vagy smaragdot mint természetes cabochont fűzi fel. Az aranyba foglalás szinte csak újabb vívmány. Sokkal kedveltebb mód egy-egy ritka követ bojtos selyemzsinórra függeszteni, vagy egy-egy művészen faragott gemmát a gyöngyfűzér végére akasztani. Ez ékkövek faragványai érdekeltek mindenekelőtt. E munka képezte a gemmáik igazi becsét. A tárgy rendszeren a növényvilágból van véve s a virágok sok közvetlen bájjal vannak jelképezve. Szépek azon motivumok is, melyek symbolicusok, vagy egyszerűen pontos szabályossággal ismétlik a megszokott hullám- és felhőrajzokat. E tekintetben az egyenruhák gombjain és a hivatalos övek csatjain látunk nem egyszer megannyi műremeket.

Gemmák.

Drágakövekből híresebb iparművészeik gyakran faragtak egész alakokat. Egy-egy szörnyet, törpét vagy egyéb kedvencz házi-

állatot. E parányi szoborművek aprólékosságuk daczára komoly műtárgyak színvonalára emelkednek és ezeket szemlélve van legjobb alkalmunk fogalmat szerezni, milyen mértékben képes a khinai kézműves munkájának komoly műértéket kölcsönözni. Mi módon ad erőt parányi alkotásának, kölcsönöz komoly vonásokat egyszerű csecsebecséinek, felette jellemző.

Felette szépek a régi khinai pecsétnyomók. Ezek is kőből vannak legtöbb esetben faragva. Megannyi kis oszlop, végén egy-egy alakkal, minden elgondolható nagyságban. De ezekkel részletesebben fogok foglalkozni Khina műiparát ismertetve.

A cloisonné tárgyak fénykora talán még a Tang dynastia előtti időkre esik. Másodvirágzását e műipar a Mingek alatt éri el. Szín és rajz sohasem volt pompásabb, mint a Kien-Lung császár számára készült diszedényeken. Jóllehet ez időben inkább a műves bravurja, mint a művész felfogása érdemel dicséretet.

A díszművek, vázák, edények alakja túlzott, a zománcz színei nagyon is rikítóak, a rajz felette terjengős. De ennek daczára e tárgyak pompás összhatása, nagyszerű compositiója tagadhatatlan. A megelőző uralkodó, Kang-hi műhelyeiben komolyabb, finomultabb volt az izlés. A körvonalak az archaicus khinai mintákra emlékeztetnek. A szinezés sötét, a rajzok discréték. A műves nem annyira a részletekre, mint az összhatásra fekteti a fősúlyt. A Kang-hi korabeli zománczok érik el kétségkívül a legmagasabb árat és méltán minden tekintetben, mert e kor műveiben, még laicusra nézve is legvilágosabban jó kifejezésre e nép művészetének nemzeti sajátsága.

Zománczok.

Az összes iparművészetek között a legnemzetiebb, a legoriginálisabb a lakk. Az anyagkészítési mód, feldolgozás egyformán khinai. Kővet, érczet felhasznál a világ minden népe díszművek előállítására. Cserepet is gyártott minden kultúrnép. Üveggel is találkozunk Egyiptomban, Phöniciában, Rómában egyaránt. A lakkot Khina találta fel, a lakkművek Khina nemzeti sajátsága maradt. Idők folyamával a találmány az ország határain túl terjedt. A melléktartományok egymásután fogadták el és végre Kóreán át Japánba jutott, hol kivitel dolgában a legmagasabb fokot érte el.

A lakknak már pusztán előállítása is felette érdekes. Az anyagot a déli és Kelet-Khinában nagyon elterjedt Rhus-vernificifera szol-

Lakk művek.

gáltatja. E fákat vagy jobban mondva cserjéket 6—7 éves korukban meglékelik és a törzsükből kicsepegő gyantát gondosan összegyűjtik. A mennyiben a folyadék mérges, a munkások csak nagy elővigyázattal dolgozhatnak. Kezüken keztyűt, lábukon e célra készített csizmát viselnek. Fejük, arcuk teljesen be van burkolva és csak szemük számára vannak nyílások.

A törzsek kérgébe esténként metszik a bevágásokat és a kifolyt nedűt napfelkelte előtt gyűjtik össze. Tíz font lakk beszerzésére körülbelül öt- vagy hatszáz fából szükséges az anyagot gyűjteni. Ennek következtében természetes, hogy ára magas. Utánzatok ennek következtében gyakoriak. Más tropikus fák szintén szolgáltatnak gyantanemeket, de minőségre nézve a rhus-verníciferától messze elmaradnak. A lakk természetes színe nem sokban különbözik a szurokétól. Megfestésére különböző anyagokat használnak. Az árnyalatokat növények nedűi, a vörös szint pedig rendszeren a disznóvér szolgáltatja. A legáltalánosabb színek épen a természetes fekete, vörös, aranyárga, viola és sötétkék. Fekete és vörös tonusok a legrégebben ösmertek és ezeket látjuk alkalmazva a nagyértékű ó-kinai lakkműveken. Az aranyat csak későbbben használták és az aranylap előállításában Japán érte el a tökély legmagasabb fokát.

Felette érdekes a mázolandó tárgyak előkészítése. A fából faragott tálcza vagy edény először simára lesz legyalulva, másodszer lecsiszolják tükörfényesre és végre az esetleges hézagokat gondosan betöltik. Ezután az egész felületet selyemfinom papírral húzzák át. E selyemfinom felületre mázolják az alapot, melynek fő alkotórészei gummiarabicum, cinóber és ökörepe. Az alapozás felette hosszadalmas és újra és újra új felületeket igényel, melyet horzsakővel ismételve lecsiszolnak. A lakk felkenése csak ezután történik és erre külön e célra alkalmas por, szél- és nedvességmentes helyiségek vannak fentartva.

A lakk minőségei.

Az ilyen módon előállított dísz tárgyak felülete sima, mint a tükör és csillogó, mint az agát. A művész mindenekelőtt a lakk minőségébe helyezi büszkeségét. E dísz tárgyak az aprólékosságig tökéletesek, a díszítés és rajz már csak másodsorban jó tekintetbe. E tekintetben a minták ugyanazok, melyeket zománczaik vagy porcellánjaiknál ösmernünk. De felette érdekes az előállítási mód, a mennyi-

ben mindennek *primának* kell lenni. A lakk felülete javításokat nem tűr el. A művész körvonalait a legnagyobb biztossággal kell, hogy az első vonással kifejezésre juttassa. Az arany és ezüst diszítések alkalmazására egy külön, sajátos módszert alkalmaznak.

Európaira nézve Khina díszművei között a lakktárgyak azok, melyeket legkésőbbben ért meg, melyeknek műértékét legnehezebben fogja fel. A tárgyak rendszeren nagyon egyszerű körvonalakat mutatnak, a kivétel finomsága csaknem észrevétlen marad. A három, kilencz vagy akár tizennyolcz réteges lakkminőségek között járatlan szem különbséget tenni alig tud. És mégis a művészi érték e gradatiókban rejlik. Könnyebben felfogható Japán lakkjainak műértéke. A pompás rajzok, domborművek, csillogó aranyozás mind hozzájárulnak, hogy azokat vonzóvá tegyék. És ezeket megszeretve fogjuk fel a lakkművészet eredeti mestereit, a khinaiakat. Peking, Nanking, Nik-pu és Kantonban mai napig sok lakkmű készül, habár a régiekhez nem is hasonlíthatók.

Végezetül Khina híres porcellánműveinek művészi vonásairól szükséges pár megjegyzést tennünk. Hiszen a porcellángyártmány az, mely Khina összes iparágai között először hódította meg a nagy világot. Az apró hamutartóktól elkezdve a colossalis pagodákig, a porcellán egyaránt szolgál anyagul. Durva használati vagy finom műtárgyak egyformán készültek belőle. Parányi gombostű végétől a világ hetedik csodájának említett nankingi toronyig mindennek megfelelt. A porcellánt Khina fedezte fel, alkalmazta először, nem-e természetes, ha annak előállítását a legnagyobb tökélyre vitte.

A porcellánok.

A khinai porcellánnál az anyagot magát és annak alkalmazását egyformán csodálhatjuk. Ha tökéletes az első, kifogástalan a második. A porcellán előállításához szükséges kvarcz, melyet nagymennyiségben Kiangsi hegylánczai szolgáltatnak, felülmúlhatatlan. És a különböző agyag és földrészek nem kevésbé jók. Használati értéköket a nép legrégibb idő óta teljes mértékben ismerte és a szerint, a milyen mértékben vette igénybe az egyik vagy másik alkatrészt, állította elő a durvább vagy finomabb cserépművet. A híres császári paloták domborműves téglái, a pagodák zománczos cserépzete, a gazdag diszítésű párkányok, a híres fecskéfészekszerű ereszetek, mind különböző cserép és porcel-

lán-nemből készültek. Megszámlálhatatlan volt az alkalmazási mód. Kifogyhatatlanok a lelemények, melyekkel dísztárgyakat, csecsebecséket létesítettek. Ki ne ösmerné a khinai porcellánfigurák végtelen sorozatát. Ki ne csodálta volna a hártyafinomságú teáscsészét, a karcsú pagodákat, vagy a bólingató mandarinokat. De a khinai porcellán legművészebben virágvázaik, dísztárgyaiknál nyilvánul. Hiszen Európa legfényesebb palotái, mint főekességet, egy-egy ilyen ó-kinai tárgyat helyeznek aranyozott állványaikra. És még így idegen környezetben, elszakadva onnét, hova szánva voltak, sem tévesztik el hatásukat. De mennyivel jobban válnak ki ott saját hazájokban, a rubinlakkos oszlopszatú yamenek, csarnokok oszlopszatain, a fejmárvány terraszokon: az könnyen elképzelhető. A yamen napsugaras helyiségeiben, vagy a pagodák barátságos erkélyein ők uralkodnak a helyzetet.

Nincsen túl sok butor vagy nehéz kárpitozat, mi hatásukat megbénítaná. A porcellán dísz tárgy képezi a figyelem központját, egy-egy százados erekle van hivatva az interieur áreseit alkotni. És a ház legyen bár szerencsés tulajdonosa több értékes műremeknek, a lakás díszítésére csak nagyon korlátozott számmal veszi azokat igénybe, nehogy egyik a másik hatását bénítsa. Hogy a khinai milyen jól ismeri a porcellán értékét és hogy e tekintetben szeme mennyivel finomabb a mienknél, azt onnét látjuk, hogy oly tárgyak közül, melyeknél mi alig látunk különbséget, khinai műgyűjtő míg az egyiket szemétre dobna, a másikért ezreket fizet.

Magas érték.

Az érték meghatározásában döntő az előállítási évszám, és természetesen a kivitel. A porcellán feltalálásának időpontját meghatározni szinte lehetetlen. Mint fentebb láttuk, a VII. századra tehető az első pontosan megállapítható műkincsek ideje. Fájdalom, e korból hiteles darabok nem léteznek.

A legkorábbi műtárgyak minőségét és mineműségét legfeljebb régi írásokból ismerjük. A porcellángyártás egy másik virágkora a X. század s ebből az időből már itt-ott akadunk emlékekre. A színek ekkor már mind élénkebbek lesznek és díszítésül feliratokat, virágokat, csendéletet vagy alakokat egyaránt használnak. A nálunk legmagasabb árat elért darabok a Ming uralkodók idejéből valók és nem egyszer megessik, hogy London vagy Páris műárúsainál egy pár virágváza

50—60, sőt 100,000 koronáért talál vevőre. A Ming-porczellánból, mely könnyen felismerhető, Kienlung műhelyeiben készültek a legszínesebbek, a leggazdagabbak. Ez időben volt annyira elterjedve a teljes virágzásban levő mályvarózsa-minta és ugyancsak e korban alkalmazták előszeretettel a rikitó sárga, csillogó türkizkék vagy a pompás rózsaszín alapokat. A császári sárkánymotivum is Kien-lun idejében látszik a legborzalmasabbnak. Sörénye a legtorzonborzabb, farka legkacsaringósabb. Értékre nézve sokkal becsesebbek a Kang-hi-edények; a császárság alatt készültek a legszebb mandarin-darabok, ugyancsak ekkor örvendtek nagy kelendőségnek az úgynevezett ötszínű tárgyak. A híres Kang-hi porcellánt a császári pecsét szokta jelezni. De azon esetben is, ha ilyen jellel nem bírnak, könnyen megismerhetők. Az edények rajzának alakja rendesen egyszerű. Körvonalai komolyak. A disztítés tárgya növényzet, madarak vagy alakok, természetes színeket utánozva. Egyik nagyon kedvencz tárgy a bambus. Más vízi növényeket is hasonlólag előszeretettel festenek karcsú virágtartóikra. A szerint, a mint az alap rózsaszín, sárga, lila vagy zöld, hívják a műértők zöld, lila, sárga, rózsaszín porcellán-családhoz tartozónak.

A zöld család tagjai kivált keresettek, a mennyiben a zöld volt akkor, mint ma a sárga, a császári család színe. És e darabok rendesen legnagyobb gonddal az udvar számára készültek. Nem egyszer megesett, hogy 15, sőt 20-szor egymásután égették az ilyen ötszínű edényeket. Nagyon sok régi porcellánfestőnek nevét hűen megőrizte a kegyelet és mint igazi művészek, nagy tiszteletben állanak a nép emlékezetében.

A zöld család.

Jung-tsing alatt haladást nem találunk és még mindenben az előbbeni Kang-hi kor szabályai mérvadók. A Kang-hi előtt uralkodó Siuen-thi korában mintázott disztárgyak kétségkívül magasabb művészi színvonalon állanak. E korból a drezdai királyi gyűjteményben és Lisszabon pár magánpalotájában láttam néhány szép példányt. Kivált jellemzettek a fél dinnyékhez hasonló mély tálak, melyeknek szingazdag kék vagy sárga lazurja ripacsozott. A rajzokat, színes virágos disztítést, fehérén hagyott mezőkön alkalmazták.

A jelen Mandsu uralkodóház alatt a porcellán-művészet szomorú hanyatlást mutat. Ma művészetről alig lehet szó, legfeljebb műiparról és

ennek sok tekintetben mi európaiak vagyunk okozói. Az évenként száz-ezrével exportált árú előállításában művészi kivitelre alig számíthatunk. Gondos előállítás helyett gyors és olcsó gyártás látszik mérvadónak. És hogy e tekintetben Khina különböző cserépegetői mily bámulatos eredményt mutatnak, szinte hihetetlen.

*King-tessini
gyárak.*

A hajdani porcellángyárak közül a leghíresebb a king-tessini volt. E telepek már a X. és XI. században nagy hírnévnek örvendtek. Alapítójokról, a Sung császárokról nevezték el áruikat. A legszebb gyártmányaik a legújabb időkig a császári paloták féltett kincsei közé tartoztak. És az utolsó félszázad háborúi és forradalmainak zsákmányául esve kerültek az európai piacra. Később a XI. században másodvirágzását éli King-tessin, és Tseng-huá bélyegével ellátott műveik a XIV. század műremekeivel vetekednek. E darabokat a khinaiak Ming-jau-nak hívják és harmadsorban ugyancsak az itt Kang-hi alatt, tehát a XVIII. században mintázott dísz tárgyakkal sorozódnak King-tessin remekei közé. A közel ezer éves fennállás alatt a híres gyár annalesei sok érdekes eseményt jegyezhettek volna fel, míg végre a szomorú emlékezetű Tai-ping forradalom a kemenczék egy részét örökre romba döntötte.

Nem kevésbé híres gyárak állottak *Sang-tang* területén, melyek közül kivált a messze földön ismert possai van elterjedve s örvend keresettségnek.

A mai gyárak a nagy kikötővárosok szomszédságában emelkednek és a Jang-tsi parti helységek, vagy a nemzetközi városokban egész utcákat látunk tömve porcellánraktárakkal.

Csészék, tányérok, ibrikek, kancsók megszámlálhatatlan mennyiségben és hihetetlen olcsó árakban, szalmába, gyékénybe csavarva, gulamagasságban állanak szállításra készen és még a vásári munkától sem tagadhatjuk meg, ha nem is a műértéket, de legalább is a műizlést. Az alakok olyan kecsesek, a díszítés olyan finom s ha egyébként nem, a kivitel gyöngédségével tesznek kellemes hatást.

E filléres árúk és a százezreket érő darabok között milyen óriási a távolság. És viszont mennyire tanulságos közelebről megfigyelni ezen rendkívüli kiterjedésű műiparnak egyes ágazatait. Érdekes kétségkívül már maga a közönséges építőanyag és külön tanulmány tárgyát képezhetnék az egyszzerűen mintázott és lazurozott téglák, a henger-

és vályú-alakú tetőzet cserepei. Egy másik fejezetet a ting-tetőket díszítő szörnyek és díszek érdemelnének. És viszont egy külön munkát írhatnánk a sárkányok végtelen sorozatáról. De ki tudná elszámolni, mi mindent nem gyártanak Kхинában porcellánból.

A díszedények, korszakok és csoportok szerinti megkülönböztetésükön kívül művészi előállítási módjokat tekintve is osztályozhatók. És ez a mód a legáltalánosabban elterjedt.

Ki ne hallott volna a *craclek*, *seladon*, *sang de boeuf*, *boccarok* és egyéb válfajokról.

E különböző válfajok előállítási módja külön módszerektől függ.

A *cracle* mint olyan általánosan el van terjedve. Mint tudjuk, nevét azon apró repedésektől nyeri, melyek a zománczot keresztül kasul erezik. Az első ilyen díszedény kétségkívül véletlen műve volt. De aztán később a válfaj rendszeresítve lett s hol nagyobb, hol kisebb rajzokba osztották. Más alkalommal az erek közötti tért ismét apróbb erezés tölti be. A felület leggyakrabban fehér vagy szürke, az erek pedig feketék vagy más sötét színűek.

A *seladon* a szerint, a mint egy vagy másik híres császári gyárban készült, változik értékre nézve. Az első seladonok ősrégiiek. Később a X. és XVI. században gyakran ismételték azokat és értékben egyenlőek. E művek alakja rendkívül egyszerű és becsöket a tengerzöld vagy halványkék lazur kölcsönzi, melyet égetés előtt alkalmaznak a felületre.

A *sang de boeuf* tárgy, mint minden nagy értékű porcellánmű, felette egyszerű. A művész összes törekvése oda látszik irányítva lenni, hogy a sima felületen a legkisebb tévedés nélkül érvényesítse az áttetsző zománczot. E dísz tárgyak úgy néznek ki, mintha forró ökörvérbe lettek volna mártva. Árnyalatra nézve világosabbak az úgynevezett «*sang de pigeonok*»-nál, melyek ismét galamb vérének igyekeznek utánozni.

Egy felette népszerű csoport a kék porcellánok vagy *sunipok*, melyek olyan nagy kelendőségnek örvendtek nálunk a XVII. és XVIII. században és a melyek utánzására létesült a delfti porcellánkohó. A mandarin darabok a díszítésül reájuk festett mandarin alakoktól kapták elnevezésüket. Újabban meglehetősen közönségesek lettek,

bár a korábbi századokban, kivált a Mingek idejében, magas műbecsők volt.

A boccaró szinte el volt terjedve még az első portugall utazók idejétől fogva. Jellegök egyszerű, komoly és ma nagy mennyiségben lesznek utánozva, kivált teás edények alakjában.

Khina összes porcellánjai között talán legrokonszenvesebbek a teljesen fehérek. A diszítés mindössze a reliefekre szorítkozik, de sokszor teljesen simák. A műérték a lazur hófehér színében, a zománcz fényében és mindenekelőtt az anyag finomságában rejlik. Kisebb-nagyobb alakok, állatcsoportok, pagodák előállítására alkalmazták a szintelen porcellánokat, melyek közül a *Kien-yen-* és *Ting-csoport* vivottak ki a porcellánok hazájában legnagyobb dicsőséget. Egy más alkalommal, kizárólag Khina keramikájáról írva, bővebben remélek foglalkozhatni e különböző válfajokkal, e helyen csak e különböző nemű és fajú porcellánok s a császárság különböző idejében készített diszedények művészi tulajdonaira akartam utalni.

E művészi felfogást és mesteri kivitelt volt szándékom felemlíteni, melyet ott látunk e nép primitív ősgyártmányainál, csodálunk a legnagyobb mértékben a XV. század ritka maradványaiban és szembe-tűnő még ma is, a hanyatlás korában, a nagy áruházak raktáraiban.

JAPÁN.

HFM Könyvtár
20231113

HFM Könyvtár
20231113

I.

JAPÁN MŰVÉSZETÉNEK ELEMEL.

Japán művészetének elemeit szeretném ismertetni.

A művészet
szelleme.

Elemeit, ismétlem, mindenekelőtt és nem annyira anyagát vagy részleteit. Igyekezni fogok a főbb, a jellemzőbb körvonalakat húzni meg. Egy *silhouette*-t vázolni, mely könnyen vésődik a szemlélő elé vagy itt-ott egy *chiar-oscuro*-t ecsetelni, mi világosabban érthető a nyugati felfogás számára, mint az árnyalataiban túlfinom nemzeti képek.

Japán művészetéről kitűnő és nagymennyiségű nipponművekkel birunk és talán a legrészletesebbek épen azok, melyeket az utóbbi időben nemzeti költségen állítottak össze. De e nagyszabású munkák egyik legnagyobb hátránya épen a túlságos részletesség. Egy másik bizonyos fokig zavaró körülmény az írók subjectivitása. A csodálat kifejezése e művek elsőtől utolsó lapjáig változatlan és ugyanolyan határtalan bámulattal adózik egy építészeti műremeknek, mint egy sikerült ipartárgynak. Az elismerés jelzői végtelen skálában folynak folyton növekvő crescendóban, és szinte zavarólag hatnak.

Tárgyilagos áttekintést nyerni olyanok számára, kik Japánt nem ismerik, e művekből nehéz. A sok részlet megakadályozza együttes fogalom alkotását.

A mi reánk első sorban érdekes, az végre is e művészet szelleme, másodsor e szellem kifejezés módjai, harmadszor pedig annak alkalmazása a képzőművészetek különböző ágazataiban és végezetül annak átvitele az életbe.

Mint említém, Japán művészetével gyakorlati szempontból szeretnék ez alkalommal foglalkozni.

Japán művészetét a hétköznapi élet terén és mint a hétköznapi élet kellékét szeretném ösmertetni.

Művészetének nem annyira elméleti, mint inkább gyakorlati értelemben vett számos megnyilvánulását tárni fel.

*A művészet
kihatása az életre.*

E nemzet művészetének elemeit tekintve, a mi mindenekelőtt egyik sajátos, legjellemzetesebb vonása épen e művészi érzéknek, mondjuk magának a művészetnek kihatása a közélet terére. A művészet nem fényűzés, nem felesleges kedvtelés, de életszükségletté vált Nippon szigetvilágában. És ezen körülmény mindenekelőtt érdekes és mindenek felett fontos.

A második kivételes jelenség Japán művészetének democratiája. Az æsthetikai érzék, a szép méltánylása, a művészet felfogása nem egy társadalmi osztály, nem a gazdagok egyedüli kiváltsága, de az egész nép közös tulajdona.

A japán művészet és műérzék socialis alakulásai a megfigyelés és tanulmány apadatlan forrását képezhetik.

A mi engem illet, e nemzeti művészetnél mindenek felett annak viszonya a nép életéhez érdekel. Az æsthetica kihatása a socialis viszonyokra, a művészet és műipar szerepe a hétköznapi foglalatosságok terén, a formák finomulása érintkezésben embertársaikkal, az első sorban fontos.

A japán művészet tárgyait, alkotásainak értéke a legjobb esetben is messze elmarad azok erkölcsi becse megett. A materiálisnál morális hordereje jelentékenyebb; a legfontosabb annak pszichologiai alakulása: e nemzeti æsthetica kihatása a nemzeti ethica fejlesztésére, a társadalom finomulásának befolyása a nyilvános erkölcsök javítására, a nemzetfő iránti tántoríthatlan loyaltás vagy a lángoló hazaszeretet tudatos élesztése.

A művészet, mely elvont a legelvontabb értelemben, miképen válik a nemzet köztulajdonává és mennyiben járul közre viszont az egyed boldogításához.

A művészet fogalma, ismételten hangsúlyozom, Japánban más, mint a világ többi részeiben és mindenekfelett más, mint minálunk.

*A művészet fo-
galma.*

Japán művészete így osztályozva lesz az idegenre nézve legkönnyebben áttekinthető. És mindenekfelett érthetőbben tárja fel e sajátos művészet főbb jellegzetes vonásait, fejlődésének fontosabb pillanatait.

A japán művészetről írt szakművek épen e tekintetben hagynak fenn kívánni valót. Az egyes részletek legyenek bármilyen gondosan kidolgozva, az összbenyomás homályos marad. Esetleg az olvasó többet fog tudni bronzokról, vízfestményekről, faragványokról, de általános tájékozása hézagos marad a művészet fejlődését illetőleg. A mit ismertettek, azok inkább a műtárgyak, de kevésbé vagy épen nem a művészet mint olyan. A nagy japán szakművek pedig olyan számtalan alkotást sorolnak fel, és emberemlékezeti időktől fogva olyan hosszadalmas és sok tekintetben egyszerűen hagyományoszerű műtörténelmi eseményeket vesznek fel a szövegbe, hogy azok inkább zavarólag mint felvilágosítólag hatnak. A mi művelt közönségünkre és az átlagos műbarát számára az alábbi három korszak megkülönböztetése a legtöbb gyakorlati értékkel bír. És célom mindenekfelett gyakorlati. Törekvésem oda irányul, hogy a japán művészetben első sorban azt emeljem ki, a mi igazán művészi, hogy abba az irányba tereljem az érdeklődő figyelmét, a melyben haladva legkönnyebben foghatja fel e sajátos nép művészetét.

Az első kor a kizárólag khinai. Nemcsak a befolyás, de legtöbb esetben a művész is idegen, az idegenből áttelepedett szobrász, festő, faragó dolgozik kizárólagosan.

<i>Első korszak, kinai befolyás.</i>
--

A második kor már honi művésznemzedékkel bír, de művészete még idegen. Idegen mintákat utánoz, más néptől fogalmazott kánonok szerint dolgozik.

A harmadik időszak részben szakít a hajdani tradíciókkal, saját szemével lát, saját izlését igyekszik érvényesíteni és mindenekfelett nemzeti érzéseket óhajt tolmácsolni.

E három osztályozás bizonyos fokig meg fogja könnyebbíteni, hogy egy műgyűjteménybe vagy egy múzeumba lépve, tájékozódva legyünk. Másodizben pedig kevesebb fáradsággal lesznek egymástól megkülönböztethetők az egymáshoz külsőleg sokszor hasonló és mégis alaposan eltérő khinai és japán műtárgyak.

E sorokat írva a budapesti Iparművészeti múzeum- és iskola közönsége, és tanítványai érdekeit kívánom szem előtt tartani. Szeretném, hogy e gyűjtemény, bár nem gazdag, de kitűnő japán tárgyai ne csak nagyobb méltánylásban részesüljenek, de gyakorlatibb haszonnal is bírjanak.

Mindenekfelett azt óhajtanám, hogy az Iparművészeti iskola tanulói, kik olyan gyakran öntudatlanul is sok tekintetben a japán művészet befolyása alatt dolgoznak, tudatosan húzzák meg szellemes körvonalait, mintázzák életerős alakjaikat, és tudatosabban fogják fel a mai irány eredetét. Mindenekelőtt igazabban csodálhassák azon sajátságokat, melyek e művészetben csodálandók.

Gyakorlati szeretnék lenni — mint említém — magyarázataimban. Ez az oka, hogy a japán ház leírásával kezdem meg.

A műtárgyak
rendelgetése.

Múzeumok régi időben nem léteztek. A műgyűjtemények egyáltalán új intézmények. Kiállítás Keleten ismeretlen fogalom. A legtöbb műtárgy nem kizárólag szemléletre, de használatra készül. Művészet a mi fogalmaink szerint hiányzik, csupán iparművészetről lehet szó. De ez iparművészet egyike a legmagasabb fokunak, mit cultur nép valaha elért. A japán házat fogom választani háttérül, vagy mondjuk keretül. Így az egyes műtárgyak könnyebben felfoghatókká válnak. A művészet a ház keretében könnyebben ébred életre.

A ház volt mindenekfelett a művészet sarkalója. Lakták legyen emberek, vagy a bálványok számára épültek legyen azok, a ház céljaira lettek mintázva az első szobrok, megfestve a papirtekercesek és diszítések, felépítve az összes kondok, összehordva a legbecsesebb műtárgyak, legritkább apróságok. A japán művészetet *házában* — vagy mondjuk *házában* — szeretném az érdeklődő szeméi elé varázsolni. E művészetet a maga naivitásában s annak saját közvetlenségében ösmertetni. A mint fejlett és alakult, hogy rendelgetésének eleget tegyen, még pedig a lehető legtökéletesebb módon.

Céljának tökéletesen megfelelni, ez a japán iparművészetnek nemcsak a jelgége, de mi több, annak megtestesülése is.

Megfelel jól a célnak. Ez az első törekvés, a második pedig az, hogy a feladatot lehetőleg szépen oldja meg. A harmadik az æstheticai cél.

E két megjegyzésre visszaemlékezve, könnyebben meg fogjuk érteni mindazt, a mi az első perczre érthetetlennek tünik fel. A ház egyszerűsége, a szoba üressége, az egyes tárgyak elszigetelése mind más jelentőséget nyernek. És ezt a tételt annál fontosabb megjegyezni, mert a japán ház maga, mint olyan, mennél szerényebb, annál csinosabb. Fentebb volt már alkalmam megjegyezni, hogy a japán ház mint épület

szóba sem jöhet. Sokszor egyszerű kunyhó, de mint *otthon* a maga nyomorúságában is érdekes. Belsejének üressége keresett és hatásos.

Már most ne feledjük, hogy az első műtárgyak ez otthont igyekeztek lakályosabbá tenni, tetszetőssé varázsolni.

Butorzat semmi. Legalább az orthodox japán szoba nélkülöz minden butort. Az ágy gyanánt használt takarókat, a nap folyamán egy külön helyiségben tartják. Ülésül pedig minden belépőnek egy vánkost nyújtanak át. Tehát bútor nincs, mindössze pár műtárgy.

Szükséges megjegyeznem, hogy mind azon faragott székek, kis asztalok, állványok, melyeket az európai piacon mint japán árut találunk, csupán az európaiak s idegenek szükségleteire készültek.

És innét van, hogy miért olyan kirivó, ha japán berendezéssel töltjük meg lakásunkat és hogy milyen izléstelen, sőt barbár, a két iránynak, a nyugatinak és keletinek keveréke.

Így magyarázható azon érdekes jelenség, hogy míg a legszegényesebb japán otthon *æstheticus* egészlet alkot, addig a tokiói császári palota európai termei elszomorító izléstelenségről tesznek tanuságot.

Az érték alanyi.

A felfogás hamis, a diszítés sértő, a tárgyak jelentősége megszűnik. Japán dolgok, európai keretben, disharmoniát keltenek. A nyugati kárpitok a legbecsesebb Nippon-ernyőket tönkreteszik, elnyomják. Sőt tovább megyek, a japán műtárgy, hogy teljesen érvényesüljön, mindenekelőtt hazai háttérrel, nemzeti otthont követel. A nélkül legfeljebb *curiosum* számba jó, mint a hogy az első khinai és japán csecsebecséket szokták volt egy szóval «*curiosité*»-nek nevezni, mi sok tekintetben egyértelmű a «*chinoiserie*vel».

Hogy e művészet komolysága érvényesüljön, szükséges a megfelelő környezet; még fontosabb, hogy saját otthonában ismerjük meg. A *milieu*, mindenekelőtt lényeges, hogy egy-egy tárgy, annak finomsága kifejezésre jusson. A fehér fal kívánatos, hogy a körvonal hajlásait teljesen élvezzük; a *plain-air* világítás, hogy a tompított szín kellőleg hasson.

A mi pedig mindenekfelett lényeges és szinte nélkülözhetetlen, hogy a nippon műtárgyakat az ő teljes értékükben csodáljuk, az a japán otthonnak csendes hangulata, a japán háznak derült, napsugaras légköre.

II.

AZ OTTHON.

Nemzeti felfogás.

Nincsen ház Japánban, melynek ne lenne legalább egy műtárgya. A hajlék lehet egyszerű kunyhó és a műkincs szorítkozhat egy cserépvirágtartóra, a pénzérték mellékes, művészi becsét a tárgy alakja és színe, mindenekelőtt annak felfogása adja.

Igy értelmezi azt tulajdonosa, a vagyontalan napszámos. Ebben a sajátos körülményben leli magyarázatát a japán műérzék népszerűsége, annak igazán nemzeti vonása. A műtárgy nem követeli, hogy egyszersmind nagy értéket is képviseljen. Egy igénytelen cserép-edény, csiszolt rézmécses, vagy krajczáros papirlegyező nemcsak a szükségletnek felel meg, de igyekszik egyszerű tulajdonosának művészi igényeit is kielégíteni. Az eszközök, a melyekkel él, elemiek és épen ezért jogosultak is. Nem törekszik se hamis látszatot kelteni, se helytelen és célját tévesztett olcsó diszitással hatni, egyszerűen az alak és szín megválasztásában jár el tudatosan. A bambuszlegyező lapján, a papir, ha ösmert művész ecsetjére nem telik, mindössze egy száraz ág körvonalával vagy egy repülő darú vázlatával ébreszt művészi hangulatot. És így van az az összes használati tárgyakkal; egyszerűek, de egyszerűségük tudatos.

E tudatos egyszerűség megtalálja útját a gazdagok palotájáig. Van minden művelődésnek egy kora, midőn a póriasan egyszerű meghódítja a császárok udvarát és mint a napkirály XV. Lajos utóda Trianon-ban parasztkunyhóban keres megnyugvást Versailles tükörtermei után, a Mikádók is életök végnapjait örökzöld berkek mélyébe épített faviskókban fejezik be, művészi kedvtelések közepett.

Az úgynevezett Zen-stylusról* még később lesz alkalmam megemlékezhetni, bár itt sem hagyhatom megjegyzés nélkül annak jelentőségét.

A Zen-rend
irányzata.

Az alapjában egyházi művészi irányzat japán, és legyen bár a rend eszméinek eredete khinai, sőt hindostán, izlése mindenekelőtt a nemzet terméke. Az anyaország földjén annak népe közepett fejlődött. Rusticus, de komoly. Primitív és egyszerű. Őszinte, ebben rejlik becsé. Ez érték kizárólagosan erkölcsi, műtárgyaik anyagának ára jelentéktelen.

E kor műalkotásai terén a mi érdekes és fontos, az nem az előállított tárgy, de a kor szelleme, mely a tárgyban nyilvánult. Maradtak fenn ez időszokról hiresebb császári nyári lakok leírásai, de ez útikönyvek álláspontjának ellent kell mondanom. Nem tudom, miben rejlik az ok, hogy mind e művek kifogyhatatlanok a dicséretben, a tulajdonkép értéktelen tárgyakat írva le, de teljesen figyelmen kívül hagyják magát e kornak szellemét. Pedig végre is az egyszerű nádfélszer, az előtte álló, padul szolgáló, gyalulatlan fatuskó, termésköküszöb és a faveder nem mint olyanok érdemelnek figyelmet, de mint azon kor művészi érzületének új utakat kereső törekvései.

E korban szakít Japán először a khinai mintákkal, legalább az építészet terén. Ezt az időszakot nevezhetném a japáni nemzeti művészet ébredésének. Ereje önmagában, a saját érzéseiben lüktet, inspirációit hazai forrásokból meríti. A klasszikus khinai formák helyett alakjait saját népének képzeletében keresi. A legközönségesebb tárgyak: kanna, rizstálak, teásibrikék, mind a legegyszerűbb és a legmegszokottabb formákat mutatják.

Ebben a szellemben épültek fel az esothericus remeteségek és nyári lakok, mind pedig a híres Kinkaku palotái. De milyen rossz kifejezés: palota? Ezen téves elnevezésnek tulajdonítom első látogatásom csalódását. Palotát kerestem, mert előzetesen olyannak leírását olvastam útikönyvekben s a helyett szerény náddal fedett fakunyhót találtam. A leírás hosszú volt és részletes és ugyanazon jelzőket használta, melyeket a Vatikán vagy Quirinál ösmertetésénél alkalmaz. Azt hiszem, más vándor ugyanilyen váratlan csalódásban részesül, habár a

Esothericus
eszmék.

* A Zen egy buddista rend.

legtöbbnek nem is lesz bátorsága bevallani azt, sőt lesznek, kik még tovább mennek dicséreteikben. Az én első látogatásom nagyon rövid volt. Csak mikor meghonosodtam, és amikor útikönyvemet és a magyarázó leírásokat már rég a polczra helyeztem s legfeljebb a helységek kilométertávolságaira nézve vettem igénybe útmutatásukat, mikor Japánt japán szemüvegen kezdtem nézni, látogattam el ismét első csalódásaim színhelyére. És akkor mindjobban megszerettem azokat, mert — hogy úgy mondjam, — transponáltam izlésemet. Többé nem nyugati értelemben kerestem császári palotákat, műremekeket, hanem egyszerűen a japán parasztház, a mindenekfelett nemzeties Nippon-otthon elemeit csodáltam bennök.

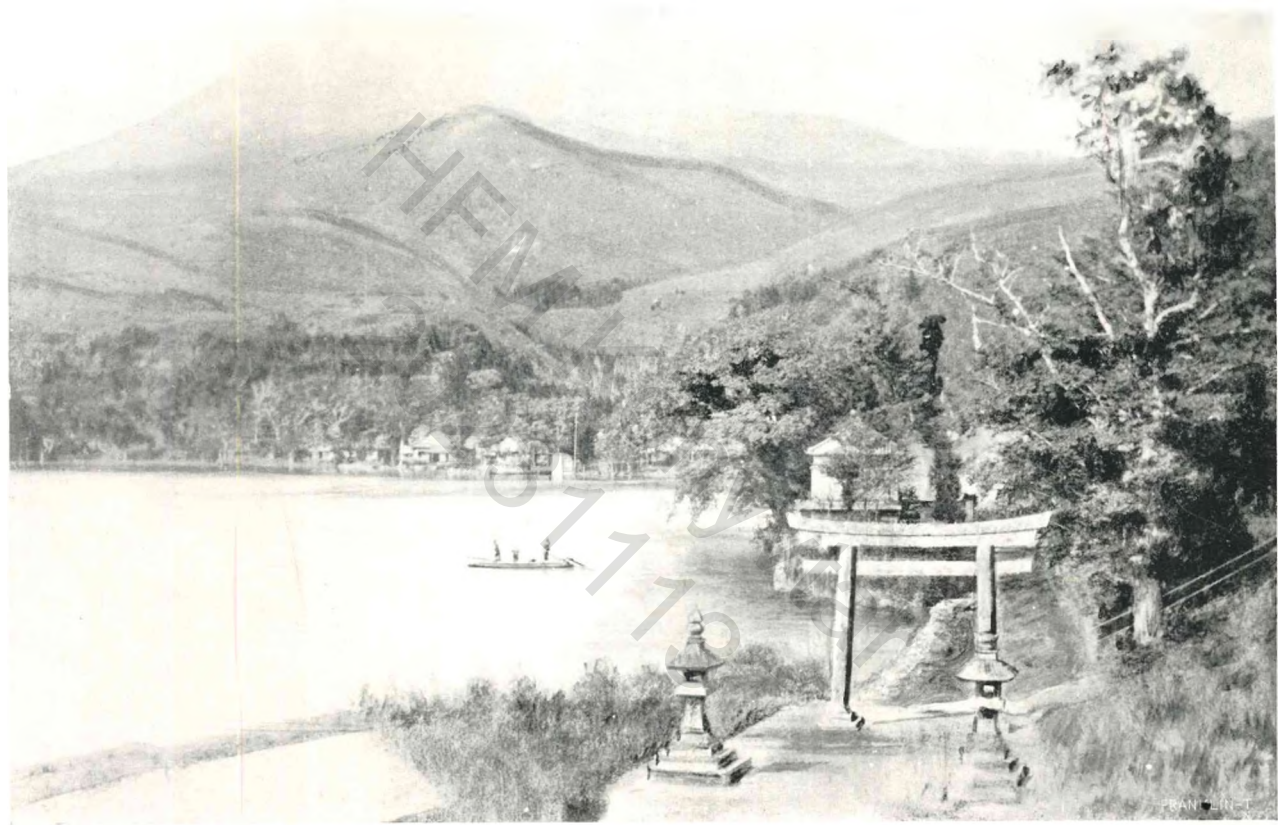
Beláttam, hogy művészi értékét e hajlékoknak a természet kölcsönzi, hogy érdeket azoknak a bennök lappangó érzés ad. Az épület mint olyan mellékes. És ezt még jobban kifejezésre hozza a kunyhó-szerű, igénytelen jelleg. De a mi a lényeges, az a házat környező berek, pázsit, patak és tavak elrendezése és mindenekfelett a környező tájkép háttére. Az épület, melyet útikönyvem olyan részletesen méltányol, említést sem érdemel. De érdekes a tudatosan elrendezett környezet és még fontosabb azon ténynek ismertetése, milyen módon igyekezett e nép a mezei életet a természet ölné a módjában álló eszközökkel művészi színvonalra emelni.

Ezen körülmény az egyedül fontos és kétségkívül értékes okmány a japán művészet reánk nézve olyan sokszor érthetetlen vagy bonyolult physiologiájának magyarázatához. Mert a tévedések mindenekelőtt a keleti népek művészi felfogását illetőleg a leggyakoribbak s egyszerűsmind a legzavarosabb következményeket vonják maguk után.

Ha e két fő kiindulási ponttal tisztában vagyunk, későbbi tanulmányainknak nagy szolgálatára leendenek.

**Építészeti
törekvések.**

Japán leghíresebb építészeti emlékeiről mondhatjuk ezt leginkább. A mi első perczre meglep s mindvégig teljes közvetlenséggel hat, az épen az összehatás a mű és a természet között. Százados szentélyei, sejtelmes láma-lakai, örökzöld szent berkeiben álló búcsújárói nem mint épületek, nem mint művészi alkotmányok, vagy tökéletes műremekek lepnek meg, de mind végtelenül bájos, ritka hangulatos egészek.

TÁJKÉP ÉPÍTÉSZEI ELŐTÉRREL (HAKONE TAVA).

HFM Könyvtár
20231113

A *hangulat és harmonia* az, a mi tökéletes. A legtöbb kritikai mű vagy egyszerű útmutató épen ott téved szerintem, hogy az idegen figyelmét hamis irányba tereli. Szinte kifogyhatatlan dicséreteiben, az egyes épületekről lévén szó; még azon esetben is, midőn az az építészet elemi vonásainál alig látszik tovább jutni. De viszont teljesen figyelmen kívül hagyja a mellékértékeket: az épület elhelyezését a térben, körvonalainak viszonyát a háttérhez és mind azt, a miben legkiváltságosabb műzslése nyilvánul. Nem veszi észre a legfontosabbat, ez épületek rendeltetését, hivatását, melynek olyan teljes mértékben felelnek meg. És érintetlenül hagyják azon mellékkörülmények, melyekben művészi érzékek legjellemzetesebben jó kifejezésre, melyekkel az épület, legyen az bármily szerény, a tájkép emeléséhez hozzájárul.

Mert nézzük sorra az ország leghíresebb építészeti remekeit, ez állítást világosan bebizonyítva látandjuk. Naraban, Nikkoban vagy Miosimában a legszebb épületcsoportok is csak nagyon másod- vagy harmadrendű tényezőkké törpülnek a páratlan természet ölen. Hibáznak az útleírások vagy művészi munkák, midőn ez épületekről izolálva beszélnek, midőn a többi tényezőt elhagyva, csak az épületek műértékéről adnak számot. Nem érthető-e ezen esetben a csalódás? Csalódtam én is keservesen mindaddig, míg nem ismertem fel az igazi, a belső értékeket.

Japán pagodáiról, szentélyeiről, sirjairól, ha egy napon hosszabban akarnék írni, ösmertetésemet a tájkép részletes leírásával kezdeném, a melynek közepette állanak és a melynek egyszerűsminde kellemes kiegészítőjéül szolgálnak.

Az épület viszonya a tájképhez.

Többször egyszerű staffageok csak. Pagodák, tornyok, hidak, mintha csak azért lettek volna építve, hogy a tájat lakottabbá, barátságosabbá varázsolják. Mind ezt olyan sokszor tapasztaljuk ez országban utazva. Ez épületek elhelyezése mindenekelőtt tudatos. Az összhatás így mindenkor sikerült és tetszetős még akkor is, ha az épület maga kezdetleges vagy nyomorult; a tájkép emelésére szolgál és az összbenyomást fokozza.

A harmonia és hangulat tökélyét csodáltam mind azon helyeken, hol az építészet kezdetlegessége vagy naivitása nem tudott lelkesíteni. És ha sorra venném a szigetcsoport legnevezetesebb épületmaradvá-

nyait, meggyőződhetünk, hogy Nára templomai, csarnokai végre is óriási arányaik daczára is egyszerű, csúrszerű alkotmányok és a legkeresettebb faragványok alig emelkednek az egyszerű tiroli paraszt vésőjének magaslatára. Nikkóban a kézmű ügyesebb de a művészi fel fogás nem és a tarkára festett fahomlokzatok nehezen állják ki az összehasonlítást más culturnépek építészeti alkotásaival. És elvégre Mijosima világhírű Torija, melynek utáinzatai el vannak terjedve az egész világon, mindössze pár pózna fölé állított gerenda.

Mind ez épületek kezdetlegesek, egyszerűek, durvák. De megfelel nek teljesen a célnak, melyre készülnek és beleillenek az azokat környező tájkép keretébe. Ilyen szempontból nézhetjük bármelyiket és mindannyi befejezett műremek. Mélább, hangulatosabb, elszigeteltőbb remetelakokat nem képzelhetünk a Nára őserdejében elrejtett lámalakoknál. Viszont sírbolt nem lehet komorabb, kihaltabb, mint a Nikkó hegyszakadékaik közé ásott sogunok örök nyugvóhelye. És végre a felkelő nap országának gyermekei nem emelhetek volna rustikusabb, bájosabb, naivabb diadalivet a távoli láthatár hajnalából kiemelkedő, aransugaras bálványoknak Myosima partjain, a tenger tükrében épített egyszerű torinál.

Ilyen értelemben válik minden *kezdetlegessége daczára az építészeti művészié.*

A ház kezdetlegessége.

Csak magasabb æstheticai szempontból ítélve ismerhetjük el a japán ház becsét is. Mint említém, ez épület nagyon kezdetleges. Tervrajz nélkül épül. Alapzata nincs. Emelet csak kivételes esetben van alkalmazva. A rendes japán lakóház építészete sokban megegyezik a kukoriczagóréval, se pinczéje, se fala: mindössze póznákból, gerendákból készül a váza, deszkázatból a padlója, nádból, szalmából a fedele. Ha paradoxalisan tünik is fel ez állítás: az egész határozottan művészies. A külső, épen egyszerűségénél fogva festői. A mi a belső berendezést illeti, azt pedig minden felesleges bútor, vagy bármilyen tárgy kizárása teszi izlésessé.

A japán lakás belsejébe lépve, mindenekelőtt a szobák üressége és azok rendkívüli egyszerűsége lep meg. A csúralakú épület egyes lakosztályait mozgatható és szabadon áthelyezhető papírfalak választják el egymástól. Mind a négy fal hófehér. Fehér a padmaly és tehér rizs-

papir van az ablakok bambus-kereteire is ragasztva. Egy-egy ilyen szoba alig pár négyszögláb. Megannyi óriási fehér papirdobozhoz hasonló. Bútorzata semmi. A belépő rendelkezésére, ülni vagy lenyugodni, pár a padlóra helyezett vánkos szolgál. Diszítésül is csak egynéhány apró tárgy van egy fülkébe helyezve, melyek sokszor oly kicsinyek, hogy alig veszi észre az idegen. Másszor ismét virágváza, jóllehet abba mindössze egy száraz faág van illesztve. Esetleg még egy vázlat, egy-egy kibontott tekerecs, pár repülő darú, vagy legyezős alakkal diszített *kakomeno*. De más nincs. És ezen két tárgy, a *vázlat* és *virágtartó*, lehető egyszerű körvonalakban, diszkrét színekkel, a fülke háttérébe illesztődik.

Más semmi az egész szobában. Más butor nem létezik az egész házban. Még a vánkosok is, melyek ülésül szolgálnak, a teatálca, mely az asztalt pótolja, vagy pedig az egyszerű rézmécses, mely a világítás szerepét van hivatva teljesíteni, napközben egy külön helyiségben, a házi lomtárban őriztetik. E rendesen tűzmentes házikóban vannak felhalmozva a felesleges számú apróságok, ernyők, képek; mert egyszerre egynél több műtárgy nem foglalhat helyet a szobák fülkéjében.

E keresett finomulásban látjuk legvilágosabban kifejezésre jutni a japán természet veleszületett szépeészeti érzékét. Az álláspont színvonala ridegsége daczára nagyon magas, sőt talán épen egyszerűsége emeli magas polczra.

Keresett egyszerűség.

Mennyivel igazoltabb, mennyivel helyesebb a japán hófehér papírossal bevont lakosztály felfogása, az európai polgári otthonnál.

Az előbbi minden egyszerűsége daczára az élet két főszükségletét, a *levegőt* és *világosságot* bőven szolgáltatja. Ha nem telik márványoszlopcsarnokokra vagy mozaikkal ékített falakra, ott van a rizspapir, mely ha olcsó is, épen mert fehér, tiszta, és a maga egyszerűségében finomult. A finomult egyszerűség adja meg a japán otthon alaphangját. Ez irányban művelődött az izlés, nevelődött a szem századok folyamán át. A japán ház elveiben változatlan maradt több évezredje, berendezése pedig alig módosult a századok folyamán keresztül.

Európai felfogással nézve mind e részlet új és bizonyos fokig érthetetlen. A két álláspont Nyugaton és Keleten teljesen ellentétes. Minálunk a szép fogalmát végletekben reméljük feltalálni. A kényelmet felesleges tárgyak felhalmozásával óhajtjuk elérni. Nem-e természetes,

hogy e tévutakon a legszomorúbb megoldásokhoz jutottunk. A mai bérháznál vagy rendes városi lakásnál kényelmetlenebb és izléstelenebb otthon elképzelhetetlen. Európa őslakóinak, ha más nem, megvolt a természet bája kárpótlásul. A középkor várai tagadhatatlanul festőiek. Később a renaissance vagy baroque alkotásai, ha nem is otthoniasak, legalább nagyszabásúak. De a mai lakás szobatömkelegével, zsufolt burtorzatával, ajtókat, ablakokat árnyaló kárpitaival, a falakon megszámlálhatatlan képekkel, állványokkal, a mennyre kényelmetlen, ép annyira izléstelen is. Se tér, se levegő, se világosság. Az úgynevezett művészies berendezéssel éri el e szerencsétlen irány tévelygéseit határát.

Egy ilyen otthonból Japánba került idegennek természetesen hosszabb időre lesz szüksége, a míg a szeplőtlen tisztaságú hófehér falak, selyempuha gyékénypadló, a térben egyedül álló műtárgy és a virágtartóba helyezett száraz ág körvonalait érteni és élvezhetni tudja.

Mindezt szükséges volt előrebecsátanom, hogy e nép művészi fel fogását érthetőbbé tehessem.

**A finomuláshoz
a szemnek szokni
kell.**

Aesthetikai érzéke, fogalma a szépről a mienktől teljesen eltér, sőt különbözik alapjában véve a classicus culturnépekétől is. Álláspontja subjectiv a végletekig és objectiv értelemben tekintetbe alig jöhet. A *műtárgy* nem, épen úgy mint előbb mondtam a házról, mint olyan, de *hatása*, melyet a szemlélőre tesz, adja meg jogosultságát. És ezt egyformán látjuk az építészet, valamint a képzőművészet terén.

Egy-egy szobor számos esetben csak az alapformákkal bír. Képeik körvonalakkal vannak inkább jelezve, mint megfestve. Igyekezések nem annyira oda irányul, bronzba önteni vagy papirosra vetni a képet, mint inkább azt egyszerűen fő vonásaiban határozni meg. Céljok mindenekfelett lehetőleg igaz impressiót kelteni. Nem a tárgy maga *anyagilag*, de annak hatása a szemlélőre *szellemi* értelemben legyen mindenekfelett igaz.

És ezen tételben találjuk meg a maga nemében egyedül álló japán iparművészet értékét is. Az impressionismus őszinte és igaz kifejezésre először Japánban talált és főérdeme itt az impressionismusnak épen azon körülmény, hogy teljesen őszinte, közvetlen és hogy az természetes utakon haladva, helyes álláspontból indulva fejlődött ki.

Az impressionismus Japánban annál érdekesebb, hogy az kifejezésre nem közvetett utakon kerül. A nép vérmérséklete, természetes hajlamai jutottak nyilvánulásra. A contemplatív vagy szemléleti felfogás mintegy megnagyítva, hatványozva adta vissza a legegyszerűbb művészi eszméket és eszményeket.

Mint minden más, úgy a japán művészet első mintául is az élő és élettelen világ szolgált. Növények és virágok, fák, víz-
esések, kősziklák, egész tájképek, számtalan alakban voltak megörökítve. Ugyanezt mondhatjuk az állatvilágról, rovarokról, lepkékről, hullókról vagy négylábúakról, melyek mindannyija soha nem csökkenő érdekekkel birt Japán művészetére.

**A művészet
mintái.**

A rendkívüli tökély, melylyel e népszerű modelleket vázolják, köztudomású. Hogy milyen részletesek a legfelelősebbnek látszó apróságok visszaadásában, azt módjában van megcsodálhatni bárkinek is. Hiszen épen a kézmű rendkívüli befejezettsége volt az, mi a Nyugatot érdeklődését felkeltette és a mi legelőbb vívott ki számukra általános elismerést. A százával érkezett apró disztárgyak, az áttört faragványok, kicsi nedsukék mintegy új világot vetettek a távoli ország viszonyaira. A részben barbárnak hitt nép kézműve előbb csodálkozást, majd elismerést vívott ki.

Ha Európa nem is ismerte még művészetét és nem is fogta fel művészi alkotásainak belértékét, méltányolta a munkás szorgalmát, a művész kezének technikai ügyességét.

A XVII. és mindenekfelett a XVIII. század izlése világosan magán viseli e befolyás nyomait. Szín és körvonal, de kivált az utóbbi az eddigi formákkal szakít és új irányt követ. Első sorban az iparművészetet hódítja meg rohamosan az áramlat. Bútorok, ládák, szelenczék, faragványok és mindenekelőtt a fayance és porcellán magán hordja a befolyás bélyegét. De e befolyás tovább megy és kihat még az építészetre is. Alkot csúcsos tetejű pavillonokat, szeszélyes nyári lakokat és meghonosítja az úgynevezett duplafedelet, melyet a francia *Mansard* alakít át a mi éghajlatunk viszonyainak.

Khina tegnapi szerepét ma Japán vállalta magára. Nippon befolyás érezhető művészetünk minden terén.

**Japán befolyás
a külföldön.**

Ez áramlat több mint félszázadja kezdődött. A mozgalom tulaj-

donkép a XIX. század közepén, Párisban nyert először kifejezést. Azon kis irodalmi csoport, melynek élén a Goncourt testvérek állottak, kezdett először komolyan foglalkozni a japán mesterek műveivel.

Ez írók és művészekből álló baráti kör, melynek egyik főcélja az volt, hogy a régi iskolákkal és a feszélyező académikus szabályokkal szakítson, a japán művészetben vélte feltalálni naturalismusának első kellékeit. Ez emberek mindenekfelett a természet hű visszaadását tűzték ki célul. Úgy kívánták azt visszaadni, *a milyen* és nem a milyennek a különböző művészi iskolák tanítják. Irodalom és művészet egyaránt új mederbe kerül. Eleinte bár az ellentállás nagy, de öntudatlanul is mind jobban, mind erősebben jó kifejezésre az új irány. A szigetvilág páratlan megfigyelést tanusított. Kivált az iparművészet terén vált ki világszerte csodálatosan. A kézmű ügyessége, annak befejezettsége pedig úgyszólván egyedüli.

De e művészet igazi értékét nem csupán a tökéletes kézmű, se a finom részlet, még csak a hű megfigyelés se képezné, ha annak nem volna még egy fontosabb tulajdona: helyes felfogása.

E felfogás teszi a japán művészetet nemcsak érdekessé, de értékessé is. Ez adja meg annak a művészi jelleget.

Nippon művészei, a mint az előttük elterülő természetet látják, a minőnek ismerik a világot és a mikép azt elének állítják, az a fontos.

És ha e körülményt szem előtt tartjuk, kezdjük megérteni és igazán elismerni e nép művészetét, — annak műérzékét.

Sajátos világnézetök és annak kifejezése kölcsönzi képzőművészeik értékét. E téren állanak ők magasan. Ezt csodálja meg az egész művészvilág.

Nippon divatba jő.

Japán divatba jött. Nippont utánozzák mindenfelé. Átültetve, átalakítva megteremti a modern stylust, az úgynevezett «*Art nouveau-t*».

Japán művészetének és műérzékének befolyása Európára felette érdekes. E jelenség különben a műtörténelem terén nem új.

A renaissance végén az átmenetet a baroque korszakába hasonlólag Kelet-Ázsia befolyásolta. Új formákat, új eszméket a Khinából érkezett tárgyak nyujtanak. A hullámos vonal, kagyló motívum, a rocaille, mind a Sárga-tenger partjairól kerültek át.

A leghiresebb európai építészek és iparművészek felkarolják az új irányt és mint azt, Kхинáról megemlékezve láttuk, kivált nagy befolyással bírt az a *Regence* stylus megalakulására. Nemcsak khinai motívumokat használ fel, de egyszerűen khinai tárgyakat alkalmaz saját használatára. Kхинai képeket, lakkműveket illeszt faldíszekül, mandarinokat helyez kandallóira, nankingi porcellánnal halmozza el állványait.

De a XVIII. század csak a sajátost vette észre, csak a különös ragadta meg figyelmét. Kхинa művészetéből csak azt honosította meg, mi riktó, a nélkül, hogy megértette volna annak belső értékét.

HFM Könyvtár
2023.11.13

III.

DILETTANTISMUS.

A műérzék
elterjedése.

Minden egyes japánt bizonyos fokig művészek nevezhetnék. A legutolsó munkás tudatában van az æsthetica alaptörvényeinek — bár sokszor öntudatlanul is. Sőt tovább megyek, és nem hagyhatom említésen kívül, hogy a helyesebb, magasabb fokú művészi érzék éppen a népnél található.

Tapasztalataim mind világosabban megtanítottak a nemzeti művészet lüktetését ottan fedezni föl, hol legerősebb, bár nem is mindig a legszembetűnőbb.

A hol az érkező idegen keresi, kevés a kielégítő. Az utolsó negyedszázad kereskedelmi és társadalmi alkotásai tönkretették a híres japán kisipar műértékét. A manapság gyárilag előállított tárgyak az idegen és rendesen pénzes amerikai turista kívánalmainak óhajtanak eleget tenni. E tárgyak se nemzetiék, se művésziek. Mindenekelőtt feltűnést óhajtanak kelteni a boltok kirakatában, vagy a kiállítások termeiben. De a nemzeti műértő megvetéssel fordul el azoktól.

És sajnálatomra minálunk is épen e tárgyakról akarja megítélni japán művészetét a közönség. Mindenekelőtt azokat a gyöngyházzal, kagylóval kirakott bútorokat, kunkorgó sárkányokkal kifaragott ellenzőket csodálja, — melyek csak annyiban japánok, mivel Nippon műhelyeiben készültek, de viszont műtárgyak sohasem voltak. A mi a legjobb esetben figyelmet érdemel, az mindössze az arra fordított türelem és a kéz ügyessége, de a művészetnek még a legelemibb kellékeit is nélkülözik. Ellenben, ha kiveszőben vannak is a nép egyszerű gyártmányai, azok egész a mai napig megőrizték finomult művészi felfogásukat.

A nép között van megőrizve a nemzeti kincs. A távoli vidékek, hegyszorosok mélyén fekvő egyszerű falvak népe között éli még az utolsó napjait a japán művészet. Ide vándorolva, az egyszerű nép között élve, még lesz alkalmunk megismerhetni e művészet szellemét.

Műtárgyakat nem fogunk nagy számmal találni. A mit e név esetleg itt-ott meg is illethet, igénytelen dolog. Az egyszerű használati tárgyak érdemelnek mindenekelőtt figyelmet. És legyen áruk mindössze pár fillér, sokkal becsesebbek művészi szempontból, mint az ezrekkel megfizetett disztárgyak. Az európai műkedvelő e tekintetben téved legtöbbször, mert az egyes tárgyakat technikai befejezettségök szerint ítéli meg. A műtörténelmi fejlődés részleteiben ismeretlen. A nép művészi felfogása számára idegen. Annak eszményei értelmetlenek.

<p><i>Használati tárgyak.</i></p>

És végre is minden nép művészeténél ez alapelemek ismerete a legfontosabb kellék. Csak azt megismerve haladhatunk tanulmányainkban. Csak ezt átérezve élvezhetjük azt.

A nép felfogását ismerve, izlésének nyilvánulásait megfigyelve, érzésének kifejezési módját tanulmányozva, fogjuk művészetét méltányolhatni.

Mielőtt tovább mennék, mielőtt a japán művészet egyes tárgyait ismertetném, két mondatot szeretnék ismételni, melyet mint sarkigazságot tarthatunk szem előtt.

Először: a japán művészet nem csak a műtárgyak kiválóságában, de a nép művészi tulajdonaiban is megnyilvánul.

Másodszor: *műtárgyainál* fontosabb az élet terén megnyilvánuló *művészi hajlama*.

Félek, hogy mondatom félreértésre adhatna alkalmat, így magyarázatképp megjegyzem, hogy *a japán művészet első érdeme, hogy az élet kiegészítő részét képezi*. Csak úgy, mint a közönséges munka, társadalmi köztulajdon. Sőt mondhatnók: egyik fő társadalmi tényező.

<p><i>A művészet az élet kiegészítő része.</i></p>
--

A hivatott mestereken kívül nagyon sok a műkedvelő és műértő mindenki. Általános műveltségének megfelelőleg, a szerint, a mint a képzettség magasabb vagy alacsonyabb fokán áll, lesz műérzéke többé-kevésbé kifejlődve. A mikádó palotájából elkezdve, egészen a napszámos gunyhójáig, mindenkit érdekel a művészet.

A műkedvelők szereplése csaknem fontosabb, mint a hivatott mestereké, a mennyiben módjukban áll közvetlenebbül, tekintet nélkül a kívülágra és piacra alkotni meg műveiket. Egyes rendházak, mint a Zen-felekezet tagjai, egy külön művészi felfogást létesítettek. Főurak palotáinak műtermeiben számos nagyfontosságú műirány látott napvilágot. És a tárgyak, melyek e módon készültek, ha nem is állják ki a versenyt befejezettség tekintetében a műhelyek gyártmányaival, de viszont azok belbecse nagyobb.

Megannyi bizonyítékai a nemzeti műzslésnek. Hű kifejezői a nép művészi érzékének. Mert mint a munka és szorgalom, úgy a műérzék sem szunnyadt soha és minden időkből életerős megnyilvánulásban tárul elénk.

**A szobrászat
víványai.**

A szobrászat jelentősen csak az egyházi művészet terén jelentkezik. A plasticai érzék a buddizmus elterjedésével kezd elterjedni. A nemzet őskorának kezdetleges alkotásai legfeljebb műtörténeti, de nem művészi szempontból érdekesek. A termésköből kivágott tömbök, durva alakok, vagy itt-ott talált agyagművek, mint megannyi elszigetelt őselet fordulnak elő, de a nélkül, hogy a szobrászat nemzeti fejlődésére befolyást gyakoroltak volna.

A buddizmus elterjedése, az új tanok és eszmék hirdetése, az egyházi felszerelések behozatala, szertartásos diszedények, bálványok ismertetik meg a néppel a plasticus művészeteket. A VI. századtól elkezdve, midőn az első Khinából és Koreából érkezett szobrászok nyitnak műtermeket, egészen a középkorig, kizárólag egyházi művek készülnek.

A legjelentékenyebb alkotásaik az ismert Buddák, Amidák, Kvanonok és a mindenekfelett híres óriási Dai-budsuk. De mind e művek kizárólag kolostorok, egyházak, szentélyek számára készültek. A minta is mindenkor szigorúan előirt.

A felfogás hierarchicus, rideg és alig különböztethető meg Korea vagy Khina hasonnemű munkáitól, melyek viszont mind hindostán és sanskrit befolyás alatt készültek.

Nemzeti szellemű szobrászat, mint olyan, nem létezett. Csak a későbbi századokban, népies kiadásban találkozunk a kizárólagosan Nippon felfogással.

Használati tárgyak, teakészletek és mindenekelőtt azon apró szoborművek, melyeket netsukéknek nevezünk, adnak fogalmat a népies izlésről. Lettek légyen a használati tárgyak mintái hasonlólag Khinából kölcsönözve, azok mégis világosan magukon hordják a szigetvilág jellegét.

*Használati
és dísz tárgyak.*

A dísz tárgyak még sokkal érdekesebbek, és rendeltetésöknek megfelelőleg hol kisebbek, hol nagyobbak. Mint előállítási anyagot, különböző köveket, égetett agyagot, lakkot, elefántcsontot, vagy fát használnak. A legnagyobb tökélyt mutatják azonban a bronz öntésénél. E bronz-szoborművek kétségkívül magas művészi fokon állanak. Emberi alakokat, állatokat, tárgyakat állítanak elénk. A kivitel mindenkor csodálatosan finom. De nem kevesebb elismerést érdemel a művész megfigyelő tehetsége. A legapróbb csecsebecsénél a legnagyobb közvetlenséggel nyilvánul az érzés, melyet a művész meg kívánt örökíteni.

A *netsukéket* szemlélve láthatjuk mindenekelőtt, hogy a hüvelyknyi csoportokban, melyek az élet különböző jeleneteit ábrázolják, milyen könnyedséggel fejtik meg a művészek feladatukat. Hol pánczélos vitézeket, hol lovasokat, hol egész harci jeleneteket tüntetnek fel és a microscopicus arányok daczára a cselekvés teljes erejével hatnak. Másszor ismét pásztorjeleneteket, a nép életéből vett mozzanatok örökítenek meg. Felette sikerültek az állatok, mindenekfelett a szárnyasok. Realizmusuk utólérhetetlen hűséggel adja vissza a legkisebb részletet, a legfinomabb tollazatot.

De a való pontos másolásánál, mi még nem volna művészet, tovább mennek és bámulatos közvetlenséggel adják vissza modelljeik jellemzetes belső tulajdonait is.

*Igazság
és közvetlenség.*

Az érzés közvetlensége, a jellemvonások ellesése, egyszóval a művészi felfogás magas színvonala adja meg e dísz tárgyak belbecsét. Mint említém, e plasticai művek hol kisebbek, hol nagyobbak, az anyag néha felette értékes, máskor olcsó, de művészeti szempontból ez mellékes és a japán műbarát azoknak mindenekelőtt æstheticai értékét méltányolja. Innét van, hogy egyszerre csak egyet állít fel e plasticai művek közül, nehogy a hatás csorbuljon; más nincs is a szobában, mint a fülkébe akasztott képtekercs, vagy kakomeno és az elmaradhatatlan virágtartó.

**A festészet
rendelitetése.**

A festmény rendeltetése Japánban eltérő a mienktől. Sze-
repe bizonyos fokig alárendelt. Alkalmazási módja kétféle, a sze-
rint, a mint papirtekercsekre vagy papirfalakra lesz alkalmazva. Az olaj-
festmény, a díszes ráába helyezett önálló mű, teljesen ismeretlen.

Japán leghíresebb alkotásai is európai szempontból legfeljebb váz-
latoknak nevezhetők. Összehasonlítás eleve kizárandó. Japán festészetét
vizsgálva, először is arra kell törekednünk, hogy minden előbbi fogal-
mainkat, melyeket a képírás művészetéről szereztünk volt, lehetőleg
kirekeszszük. Új álláspontot kell elfogadnunk, új nézőpontról tekintve
ítélnünk. A leghíresebb Nippon mester műve értelmetlen, gyermeces
ákom-bákomná válik, ha azt Itália vagy Spanyolország nagy festő-
iskoláinak szemüvegeivel nézzük. A kezdetleges eszközök, melyekkel e
művészet él, a naiv hatások, mindennekfelett ez idegen földövi nép fel-
fogása, saját mértéket kíván.

Mint hangszer szükséges a műkritikusnak tollát a viszonyokhoz
hangolni.

Mint említém, meglepő nem annyira a műtárgy, mint a műérzés,
mely abban kifejezésre jó. És ezt mindenekeelőtt a festészetéről mond-
hatjuk.

A legegyszerűbb spanyolfal vagy krajczáros tekercs sajátos, kiváló,
első műérzékről tesz tanúságot.

A rajz kétségkívül a legtöbb esetben jó. A színezés halvány és
finomult. A hatás tetsző. De mindez mellékes és háttérbe szorul az
érzés mellett, mi az egész műben kifejezésre jó.

**Három fő
irányzat.**

Az előbb felsorolt három osztályozás szerint emlékezve meg
Japán festészetéről, az első irányzat formailag mereven khinai.
Nagy része e műveknek Khinából, Kóreából ered, másrészt pedig oda-
való művészek festették.

A második korszak már nagyobb számmal van képviselve és művei
el vannak terjedve mindenfelé. Régi kolostorokban, császári paloták-
ban, pagodák fülkéiben és magánházak birtokában megszámlálhatatlan
ilynemű festményt találhatni.

A módszer még teljesen khinai, a felfogás is a szomszéd császár-
ságok izlésére vall. A lokális mester távoli mestereinek szófogadó
tanítványa. És ezt egyformán látjuk vallásos, meg világi műveiknél. Ki-

vált ez utóbbi marad teljesen változatlan. Buddát, követőivel, egész túlvilágával, épen olyan alakban valósítják meg, mint a khinai házakban láttuk volt; ugyanazon merev mozdulatok, ugyanolyan változatlan kifejezés. Hol rejlik ezekben a művészet? — kérdezhetné teljes joggal a laikus. Az egyszerű másolatoknak nem is sok a becse. Kevés műértékkel bírnak a különböző japán szentélyeket díszítő ilyenemű képek. Bár ismét nem tagadhatunk el nagy művészi kvalitásokat azon mesterektől, kik e sajátos természetfeletti lényeket és mesés világot először megalkották. Tagadhatatlanul nagy művészi alkotó erővel és fantáziával bírtak. Nem egyszer esik meg, hogy egy nagyobb selyem vagy rizspapírlapon több száz alak van harmonikus rendben csoportosítva. Az elrendezés a mennyire leleményes, ép annyira hatásos és Buddha, a főszemély, magas trónusáról, a koronászerű lotus virág felett, uralja a középpontot, míg udvara a rangfokozat szerint környezi, betöltve a lap teljes felületét. Dicséretet érdemel a rajz, mely bámulatosan szabatos és tiszta, sőt kiemelendő e lények teljesen dematerializált egyénisége, kifejezésök eszményisége.

A legmagasabb művészi fokot az egyházi festészet terén az Amidák képeinél érik el. Amida a könyörületeség, a végtelen irgalom megtestesülése: örökké szende, változatlanul jóakaró arckifejezésével nem egy művészt inspirált.

<i>Egyházi festészet.</i>

IV.

VIRÁGCULTUS.

A japán otthon legszebb ékessége, fődíszje mindenkor a természetes virág. Nincs helyiség, imaház, szoba vagy hivatal, melyben ne lenne legalább egy virágtartó. A váza műértéke, mint a virágok ára, a tulajdonos vagyoni állása szerint lehet változó. De a mód, melylyel a legszerényebb mezei virágokat a munkás belétűzi az egyszerű mázatlan cserépbe — egyaránt művészi.

A virágok elrendezése valóságos műágazattá fejlődött e népénél. Egész kötetek jelentek meg részletesen tárgyalva és rajzokkal illusztrálva, mikép kell a különböző virágokat különböző alakú edényekben elhelyezni. Rendszeres iskolákat lehet megkülönböztetni, melyek más és más módszert alkalmaznak.

Európai szem előtt az első japán csokor kétségkívül csodálkozást kelt. Nem egyszer látunk asztaldíszül a virágtartókba egyszerűen száraz galyakat illesztve. Se virág azon nem nyílik, se levél nem fakad, mindössze száraz ág a maga télies ridegségében. És ez emberek finomult műízlése az ágak körvonalaiban és e vonalak harmoniájában teljes műélvezetet talál.

Másszor ismét kórokat vagy bogáncsokat állítanak egy-egy karcsú bronz urnába. A hatás kétségkívül művészies. A kóro és bogáncs meszteri rajza teljes erejével érvényesül mint silhouette a fehér rizspapírral bevont fal háttérén. És ha szép a bronzedény és a sötét növényzet hatása, még szebb annak a háttérre vetett kékes árnyéka.

**Művészi hatások
élvezete.**

E hatások élvezésében keresi Nippon műélvezetét. Sokszor az edényeket vízzel telt tálczákra állítják csak azért, hogy a

virágok visszatükrözését csodálhassák. Ezenkívül minden virág más és más alakban van hivatva érvényesülni. Majd hosszú száraikkal egyedül vagy párosan illesztik a cserepekbe, majd ismét sűrűn csokrot képezve fonódnak össze.

Felette érdekes megfigyelni, miképen helyezik ők el a virágokat. A fősúly mindenkor a csokor rajzára irányul. Az egyes növények, levelek, ágak, meghatározott formák szerint vannak hajlítva. A forma épen nem szabályos, sőt ellenkezőleg, ha a virágedény egyik oldalán alácsüngenek, az ellenkező oldalon annál magasabbra merednek a hajtások.

A hosszú bambusz-ágakat vagy szalagszerű iriszeleveleket vízbe mártva hajlítják különböző irányokba. Néha nagyon sok időbe kerül, míg az ágak és levelek az óhajtott formát megkapják. De még ekkor is, a virágtartó szájába egy lapos parafadugót helyeznek és ebbe minden egyes növény számára, a szerint, hogy milyen irányban álljon, vágják a lyukakat.

Egy virágváza virágokkal való megtöltése valódi studium, mely nem egyszer órákat vesz igénybe. Erre nézve egy érdekes tapasztalatom volt. A hiogói temetőben vázolva, az öreg sírásó, jelenlétemet észre nem véve, délután 2 órától 6-ig volt elfoglalva egy iriszevelekből és egy másik, fenyőágakból összeállított csokorral.

Mindkét mű sikerrel készült el, mindkettő teljes mértékben hozta kifejezésre mind azt, mit a nép az ilyenmű tárgyaknál megkíván. De még érdekesebb volt megfigyelni a művest, ki teljes odaadással dolgozott és figyelmét órákon át egy pár fenyőágnak szentelte. Mintha életének egyedüli feladata az lett volna, hogy galyak és levelek olyan hajlásokat mutassanak, mint ő azt képzeletében megrajzolta. Hol előre hajlott, hol hátrább lépett, hogy e hatásokat világosabban láthassa. És midőn véletlenül megpillantott és észrevette érdeklődésemet, mintegy jutalmul bevezetett egy rizspapírral fedett üveg, vagy mondjuk papírházba, hol egy padkaszerű emelvényen már három ilyen befejezett mű állott egymástól kellő távolságban. Csak most fogtam fel igazán, most értettem meg a japánok növénykedvelését, virágszeretetét.

A másik sajátosan Nippon virágdísz a cserepekbe ültetett apró fák képezik. Ezek feladata úgy tűnni fel, mintha a szabadban nőnének. Az edény tálczaszerű cserép vagy porcellán, abba helyezik

<i>A törpe fák ápolása.</i>

el a megfelelő földréteget. Rendesen 25—30 cm. hosszúak, 15—20 cm. szélesek és mélységük 5—6 cm. A növény sohasem a középre, hanem az egyik vagy másik sarokba van ültetve. A kertészet csodálatos vívmányai következtében a fák törpék maradnak, de viszont feltüntetik mindazon sajátságokat, melyeket terebélyes törzseknél szeretünk. Így vannak apró fák, melyeknek eredete százados. És úgy is néznek ki, mint az erdők királyai, csakhogy miniatur kiadásban.

Ylexek, Cryptomeriák, vöröslevelű jávorok, kékes fenyők, mind megszerezhetőek. Még népszerűbbek a gyümölcsfák, melyek virágzás idején, a szerint a mint szilvák, körték, cseresznye-, vagy almafák, megannyi fehér, sárgás, rózsaszín vagy piros csokorhoz hasonlók.

A fagyókerek mellett a porondon pár apró kavics, sajátos formájú szikladarab, moha és gyepe van hivatva megannyi tájképet jelképezni.

Esténként, midőn egy-egy pagoda udvarán megnyílik a virágvásár és százával állnak e cserepek apró óriásaikkal egymás mellett a fővényen, méltán hihetnők, hogy egy liliputi őserdőbe tévedtünk.

A virágcsokrok sajátos elrendezése és a törpefák ápolása a japán kertészet két legérdekesebb vívmánya. Érdekes nemcsak azért, a mit előállít, értékes nemcsak a pár hüvely magas százados fa, melynek hajtatásai érvényre tudják juttatni mindazt, a mit az őserdőkben szeretünk vagy híres gyümölcsöseinkben csodáltunk, de mindenekelőtt élénk világot vetnek e nép felfogására és világosan mutatják, mit ez emberek a természetben leginkább szeretnek.

Virágcsokraikról ugyanezt mondhatjuk, megannyi felette becses documentum Nippon szépzéti érzésének megismerésére.

A felesleges kiküszöbölése.

Ezeket előrebocsátva, a ház egyszerűsége, az üres szoba, a pár szükséges tárgy és mindenekelőtt a *felesleges* kiküszöbölése, érthetőbb színben fog jelentkezni. Az *eliminatio* a japán művészi érzék egy másik mérvadó tulajdona. Minden, mi szükségtelen, minden, mi túlzott és mi nem a helyhez vagy körülményekhez illő, elvettetik. A legszebb műtárgy, ha felesleges, el van zárva. E nép először látszik tudatára ébredni, hogy a *tér* a legfontosabb kellék a műtárgy érvényesüléséhez, sőt tovább megy, a *távlatot* és *légkört* tartja lényegesebbnek, a műtárgyat pedig egyszerűen az előtér jelzésére alkalmazza.

Érdekes jelenség, hogy ilyen körülmények között a műtárgy minde-

nekfelett a részletekig ki van dolgozva. Első sorban arra szolgál, hogy a szemlélő közvetlen közelében találjon alkalmazást, míg a háttér hatását se falfestmény, se redőzet, de a *természet* a maga valóságában van hivatva megadni.

E megjegyzésre szükségünk van, hogy e művészet sajátos alkotásait helyesen ítélhesük meg. Fontos a lokális művész *szándékát*, a műpártoló *ízlését* és a műtárgy *rendeltetését* ismerni. S ez annál lényegesebb, mert álláspontjaik mindmegannyija a mieinktől olyan sok tekintetben eltérők.

Az európai lakás mai alakulása közepett, már elemeiben nemcsak művészietlen, de ízléstelen is. A milyen festői az ókor atriuma vagy komoly erőt fejez ki a középkor halle-ja és méltóságos a renaissance galériája, olyan korcosszülött a mai szalon. Mindenekelőtt a lakás két főkellékét: a levegőt és világosságot nélkülözi. Túl van butorozva rendszeren felesleges lommal. A falakat minden kigondolható tárgygyal fődik el. Az ablakokat pedig sűrű függönyzet teszi céltalanná.

A szép hatását itt túlzás és nyugtalansággal igyekeznek elérni, míg amott a mérséklet és nyugalom az irányadó. Európá-

Ellentét Japán és Európa között.

ban általános a tévhit, hogy a tárgyak számában vagy mennyiségében rejlik azok becse és sok csecsebecsét halmozunk együvé, fokozzuk azok értékét: míg ellenkezőleg Japánban még a legtökéletesebb műtárgyból is egyszerre egy helyen csak egyet óhajtanak érvényesíteni. Ez utóbbi álláspont kétségkívül helyesebb és mindenekfelett magasabb művészi fokon álló. Ez álláspontot ismerve, mehetünk tovább az iparművész műhelyébe.

Mesterségét a legtöbb fiú nemcsak atyjától tanulja, de atyjától öröklí is. Ércöntők, faragók, szobrászok, festők, hímzők, zománczozók nemzetségeken át folytatják mesterségöket, sőt számtalan eset van, hogy fiú hiányában gyermekeket fogadnak örökbe, kik hivatva vannak a család mesterségét folytatni. Ilyen módon fejlődnek egész iskolák, mint a híres *Goto* szobrász-családé, a *Cano* festöké. E czegek törvényei, egymáshozí viszonya, sőt egész művészi léte sok rokon vonást mutat Nürnberg Kleinmeistereiéhez. De épen a művészi légkör, a művészek művészi élete a mindenekfelett fontos tényező a japán művészet harmadik korszakának létesítéséhez, megalkotásához.

A művészet befolyása a közéletre és még inkább a nép életének kihatása művészetére két egyaránt fontos tényező. Így születik meg minden nemzeti művészet, így alakult át a classicus khinai Japánban népies művészetté.

Mindezek után helyesebben fogjuk megítélhetni e nemzet, e nép kiváltságos alkotásait. Sőt a mi még fontosabb, módunkban fog állani művészetének nyilvánulását és viszonyát a mindennapi élethez kellőleg méltányolni.

HFM Könyvtár
20231113

V.

AZ ÉLET MŰVÉSZETE.

A japán nép művészi érzékének érvényesülése a hétköznapi lét terén és a művészi temperamentum visszatükrözése az életben, egy másik főfontosságú mozzanat. Csak ezeket a jelenségeket tekintetbe véve, kezdhetjük meg majd e művészet alkotásainak tanulmányozását.

A nép művészi temperamentuma.

A *művészet az életben* és a *művészet az élethez viszonyítva*, két hasonló, bár külön fogalom. Mindkét functió kihatásaiban figyelendő meg. *Alkotásainál*, műremekeinél fontosabb az a kihatása, melyet az emberi lét összhangjára gyakorol.

Az *élet művészete* egy harmadik jelenség, mi azonban már nem annyira *æstheticus*, mint *philosophicus* feladatokkal áll szemben és mint ilyen, e dolgozat keretén kívül esik.

A művészetet az élethez viszonyítva, Japán bő és érdekes tanulmányanyagot szolgáltat. E viszony, mely a művészet, mint *æstheticai* érzék és az élet, mint *ethicai* feladat között fennáll, folyton új jelenségeket tár elénk. E jelenségek, e manifestációk folytonos lánczolata, mint könyv, mint egy felette becses tudományos mű, van hivatva Japánnak nemcsak művészi temperamentumát, de annak kihatását a mindennapi életre megismertetni. A nemzeti génus, vagy mondjuk egyszerűen tehetség műalkotásaiban és viszont úgy az előbbinek, a génusnak és tehetségnek, mint az általa alkotott műveknek és művészeknek viszonya, befolyása az életben — lényeges dolog.

A keleti féltéken ma a Birmántokat illeti meg az elsőség, mint az élet utólérhetetlen művészeit. A világ összes népei közt

*Művészetők
elvont értéke.*

legvilágosabban ők látják minden mulandó dolog értéktelenségét és a lát-szatok csalóka képét díszleteknél több becsre nem érdemesítik. Viszont a japánok, mint képzőművészek állanak a legmagasabb szinten. E fölény, mint többször volt alkalmam jelezni, *nem annyira műveiket illeti*, melyeknél nagyobbakat, komolyabbakat emelt Khina, *mint inkább művészetöket, elvont értelemben véve.*

Mi vallásukból hiányzott, a finomult, a megnyugtató: művészetök volt részben hivatva szolgáltatni. Amit pagódáikban és lámaházaikban hiába kerestek, saját otthonaikban létesítették.

E finomult művészi érzék alakítja a japán interieurt a világ leg-egyszerűbb, de legfinomultabb otthonává. Az anyag mellékes. A gondolat minden. A négy fehér fal, padló és padmaly teljesen negatív érté-kek. Mi pozitív, az a hatás: az összbenyomás, melyet lakóira egy ilyen otthon gyakorolni van hivatva.

Rend és tisztaság már eleve, mint házi erények, benne foglaltatnak. Azok e viszonyokból fejlődnek.

A szoba a lét kerete. Hajléka, avagy itten jobban mondhatnók, hát-tere napi foglalkozásaiknak. Mint ilyen, legyen az világos, derült és tiszta, mindenekelőtt pedig egészséges és barátságos.

E keretben ne legyen semmi, kivéve, mire épen szükségük van. A szoba ne a butoros kedvéért legyen butorozva. Nézetök szerint a fe-lesleges sohasem lehet szép.

**A formák
finomulása.**

A belépő kint hagyja felső öltönyét, napernyőjét, sarúit és ha bir olyannal, kalapját is. A szolgáló, vagy feleség kis tálcán hozza be, mire a házigazdának vagy vendégnek épen szüksége lehet. Hajnalban reggelit, később a pipákat, mesterembernek szer-számaikat. Délben az ebéd már feltálalva az asztalon, akárcsak a tündér-mesékben olvassuk. Délután a teát a szigoruan előirt módon kínálják, ha vendég van, számtalan bók kíséretében. Ha pedig beesteledett, le-terítenek egy szalmazsákot, a mi azonban már idegen befolyásra vall. A nép ma is egyszerűen a földön fekszik, mindössze feje alá helyez egy faszámolyt.

Hogy milyen kevés kielégíti ez embereket, e népeletben tapasztalhatjuk legvilágosabban. De mily kevés az a physicali szükséglet. Jobban mondva: nem birnak felesleges tárgyakkal. De viszont művészi,

sőt bizonyos fokig szellemi kárpótlást bővebben nyernek a nyugat népeinél. Az európai gyermekkorától abban a tudatban van felnevelve, hogy gyűjtő ösztönének kielégítése fogja boldogítani. Tárgyak felhárcsolása van hivatva boldogítani. Az egész modern civilizáció a hatványozott fogyasztásban, mit nemzetgazdászatnak nevez, keresi a földi rendeltetés megoldását. E felfogás, mely ép annyira barbár, mint a mennyire tévesztett és kizárja a magasabb eszmények létesülését, teljesen ellentétben áll a japánnal, ki a nélkülözhetlen anyagot ha egyszer megszerezte, szellemi táplálékot, szórakozást, műélvezetet keres. Sőt tovább megy, a kettőt lehetőleg egyesíti. Mint látjuk, háza nemcsak szükségletét elégíti ki, de műizlésének is megfelel, használati tárgyai nemcsak célirányosak, de szépek. Érintkezésben embertársaival kifogástalan formát, csiszolt modort követel. *Nem a fényest, a gazdagot keresi, de a durvát veti el.* Vágya nem oda irányul, hogy ezüst tálból egyék, de a legszegényebb is megkívánja, hogy cserép edénye művészi izlésre valljon.

A művészet népszerűsége, demokratiája, e felfogásnak fő erénye. A művészet nem egyes kiváltságos osztályok fényűzése, de a nép művelődésének egyik fő factora. A szép érzékének kifejlődése a társadalom legalsóbb osztályaiban is; a műérzék nem műtermek kiváltsága, nem is valami specialis, de generalis faktora a közönséges élet viszonyainak.

A művészet demokratiája.

E művészi viszony az élethez volt a pont, melyre utalni kívántam.

A művészet megjelenése az életben ennek természetszerű kifolyása. A művészetet ott találjuk, hol tudatosan, hol öntudatlanul, a japán nép minden pillanatában. A gyermek születésétől az aggastyán haláláig a lét egész folyamata tele van szöve művészi megnyilvánulásokkal; finomult szépeészeti vonásokkal, árnyalatokkal. A családi élet, a gyermekek viszonya a szülőkhöz, öltözet, modor, társasjátékok, mindmegannyi lánczolata a művészi temperamentum kifejezésének.

A japán gyermek talán a világ legirigyelendőbb lénye. A szülők nemcsak hogy elismerik naiv álláspontját, de épen úgy tisztelni látszának a gyermek, mint az aggkor erényeit, gyengéit. Egy-egy városnegyed, vagy egy nagy utca gyermekserege valódi társadalmat látszik

képezni. Megvannak jogaik, kivívják előnyeiket, kitalálnak szórakozásokat, a miként hogy megalkotják gyermekes ambícióikat s ezekben őket senki zavarni nem merné. Mintha azt mondanák szülők, egy kor, mely végre is hamar elmulik, mint a hogy elmulik az ifjuság, a férfi vagy aggkor egyaránt. Hogy melyiknek értéke nagyobb, kétséges. De bizonyos az, hogy ez a legboldogabb. És a japán anya ennek értelmében felruhazza gyermekét mindazzal, mit gyermeke nélkülözhetetlennek hisz. Felöltözteti a legvirágosabb selymekbe, felékesíti lobogó szalagokkal, fésüli haját minden elgondolható módon. És a mint nő és fejlík, változtatja játékszereit.

A gyermekek
játékszerei.

Japán gyermekjátékszerei külön fejezetben érdemelnének méltánylást. Soha művészibb alkotásokat nem láttam. A művészi érték kettős, nemcsak a kivitelre, hanem a felfogásra is kiterjed. A játék mindenekelőtt olyan, a milyen a *gyermekfelfogásnak megfelel* és a mely első sorban a gyermek képzelőtehetségének szabad tért enged, egyéni hajlama szerint. Szörnyek, sárkányok, repülőgépek, vagy összerakó türelemjátékok egyaránt a gyermek képzelőtehetsége és felfogási tehetsége fejlesztésére szolgálnak. Érdekes ilyen japán játékgyűjtemény megszerzése és még érdekesebb észrevétlenül megfigyelni a gyermekeket játékuk közepett. Mozdulatuk, járásuk, egész megjelenésük teljesen eltérő és mindenekfelett tudatos önállóságukkal lep meg.

Művészi szempontból az elsőség játékszerei közt a bábót illeti meg. A japán báb mechanikus szobornak nevezhető, annyira tökéletes a plastikája. Egy-egy hiresebb japán bábú-faragó méltán tarthat igényt a művész névre. Kivált érdekes a különböző kisebb-nagyobb bábok kifejezését szemügyre venni. A parányi álarczok mintázása, színezése egyforma gonddal történik. És fáradságuk nem vész kárba, mert egy japán gyermek bábja megvásárlásánál nem lesz kevésbé válogatós, sőt talán még nehezebben kielégíthető, mint szülei dísz tárgyaik megítélésénél. A műismeret és műpártolás korkülömbség nélkül nemzeti tulajdon. A művészet az életbe hatolt: annak kiegészítő része. Hogy úgy mondjam életfeltétellé változott. A művészi érzék lüktetését a hagyományok és a történelem egész folyamán ott találjuk. Egész napjainkig számtalan módon és alakban nyilvánul meg. De mindenek-

felett szembetűnő és érdekes a nippon artistikus érzés kifejezése: nemzeti, egyházi és népünnepek alkalmával.

A japán nép épen úgy, mint a római, az év hónapjainak mind-egyikét egy-egy népünneppel jelzi. Mindannyiok egy-egy más gondolat, vagy eszménynek van szentelve. Egyik az égé, a másik a földé, harmadik a víz, negyedik egy vagy más termény, égitest, vagy a hullámok lakóinak van felajánlva.

HFM Könyvtár
20231113

VI.

NÉPÜNNEPEK.

*Nép- és nemzeti
ünnepélyek.*

E fogalmakat nemzeti ünnepélyek alakjában részesítik a megillető tiszteletben. Egész vidékek vándorolnak egy-egy hegy-csúcsra, vagy zarándokolnak a tengerpartok felé. Egyszer az ünnep helye egy különálló sziget, másszor egy barlang, de mindenkor ugyanazon nemzeti pathossal, hogy úgy mondjam drámai erővel üli meg a nép ünnepét.

A szerint, a mint hegyen vagy völgyön, szárazon vagy vizen tartják meg, változik a kép s lesz eltérő a festői hatás. De festői lesz mindenkor és minden körülmények között. Vonuljanak gyalog vagy tarka hordszékeikben a kiválasztott hely felé, vagy használjanak tarka vitorlás csónakokat, evezős-bárkákat körutjaikhoz, a festői hatásokat a küllömböző viszonyok szerint tanulmányozzák. A lobogók, zászlók, repülő sárkányok, égő szövétnekek, mind tudatosan hivatvák összehatni. E nemzeti ünnepélyek képezik egyszersmind Japán festészetének legkeresettebb tárgyait. A népelet maga és a nép szín- és műérzéke sehol megragadóbban nem jelentkezik, mint épen ez alkalmakkor, hol kor és rangkülömbőség nélkül kicsi és nagy összevegyül, sir vagy nevet ugyanazon közös érzés kifejezésére.

Az egyházi ünnepélyek nem kevésbé számosak. Minden pagodának, minden legkisebb szentélynek megvan a maga védőszelleme, sőt rendszeren több és mindegyiknek bucsuval ünneplik emlékét. A pagoda-ünnepélyre teljes számban jelennek meg nemcsak a városnegyed, de a közeli szomszédok is. Kiki felveszi legjobb ruháját, lehetőleg ünnepi külsőt ölt és a napot vígan tölti el a pagoda előtti térségen. Sátrak-

ból, bódékból valóságos úthosszak épülnek fel és a kirakatokban megtalálja a tolongó közönség mindazt, a mit szeme-szája kíván.

Ott van minden, mi színes, minden, mi édes. Tarka-barka játékszerek, virágos ernyők, pillangószerű legyezők, óriási papiros

A szín- és alakok változatossága.

lámpások, csörgő sárkányok, ezerféle utánczott virág és gyümölcs van összehalmozva. A nyalánkságok hasonló inventióra, sőt mondjuk artistikus érzékre vallanak. Gulák, szobrok emelkednek különböző árnyalatokban. Valamennyinek íze édes. Formája mindannyinak pedig tetszős. A nemzeti szín és forma megnyilvánulása teszi műtörténelmi szempontból a búcúkat tanulságossá, azért fontos azoknak ismerete. Ha a pagoda-ünnepet nem vidéken, hanem nagy városban tartják meg, akkor az egész városnegyed fel van diszítve. A házak erkélyeit színes szalagok, lánczok fűzik keresztül-kasul. A magasból megszámlálhatatlan lobogó, lampion, zászló, rojt, bojt függ alá. A hány, annyi féle. Hosszas vagy széles, kerek és tojásdad, a szivárvány összes árnyalataiban. Sárga és rózsaszínű volt a legnépszerűbb *tónus* ottlétem alatt. Szörnyek, sárkányok, csillagok, üstökösök voltak láthatók az arany összes átmeneteiben és a nyiló rózsák minden színben ott himbálódtak, ringottak az alkony szellőjében.

E hatások páratlanok. A nádkunyhók kitatarozva, rozoga viskók megpingálva, a százszoros sallangokkal fellobogózott utcza, zsidongó, eleven, színes, sőt művészies képet nyújtanak. Daczára, hogy minden részlet gyermekes, a tárgyak értéktelen papirdíszletek, a hatás szebb, mint a mi városaink drága, de unalmas zászló-diszítései, melyeket minden leleményesség nélkül egyik-másik ablakba kitűznek.

Az egyházi körmenetek nem kevésbé érdekesekek. A shintu liturgia nagyon egyszerű személyiségei fehérben vannak. De az ország lakóinak nagy része maig buddista és a lámák kifogyhatatlanok ünnepek, díszes czeremoniák rendezésében. A láma-kolostorok képezik az ország legnagyobb épületeit. A lámák imaházaiban van felhalmozva a legtöbb műkincs. A kiotoi Nisi-Hongwansi valódi város kiterjedésével bir. Berendezése a császári palotát fényben fölülmulja. Ünnepei a nemzet büszkeségét képezik.

Kiotoi tartózkodásom alatt a főpát meghalt. A temetési előkészületek heteket vettek igénybe és dolgot adott a fél

Ünnepélyes temetés.

város lakosságának. A menet talán félmérföldnyire is nyulhatott és az úton a vidék halmain át, messziről nézve egy óriási sárga, aranypikkelyes, jobbra, balra kanyargó kigyóhoz, szörnyhöz hasonlított.

Sárga volt az alapszín. Sárga redőzetet viselt a százakra menő lámpák nagy része. Sárga damaszszal volt a koporsó lefedve. Sárgák voltak a díszernyők, aranyosak a barátok arczeit a naptól védő legyezők.

A részleteket illetőleg sok volt a selejtes, a férczmű, az olcsó; de a mint a gyászmenet ott elhaladt a sárguló rizsföldek között, vagy átvonult egy-egy folyó íves hídján, visszatükröződve annak ezüstös hullámaiban, avagy a mint a távolban beléolvadt a lenyugvó nap sáfrányos fényébe, és végre betemetve az alkony arany fátylával, a kép leirhatatlan szín-és forma értékkel hatott.

Ha Japán művészetéről az élethez viszonyítva és az életben alkalmazva, hosszasabban foglalkoztam, azt azért tettem, mert nemzeti életüknek ez egyik legjellemzőbb vonása. És viszont e pontot illetőleg leghezagosabb, legfelületesebbek ismereteink. A legkomolyabb japán műbarát és a japán művészetéről írt legjobb mű rendesen számításon kívül hagyá, a hol a nemzeti művészi érzék a legnagyobbat alkotta. Számталanszor, szinte végletekig hallok dicsérni nippon műtárgyakat, melyeknek műértéke nagyon viszonylagos, vagy épen semmis. Kivált az utóbbi években, mióta Japán divatba jött, igyekeznek értéket kölcsönözni tárgyakkal, melyek olyannal nem bírnak. És a mi még veszedelmesebb, mintául tekintik, a mi elvetendő. Utánozzák azt, a mi hibás. Az európai japán műkereskedők e tekintetben sokat vétének. Sőt muzeumban is nem egyszer látok rosszat jó mellett: értéktelent az értékes szomszédságában. A nemzet idegen lévén, művészetének fejlődése csak hézagosan ismert, művészi élete, mint olyan, zárt könyv, a tévedések nagyon érthetők. Ez volt oka, hogy e dolgozat szűk keretében is mindenekfelett nem a tárgyi, de az elvont részekre terjedtem ki.

Az eredő eszmék fontossága.

A fontos ez utóbbi. Művész- vagy iparművész-növendéknek mindenekelőtt e nemzeti művészet elemeivel kell megismerkednie. Csak az eredő eszméket ismerve haladhat nyomozásaiban. És mindenekfelett ez eszmék különböző kifejezését ismerve, alkothat fogalmat művészetőknek értékéről.

Erre nézve a legjobb műtárgyak tanulmányozása sem elegendő, a

leggazdagabb gyűjtemények sem szolgáltatnak kellő felvilágosítást. Csak egy általános kép, az összhatások áttekintése, a művészi érzék érvényesülése a lét különböző pillanataiban, szolgáltathatnak egyedül kellő tájékozást.

Ez utóbbi tételt illetőleg kiváló és nagy Japán művészete. Még azon esetben is, ha a műtárgy erősen kifogásolható és nem hasonlítható össze egy hasonlókhöz kínai munkával, abban kifejezésre fog jutni legalább egy vonás a nemzet temperamentumából, mi elragadóvá teendi. Könnyedség, izlés, nyugalom, kellemesen fognak hatni és ha más nem, e nép szépművészeti érzéke, és a discretio fog abban érvényesülni. A mit ez esetben méltán csodálhatunk, már nem csupán az ügyes kézmű, a szorgalmas kidolgozás, a tetszős színek, hanem még inkább, a mit a műves kihagyott, a tulzás, melytől tartózkodott és minden felesleges, melyet alkotásából kiküszöbölt. Egyszóval, nem annyira a szerény tárgy, mint *a finomult műérzék* lesz elismerésünk tárgyává. Nem a pompás, csillogó, behizelgő munka, de a komoly, szerény, de őszintén alkotó műérzék.

A japán kis műtárgyak előállításában tudott mindenekfelett nagyra emelkedni. Ami első sorban fontos az iparművészetre. Ez egyedül álló iparművészetet kellőleg megismerve és mindenekfelett való értékeit és becsét tartva szem előtt, nagy haszonnal lehet művésznövendékek számára.

Ma, midőn a japán művészet olyan határozott befolyást gyakorol az európai izlés fejlődésére, nagyon szükséges, hogy ismerjük, mi képezi annak lényegét. Mindaddig, míg csak azt látjuk, a mi szembetűnő, vagy a mi különös, e befolyás csakis tulzásokra ösztönözhet, csakis káros irányba vezethet. Művészetök szellemét megismerve, válhatnak hasznos tanítóinkká, mestereinkké. De nem szabad felcserélni a mi jó, azzal, a mi rossz. Ne téveszszük össze bűneiket eredményeikkel. Befejezett műveiknél jobbak vázlataik és a mi a vázlatnál is jobb, az maga a felfogás.

Tartsuk szem előtt e népnek felfogását, mely mindenekfelett finomult és discret. Utánozzuk rajzaikban hasonlólag e két előnyt, a finomságot *vonalaikban* és a szerénységet a *tárgy* megválasztásánál. Ez a lényeges és az európai szemre nézve a legnehezebb. Ha a technika magas foka, a kivitel tökélye ragadja meg a gyakorlatlan szemet első

E művészet igazi előnye.

izben, komolyabb tényező az előbb említett finomultság, mely vonalait és a discretio, a mely a tárgyait jellemzi. És a harmadik nagy érték alkotásaiban abban nyilvánul, miképen *eliminál*, milyen biztos tudással hagyja ki a feleslegeset.

Ezek lennének a főtenyező, melyeket ismerve, módunkban lesz nemcsak Nippon műtárgyait kellőképp méltányolni, de művészetének befolyását előnyösen alkalmazni is.

Subjectiv érzések.

Minden nép műérzéke méltó tanulmány tárgyát képezheti. Minden nemzeti művészet érdekes, ha annak elemeit tesz-
szük kutatásunk tárgyává. Még azon esetben is, mint fentebb említettem volt, ha maga a művészet alkotásai naivak. Mindenekfelett nem szabad egyedül arra szorítkoznunk, a mi kézzelfogható. Hogy a nemzeti művészetet mint olyant kellőleg méltányolhassuk, nem elegendő azt ismerni, a mit alkotott, de meg kell értenünk azt is, a mit érzett.

E nemzeti művészi érzést, ennek különböző alkotásait igyekeztem vázolni és törekvésem mindenekfelett oda irányult, hogy fiatal művésznemzedékünk, melyet e tárgy érdekel, ne tévesztett, de e hasznos irányban kezdje, folytassa kutatásait. Mindenekfelett ezért tartottam szükségesnek kiterjeszkedni a művészi élet különböző tereire. Legyen az életben, vagy jelentkezék a műtermekben, találjuk bezárva gyűjteményekben, avagy fedezzük fel piaczok tömkelegében, megjegeczesedve egy-egy műtárgyban, vagy lüktetve, mint a lét megnyilvánulása, lényegében ugyanaz.

A művészi érzék elemei egyaránt feltalálhatók mindannyi közepett. Mint régi festők egyik kedvencz tárgya, mint sötét égen a fényes csillagzáró, úgy hinti be hétköznapi létöket. Gyűjtsük össze e meteorokat. Csak így lesz alkalmunk kellő felvilágosítást nyerni; külön értéktelen kavicsok, de míg reptők tart, mint hulló csillagok tündökölnek.

Ezt mondhatnám Japán művészetéről is. Egyes alkotásai, apró dísz-
tárgyai, porcellán virágtartói, vagy vásári, nád- és papirczikkei külön-
külön alig érdemlik meg a magasabb értelemben vett művészeti méltány-
lást, de e tárgyakat összegezve, világosan látjuk tündökölni azt a fényes
műérzést, mely e népet méltán emeli a világ első művésznemzetei közé.

**A másodfokú
egyszerűség.**

Ez az oka, hogy olyan elkerülhetetlenül szükséges népe
közé vegyülnünk; vásárait felkeresni, műtermeit meglátogatni.

Ez teszi nélkülözhetlenné a japán népeletet megismerni a maga rendes folyásában. Itt fogjuk felfedezni művészetének legszebb, legőszintébb kifejezését, itt fogjuk megérteni művészete elemeinek forrásait. Egyenkint tárnak fel e módon a zárt könyvnek egyes lapjai, ilyenképen értjük meg szépészeti törvényeik fejezeteit. Az *egyszerűség*, *finomulás*, kiválasztás, mint mennyiségtanban a szám *másodfokú* értéke, emelkednek ki. Mi primitívnek tűnt, tudatossá lesz, a sima lap *æsthetikai* becset kap, az egyszerű az összetettet pótolja. A negatív pozitív erejére emelkedik. A sajátos forma őszinte érzést tolmácsol. A szeszélyesnek tűnő kép az élet hűséges tükrének bizonyul. A mit kifejez, a mit tolmácsol, az a nép, vagy mondjuk a nemzet érzéseinek kiaknázhatatlan változata. Érzéseinek visszaadásában nagy mindenekelőtt Japán művészete és ebben egyaránt kiváló minden téren, legyen az ma már általánosságban ismert, vagy ismeretlen, lappangjon a játékgyártó szerény boltjában, vagy a nagy város irigyelt műtermében, találjon kifejezést népünnepek fénye közepett vagy az egyszerű élet kötelezettségei, robotja alatt: *a művészi érzék egyforma erővel* érvényesül és kifejezéseiben egyaránt érdekes.

Értékes ez utóbbi, ezért ismételem és mindenekelőtt azért ajánlom, hogy ne téveszthesük szem elől.

VII.

AESTHETICAI ÉS ETHICAI ÉRTÉKEK.

Ne feledjük, mint többször említém, hogy az æsthetikai érzék sok tekintetben az ethicait helyettesíti.

E népnél, melynek művelődése nem keresztény, a magasabb erkölcsi értelemben vett jó fogalmát is az anyagilag tökéletesen *jó* és *szép* alkotta.

**Elvont eszmények
hiánya.**

A természetfeletti eszmények híján e földön kereste ideáljait. A japán egyházi művészet idegen és bálványait, pagodái felszereléseit, egyházi tárgyait napjainkig más népektől megalkotott minták után készíté. A nemzeti művészet részben világi, de evvel nem akarom azt mondani, hogy durva vagy érzéki. Sőt ellenkezőleg, e művészet finomult, mint talán egy pogány népé sem és eszményített a végletekig.

Vegyük sorrendbe a japán művészet legismertebb, legnépszerűbb alkotásait és a mi először fog szembetűnni, az nem csupán a kivitel tőkélye, de a felfogás eszményi sugallata.

Az *impressionismus* — mi Japán művészi felfogásának egyik alapvonása — *eszményített*. Míg ellenkezőleg a francia *materialisticus*. E tekintetben jutott olyan két ellenkező végeredményhez ugyanazon irányzat a két különböző földtekén.

E tény a mennyire érdekes jelenség, épp annyira tanulságos. Mindenekelőtt fontos azokra nézve, kik a japán művészet befolyását tanulmányozzák, a jelen európai műizlés fejlődését illetőleg. Csak így lesz módunkban megismerni az *impressionismus* valódi értékeit és tárgyilagosan ítélni meg annak helyes vagy helytelen fölfogását.

Az alkalmazási mód tudatossága egy másik hathatós tényező.

A japán művész a legnagyobb biztonsággal érvényesíti ugyanazon műtárgyon a realizmus és impressionismus értékeit. A szerint, a mint az előtér részleteit a leglelkiismeretesebb pontossággal igyekszik visszaadni, vagy viszont a háttér elmosódó részletét óhajtja a szemlélő elé varázsolni, lesz felfogási és kiviteli módja eltérő.

E körülményben viszont egy újabb alkalmat találunk műizlésének megfigyelésére. Vegyünk bármely közönségesebb tárgyat, egy kartont, virágtartót vagy szelenczét, a legegyszerűbb díszítésnél is ez fog mindenekelőtt szembetűnni. Az előteret határozza meg mindössze két bambusznád és a háttérrel jelezze egy elmosódó vitorla, az egyszerű vonal értéke fogja megadni a kis műremek hangulatát.

A gyakorlatnak helyes felfogása.

A vonal értéke, a szerint, a mint erősebb vagy gyengébb, határozottabb vagy tétovázóbb, teszi e vázlatokat a maguk nemében páratlanokká.

A színezés alárendelt. Legtöbb esetben mindössze neutral tintára, vagy egy-két halvány tónusra szorítkozik. Árnyalatok csak a legritkább esetben fordulnak elő, még nagyobb műveknél is, a különböző színek mozaikszerűleg vannak egymáshoz helyezve, vagy mint üvegfestményeknél, meghatározott körvonalak közé szorítva.

E nagyon primitív módszer dacára a hatás a kívánt, az összbenyomás nemcsak művészi, de mindenekfelett igaz.

A mint fentebb említettem, az előtér pár részletének realizmusa a háttér impressionismusával alkotja meg a kívánt hangulatot. A kép hűen tárja elénk a természetet, sőt megvalósítja magát az életet.

Evvél eljutottam a japán művészet utolsó és egyszersmind végállomására. Annak főérdeme az élet hű visszaadása, visszatükrözése.

Az élet ellesésére alkotta meg a nemzet művészete az impressionismust. A lét küzdelmei, pihenői, szórakozásainak mozzanatait megörökíteni volt szüksége e pillanatnyi felvételekre. Emberek, csoportok psychológiája, tájképek, vidékek physiologiája visszaadására keletkezett e sajátos nemzeti irány. Érzések és hangulatok megörökítésére született az impressionismus.

Az impressionismus tökélye.

E felette jellemzetes műtörténelmi mozzanat teszi érdekessé a

japán művészet harmadik korszakát. Sőt kihat Európára és erősen befolyásolja Európa új művészi irányát.

Az impressionismus nálunk azonban, fájdalom, utánzat és nagyon sokszor nem őszinte. Pusztá formává fajul, a nélkül, hogy érzés kifejezéseül szolgálna. Jogosultsága pedig csak ez utóbbi esetben lehet.

Mielőtt művészi és iparművészeti vívmányok ismertetésébe kezdenék, még egyszer megemlítem, hogy bárminemű műtárgynál soha se veszítsük szem elől, hogy az főértékét a többé-kevésbé kifejezésre jövő nemzeti művészi temperamentumban, műérzékben találja. A kifejezési mód, jóllehet sokszor kezdetleges, naiv vagy szokatlan, mindez mellékes, a lényeges az abban megnyilvánuló érzés. E műérzékkel kell megismernünk, evvel kell közelebb megbarátkozni, mielőtt a tárgyak méltánylásába kezdhetnénk. Csak így lesz módunkban elválasztani a selejtet a jótól, kiválasztani a konkolyt a búzából. A művészi érzést és temperamentumot megértve, leszünk csak abban a helyzetben, hogy egy műgyűjteménybe lépve, első perczre felismerhessük a mi jó és megkülönböztethessük, a mi értéktelen utánzat, vagy a piacra szánt bármennyire tetszetős iparczikk.

De nem múzeumban, nem élettelenül, mint a mausoleumban a sarcophagok, hanem élve, rendeltetésük közepett, otthonukban akarok megemlékezni a japán művészet emlékeiről.

Nyugát számára készített vásári munka.

Az idegen izlése nehezen honosodik. Evvel nem azt akarom mondani, hogy nem tetszenek a japán műtárgyak. Sőt ellenkezőleg, azok nagy kelendőségnek örvendenek, csak hogy nem mindég érdemeik szerint. A mi az átlagos európainak tetszik, a nemzeti szépszépzet álláspontjából nézve elvetendő. Az idegen piac mindenekelőtt feltűnő műtárgyakat fogyaszt. Hiszen ma már egész gyártelepek létesültek e szükségletek kielégítésére. Egész városok lakossága, mint Osaka, Yokohama, Kobe ma nagyjára abból keresi kenyerét, hogy Hamburg, Manchester vagy Chicago részére gyárt japán műtárgyakat.

A sérelem, melyet a művelt nyugat az úgynevezett műveletlen kelet művészetén elkövetett, szinte kiszámíthatatlan és alapjában véve nemcsak megingatta, de már is hanyatlásba sodorta azt.

Az elősorolt három iskolához, az első vagy khinaihoz, a második vagy átmeneti és a harmadik vagy nemzeti művészi irányhoz bátran

egy negyediket számíthatunk, a nyugati befolyás vagy a hanyatlás korszakát. Japán művészete ma a *decadence* korát éli és ezt minden téren egyformán tapasztalhatjuk. Híres festő-iskolája, mely éppen kifejezésének finomságával, eszközeinek egyszerűségével hatott, ma európai mestereket utánozva, olajképeket igyekszik alkotni. Az eredmény végzetes. A tokiói művésziskola e tekintetben a legrettenetesebb példát szolgáltatja. A kivitel selejtes, a rajz rossz, a színezés nyers, a compositió izléstelen, az érzés hamis.

Egy-egy ilyen európai izlésben készített műből lesz alkalmunk megítélhetni a művészi hanyatlás jelentőségét, nagyságát.

<i>A hanyatlás kezdete.</i>

De viszont egy ilyen nagyigényű, hatalmas aranykeretes vásznat egy régi, sárgult papirtekercshez hasonlítva, melyen mindössze pár repülő gémet vázolt a művész, lesz módunkban amannak értéktelenségét, ennek nagy művészi becsét méltányolhatni. És azt mondhatnók, szobrászatuk terén ugyanezen eset áll fenn, a mi becses, az régi nemzeti alapon áll. A műipar terén a rombolás hatása még általánosabb. A legtöbb áruba bocsájtott tárgy értéktelen gyári mű. Értéktelen pedig, nem mert új a gyártmány, de mert teljesen nélkülözi a hajdani műérzékét, mert nem fejez ki semmit a nemzet hajdani műizléséből, felfogásából.

Az új porcellánok, lakkok, bronzok, faragványok nem birnak több műértékkel, mint a mi gyáraink készítményei. Műtörténelmi szempontból azonban annyiban érdekesek lesznek, a mennyiben a jelen hanyatlás korának példájául fognak szolgálhatni. Mintegy megannyi bizonyossága az élet különböző terein érvényesülő kártékony befolyásnak. Mert az európai irány nemcsak a művészet és iparművészet terére hatott ki, hanem éppen úgy a nyilvános, mint a családi életre is. Nemcsak a művészi érzékét alanyi értelemben, hanem az élet művészetét tárgyilag véve egyaránt megingatta.

VIII.

MEGZAVART HARMONIA.

A *szép* æstheticai értékében éppen úgy meg lett zavarva, mint a mennyire a *jó* ethikai értelmében. A lét művészetének harmoniáját tette tönkre az európai befolyás. Az élet nyugalma az élet harcjai váltották föl, a modern commercialismus kiölte a nemzeti symbolismus utolsó halvány kifejezéseit. A nép életéből a nemzeti genius kihalva, művészete nem bírhat többé igazi belbecscsel. Az első gyárak felépítésével, az új társadalmi viszonyok közepett a hajdani művészet halálos ítélete hangzott el. A régi eszmények egymásután dültek porba és újak alkotása a jövő nemzedékek feladata leend.

Európa romboló befolyása.

Az első támadás Japán hajdani intézményei ellen több mint félszázadja történt, azóta az átalakulás rohamosan haladt. Ma már csak az ország legelmaradottabb részeiben és a népköltészetben találjuk kifejezve hajdani érzéseit. Régi műveik, drámairodalmuk valóságos kincses ház. Sőt maga a színpad, mint olyan, utólérhetetlen érdemekkel bír a történelmi hagyományok megőrzése terén.

A drámai színpad, mint fentebb láttuk, teljesen más alapokon áll, mint az európai. A színház nem pár órás szórakozást nyújtó találkozó, de egy helyiség, hol történelmi reminiscenciák közepett az egész nap eltelik.

Hogy a hangulat közvetlenebb legyen, az actio egyik része a nézőtérre folyik, a közönség mintegy szereplővé lesz és a néző ily módon újra éli át nemzete multjának nagy eseményeit. Ez archaicus felfogásban volt a japáni dráma mindenekelőtt nagy. A színmű vagy alakító művész csak másodsorban jöhetett figyelembe. És a drámának,

mely utolsó évekig sértetlenül megőrizte nemzeti jellegét, művészi értékét az európai befolyás szinte megtámadta.

Tokióban létem alatt a lapok mint a művészi élet haladásának rendkívüli jelenségét hirdették Shakespere világhírű drámájának, Othellónak japán átdolgozását. Az első előadásra, mely irodalmi ünnep számba ment, megjelent a város tudományos és művészi osztályának összes kitűnősége. Az esemény kétségkívül nagy horderejű volt irodalomtörténeti szempontból és mint olyannak nézett eléje mindenki. A mit találunk, mindenesetre nagy meglepetést szerzett. A nagy angolszász genius tragédiája komédiává törpült. Az európai és a keleti ellenkező álláspont teljes nagyságában tárult fel. A nyugati lélek világa mintha teljesen értelmetlen maradt volna ázsiai fordítója előtt. Ezt belátva önmaguk is, úgy kívántak az állapoton segíteni, hogy a velencei patriciusokból Nippon gyarmatlakókat faragtak, így akarva többé-kevésbé megmagyarázni a közönségnek egyes idegenszerű jeleneteket. A szín Formosa szigete. A szereplők japán államhivatalnokok. A lagunák népét pedig khinai kulik helyettesítik. Desdemona modern európai műveltségű japán nő. A kor a jelen.

Szegény Shakespere! Hogy művészi alkotásából mi sem érvényesült ilyen körülmények közt, az természetes, és viszont

Shakespere Japán feldolgozása.

szegény Japán, arra volt kárhóztatva, hogy ilyen torzalakban ismerje meg a nyugat legnagyobb drámairóját. Nem értett meg semmit belőle. De ennek daczára a műnek nagy sikere volt, talán éppen azért, mert egyszerűen mint curiosum, csodálkozást keltő, értelmetlen zürzavar játszódott le a közönség előtt. Úgy voltak ők a nyugat művészetével, mint a hogy a nyugat tekinti az övéket. Érdekli, leköti figyelmét, mert szokatlan és bizarr, de annak komolyabb vonásait és nagyságát nem fogja fel. Látták a cselekvést, megfigyelték Jágo fondorlatait, elborzadhattak a gyilkolás jeleneténél, de hiányzott a költő szellemének melege, művészetének érzése. Mi Shakesperet nagy művészsze, hatalmas íróvá tette, művének japán átdolgozásában éppen e vonások hiányoztak.

Hasonló veszély forog fenn, ha Európa műcriticusai foglalkoznak Japán irodalmával vagy művészetével. Még nagyobb a hátrány a műbarát vagy műiparosra nézve. Könnyen megeshetik, hogy Japán legdrámaibb írói műve túlzott gyermekmese számba jő, hogy legkomolyabb

festőinek alkotásait karikaturának nézik, vagy legügyesebb kisiparosainál a kéz ügyességénél egyebet nem fedeznek fel. Záró tételül tehát azt kell ismételnem, a mit fejtegetéseim bevezetésénél mondtam, hogy e művészetnek mindenekelőtt *elemei* fontosak. Elemei mindenekelőtt és nem annyira e művészetnek alkotásai.

Szavalat és felolvasás.

A szavalat és felolvasások Kelet-Ázsia alakító művészetének egyik különös ágát képezik. A mennyire népszerű Khinában a mesemondó és szavaló, éppen olyan nagy közelismerésnek örvend Japánban egy-egy tehetséges felolvasó. De míg a Sárga Császárság vándorművészei a vásár közepett egy-egy ponyvasátor árnyában csillogtatják tehetségüket, addig a Nippon felolvasók számára külön kis színházak épülnek. Az előbbi primitivebb, az utóbbi magas formaérzékét tanúsít. A nagyobb művész kétségkívül az előbbi, jóllehet az utóbbinak a tudása komolyabb.

A japán felolvasás külön művészi válfajnak nevezhető. Az épület külön e célra épül. Jellege komoly, arányai tudatosak, minden részlet az előadás fokozására szolgál. A színpad, vagy jobban mondva emelvény, mindössze pár láb magas és annak háttere nem mély. A felolvasó az emelvény közepén gúgol, jobban mondva térdel. Előtte tálcyszerű asztalon van a kézirat. A felolvasás egész tartama alatt tartása változatlan, mindössze felső testével hajlik jobbra és balra előre vagy hátra és a jobb kezével tartott tekerccsel, midőn egy-egy hatásos részlethez jut, üt ütenyszerűen a felolvasó asztalra.

A mi a legsajátságosabb, az a felolvasónak hangja. Régi hagyományak megfelelőleg mindenkor erőltetett orrhangot használ és bizonyos fokú éneklő cadentiával adja tárgyát elő. Az elbeszélést majdnem mindig a nemzeti Samiso mélabús accordjai követik. Egy-egy melodia vagy jobban mondva recitatio, még az idegen fület is megragadja bár annak zenei törvényeit, átmeneteit követni felette nehéz. Így vagyunk a japán classikus felolvasásmódjával. Az lényegében a nyugat felfogástól annyira eltérő, hogy még a nyelvet megértve is csak nehezen élvezhető. A drámai előadások ellenkezőleg első látásra teljes közvetlenséggel hatnak.

IX.

KÉPZŐ- ÉS IPARMŰVÉSZEK.

Khina művészetéről emlékezve meg, a képzőművészetek különböző alkotásait: építészetet, szobrászatot, festészetet egymásután soroltam fel. Ez alkalommal ugyanazon rendszert követem. De azonkívül meg fogom kísérelni a művészetet többé-kevésbé olyan formán is feltüntetni, amint az a hétköznapi életben kifejezésre jő, a használatban közvetlenül, öntudatlanul.

A képző-
művészetek.

A Japán művészetéről írott művek, a legkitünőbb kötetek is éppen abban tévednek, hogy a túlságos részletezés következtében homályossá és zavarttá válnak.

A második nehézség pedig az, hogy Japán művészetének eredetét Khinában kell keresni. És innét van, hogy vegyünk bármely, Japán művészetéről írt Nippon művet kezünkbe és nyissuk fel egymásután az építészet, szobrászat és festészettel foglalkozó fejezeteket, azok változatlanul így kezdődnek: Japán építészetének ős eredete Khinában keresendő . . . , Japán szobrászatának eredő szálai Khinába vezetnek . . . , Az első japán festők khinai mesterek tanítványai valának.

Nem otthon született meg, nincs nemzeti gyökere. De nemzetiék már annak hajtásai. Mindenekfelett nemzeti annak virágzása.

Ha Japán műemlékeiről akarnék írni, okvetlen így kellene nekem is a fejezeteket kezdeni. Visszaemlékezmem mindarra, a mit Khináról mondtam. Újra másolni a hol dicsérő, hol elítélő kifejezéseket.

Csak a kifejezéseknek kellene gyengébbeknek, a színeknek halaványabbaknak lenni. Az elismerés és elítélés hangját mérsékeltébb skálára szállítani, másolatokról lévén szó.

Nippon fából épített és náddal fedett pagodáit soha se tudtam komoly művészi alkotásoknak venni. Még a legjobb esetben is, mint azt az ország pár kivételes épületénél látjuk, minden részlettökély, festői hatás daczára messze elmarad a Khinából kölcsönzött minta megett.

**Az anyag
megválasztása.**

Már maga az anyag is tökéletesebb amott. Kő, márvány, zománczos cserép, míg itt fa, bambus vagy nád. A mi Ázsia művészeténél, mindenekelőtt az egész kultúra bölcsőjének, Indiának műemlékeinél meglep: az erő, az idővel daczoló, itten teljesen hiányzik s ez Japán legnagyobb szabású alkotásainak is inkább a szeszély és kedvtelés, mint a komoly maradandóság kifejezését adja.

A képzőművészetek terén az első hely a szobrászatot illeti. A legrégebb emlékek megannyi tökéletes műrecek. Az első századokból fenmaradt Buddha-szobrok utólérhetetlen magaslaton állanak. Az óriási Daibutsuk, mint a narai, vagy Kamakura szent berkeiben álló, a világ leghiresebb bronzáival hasonlíthatók össze és legyen bár minden összehasonlítás a tárgyat illetőleg objectiv értelemben hiú, subjective az alkotó művész geniusa, és a műérzék kifejezése nem állott a római mesteré megett, ki Marc Aurél szobrát mintázta, vagy a korinthei érczöntők megett, kiknek remekműveit századok után a tenger mélyén találták fel.

De Japán korai bronzművei még nem nemzeti alkotások. Nagy részöket az első koreai hódítások után hozták át, többeket pedig a Koreából áttelepedett művészek mintázták.

És ezt tapasztalhatjuk a festészet terén. A legrégebb nemzeti emlékek idegen művészek művei. A VI. és VII. századból megmaradt falfestményeket, az állítólag VIII. és IX. századbeli macomenokat Khinából és Koreából érkezett művészek festették.

Az iparművészet terén hasonló eset áll fönn. Bronzok, porcellánok, lakkok mind a sárga tenger partjairól lettek átültetve.

Japán művészetét Koreán át Khina alapította meg. E tételt illetőleg egybehangzik a műtörténészek véleménye. Ez a kiindulási pont.

De mint mondám, nem annyira Japán művészetének fejlődési utjait óhajtom ismertetni, mint inkább a művészetet teljes virágzásában, pezsgő életében bemutatni.

A mi az előbbit illeti, az meglehetősen homályos. Közbe-közbe nagyok a megszakítások. Azonkívül századokon át az annyira hasonló színben és alakban, hogy európai szemnek különbséget alig mutat. A kis rizslapokra vázolt képek színei, körvonalai, apró bronz szobraik, sajátosságait századokon át hűen megőrzik.

A művészetek conservatív jellege.

A mi jellemző, az nem az évtizedek alatt létesült lényegtelen változás, de éppen e művészet conservativismusa, az idők folyásával daczóó lényeges változatlanóság. Az ősbuddista befolyás óta az első sebet a pár év óta behatolt európai befolyás okozta. A befolyás rohamos és sajnos, romboló. *Idővel tönk्रे teendi nemcsak e nemzeti művészetet, de mindjebben kiürtja a művészetet a nemzetből is.*

Japán művészetéről a nemzeti életben szeretnék megemlékezni.

Nippon legművészibb alkotása az otthon. Ki valaha Japánban járt, könnyen mosolyoghat ez állítás felett. Értem, és megbocsájtom. Saját magamat is nevetésre kényszerített az első ház látása. De hiszen háznak a mi értelmünkben nem is nevezhetők azon póznákból, deszkákból összetakolt gunyhók, melyek Nippon polgárainak otthont szolgáltatnak. És mégis ezt tartom legművészeibb alkotásuknak.

Hogy ez állítást világosabban tegyem érthetővé, szükséges leendő közelebről magyarázni meg azt.

Mindenekelőtt nem szabad felednünk, hogy a japán ház mai napig a lehető legprimitívebb hajlék. Egyszerű menhely szél és eső ellen.

Stylusról, építészetről, tulajdonkép szó alig lehet. Alapját a földbe ásott négy oszlop képezi. Föléje mestergerendát helyeznek. Az oszlopokhoz támasztják az oldalfalakat, melyek deszkákból vannak összegegezve. Ugyancsak a mestergerendához kötik a nádat vagy szalmát, a mi fedélül szolgál.

Az építmény a maga archaicus egyszerűségében nagyon hasonlít a mezei pásztor gunyhóhához.

Archaicus építészet.

És legyen bár primitív mindkettő, abban is megegyezik, hogy festőiek, művésziek a legkisebb részletükben is.

Festői, mert minden erőszak nélkül, a maga természetében van az anyag felhasználva. Művészi, mert rendeltetésének megfelel és környezetébe illik. A tájképbe vág.

Részletezve értéktelen: faágak és gaz. De rendeltetése helyén teljesen megfelel. A tájkép megfizetethetetlen kiegészítője.

Mentől tovább tartózkodtam Japánban, mentől jobban megismerkedtem népével, annál világosabban kezdtem érteni gondolkodásmódját, annál tisztábban tanultam fölfogni építészetét.

*Az otthon szépi-
szeti feladata.*

De mielőtt tovább mennék, előzetesen nézzük a japán házat. Hivatása egyszerű de kettős, 1. az élet szükségletének felelni meg; 2. hogy szépiészeti csorbát ne ejtsen és hogy a vidék kiegészítőjévé váljék. A tájkép része lesz. E felfogás az európaival homlokegyenest ellenkezik. Nálunk minden épület, a mennyire csak lehet, különállóan akar érvényesülni. A figyelmet önmagára akarja vonni, sőt ha azt nem sikerül komoly művészi eszközökkel érni el, nem retten vissza színházi hatások keresésétől sem.

Az építő és építész törekvése ebben megegyezik. A ház homlokzata czégér vagy hirdetés, mely hivatva van beszélni, lármázni, ha mást nem mond, a tulajdonos vagyoni állását tudatja az utca népével.

Japánban a leggazdagabb ember háza is egyszerű külsőleg. Még a mikadó palotája is földszintes, zsuptetős épület és szerényen huzódik meg a Chryptomeria-berek árnyában. Nem válik ki, beleolvad a környező természetbe.

A japán épületek a tájképhez viszonyítva nyerne jelentőséget.

A házak, jobban mondva a gunyhók, szerény külsejökkel tekintetbe nem jöhetnek és mégis beleillesztve a környező természetbe, művészi hatást keltenek.

És ezt mondhatjuk leghíresebb műemlékeikről, ezt Nara pagodái, Nikko sírjai vagy Myosima toriairól. Az építményeknek még azon esetben is, ha nagyon régiek, nagyon szokatlanok, művészi értékük kevésbé tárgyi, mint elvont.

*A japán Klein-
meister.*

A japán, mint fentebb említém, született Kleinmeister. Művészi érzéke, temperamentuma előnyösen mindenekelőtt az iparművészet terén nyilvánul.

Az otthon szerény. A szoba üres. Mindössze két vagy három tárgy van az egész helyiségben. A szem azokra irányul. A legkisebb ott levő tárgy is ilyenformán teljes mivoltában érvényesül.

VAS- ÉS ÉRCZMŰVEK.

HFM Könyvtár
20231113

Legyen az teás- vagy dohányzó-készlet, széntartó vagy köpőcsupor — nemcsak használati, de diszitő szerepe is van mindannyinak.

Az egyes tárgyak bronzból, porcellánból, lakkból vagy fából készülnek, de nem ritkán bambusból és papirból is. Mindannyi egyformán jogosult. A tárgyak műértéke nagyon magas lehet, tekintet nélkül költséges előállítási anyagára.

Sőt talán minél értéktelenebb anyagot használ föl e nép géniusa, annál meglepőbbben nyilvánul. Az egyszerű, vasból kovácsolt fegyverek, vagy a nád és rizspapirból készített ernyők a legspecialisabb japán dolgok, oly kisebb-nagyobb tárgyak, melyek utólérhetetlen leleményességgel vannak megalkotva és leirhatatlan finomsággal kidolgozva.

A fegyverkovácsot és legyezőkészítőt helyezem Japán műiparosai között első helyre. Ez többi kétségkívül oszthatatlan elismerést érdemel. A japán legyező a maga egyszerűségében teljesen befejezett műtárgy. Hozzá hasonlítva minden más népé nehéz és durva. Egyszerű, de éppen egyszerűségével emelkedik olyan magas szépészeti színvonalra. A legyező és kard képezte Nippon fia két elmaradhatatlan kísérőjét. Oda volt tűzve mindkettő övébe. Mellette volt mindkettő mindenkor, harcban és békében.

És míg a kard csak a harcos kiváltsága, a legyező az asszonyt és férfit egyaránt a bölcsőtől a sírig kíséri.

A kard és a legyező.

Védi a nap és eső ellen egyaránt. Utczán és szobában kezében tartja azt. Legyező nélkül náluk megjelenni illemsértést jelent.

Taglejtését a legyezővel teszi nyomatékosná. Társalgásának szövegét a legyező mozdulatai eleventik meg. A történelmi dráma előadásainál van alkalmunk főleg látni a legyező szerepét Nippon életében.

A haragos párviaskodásoknál annak suhintásaival igyekszik vágásának irányát elpalástolni. A legyőzött fél legyezője hajlításával jelzi fegyverletételét. A mikadó előtt térdelve, a legyező szerényen csuklik alá. Míg az ünnepélyes körmenetek alkalmával, mint a páva farka, kitérve, ezer színben és alakban emeli az ünnepély festői hatását.

A nő kezében a legyező külön tudomány, melynek kezeléséről kötetekre menő magyarázó munkákat írtak már. Csak a legyező fontosságát és komolyságát ismerve, lesz módunkban azt kellőleg méltá-

nyolni, számos szerepét ösmerve, fogjuk Japán művészi alkotásait értékük szerint becsülni.

És ha e kiváltságos helyzet daczára, melyet a legyező Japánban elfoglal, megmaradt egyszerűségében, könnyűnek, lepkeszerűnek; ez a körülmény csak jobban mutatja a nemzet, a nép izlésének finomulását.

A mikádók és sogunok legyezői is, mint az utolsó kulié, bambus és rizspapirból készültek és készülnek napjainkig.

Az értékes, nehéz, drága legyezőket Európa számára gyártják.

A keresett
egyszerűség.

Japán saját izlését mindenekelőtt túlzásoktól igyekszik megővni; műtárgyai, melyeket saját használatára készít, mindenkor egyszerűek. Pár darabot jobban szemügyre véve, okvetlen meglep azoknak célirányossága, könnyedsége.

A minta: pillangószárny. Színben, mozgásban azt és annak reptét igyekeznek visszaadni.

A másik szintén nagyon elterjedt alak az egyszerű pálmalevél. Épp úgy, mint a görög Tanagra-szobroknál látjuk. A levél maga természetes. Vagy rizspapirt feszít a hasított bambusvesszők keretébe és azt virágokkal, madarakkal vagy könnyed jelenetekkel díszíti. A színek minden körülmények közt halaványak.

A papiros, és bambus, feldolgozásáról egész fejezeteket írhatnánk. Lapokat tölthetnénk meg illusztrációkkal, melyek mind azt mutatnák: hány különböző módon alkalmazzák e két nagyon egyszerű anyagot és ismételten bizonyíthatnám azt, hogy mily egyszerű és olcsó eszközökkel érnek el művészi hatásokat.

A japán fal fehér, esetleg aranyozott papirossal van bevonva s így a milyen festői, épp oly olcsó.

A népies napernyő, mint megannyi nyiló virág, ragyog a napban, az aransárga olajos papirernyő pedig mint megannyi napraforgó virit.

Hasonló elismeréssel kell nyilatkoznunk a lámpások és lampionok végtelen válfajairól. Kicsi vagy nagy, gömbölyű, mint az alma, vagy hosszas, mint a lopótök: árnyékolt, színes, mint egy nyiló virág, de más mind a hány.

E nép phantasiája mintha kifogyhatatlan lenne új és új alakok fel-találásában. Mindenkor leleményes, céljainak megfelelő és mindig egészen eltérő. És tegyük e tárgyak bármelyikét vizsgálat tárgyává,

kivétel nélkül ugyanazon kellemes, tetszetős benyomást okozzák, nagyon egyszerű alkatrészeik daczára is.

Végre még ez alkalommal pár szót akarok szólni a papirrosszárkányokról, melynek legtöbbje kis művészi alkotás. A mi itt is művészi, az a felfogás; meglepő a képzelő tehetség, mely azokat alkotja. Japán legnépszerűbb játékszere. Az utczagyermektől, ki egy papirnégyszeget czérnára fűzve igyekszik felröppenteni, Nippon minden polgárának van egy sárkánya. Vannak clubbok, társulatok, melyek kizárólag e sportot űzik, s így a sárkány gyári előállítása nagy szerepet játszik. Ma már nagyméretű sárkányokat állítanak elő, végtelen hosszúságú farokkal, számtalan szárnyal, melyek hosszú sorokban czikáznak a fellegek között. Ilyenkor a távolság miatt színök halaványabb és nagyon szépen kitűnnek az égboltozat kék háttéréből.

A papiros sárkányok szerepe.

Csak művészi érzületű népnek vannak hasonló kedvtelései, csak művészi lelkület kereshet hasonló szórakozásokat. A papirsárkány, ha mint műtárgy értéktelen is, de a hatás, a melyet röpte kelt, minden bizonynyal artistikus.

A lenge játék silhouetteje, színhatása, röpte, egy-egy új impressio. A váratlan hatásokat élvezi a nép. E hatások, melyeket művészi sensatiók felkeltésének nevezhetnénk, jellemzők.

A művészi sensatiók a köznapi életbe átvive: e nép művészetének főérdeme. Ezt csodáltam első perczre és ez sok esetben fontosabb egyes műalkotásaiknál.

A művészet az életben és az életművészet, e két teljesen külön, de egyaránt érdekes fogalom.

HFM Könyvtár
20231113

II.

MŰTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS.

HFM Könyvtár
20231113

HFM Könyvtár
20231113

I.

ŐSKOR.

Nippon eredetét homály fedi. A nemzeti kegyelet a történelmi hiányt mondákkal pótolja.

*Mesék és mondák
kora.*

Népe magát kiválasztottnak tartja. Uralkodójának őse közvetlen a fellegekből szállott alá. A nemzeti hagyomány, legenda, egy költői præhistorikus korszakot alkot, melyben a természetes a természetfeletttel vegyül össze.

A tudományos kutatás kevés pozitív adatot tudott a nemzet eredetét illetőleg megállapítani. Tény, hogy a mai faj nem a szigetcsoport őslakója.

Eredetileg durvább, kezdetlegesebb nép bírta. Valószínűleg a ma északra szorított Ainió-ok vagy legalább is azok ősei.

A mai japáni a népvándorlás hullámát követve érkezett nyugatról. De a vándorlás útjait illetőleg, mikor és merre vette útját, a szak-tudósok nézetei eltérők. Sőt hogy eredetileg a tatár-faj melyik ágához tartoztak, még arra nézve is vannak nézeteltérések.

A mi az első korszakok művelődését illeti, az minden valószínűség szerint kezdetleges volt. Nemzeti szellemben írott kiadványai sok szorgalommal igyekeztek kiemelni, hogy már a X. században a honi kultúra magas fokon állott, hogy a nép ismerte a nyerstermények iparszerű feldolgozását, szőtt, font, cserépedényeket égetett, fegyvert kovácsolt.

Immu-Teno alatt politikailag egyesül a szigetbirodalom. Ő egyike Nippon legnagyobb királyainak. Ő töri meg a kisebb hatalmak erejét. Fővárost és központi kormányzatot alapít, udvartartást rendez és megveti családjá jövőjének alapjait.

**Japán koreai
hódítása.**

A Tenó-család tizedik tagjának uralkodására esik az első külföldi foglalás. Korea a X. századot megelőző időben is küld követéseket Japánba. A történészek a X. század előtt 87. évre teszik e 2. időpontot, mely időpont művelődéstörténeti szempontból korszakot alkotó.

A három Kán földje, mint ez időben Koreát nevezték, magas kulturfokon állott. Mint Khina hűbérese, a nagy Sárga Császárság összes szellemi, tudományos és művészi vívmányainak előnyeiben részesült. Az első koreai követség ajándékai egy új világot tártak fel. A viszony e két szomszéd állam között hol barátságos, hol ellenséges, de tart megszakítás nélkül századok folyamán.

Fingu egy másik név, mely szorosan összefügg a nemzet műtörténelmével. Ő a híres császárnő, ki az első tengeri hadjáratot szervezi és zsákmányul nemcsak műtárgyakat, de művészeket is hoz magával.

Ha *Fimmu* az államot alapítja meg, *Singu* nemzete művelődésének adja eredetét. Felfedezte azon gazdag forrást, melyből Nippon századokon át merítette kulturanyagát és megásta a medret, melyben napjainkig folyik.

A mit a japán művészetben ma csodálunk, azt megtaláljuk már közel két évezred előtt az első műtermekben, melyeket a győztes *Yonká*-n érkezett művészeik alapítottak. A zsákmányokkal és tárgyakkal együtt gondolatok és eszmék is átszivárogtak. A műtárgyakkal a műérzés is át lett ültetve.

Az æsthetikai fogalmak épen úgy, mint az új ethikai tanok, gyorsan elterjednek és hamar vernek az új talajban gyökeret. A nélkül azonban, hogy dogmatikus erővel bírnának, a lakosság, kivált a művelt elemek gondolkozását erősen befolyásolták. A buddismus csak pár évtizeddel később lett a nemzet vallása.

**Confucius és
Budda tanai.**

E két elmélet uralja a szellemeket kizárólag. Confucius és Gadamá erkölcstana szabályozza a társadalmat. Az előbbi philosophus, az utóbbi theosoph. Khina törvényhozója positiv, az indus vallásalapító elvont tanokat hirdet. Japán népe meghonosította mindkettőt, népe követte azokat egyaránt.

Confucius mint a hideg érvelés mestere, sohasem tudott a kedélyekre hatni. Budda ellenkezőleg a nép képzelőtehetségét nyerte meg varázserővel.

A buddhizmus befolyása Japán művészetére döntő maradt. Csak úgy, mint ahogy az első műtárgyak mintául szolgáltak, melyeket állítólag Jingu császárnő hajói Korea Buddha szentélyeiből hoztak. És az onnét átköltözött buddista művészek tehetsége irányította a szellemi életet.

Japán művészete, mint látjuk, Korea meghódításával kezdődik. Régi primitív álláspontját elhagyja. Ős tradícióival szakít. És elfogadja a készen kapott magasabb fokú művészetet és műveltséget. E jelenség érdekes és mindenekfelett jellemző, mert a nemzet hasonló módon jár el másfélezed után, midőn a mult század végén szakít az ázsiai civilizációval és Európáét fogadja el.

Ha tekintetbe vesszük, hogy Japán minő munkát végzett a XIX. század utolsó negyede alatt, könnyebben alkothatunk fogalmat, milyen gyorsan elterjedtek a Koreából átültetett vívmányok és milyen teljes mértékben sajátította el a nép az új kulturát.

Japán a VI. században egy hatalmas lépéssel kulturállammá igyekezik válni. Mint a hogy a XIX. század végén egyszerre fogadja el a Nyugat álláspontját.

<i>Japán kultur- államá alakul.</i>

Átmenetet nem ismert akkor, mint a hogy ma sem ismer. Nem érezte annak szükségét. A mint *Sotoku* regens parancsára a khinai váltja fel a régi kezdetleges nemzeti művelődést, úgy változott át a mikádó parancsára nyugoti műveltségű állammá később.

A hatalom, mely elég erős egy nemzet életét, szokásait, sőt eszméit egy napról a másikra megváltoztatni, reánk nézve épen annyira érthetetlen, mint maga a nép, mely a parancsot nemcsak vakon fogadja el, de meggyőződéssel követi.

Mielőtt tovább mennék, e művelődéstörténeti jelenséget mint egyedülit hangsúlyozom. Japán mai átalakulása a világtörténelem egyik legsodálatosabb jelensége.

A japán ház őse a gunyhó, de ezt egyéb nemzeteknél is elmondhatnók. A mi ebben jellemző, az, hogy a gunyhó még mai házaikban is világosan felismerhető. Az őslakó két oszlopra fektetett gerendája, befedve levelekkel, sással és a khinai *Ting* ízlésű yamen: ezekből fejlődik a japán ház. A helyett, hogy alapot ásnának, oszlopokat vernek a földbe, ezen oszlopokra helyezik a födélzetet és a padozatot a föld színétől több láb magasságnyra alkalmazzák. Fala az ily háznak — a mi ér-

telmünkben — sem akkor, sem most nem létezik. A csodálatos gunyhó stylust *Simej*-nek nevezik.

A *simej* vagy
gunyhó stylus.

Fa és nád gunyhó palotává nőtt. De mindebben milyen nehéz európai szemnek művészetet felfedezni. Csak idővel látjuk a különbségeket, melyek részben a fa minőségére, részben a kivitel befejezettségére irányulnak. A külső nem, csak a belérték változó. A mennyiség a régi, a minőség a jobb.

Jellemző nagyon a japán felfogásra nézve, hogy az eredeti ősház évszázadok lefolyása után is megőrzi jellegét. A művelődés és fényűzés aranykorában a kiotói nemesek, maga a mikadó is, ilyen nádtetős házban lakik, melyek csak annyiban különbözök, hogy nagyobbak és a faanyag neme jobb. De hogy milyen hűségesen ragaszkodtak a præhistoricus gunyhó felfogásához, az abból is látszik, hogy minden szobának legalább egy oszlopa, mely a fülkét választja el, mai napig is gyalultatlan, természetes állapotban levő faderék.

Mindez mireánk európaiakra, Hellas és Róma tanítványaira, édes keveset jelent. Idegen, ki kőhöz, márványhoz van szokva, a faépítéstet számba sem veszi. A granit rusticát elfogadjuk, de a kérges oszlopzat nem tud lelkesíteni. Hogy a japán-koreai építéstet méltányoljuk, mindenekelőtt az ő localis nemzeti álláspontjukra kell helyezkednünk. Az ő szemökkel kell nézni, hogy úgy mondjam az ő műtízlésöket kell transponálni. Ezen esetben nemcsak meg fogjuk különböztetni a *shimej* stylust a *Shiraghi-Ymmei*-től, melyek közül az előbbi a kérges, az utóbbi pedig a cserzett fát alkalmazza, hanem méltányolni is fogjuk azokat.

A hajdani stylus
ujjábredése.

Mikor az új japán alkotmány ki lett hirdetve és Nippon ez alkalommal Confucius és Buddha tanait mellőzve, a shintoismust emelte államvallássá — az újonnan épült egyházak a legszigorúbb *Shimmei* és *Shiragi-Ymmei* felfogásban készültek.

Ez épületeket látva, nem értettem azok stylusát. Se faragvány, se festmény nem díszíti azokat. Kívülről nézve megannyi egyszerű faház. Minden része fából van, még a teteje is kéreg. Belseje üres, minden díszítést nélkülöző, sőt butorzata sincs. Összes felszerelése egy aczélból készült, tükörsimára csiszolt tál, mely a felkelő napot van hivatva jelképezni, mint a nép ősi bálványát.

Idővel, de csak idővel szokunk e sajátságos építészetéhez. Még több időre van szükség, hogy annak szépirodalmi érdemeit belássuk és előnyeit méltányolni tudjuk. De itt élve, izlésünk önkénytelenül hasonul a helyi viszonyokhoz s a mi még fontosabb, helybeli álláspontot foglalunk el és abból nézve ítélünk. És ekkor kezdjük felfedezni, a mi eleinte kikerülte figyelmünket.

A *shintu* házban első percze csak annak hiányait vesszük észre. Hiányait, európai értelemben. Csak Japánban tartózkodva látjuk, hogy e szónak ház és e fogalomnak épület, eltérő értelme van, mint nálunk. Éghajlat, természeti viszonyok, életmód — mind különböző a mienktől. A ház, európai értelemben, ismeretlen maradt. A nyugaton használt kifejezések közül legfeljebb a kiosk illeti meg ezen épületeket. Japán otthonául a természetet tekintette. A fedél alatt csak menedéket keresett. Így falakra vagy alapzatra nincsen szüksége. Legfeljebb éjjel teszi be tábláit, vagy húzza össze a spanyolfalszerű választékokat; de mihelyt hajnalodik, feltáruznak a táblák, elhúzzák az ellenzőket és ott vannak a lakók a természet közepett.

Se ajtó, se ablak. Tárva minden. Csak a tető és az azt tartó oszlopok állanak. Eleinte elcsodálkozunk, midőn reggelenként a

Se ajtó, se ablak, a mi értelmezésünk szerint.

szolgák elkezdik a házbontást. Azt hisszük, hogy parancsra bontják le az egész utcát vagy várost. Később úgy megszokjuk e sajátságos eljárást, hogy ha esetleg szomszédjaink elutaztak és a házak bontásával járó zaj elmarad — szinte kihaltnak véljük azt. Megszokjuk a nyitott kiosk-házat, annak sajátságait, stílusát és ekkor látjuk végre annak előnyeit is.

Mert e nádfedeles deszkagóré főérdeme *finomultsága*. Finomult a felfogás és tökéletes a kivitel. Az előbbi kerül mindent, a mi felesleges, az utóbbi pedig valódi műalkotás a maga nemében. Az ács munkának kész remeke minden egyes *shintu* építmény. A fát gondosan megválasztja, hogy az se bütykös, se eres ne legyen, azt úgy illesztik egymás mellé, az egyes részleteket olyan mértani pontossággal számítják ki, minden vonal olyan egyenes, és minden sarok olyan pontos, hogy szinte az egész építmény egy darabból látszik lenni. A műily pontos kivitele ez építészet főérdeme, a műves fő becsvágya. A japán nép e művészi törekvéstől van áthatva, midőn az egyszerű gunyhóteszményített alakban igyekszik előállítani.

Sírok és temetkezési helyek.

Temetkezési helyeik sok tekintetben hasonlítanak a szomszéd népekéihez. Földalatti üregek és tumulik szolgáltak a koporsók felvételére. A barlangsírok fekvése, alakja, a vidék földrajzi viszonyaitól függött. A tumulik pedig kúp vagy csonka gúla alakban voltak felhordva. E termés-kőépitmények egyenlők a jávai és ceyloni historicus sírokkal, sőt nagyon emlékeztetnek azokra, melyeket Sardiniában Osiri táján láttam volt. De később a buddizmus és a kínai kultúra elfogadásával az eredeti japán sír is megváltozik; egy-egy sírbolt egész dombokat vesz igénybe. Lépcsőzet vezet a lejárathoz, melyeket faragott karzatok vesznek körül és mint a Sárga Császárságban, szoborművek és élő alakok hasonmásai díszítik.

A japán sírépítéssel a Sogunok Siba és Nikkóban levő örök nyug-helyeivel éri el a tetőpontját, melyek mindannyia egyidejűleg a japán művészet zenitjét éri el, de melyeket más helyen fogok ismertetni.

Változatos plastica.

Szobrászata az első időszakban hasonló volt a többi primitív népekéhez. Lettek legyen áriai vagy semita eredetűek, az emberek, állatok megannyi áldozati vagy fogadalmi tárgy. Művészi felfogásról, kifejezésről beszélni még nehéz; a műves, legyen kő- vagy favéső, cserépető, először is az anyagi nehézségeket igyekszik legyőzni. Dacára ennek, már az első művek is magukon viselik a nemzeti typos kifejezését, a mandulavágású szemhéjakat, és a lapos orrot.

A leggyakrabban alkalmazott anyag a kő, bár égetett agyagot is használtak.

A japán szobrászat bölcsőkorából alapjában csak az úgynevezett *Haniwá*-kat ismerjük. A *Haniwa*, mint a *Tanagra*, közvetett elnevezés. Miként ez utóbbi a helytől, úgy az előbbi nevét az alkalmazási módtól nyerte. De mindkettő égetett agyagmű, mely sírokat díszített. A *Tanagra*-szobor ex voto kicsi és a sírban lett elhelyezve, a *Haniwa* alak 4 láb, tehát életnagyság és mint a sír őrzője van a korlátozat oszlopait helyettesítve felállítva. A korlát neve volt *Haniwa* s innét ered a kifejezés.

Tehát mint látjuk, a sír tervrajza a hindosztán és a többi ázsiai-ból származott temetkezési helyekével azonos. A *Haniwa* felfogásának egyik legtökéletesebb példája a madrasi muzeumban a *Dagobe* kerítés.

Mentől korábbiak a leletek, annál feltünőbb a sanscrit eredetű eszme. Csak a Sung vagy khinai művelődés meghonosításától kezdve uralja közvetlenül a nankingi és pekingi befolyás a szellemi és művészi életet.

A festészet, épen úgy, mint az építészet, Japánban az európai-tól eltérő fogalom. E nép más szemekkel lát. Különböző módon fogja fel és adja vissza a látott külbenyomásokat. E jelenség mindenekelőtt a lényeges.

A festészet
sajátságai.

A japán felfogást ismerve lesz módunkban nemcsak az első időszak kezdetleges műveit megérteni, de későbbi művészi alkotásait is kellőleg méltányolni. E körülmény tekintetbe vétele művészetök minden ágában fontos. A japán képirás még aranykorában sem ismer se távlatot, se félhomályt. Sőt a világosság elosztását se veszi tekintetbe. Körvonalakat ír, a felületeket kiszínezi és — kész a kép.

De milyen naivitással oldja meg feladatát, az az érdekes. Hogy minőnek látja a világot, minők impressiói, ez a fontos. Ez optikus felfogás és e szokatlan kifejezési módra találunk pár példát már az első időkben.

Ásatás alkalmával több festett sírkő és sarcophag jött napszínre. E festmények természetesen a lehető legkezdetlegesebbek. Legtöbb esetben egyszerűen vonalak. De találunk már kísérleteket álló alakok visszaadására is, mely művekből némileg megismerhetjük a nép felfogási módját.

A japán festészet végig megtartotta ez első korbéli felfogását. Mindvégig egyszerűen körülír. Plastica és perspectiva egyaránt ismeretlenek maradnak előtte. És mégis, e felfogáshoz hozzászokva, csodálatos varázsszal bírnak műveik. És mindenekfelett azért, mert nem annyira érzékeinkhez, mint inkább képzeletvilágunkhoz szólnak. Legkisebb makimonóik, mint a nagyértékű falképek, első ízben képzelőtehetségünket ragadják meg.

A mi leköti figyelmünket, az nem annyira a *mű* mint olyan, hanem a *jelenet*, melyet visszaad. Az arányok lehetnek hibásak, a távlat hamis, de maga a *cselekvés* teljes közvetlenséggel fog hatni. A japánok a világ első *impressionistái*. És mi több, *idealista impressionisták*. E két szóban rejlik festészetök nagysága.

A cselekvés
megőrkítése.

Az élet jeleneteit és a jelenetek hatását óhajtják közvetlen szemünk elé varázsolni. A kép mint műtárgy, csak másodsorban jó tekintetbe; fontossága: hogy igaz hatást keltsen. A műbecs nem a dologban rejlik, de az érzésben, melyet az kelt. *Az érték nem tárgyi, hanem alanyi.* És e tételt odaállíthatjuk mint sarkigazságot. Azt figyelembe véve, módunkban lesz e mienktől annyira eltérő festészetet nemcsak megérteni, de meg is ösmerni abban, mi jó, mi szép, és látni, miben válik ki egy egyszerű legyezőfestő, miben utánzásra méltó egy díszítő, mi volt nagy a kezdők primitív vonásaiban, és hogy mi adja meg értékét később a *Tosa-* vagy *Kanó-*iskoláknak.

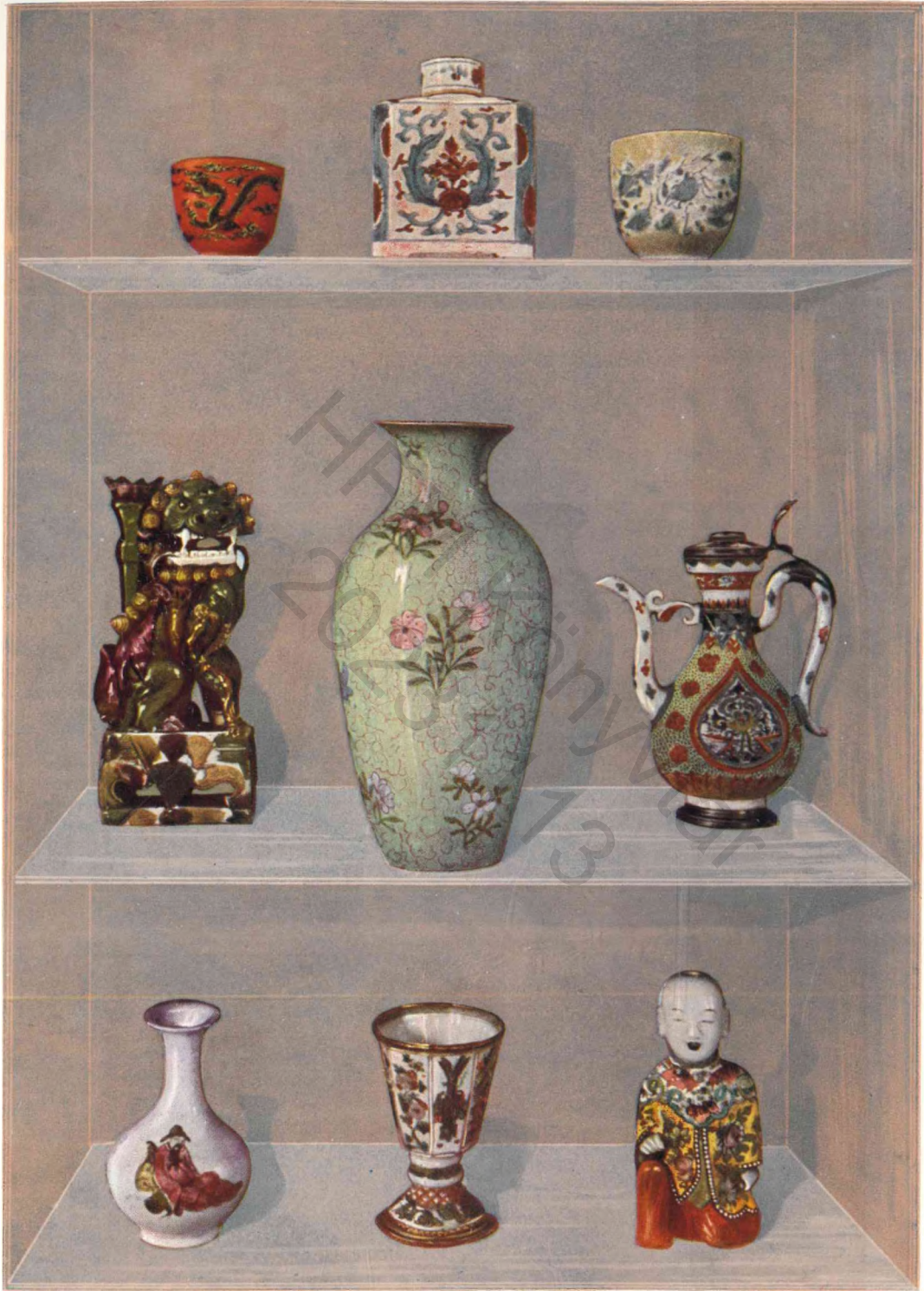
Iparművészeti szempontból a sírokban talált tárgyak vetnek némi világot az első korszak készítményeire. Nagyobbára bronzok és cserépművek az ily emlékek. Első hely kétségkívül a bronzokat illeti. Fegyverek, lánczok, zablák, sisakok: de a legtöbb szabályos rajz is szabatos kivitelről tesz tanúságot.

Ókori leletek.

A híres *Ninteku-Tenno* sírjának kiásatásakor felette fontos iparművészeti tárgyak jöttek napvilágra. Mindenekfelett érdekes egy sisak, melynek felírata kétségtelenné teszi eredetét. Készítési időpontja az V. század. A sisak alakja görögdinnyealakú. A díszítése körben van alkalmazva. Anyaga bronz, gazdagon kiverve arannyal. Mindenekfelett érdekes e kézmű és a mértani pontosság, melylyel a lemezek egymásba vannak ékelve. Zablák, csörgők, lánczok, sallangok, mindannyija ritka finom ízlésre vall. Fontos e korai tárgyaknak felfogása, stylusa is. Az egyes motívumok megannyi díszítési mintául szolgálhatnak.

A japán műtörténelmi munkák e leleteket kizárólag nemzeti műalkotásoknak nevezik, de azok időszaka nincs pontosan meghatározva, vagy a Khinával való érintkezés megemlítve. A császári muzeum e korai bronz fegyverei, vértjei, szerszámai, erősen indokhinai jellegűek. És ezen feltevésem erős bizonyítéka, hogy utazásaim alkalmával Birmanában, a San-hegység kisebb tartományaiban, sőt a Bramaputra völgyében is akadtam hasonló bronztárgyakra, melyek közül nem egy van maig használatban.

Így nem marad egyéb következtetés hátra, minthogy e tárgyak vagy későbbiek, vagy a khinai befolyás korából valók. Egy harmadik

PORCELLÁN TÁRGYAK.

HFM Könyvtár
20231113

eset csak az lehetne, hogy a felfogás, ízlés és stylus a nép bölcsőkorának öröksége lett volna és őshazájából való vándorlásaiban magával hozta új hazájába.

A legkorábbi bronzleletek közé tartoznak a harangok is. Formájuk inkább henger, mint kúpszerű. Nagyságuk 1—6 láb közt váltakozik. A mi a díszítést illeti, az a legtöbb esetben mértani vonalakból áll, összerakva kezdetleges ábrákká.

Japán iparának egyik büszkesége kétségkívül a porcellán és cserépegetés volt. Mint a legtöbb nemzet fiai, úgy Japánéi is, legrégebb időktől kezdve foglalkoztak e mesterséggel. Ki volt a mester? — tehetnők fel jogosan a kérdést. A felelet tétovázás nélkül: a szomszéd Korea, melynek fiai nagy számmal éltek Japán partvidékein.

Cserép- és porcellánégetés.

Hogy e mellett létezett egy nemzeti, önállóan fejlett cserépegetési mód, jelentőséggel csak annyiban bír, hogy valószínűleg a legkorábbi időkben helybeli cserepesek, használati tárgyak kiegészítésére alkalmazták a szomszédtól megtanult mesterséget.

Később három eltérő irányt különböztetnek meg. Az első szigorúan megtartja koreai jellegét, a második a japán nemzeti irányt követ s végre a keramikusok egy harmadik válfajt ismertetnek meg, a *navam*-ét, mely nevét a kötél benyomásától nyerte, melylyel a szárított agyag össze volt kötve. Ez volt a híres japán porcellán eredete. A mi ez első kor műveit illeti, azok mindössze a használati tárgyakra szorítkoztak. Rendesen minden díszítést nélkülöztek. *Kamagit* emlegetik, mint első helyet, hol cserepet égettek.

A nélkül, hogy részletekbe bocsátkoznék, nem lesz érdektelen megemlékezni, hogy a szerint, a mint egyszer voltak égetve és az agyag lágy vagy kemény, a mit többszöri égetéssel érnek el, *haniwa* és *uvahibé* elnevezést nyertek. Az előbbi módszert apró tálak, csészék és egyéb házi szereknél alkalmazták; az utóbbit, a kemény agyagot, emlékek és sarcophagok előállítására használták. A félig égetett apró művek megtartották a föld természetes vörös színét, míg az *uvahibék* szürkés, barnás tónust nyertek.

A *haniwa* és az *uvahibé*.

E sarcophagok alakjának alagondolata megegyezik a régi görög vagy phöniciai művek alap gondolatával. Hosszúkásak és rendesen két

darabból állanak. Díszítésök eltérő, de mindenkor nagyon kezdetleges. A fedél rendszeren háztetőszerű.

A különböző szentélyekben, gyűjteményekben őriznek pár korai egyházi cserépedényt. E tárgyak már sokkal nagyobb gonddal vannak készítve, díszítésök keresett, tagolásuk összetett és kétségkívül későbbi kor emlékei.

HFM Könyvtár
2023.11.13

III.

A YAMATO MŰVÉSZET ALAKULÁSA.

HFM Könyvtár
2023.11.13

HFM Könyvtár
20231113

I.

BUDDA TANAINAK ELTERJEDÉSE A VI. ÉS VII. SZÁZADBAN.

Budda tanainak elterjedése honosítja meg a művészeteket Japánban.

*Budda tanai
honosítják meg
a művészetet.*

A hatodik s még inkább a hetedik századra tehető a nippon művelődéstörténelem kezdete. Ekkor lett Gadama tana hivatalosan elismerve és az uralkodó *Umakó*-család nyíltan vallja magát követőjének.

A szomszéd császárságokból, Khinából, Koreából, Siamból érkeznek az új tanok hirdetői, lámák, bonzok, apácák árasztják el az országot. Egész könyvtárak, az új tanok számtalan kötetei, műtárgyak, szertartásokhoz szükséges eszközök óriási mennyiségben terjedtek az országban.

Korea ezen időben már felette magas kulturfokon állott, és a közeli szomszédság a közlekedést nagyon megkönnyíté. Chosen, mint Koreát hívták, vagyis a hajnali csend országának befolyása Japán művelődés-történetére döntő, innét van, hogy kutatva bármely Japánban virágzó művészet eredetét, magyarázatául változatlanul azt nyerjük, hogy Koreán át meghonosodott ó-khinai. Ugyanígy kell nyilatkoznunk művelődéséről. A tanítók a koreai vagy Koreán át érkezett lámák, bonzok. Ő reájuk bízták a fiatalság nevelését, ők a tudomány és irodalom művelői.

A távoli Sárگا Császárságból érkezett világnézlet elvont és vallásos volt.

Japán tömegesen beállt Buddha hívei közé, de egyszersmind Confucius tanai iránt is nagy tiszteletet mutatott.

Nippon fiai, kik oly rendkívüli assimiláló képességről tettek tanúságot a jelen korban, egyik napról a másikra lesve el Nyugat-Európa vívmányait, a legrégibb multban is birtak már ezen adományyal. Mi több, épen olyan közvetlenséggel adták magukat át az új irányynak. Fáradhatlan tanulók voltak, mind a mai napig, és tőlük telhetőleg alaposan igyekeztek tanulmányaik mélyére hatni.

VI. század. Váratlan átalakulás.

Így, akár a jelenkorban történnék, úgy hangzik a hajdani feljegyzésekben, hogy Imoko nagykövet a pekkingi udvarhoz küldetve, az akkori idők híres tudósai, a vele utazott Fukuin, Imaki és több láma kísérelték meg, hogy egyúttal tanulmányokat is végezzenek az ismeretlen országban.

A VI. és VII. század történelmi átváltozásánál még fontosabb a művelődéstörténelmi haladás.

A nép egyik napról a másikra, Suika császárné parancsainak vakon engedelmessé, változtatja meg gondolkozásmódját és cseréli fel eszményeit.

A jelenség nyugat fiaira érthetetlen. Csodáljuk, mint a hogyan meg voltunk lepetve, a jelenkor hasonló parancsszóra történt átváltozásaitól, de meg nem érthetjük. És ne tévesszük szem elől népe kivételes hajlamait, mikor a japán művészettel foglalkozunk, vagy egy műtárgyat szemlélünk.

Igyekezünk első sorban e nép igazi erős oldalait kiismerni, de ne kölcsönözzünk neki áltehetségeket. Analysáljuk képességeit a nélkül, hogy — mert ma véletlen divatban vannak — felruháznók őket olyan tulajdonságokkal, melyekkel sem művészeik, sem pedig műveik nem bírnak.

Eredetiek, nagyok, találékonyak sohasem voltak művészeik, se művészetök. E fogalmak kívül esnek e szigetvilág műtörténelmi multján. De viszont szorgalmasak, jó izlésűek, finomultak: és épen ezért e két tulajdon folytán sokszor mestereiket is túlhaladták.

Igy volt régen, így van ma.

ÉPÍTÉSZET.

Az építészet terén indus és kínai befolyás mérvadó.

Az építészet terén a buddista befolyás kezdettől fogva erősen érvényesül. E befolyás annál közvetlenebb, mert a VI. század-

tól fogva az összeköttetés Khinával nemcsak Koreán át, de a tengeren is fennállott.

A khinai izlést mindenekfelett a pagodáknál vagy a tauknál látjuk. A több emeletes sátortetős torony, mely a khinai építészet legjellemzőbb alkotása és a Sárga Császárság tájképeinek mintegy elmaradhatatlan kiegészítője, a maga sajátos alakjával, emlékeivel, többszörös tetőzetével, alapjában változatlanul lett Japánba átültetve.

Csakhogy kő helyett fát alkalmaznak. Így az építési anyag okoz csupán különbséget. A technika eltérővé válik és így fejlődik a mai négyszögletes, japán oszlopokon nyugvó pagoda.

De úgy ennek, mint a khinai, nagy nyolcszögletes talapzattal bíró építménynek, avagy a Birma büszkeségét képező ranguni shwedakan és a többi gazdagon aranyozott kúpoknak közös őse az úgynevezett indogreco dagoba.

A VI. és VII. századból építészeti emlékek nincsenek. Csak hajdani krónikák leírásából nyerhetünk némi áttekintést a kor építészeti felfogását illetőleg. Minden arra vall, hogy már ezidőben lehetőleg hűen igyekeztek a Ting stylust utánozni.

SZOBRÁSZAT.

A fa szoborművek először terjednek el. A koreai mesterek kivált nagy tekintélynek örvendenek és tanítványaik hűen követik nyomdokaikat.

<i>Külföldről érkezett szobrok.</i>

A fém- és érczművesek technikája még magasabb fokon áll. A nagy szobrokat több darabban öntik. A model fa és agyag. Öntés előtt különböző vegyületeket alkalmaznak, hogy az ércz egyenletes folyását megkönnyítsék. Az érczlemezek rendszerint vékonyak, de a módszer, a mint össze vannak illesztve, egymásba erősítve, mutatja a munkások jártasságát.

A bronz patinája zöldes, de gyakran a szobrok egész nagyságukban be vannak aranyozva. A művészek neveit e korból nem igen ismerjük, csak egy pár híresebb mester: Yamagutsi, vagy Kunara, Yakusi és Kanesi hire maradt fenn, mint leghíresebbjei a buddista iskolának.

Horyuji* szoborkincsei közül leghíresebb a hármas Yakusi szobor Buddha két követőjével. Az alapzat közel öt méter magas bronzcsoport. A főalak ül, az előírt összekulcsolt végtagokkal. Zsámolyát gazdag redőzet fedi. A stylus szigorún hindu-görög. Ábrázata nyújtott, vonásai húzottak és a homlok egyenes.

Nem kevésbé érdekes egy Amida-csoport. A felfogás részben eltérő. Az alakok mindenike egy-egy lotus virágon foglal helyet, melyek ismét symbolicus tó tükréből — mely alapzatul szolgál — nőnek ki. De mind e tárgyak első látásra nem vonzanak. Nem szólanak kedélyünkhöz. Nem ébresztik fel képzelőtehetségünket. A világ, melyet jelképeznek, reánk nézve idegen. Annak alakjai nem felelnek meg a mi eszményeinknek.

A buddista szobrok, Kelet-Ázsia symbolicus művészete, a nyugati műbarátokra nézve hideg és mindenkor felfoghatatlan marad. Alakjait nem az életből veszi, mint a görög olympus, hanem egy képzelt világ eszményeit óhajtja megörökíteni.

A legtokéletesebb műben mi mindenekelőtt a hibátlan kivitel, a tökéletes technikát fogjuk csodálni, de hidegen fog hagyni azok érzése és eszménye.

FESTÉSZET.

**Horyuji
festményei.**

A festészet e korbeli kivételes példányát szintén Horyuji-ban láthatjuk.

Egy sorozat fresco. Szinte bihetetlennek tűnik, hogy oly hosszú időn át megmaradtak épségben. Hitelességekre nem foroghat fenn semmi kétség, erről bizonyítékokat adnak a kolostorok levéltárai.

Ha az építészet és szobrászat terén a khinai befolyás erős volt, a festészetről még inkább mondhatjuk azt. Khina festészete ez időben már, hogy úgy mondjam, másodvirágzását élte. A kizárólag koreai nemzeti festészeti irányzat mellett, az indiai buddista iskola lép föl. A nemzeti izlés inkább realisticus hajlamot mutat, míg az utóbbi teljesen idealizál. Az előbbi a látható életet igyekszik visszaadni, míg az utóbbi feladata a képzelet világát valósítani meg.

* Egy régi szentély.

Mint munka, a Sárga Császárságban úgy a betű, mint a képirás már az első századokban nagyon magas fokon állott. Mindkét esetben ecsetet használtak és vonásaik, körvonalaik meghúzásával szereztek igazi érdemeket.

Az Indiából érkezett vallásos kép részben más álláspontot foglal el. Színeket alkalmaz, síkokat fest. Nem csupán a körvonalakot húzza meg, de a felületet is igyekszik kidomborítani, a *Sih-cheng-Tse* módszer szerint. Ez iskola is átjutott Japánba, azonban csak kivételes követői voltak. Alapjában Japán festészete a körvonalakokkal hatott. A körvonalak mesteri meghúzásával igyekezett a kép jellegét megadni.

Így festettek első mestereik, a koreaiak, kik mint az ó-khinai iskola tanítványai, majdnem kizárólag fehér alapon fekete tussal dolgoztak.

Ezek a tusrajzok mai napig a legérdekesebb és legértékesebb példányai a japán festészetnek. Ezekben nyilvánul meg legkövetlenebbül a nemzeti felfogás.

<i>Koreai és khinai izlés.</i>

IPARMŰVÉSZET.

Szinte csodával határos, hogy e régi időkből maradtak légyen iparművészeti tárgyak az utókorra. Hogy mennyire hiteles e tárgyak eredete, csaknem lehetetlen pontosan meghatározni. El kell fogadnunk a japán műtörténészek állítását. De okunk a kételyre alig lehet, tekintve, hogy ez emlékek szentélyekben voltak megőrizve és hogy a levéltárakban több régi okmány tesz róluk említést.

Első sorban az ércz és vasművek birnak fontossággal, a meny nyiben az idő folyásától változatlanul világos példáját adják az ókori műizlés irányzatának. Mindenekfelett sok műtörténelmi értékkel bir egy díszjelvény, melyet a császári palotában őriznek. Jellege khinai. Hasonló a császári körmeneteknél vitt lobogókhöz. A csipkefinom lobogó érczből van kovácsolva. Teteje baldachinszerű ernyő. Négy sarkáról hosszú lánczok, sallangok lógnak alá. Az egész mű gazdagon van aranyozva.

E munka a legvilágosabban tárja elénk a VI-ik század ornamentikájának izlését. A felfogás a korai Sung stylusra vall. Aprólékos. Szabályos. Csupa részlet, mely mesteri ügyességgel van kivíve.

A fegyverkovácsok, pánczélművesek, mind megannyi méltó előhírnökei a japán bronzművészetnek. Szigorúan a régi khinai mintát utánozzák. Nemzeti vonás még nem jó kifejezésre, de a kéz műve már lehetőleg fejlett, sőt mesteri.

A cserép és porcellán kezdetleges.

A porcellán, jobban mondva cserépművek még csak bölcsőkorukat élik. Egyszerű égetett cseréptárgyakat állítanak elő. Edényeket különböző czelokra.

De annál fejlettebb a szövészet mestersége. Selyem és pamutszálat egyaránt feldolgoznak. A színek lehetőleg változatosak. Több takács nevét maig megőrizte a hagyomány. A legtöbb azok közül Wu-So tartományból (Khina) lett betelepítve. *Horyuji*-ban több részlet van megőrizve az első szövészeti emlékek közül.

A himzések nem kevésbé voltak elterjedve. A japán műtörténészek kivált sok fontosságot tulajdonítanak egy maig is látható himzés részletnek, abból a történelmi nevezetességű függönyből, melyre Tatschibana császári herczegnő udvarhölgyei 400 alakot hímeztek a buddista túlvilágot jelképezve.

Ten-Tsi uralkodása alatt új fordulat állt be a festészet terén, a mennyiben egyes építészeti részleteket és egyéb használati tárgyakat színekkel díszítenek. Egyidejűleg a császári udvarnál festők voltak alkalmazva. Sok híres festő neve szállott ez időből az utókorra, melyek közül Tatsibeno, Komaro és Yoma-Tono-atari nevével találkozunk legtöbbször.

E korai századokból kevés maradt fenn, a mi nagyon érthető, tekintve, hogy az ország folytonos földrengéseknek van kitéve és fávárosai minduntalan összedülnek.

II.

A TEN-TSI KORSZAK. A VII. ÉS VIII. SZÁZADOK.

Horyuji szentélyét jogosan nevezhetnők a VII. és VIII. századok Walhallájának. Szobrokat, faragványokat, vésett műveket őriznek e korból csarnokai. A buddista művészet legrégebb példáit itten őrzik, csarnokaiban a legrégebb bálványok állanak. A Horyujiban lévő művekből láthatjuk, hogy mily pontos másolók voltak e kor szobrászai. Sőt valószínűleg nemcsak a mű, melyet aranyozni óhajtottak, de a műnek vésése is khinai volt.

*Horyuji
műkincsei.*

A modor, mint említém, teljesen ó-khinai maradt, a művész személyes felfogásának nincs alkalmá érvényesülni. Minden részlet elő van írva. Legfeljebb a részletek ornamenticájánál van alkalmá személyes ízlését érvényesíteni. Mint kézművesek annál több dicséretet érdemelnek.

SZOBRÁSZAT.

A szobrászat terén a Khinából nagyszámmal behozott bálványok szolgálnak mintául. E szobrok jellege lehetőleg primitív. A tekintet, testtartás, redőzet, mindannyi átvitt értelemmel bír. Az átszellemült kifejezés, a bálványszerű merevség, a stylisálva alómló redős ruha, minden részletében elő van írva. Egy-egy ilyen Buddha, Amida vagy Kwannon szobrot nézve, első tekintetre azok méltán tűnhetnek indiai bálványoknak. Mintha egyenesen a Ganges partjairól érkeztek volna, annyira hasonlítanak a történet előtti bronz bálványokhoz, a melyeket az Asoka korszak rég romba dőlt egyik kulturközpontjában, Paganban volt alkalmam láthatni.

*A szobrászat
idegen mesterei.*

Indiai tanulmányaim, a Bengál, Birma és Ceylon-ban töltött idő, a Tibet és Bramaputra völgyeiben s a Malay szigetcsoportokon tett utazásaim alatt szerzett tapasztalatok és jegyzetek szolgáltak legjobb felvilágosítással, leghasznosabb magyarázatokkal Kelet-Ázsia műtörténetének tanulmányozásánál is. Csak mindazt látva, ismerve, foghatjuk fel Japán első buddista alkotásait.

FESTÉSZET.

*Japán legrégebbi
falfestménye.*

A híres falfestmények, melyek Horyuji csarnokát díszítik, képezik a japán képírás legrégebbi emlékeit.

Mint a mi műtörténészeink a St. Maria Novellában őrzött Cimabue képhez, úgy vándorol a Horyuji csarnokaihoz a japáni műbarát. Itt ring festészetök bölcsője.

A kép tárgya, mely a nagy csarnok négy falát díszíti, a buddista paradicsomot jelképezi. A felfogás hindostán, a kivitel indo-khinai. A mű jó, a rajz erőteljes, a vonalak biztosak. A színezés, a mennyre ma ítélnünk, világosan van tartva: a fal fehér viaszos alapjától élénken elválva, ha az időtől megviselve is, világos tanúságot ad a japán művészet ébredéséről.

És még ha a mű mint olyan, értelmetlen is a nyugatról jött utazóra nézve, még akkor is, ha már belefáradt Indiában a Buddák sajátos világába, még akkor is fontos Horyuji-ba vándorolni, hogy fogalma legyen, mint festettek az első japán mesterek és honnét merítették művészetök aspiratióit.

IPARMŰVÉSZETEK.

*Az iparművészek
czéhszerve.*

Az iparművészetek hasonlólag khinai befolyás alatt fejlődnek, sőt bizonyos fokig a buddizmus által nyugat-ázsiai eszmék is érvényesültek.

Ez időben az európai céhekhez némileg hasonlólag egyes iparágak, mint: a cserép és porcellán, ércöntés, kovács és takácsok műhelyei szervezve vannak.

Az ércöntést sok ügyességgel végézik. Az apró, öntött, kovácsolt

Buddák száma, melyek ez időben készültek, nagyon jelentékeny. Horyujiban kivált egy korsószerű ezüst díszedény tesz tanúságot izlésök finomultságáról. Úgy az alak rajza, a hosszú szár, a sárkányfejet utánozó fedél, mint a hajlított fül, bátran kiállja a versenyt Bizancz e korbeli ezüst edényeivel.

Horyujiban a koreai szövészet pár egyedül álló példányát is van alkalmunk láthatni. Megannyi mintázott színes darab. A rajzok stylisált állatokat, sárkányokat, szörnyeket jelképeznek.

Hogy melyek e darabokból japán munkák, megállapítani nehéz. A legtöbb persze khinai mű, bár sok esetben indus, sőt assyr decorativ elemek is találhatók fel rajtok.

IFM Könyvtár
20231113

III.

A TANG VAGY KHINAI BEFOLYÁS A VIII. ÉS IX. SZÁZADBAN.

Hogy Japán műtörténelmének tovafejlődését követhessük, nélkülözhetetlen a szomszédos Khina ezidőbeli belviszonyait ismernünk. Végre is Japán csak annak volt visszfénye. Visszfény, mely hol ragyogóban, hol halványabban csillogott fel.

Khina virágzása.

Khina trónján ez időben a magas műveltségű, és műérzéssel bíró Tang család ült. Az ott megforduló követségek, lámák, mélyen meghatva tanulmányozták az új tanokat. Művészetők, tudományuk egyaránt csodálkozást keltett. A tudósok és művészek a társadalom legkiválóbb elemeiből vállottak ki. Államférfiak, főpapok, a toll vagy az ecset hivatott kezelői voltak s a nép sokszor jobban tisztelte őket kiváló tehetségeikért, mint csupán állásaikért tette volna.

Japán fiaira ezen körülmény mély benyomást gyakorolt és igyekezetök mindenekelőtt oda irányult, hogy saját hazájokban lehetőleg hasonló társadalmi viszonyokat létesítsenek.

Budda tanainak elterjedése Khinában erősen hozzájárult a gondolkodás fejlesztéséhez és a nép művelődéséhez.

Az eddigi — sok tekintetben nyers — lakosság a khinai és hindostán cultura tanítványaiul szegődik. A Vedak, Gadama tantételei, Confucius könyvei mindjobban elterjednek.

A Mikádók, mint a kormányzat hathatós segédeszközét tekintik a buddizmust. Shyanna alatt, mint az állam elfogadott vallása szerepel. Az ország különböző pontjain új szobrokat állít Buddának és tanait lefordítva szétosztja a nép között. A lámák, contemplatív felekezetek

befolyása mintegy határtalan és a császár uralkodása végén maga is bonzzá lesz és remeteségbe visszavonulva elméleteinek él.

A jelenség élénk világot vet az idők gondolkozásmódjára. E felfogás kihatását láthatjuk a művészetek minden terén. Ha a VI. században nyilott meg Japán az indus bölcs tanának, a következő századok lefolyása alatt a nemzet törekvései odairányultak, hogy a mysticus irányzatban mind előbbre és mélyebben hatoljanak.

A mysticismus terjedése.

Siomu, kinek neve szorosán össze van kapcsolva Japán művelődés-történelmével, élete egész folyamán a legfáradhatatlanabb buzgalommal emelt új építészeti emlékeket, szobrokat és megszámlálhatatlan műiparcsikket készített.

A hajdani főváros, Narra, új életre ébred. Pagodáit újra felépítik, a csendes berkek néma lakói újra visszatérnek. Máig sok maradt reánk Siomu napjaiból.

Narra adja a régi Japánnak legjobb fogalmát. Elhagyatva, félig kihalva, úgy maradt örökségül az utókorra, mint a nagy idők tanúsága.

Narra egy fogalom, melyben benne foglaltatik Nippon multjának, küzdelmeinek és kulturtörekvéseinek egész úttörő munkássága. Mint Ravenna, változatlanul marad meg a századok enyészete, feledése közepette.

Amiként az Adria fenyvesei között rejtőző bizanci emlék, úgy van Nippon hajdani székhelye is örökzöld chryptomeriák árnyába temetve. Bája a fekvésben rejlik, vonzóvá a rengeteg teszi. A természet e tájékon valóban lebilincselő.

ÉPÍTÉSZET.

Az egyes építészeti maradványok, emlékek, sokszor kezdetlegesek, az izlés nehézkes, a kivitel durva, de a mint ottan állanak a hegyek oldalain, félig elfödve a százados fák ágaival, művészi hatásuk teljes.

Narra építészeti maradványai.

Hol egy-egy csúcsos *pagoda*, hol egy-egy oszlopsoros *kondo* szakítja meg az erdő magányát. A szűk, kanyargó ösvények minden fordulatán egy-egy szentély, oltár vagy bálvány áll. Legszebbek a kő fogadalmi lámpások. Sűrű sorban minden út és mesgye hű kísérői. A bucsújáró helyek mindmegannyi öre. Ott állanak hol csoportban, hol egymás mellett. Mindannyi szürke granitból van faragva. Alakjuk egy-

szerű. Diszítések nincsenek. Ez adja meg komolyságokat. Mintha nem is érintette volna azokat emberi kéz. Mintha csak úgy nőttek volna, mint óriási gombák a százados fatöncök között. Ünnepeles estéken ájtatos kezek mécset helyeznek mindannyiba és ilyenkor az erdő úgy néz ki, mintha csillogó János-bogarak lepték volna el.

A hatásokat közvetlen impressziók adják meg. E hangulatban találjuk legérthetőbben kifejezve mindazon vágyat és elvont eszmények utáni törekvést, mely ez embereket eltöltötte.

Siomu maga – mint e kor méltó gyermeke, a szunnyadó Nippon-eszmét igyekezett kifejezni. Nem volt kivételes sem ethikai, sem æstetici felfogása. Nézlete egyszersmind az egész világra volt, melyben élt és született.

Siomu kora.

Az elvont, az eszményi, mi e kor művészetét jellemzi, az építészet terén érvényesülhet legnehezebben. Ezenkívül nem szabad tekinteten kívül hagynunk a természeti viszonyokat, a gyakori földrengéseket, a melyek nem engednek nagy változtatásokat.

A fa marad kizárólag az építkezési anyag. Oszlopokon nyugvó tető annak mindig alaptétele. Azon kis eltérések, melyeket csak Japán szem vesz észre, leginkább a technikára vonatkoznak. A gerendázat elrendezése, kisebb vagy nagyobb számára, vagy az oszlopok alkalmazására irányul az összes változás.

Siomu korában az arányok hatalmasak voltak. Az anyag nehéz, a tetőzsúp és zsindey különleges esetekben veres rovatkás téglák.

A belső mind gazdagabb, mind színesebb. A faragásokat változatos színekre festik. Aranyozást pazaron alkalmaznak.

Az ősi vallás egyházai a prähistoricus shintu izlést híven megőrzik. Mintha nem is folytak volna le századok. A nádfedeles fagonyhó változatlan marad.

A narai *Todai-ji* és *Sai-dai-ji* egyházakat, mint ez építészet két kivételes példányát mutatják. Idegenre nézve inkább az arányok, mint szépségök hat. Két óriási alkotmány, melyeknél mindenekelőtt azon csudálkozunk, hogy fából képesek voltak ilyen magas kondokat építeni. A *Tiukuji*-nak nevezett egyház is ebből a korból származik, mint Narra több mai épülete, melyek mindannyija tulajdonképpen a kínai Ting vagy sátor izlés utánzatai. Sok a nagyon halvány utánzat, és még hosszabb tartózkodás után, akkor, midőn a szem ezen szigetvilág viszo-

LAKKMŰVEK.

HFM Könyvtár
20231113

nyaihoz, hogy úgy mondjam hozzá lett idomítva, a fapaloták és székesegyházakat még akkor sem tudjuk arra a színvonalra helyezni, mint példányképeiket, a *Ting* és *Tang* márványlépcsőzeten álló, rubinlakkos és aranyos zománczos tetőzetű, khinai műépítészeti emlékeket.

E párhuzamot minduntalan nagyon fontos meghúzni, nehogy a két keletázsiai császárság művészetét fejtegetve, azok értékét egymással felcseréljük. *A khinai az alkotó, a nagy arányokban dolgozó, a komoly anyagot használni tudó munkás. A japáni a finomult izlésű, remekül díszítő, páratlan iparos.*

SZOBRÁSZAT.

A plastica ez időben nagy számmal alkotja sajátos lakk-szobrai. Éppen úgy, mint a terra-cotta alakok, melyek már a VII-ik század végén is előfordulnak szórványosan. Koreából az első foglalások után hozták a lámák magokkal, de népszerűvé, elterjedtté csak későbbben lettek.

Lakk és terra-cotta művek.

A lakk előállítási módja ugyanaz volt, mint azt Khináról beszélve volt alkalmam ismertetni. A fáradságos módszer még csak jobban látszott zaklatni az emberek becsvágyát és sok e kor Buddái közül valódi mestermű a maga nemében.

A terra-cotta szobrok előállítására a koreai módszert használják. A váz mindig fából készült, melyet szalmával kötöttek be és csak azután alkalmazták az első agyagréteget. A szobor karjai, úgy a lakk, mint a cserépműveknél, külön lettek mintázva és későbbben forrasztották a testhez.

Mind e művek bálványokat, Buddákat jelképeztek. Soha több pagodaszobrot nem mintáztak a kolostorok és műhelyek falai közt, mint a VIII. és IX-ik századokban. A főváros és vidék kondói százával állítanak fel belőlük s a nép bőkezűsége nem ismer határt az új és új példányok rendelésénél.

E kor alkotja meg Japán legnagyobb szoborművét, a világhírű *Dai-Butsut*.

Az ülő bronz Buddha, melynek magassága több mint 16 méter és arcza 4 méternél hosszabb, a nemzet műtörténelmi fejlődésében egy fejezetet képvisel. Az öntés magas fokáról, mely közel ötvenezer kilogramm rezet, nyolczadfél kilogram ezüstöt vesz igénybe, e szobrot

nézve alkothatunk csak fogalmat. Az egyes részeket külön készítették és darabonként állították össze. A belseje üres és a szobor fejébe egy lépcső vezet, a melyen felszokott menni minden idevetődő vándor.

A Dai-Butsu Japán legnagyobb szobra.

A mű felfogása szigorúan hindostán. Buddha ottan ül teljes mozdulatlanságában, mintegy megmeredve. Tagjai aszketikus törvényük szerint meghatározott módon kulcsolódnak össze. A redőzet szigorúan stilizált és apró szabályos ráncokban omlik alá. Talapzatúl óriási lotus szirmok szolgálnak.

De a mit Kelet-Ázsia nemzeti műtörténészei legjobban csodálnak, az a szobor ábrázata. A buddista művészet tetőpontját a *Dai-butsu* kifejezésében látszik elérni. Nyugat kritikusai számára a felfogás idegen marad. A Buddha szobrokban azt, a mit a nép legjobban csodál, a transcendentális kifejezés erejét nem értheti meg. De még így is, az első pillanatra majdnem visszataszító bálvány vonásaiban is meg kell látnunk a nyugalmat, a szende mosolyt, melyet a művész azokban megörökített.

A szobrász, a híres *Kimimaro*, csak nehezen vállalta el a feladatot és annak megoldása négy teljes évet vett igénybe. Hogy az öntésnél mily nagy nehézségekkel kellett megküzdenie, hány balsikert elviselnie, arról egész kötetek vannak a szomszéd kolostorban, mit a bonzok fenntartási költségek fedezésére árulnak. Ottlétem alatt a pagoda azon része, hol a szobor áll, épen munka alatt volt. A hatás kétségkívül közvetlenebb lenne, ha mint *Kamakurában* vagy *Hyogoban*, a *Dai-butsu* a szabad természetben, berkek között foglalna helyet.

Hasonló, bár kisebb Dai-butsuk nagy számmal készültek és még maig is ott állanak annyi század lefolyása után, Japán különböző városaiban, tanúságot téve szobrászatának magas színvonaláról.

Kimumaron kívül, ki mint a legtöbb czégtársa, koreai eredetű volt, még *Kwai* és *Komi* testvéreket, *Ghyoghit* és a kínai származású *Shida* neveit emlegetik, mint ez időszak kiváló szobrászait.

Ugyancsak a Todai-nak nevezett egyházban őriznek pár igen értékes cserépszobrot is. Mindannyi a buddista túlvilág személyesítői. Ez alakoknál a harcias, a katonás természet és a szemléleti békés felfogás jellemzetes módon jó kifejezésre. Mind e két érzés mélyen ott rejtőzik Ázsia népeinek természetében. E hajlam jó kifejezésre mythológiájában és ez érzéseket igyekeztek művészeik megörökíteni.

FESTÉSZET.

A festészeti emlékek a VIII-ik századból csak kis számmal maradtak hátra.

Todaidjiban őrzött VIII. sz.-beli festészeti emlékek.

Tokióban egy buddista csoportot, Jamatóban egy arczképet őriznek és a narrai Todai-ji-ben látható egy nagyobb hat oldalas ellenző. Ez utóbbi ez időszak legjellemzőbb, legjelentékenyebb festménye. A hat lap mindannyia egy-egy női alakot mutat. A körvonal lep meg első ízben. A rajzra van a fősúly fektetve. A színezés csak az arczoknál jó tekintetbe. A ruházatot pedig eredetileg apró madártollakkal ragasztották tele, különböző árnyalatokat mutatva.

A yamatoi arczkép szövetre van festve s valószínűleg az uralkodó család egyik tagját ábrázolja. Erre enged következtetni a viola és zöld színű udvari öltözet. Hasonló modorban festett arczképek a *kyotoi* múzeumban is láthatók.

A harmadik VIII-ik századbeli festészeti műtárgy, a Tokióban őrzött allegoricus csoport, Jurát és a 4 Maharadjat ábrázolja. Az eszme teljesen hindostán, de a kivitel a khinai iskola, a Tang izlésre vall.

De mind e képeknél megállapítani azt, hogy mennyiben volt része az előállításban a japán művészetnek — nagyon nehéz. A mesterek, úgy a szobrászat, mint a festészet terén még rendesen idegenek, vagy azok unokái.

A festészeti czégek elterjedéséről érdekes bizonyosságot adnak a régi kolostorok feljegyzései. Így Todai-ji iratai több mint 30 festőipartestületet említenek.

Felette érdekes ezen feljegyzésekből látni, hogy nemcsak az egyes mesterségeket örökölték apáról fiura, de még a mesterségek egyes válfajait is. Így alapfestők, vonalozók, rajzolók, mind külön munkás csoportok.

A művészetek és mesterségek öröklése.

Ezen munkafelosztás kétségkívül egyik legerősebb tényezője volt a japán kézmű fejlesztésének. Mint ilyen, a legmagasabb fokon áll, legfeljebb a khinai mulja felül egyes iparágakban. A munka ezen nép vérebe ment át. Egy-egy japán kézművest dolog közben megfigyelni, a mennyire érdekes, ép annyira tanulságos is.

Hogy milyen szédületes sebességgel fűrnak és faragnak, vagy mo-

tolálnak, orsószerű ujjakkal, szinte elképzelhetetlen, ha azt nem volt alkalmunk látni. És ha kis kezek nem elég a munkához, lábukat is segítségül veszik. Hogy a japán építész mint mászik az épület póznáin, hogyan kapaszkodik lábujjai segítségével a gerendákon, csakis oly módon magyarázható meg, hogy a bölcsőtől kezdve atyáról fiúra ez volt a mestersége.

IPARMŰVÉSZETEK.

Az iparművészetök ilyen körölmények között magas tökélyre emelkedett. Erre nézve a narai *Syo-soin*-ben őrzött páratlan műgyűjtemény adhat fogalmat. A számtalan egyházi műtárgyon kívül több, mint ezer régiség van felhalmozva.

E gyűjtemény a maga nemében páratlan. Eredete nem kevésbé érdekes. Korának egyik buddista bölcse, *Tiomu* ajánlotta volt fel a *Dai-butso*-nak, mint ex vótót. Minden legkisebb dolognak pontosan fel vala jegyezve kora, meghatározása s az egész leltárszerűleg vették fel. E gazdag műgyűjtemény a műipar minden ágára kiterjed.

*Tiomu páratlan
gyűjteménye.*

Az ércművek között van sok érdekes fegyver. A kardok különösen nagy értéket képviselnek. A pengék hajlékonyak és beretva-élesek, a markolat különböző anyagú és vésett. A hüvely fekete vagy aranyozott lakk mű. A változatos alak, annak részletei, az arany és ezüst berakás, a vésett rajzok kivitele, mindannyi kiváltsága a nép kézművének.

A legapróbb részlet tökéletesen van kidolgozva, a legparányibb alak kifejezése életerős. Úgy a tárgyak formája, mint ornamentikája eltérő. Hol egészen simák és vésések, rajzok, berakások díszítik, hol meg domborműveket mintáznak a felület díszítésére.

Pár harang, jobban mondva *gong*, kitűnő például szolgál, hogy az ornamentika milyen magas fokon állott. Állvány, keret, minden hozzájárul, hogy az egyszerű harang magasfokú dísztárggyá legyen.

Így a talapzatot oroszlánok, vagy más állatok képezik, a keret körül pedig kígyók, sárkányok fonódnak. De e stílisált motívumok is igazsággal telve vannak felfogva. Az anatomia különösen a legcsodálatosabbban kanyargó, összekuszált és font állatoknál mesteri.

A hajdani tükrök nem kevesebb értékkel bíró műtárgyak. A lap rendszeren simára csiszolt ezüst. A díszítés eltérő. Hol cloisonné zo-

máncz, hol arany, vagy gyöngyház berakás, máskor finom rajzú vésést alkalmaznak. De mindannyi érdekes, sajtós. Mindannyi egy-egy bizonyítéka az akkori ipar magas színvonalának.

A gyűjtemény porcellántárgyak dolgában meglehetősen szegény. Mindössze pár színes zománczú darabra szorítkozik. Van egy dob, a milyent Tibetben is láttam a láma szertartásoknál. Két üvegcsésze végre a tanubizonyosága annak, hogy ezen anyagot is használták dísz-tárgyak előállításánál.

Ugyancsak ezen időszak másik sajtóságos gyártmányai az apró festett tárgyak. Az egész felület színes motivumokkal van behintve. Az alap fehér, sárga, zöld vagy rózsaszín. Japánban e tárgyak *Sayi* nevet viselnek. Eredetük szintén hindosztán és e művészet mai napig Birma egyik kiváltsága. Mindenekelőtt a türelmet csodáljuk, mely szükséges volt a szövevényes apró motivumokból álló rajzok előállítására.

Tálczák, tányérok, perselyek és egyéb házi tárgyaknál alkalmazzák a *sayi*-ét.

A narrai gyűjteményben sok érdekes szövézeti emlék is található.

<i>Szövézeti maradványok.</i>

Japánban a khinaiak után már az első időktől fogva tettek kísérletet, selymet szőni. Különböző színű szálakat alkalmazva, virágos állatokat, *symbolicus* jelvényeket készítettek. Alkalmaznak arany és ezüst szálakat is, majd pedig a nyers selyemre festenek. Az eljárás khinai, sőt mondhatnók hindosztán, mert Indiában hasonló módot láttam maig alkalmazni. Az egyes minták fatáblákra vannak metszve és sablonokkal nyomják a kelmére. Néha viaszszal ragasztják le a rajzot és a kelmét a festékbe mártva így a viaszos rész érintetlen marad.

Syoso-in-ben pár érdekes ellenzőt őriznek. A rajz mindenkor lehetőleg szövevényes. Az egyikre különféle állatok és virágok vannak szőve, a másikkra pedig egy vadászjelenet. Több terítő is látható és mindannyi rajza egymástól eltérő és változatos.

Az iparművészetek sorában kell felemlítenem a hangszereket is. Japán e téren nagy hírnévre tett szert és e hírnevet meg is érdemli. Az eredetileg Khinából, Indiából vett hangszereket mintegy megnemesítette. A formáját lehetőleg megfinomította. A díszítésbe pedig bele vitte izlésének, türelmének összes előnyeit.

Egy-egy korai japán hangszer igazi mestermű. Csupa tet-
szős dísz tárgy.

A mandolinra emlékeztető *biva* olyan tökéletes, formailag olyan harmonicus, hogy még a cremonai mesterek alkotásait is felülmulja. A genkant elég jól ismerjük japán képekről. Ez minden családban ép úgy megvan, mint az Alföldön a tambura, czitera s épen olyan kecses. A lapos hangszer, hosszú vékony nyak és messze kiálló szegek silhouette-je páratlan.

A *koko*, egy másik ó-japán hangszer. A lyrára, jobban mondva a hárfára emlékeztet, csak hogy megfordítva, alul terjednek szét a húrok.

A díszítés tere végtelennek látszik e sajátos alakú hangszereknél. Az öblös test hol körte, hol dinnyeszerű, de mindenkor szabad mozgást enged a díszítő képzelőtehetségének. A sugár *nyak* más és más motívumokat követel, és ismét mást a szegek. A faragónak is van alkalma kiválni a *fő* elkészítésénél. Díszítést merítenek a Kelet képzeletvilágából: jelenetek az életből, állat-csoportok, virágcsokrok, füzérek, mind fel vannak dolgozva. A díszítés anyaga hasonlóképpen gazdag. Arany, ezüst, elefántcsont berakást, lakkot és teknősbékahéjat alkalmaznak. A gazdag díszítés daczára az összhatás soha sem nehézkes. A hangszer körvonalai annyira tökéletesek, szintúgy a díszítés is, hogy a japán hangszer méltán tartozik műiparuk legjobb alkotásai közé.

IV.

BÖLCSÉSZETI IRÁNYZATOK ELTERJEDÉSE A IX. SZÁZADBAN.

A VIII. században Japán kulturájának alapja már teljesen meg van vetve. E művelődés, mint láttuk, a buddista Koreából való szintén Khinából merítette ismereteit. Viszont a Sárga-Császárság India tanítványa volt. Tehát, mint látjuk, az emberiség őskulturája tört utat Kelet-Ázsia határáig. Japán művelődése és művészete — visszénye a hindosztáninak. Hogy milyen irányban hatolt az áramlat idáig, milyen módon terjedt el és lett népszerű — arra az előző fejezetek vetettek világot.

Japán kulturája a hindosztáninak visszénye.

A középkorban Japán a többi ázsiai népek művelődésfokán állott. Kioto, az új főváros megalapításával, egy új korszak nyílik meg. Kioto a nemzet életében, sőt történetében is egy fő tényezővé fejtett. Kiotóban látott napvilágot, vele forrott össze mindazon törekvés, minden nemesebb eszmény, mely e népet valaha lelkesítette.

A városalapító *Kvammu* kiváló egyéniség volt minden tekintetben. Rajta hagyta nemcsak saját korán egyéniségének kinyomatát, de az utána következő uralkodók, mint: Heizu, Saga, Syomma, Nimmyo, mind az általa kijelölt úton haladtak. Nemcsak a belvillongásoknak vetett véget és helyreállította a békét, de igyekezett utódjai és a nép jólétét is biztosítani. Nagy számmal létesültek e korban iskolák, tudományos intézetek. A művészetek gócpontjai erős tevékenységet fejtenek ki. A társadalom terén az érintkezési formák finomulnak, az udvar szer-tartásait szabályozzák.

A mester, mint említenem is felesleges, Khina, daczára, hogy a nagy császárság ez időben sok veszélyt látott. Nemcsak

Kioto az új főváros khinai szellem-ben épül.

külellenség fenyegeti, de az ország belsejében is folytonos lázadások dúlnak. A régi cultura azonban tovább él. Ha nem virágozik, de nem is hervad: és mi több, annak ápolói az ország zavaros állapotából menekedve, külföldön terjesztik azt. Tudós lámák és művész bonzok nagy számmal telepednek le egész Japán területén. Khina nemcsak a tudomány és a művészet anyja volt, hanem a társadalomé is. Épen úgy, mint Európában hajdan az olasz, majd a francia, úgy keleten a khinai nyelv lett udvarképes. Khinai egyenruhát hordtak a Mikádó s kísérei és khinainak igyekezett látszani minden művelt japán.

A külső áthasonulásnál fontosabb a belső. Nemcsak khinaivá változott mindaz, mi materialis, de a khinai cultura a moralis világra is kiterjesztette befolyását. A gondolkozásmód a VIII. század folyamán már annyira buddista és confucionista felfogású, hogy egy-egy japán e kor híresebb bölcsesei közül, mint *Sai-Thyo* és *Ku-kai*, Khinában is visszhangra talált.

Az elvont tanok nagyon sok követőt számolnak. Ez időben öt főirányzatot különböztetünk meg. E dolgozat keretén kívül esik a különböző philosophikus és theosophikus irányzatokkal foglalkozhatni, melyek a nép gondolkozását, szellemi életét befolyásolták, de a mennyiben az főbb vonásaiban a művelődés és művészetekre kihatással bírt, szükséges megjegyeznünk, hogy minden transcendentalis eszme nagy visszhangra talált.

Az udvar és nagy világ eszményei.

Az udvar csak úgy, mint a nép, eszményeit a földön kívül kereste. Az igazság utját nem ismerve, járatlan mesgyékre téved.

A hány láma vagy bonz érkezik, annyiféleképen magyarázza a látható és láthatatlan világot. *Sai-Thyo*, ki alapjában véve taoista és a khinai mythológiából meríti eszméit, épen úgy *Ku-kai* esothericus tanai, India *teosophiájának* mellékhajtásai.

A *satrák* és *védák* kötetei általában el voltak terjedve Japánban. Sőt mi több még a kezdetleges ós shinto vallásos fogalmakat is, melyek alapja a természetimádás, befolyásolták. A hat alap-elem, a föld, a tűz, víz, ércz, levegő és æther. Az elemek egyesülése képezi szerintök a világegyetemet. De viszont a látható világegyetem is mindössze érzékeink képzete.

A szellemi világ látható kifejezéseit hívják *manderáknak*. Ez elne-

vezést alkalmazhatjuk tényleg minden tárgyra. A művészet alkotásai is lehetnek *manderák*. Mindenekelőtt az egyházi építészet, szobrászat és festészet tűzheti célul magas színvonalon álló manderákat alkotni.

Ilyen felfogás mellett érthető, hogy Japánban a művészetek hasonló értelemben vett művelése a legmagasabb társadalmi foglalkozás jelle- gével birt. Az ország nemesei kastélyaikban ép úgy, mint a Mikado palotájában, műtermeket építenek és a művészeteket ki-ki tehetsége szerint ápolja.

A kolostorok maradnak ezután is a művészetek legjobban ápolt otthonai. Szobrászat, festészet, egyházi szerek készítése, mind nagy virágzásnak örvendtek. A pagodák, imaházak el vannak hal- mozva *symbolicus* tárgyakkal. Ez időben már elterjedt szokás volt egyes kiválóbb lámák szobrait és képeit elosztogatni és mint a köztisztelet tárgyát állítani fel. Az egyik császár, *Suiva*, több mint tizenháromezer Buddha képet ajándékozott az ország különböző tartományainak.

A kolostorok és paloták izlése.

A művészet fejlődését ez az esothericus áramlat a mennyire ter- jeszti, annyira korlátozza is annak szabad folyását. Minden részlet elő van írva. Az utolsó vonal iránya meg van határozva. *Symbolicus* jelen- tősége van a mű felfogásának és *átvitt értelmet kölcsönöztek* a szinnek és formának egyaránt. Ez irány mentől tovább fejlődik, annál finomultabb lesz, de viszont erejéből is veszít. Később az inventiót teljesen nélkülözi, míg végre üres formává válik.

A mi reánk nézve érdekesebb, az a naturalisták működése. E téren kivált a táj és arcképfestők váltak ki. Jólehet az irány teljesen khinai, de legalább e téren már bizonyos fokig sajátos nemzeti érzé- sek is jönnek kifejezésre. Nemcsak másolnak, de tárgyaikat az előttük levő természetből veszik. A hagyományos khinai tájképek mellett meg- kisértik saját hazájuk egyes szebb pontjait megörökíteni. Mások virá- gokat, gyümölcsöket, csendéleteket festenek. Nagy azon festők száma, kik részint a még élő, részint a már meghalt híresebb lámákat ábrá- zolják.

Az egyetemen ez időben négy facultás létezett: jog, tör- ténelem, mennyiségtan és exegezis. A tananyag, a könyvek, sőt a nyelv is khinai volt. A vidéken a nemesség emelt nagyszámú isko- lákat. A köznevelés minden téren nagyon előrehaladott volt.

Az egyetem négy facultása.

A tudományok, mint fent láttuk, mindenekelőtt elvont irányzatot követtek. Az irodalom költői volt. Az úgynevezett *Pet-chi* irány academicus számba vétetett. A divatnak megfelelő méretekben, rimekben írni — közelismerést keltett.

A japán betűk megalkotásával, a mi szintén e kor vívmánya, az irodalom is nagy változáson ment át. E kizárólag classicus khinai művek mellett egyszerűbb helyi érdekű dolgokat alkotnak. Legyenek bár darabosak, stylisticai szempontból selejtes, kezdő munkák — megannyi irodalomtörténeti emlék.

ZENE.

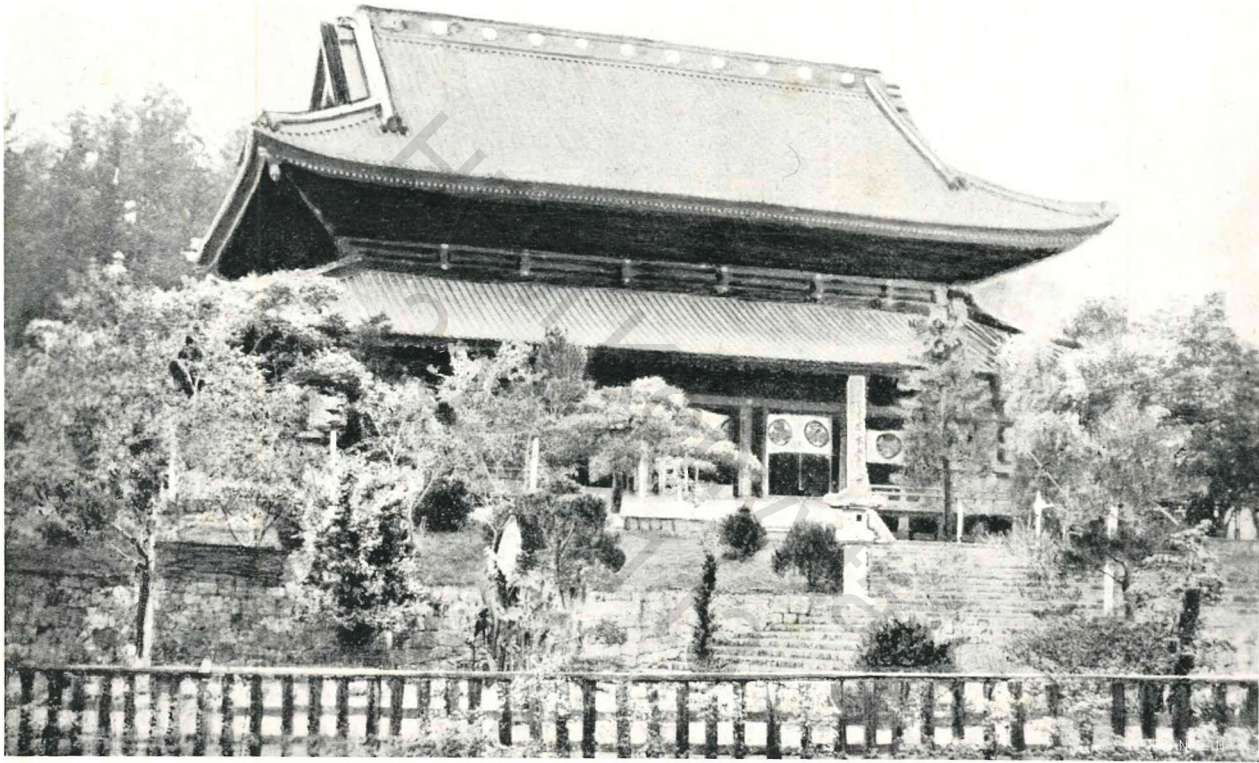
A zene mélabús jellege.

A zene a költészet édes testvére. Hogy a hajdani dallamokból a mai japán zene mennyit őrzött meg, megállapítani bajos. Japán zenéje a khinaira emlékeztet, ha annál méltóbb, komolyabb jellegű is. Bármennyire nehéz legyen is nyugati fülre a Kelet zenéjét élvezni, annak érdemeit tagadni nem lehet. Nem értjük. Hozzánk nem szól. Rossznak azért nincs okunk nevezni. A hindu rythmust és melodiát könnyebben fogjuk fel. Vannak dalaik, mely az első hallásra megtetszenek. A khinai ellenkezőleg a legkeményebb, leglármásabb, legsiketítőbb. Kivált fúvóhangszereik tűrhetetlenek és mégis, annak daczára, drámai ereje minden igazi muzsikust kell, hogy érdekeljen.

Nem szabad felednünk, hogy a japán hangskála, éppen úgy mint a khinai, nemcsak egész és fél, de harmad és negyedhangokat ösmer. Kétségkívül az ázsiai népek látó és halló érzékei finomabbak, és megkülönböztetnek árnyalatokat, melyek Nyugat faira nézve észrevehetetlenek. Innét van, hogy a harmad és negyedhangok accordjai első hallásra visszatetszők. De úgy van az a szövevényesebb európai mesterek zenéjével is. Ami nehezebben érthető, azt a közönséges hallgató elveti. A zene tulajdonkép mathematica. Európa még csak első fokon számol — míg Ázsia népei hatványozott értékekkel dolgoznak.

A japán zene a fentebb említett őseiből fejlődik. Sok van benne mind a kettőből. Nem annyira behizelgő, mint az indus accordok, de viszont kevésbé kemény és visszataszító a khinainál. Skálája romanticus. A melódia mindössze a szavak, a költemény és érzés kísérelője.

Ki ne emlékezne vissza, ki Japánban járt, a shamidzu, vagy biva szomorú dalára. Mint a narancsok hazájában a gitár és mandolin, úgy

KONDO.

HFM Könyvtár
20231113

hangzik fel a shamidzu és biva minden este. Zümmög, mint nyári éjben a tücsök, dong mint a darázs és csattog akár az éji pille. Eleinte zavar, nem értjük és nem szíveljük, később megszokjuk, megösmérjük, megszeretjük, mert az érzés, melyet kifejez, őszinte és igaz.

Kioto fénykorára tehetjük a japán műtörténelem második időszakát. Legyen a forma bár teljesen khinai, de az érzés most már nemzeti, a felfogás japán.

E korban gyökeredzik meg az idegenből átültetett dogma. A szellemi élet ez időszakban adja meg az esotherikus tanoknak új magyarázatát. A nép mindjobban átalakítja az egyes tételeket saját belvilágának megfelelőleg.

ÉPÍTÉSZET.

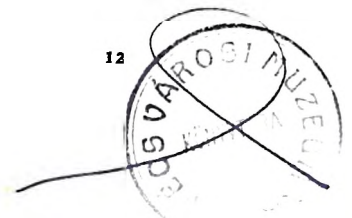
Az építészet az új főváros megalapításával nagy lendületet vett. Erődök, paloták, kolostorok, kereskedő házak nagy számmal készültek. Úgy a polgári, mint az egyházi építészet terén nagyszabású műveket alkotnak.

A garan és kondo az építészet főalkotásai.

A különböző felekezetek imaházai, a *pagoda* és *yonja*, a *garan* és *kondo*, sok tekintetben változásokon mennek át. Használják megkülönböztetés nélkül mindannyit. Felcserélik, összevegyítik a legkülönbözőbb rítusok épületeit. A szigorú symmetria kevésbé kötelező. Az egyformaságot némi változatok szakítják meg. De mindez laikus szemre alig vehető észre, az összbenyomás, a hatás a régi.

A buddismus eszméi jöttek kifejezésre minden egyházi építkezésnél. Eszmék, melyek e korban minden téren uralkodtak. A társadalom összes tevékenységét irányították. A nép valamennyi osztályát befolyásolták.

Az ősz vallás, a természetimádás megszűnt. Részben pedig áthasonult, vagy beleolvadt Buddha tanának valamelyik felekezetébe. Ezenkívül sokat felöleltek még Confucius tanaiból is. A szerint, a mint az egyik, vagy másik irányhoz közelebb áll, különböztet meg stylusokat. Van sok; az úgynevezett *Kasuga*, *Nazau* és *Simmei* izlés még a legkönnyebben megkülönböztethetők egymástól. Az eltérések sokszor mindössze az oszlopzat elhelyezésére, vagy a mestergerenda hajlására szorítkoznak. Első pillantásra a *Kasuga* vagy *Nazau* izlés nagyon hasonló. Az anyag is ugyanaz, a fa.

A síkot elhagyva
dombokon is
építenek.

Mi reánk érdekesebb, az épületcsoportok külső hatását tanulmányozni: megismerni azon eszközöket, melyekkel a szemlélőre hatnak. Mint többször említettem, a japán építészet főérdeme annak viszonya a természethez. A környezetből nem rí ki, hanem beleillik. A tájkép kiegészítője. Annak dísze. A IX. század a megelőző korszakoktól már abban is különbözik az építészet terén, hogy a síkról, hol eddig egyedül képes alkotni — a dombra és hegyoldalra is felköltözik.

A multban kizárólag a khinai, symmetricus elrendezés volt mérvadó. Az udvar két oldalán párhuzamosan felállított yameneket utánnozták. Most a földrajzi viszonyok szerint alakul az épület rajza. Néha az annak alapját képező czölöpök mélyen le vannak verve a talajba és mint egy kalitszerű alkotmány áll rajta a pagoda, melynek bejárata a domb partjára nyílik.

Erődítmények, várak, kastélyok nagyszámmal épülnek e korszak alatt. De a különböző felekezetek egyházai is kétségkívül jellemzők.

Ez időben kiváló jelentőséggel bír a két nagy rend, a *Singon* és a *Ten-dai*. Mindkettő előszeretettel keres magaslatokat zárdái számára. Az előbbi építi a híres *Kon-go-hojit*, az utóbbi a Hiezan lejtőin Euryakon-ját. A *Ten-dai* és *Singon* stylus épületeit, a rend szellemének megfelelőleg, csendes, a külvilágtól elzárkózott helyen alkotja. Az egyes egyházakat, láma-lakokat erdőségek közepett, a völgyeket uraló dombokon építi.

Japán különféle vidékein látható még manapság is e hajdani építészeti irányzat. A *Kasuga* stylus alap gondolata hasonló. A világtól elvonulva, a természet ölen nyujt otthont lámáinak és bálványainak. Narrában találjuk talán a legközvetlenebb kifejezését nemcsak az ezidőbeli építészetnek, de azon kor építészeti eszményeinek is. Tori-szerű kapuk, oszlopos tornácok, ritualis körmeneteik alkalmával használt nyílt folyosók, kondok és pagodák ott vannak elszórva az örök zöld erdő rengetegében.

Ilyen volt Japán építészete a VIII. és IX. században, melynek alkotásai, törekvései, eszményei oly mély kihatással bírtak az egész nemzet műtörténelmi fejlődésére.

SZOBRÁSZAT.

A szobrászat az építészetnél magasabb, elvont eszményekért küzd. Buddha tanai a mérvadók és az eszmék s formák egyaránt mysticusak. E felfogás századokon őrzi meg alapgondolatait.

A szobrászat idealisticus törekvése.
--

A szobrászat főképviselei a különböző esotericus rendek tagjai. A legismertebb művészek a lámák és bonzok. A különböző bálványok és istenségek felfogása szigoruan elő van írva. A kivitel átvitt, mondhatnók symbolicus. Minden szobormű egy-egy eszmét, egy-egy tantélt van hivatva kifejezésre juttatni.

A mű kivitelére, a kézműre kevesebb gondot fordítanak. A technika csak másodsorban jó tekintetbe s így a kidolgozás mellékes, fő az eszmény, melyet a mű hivatva van a szemlélőben felkelteni. Innét van, hogy a művész főkélléke, hogy a hittudományban jártas legyen. A dogmát faragja kőbe.

Ezek közül a művészek közül *Ko-un*, *Tariman*, *Takovo-Maró* és mások nevei váltak ki. *Ko-bo-dai-shi* nemcsak mint szobrász, de mint canonista is híres volt. A különböző szobroknak ő alkotta meg mintáját és szabályait. *To-ji*-ban ma is mutatnak egy művet, melyet a hagyomány néki tulajdonít.

Az anyagot illetőleg a lakk és cserép szobrok ez időben még nagyon el vannak terjedve, bár sok volt a bronzból öntött is. De a mi első sorban érdekes, mind e műveknél, az kétségkívül a felfogás. A szigoruan buddista, metaphisicus álláspont, mely nagyon sokszor a természet szabályai rovására, az anatómiával ellentétbe helyezkedve jó kifejezésre.

FESTÉSZET.

A festészet haladása szinte meglepő a IX. századtól kezdve. A rajz bátrabb, a compositio szabadabb, a szinezés tudatosabb. A minta azonban a régi, a khinai és koreai. Egyidejűleg azonban egy nemzeti irányt is alkot. Az eltérés még csekély, de annak hordereje már is jelentékeny. Ebből fejlődnek ki idővel a különböző nemzeti iskolák, mint a *Tosa* vagy a *Kanó* iskola. Ez irányzatot Yamatonak hívják, míg ellenkezőleg a khinai izlés követői az idők folyama alatt a *Kozé* és *Takuma* iskolákat alapítják.

Az új nemzeti Yamato festészet.

Mindkét irányzat rizspapírra fest. A japáni ecsetjét harántosan vezeti, míg a khinai teljesen függőlegesen tartja. Az előbbi változó erővel húzza meg körvonalait, míg a Tang irány követői a körvonalat egyenletesen írják. Lehetőleg szárazon és finom vonásokkal rajzolnak.

Ezt mindenekelőtt egyházi műveiknél látjuk. A mythologiai alakok, Buddák és Amidák rajza tudatosan finom. A színezés áttetsző és világos. A buddista bonzok, kik ez irányzat követői voltak, nagy számmal, hoztak eredeti műveket is Khinából.

A Singon-rend, mely e korban nagy befolyással bírt, volt az egyházi festészet fő pártfogója. Szigorú szabályokat állított fel, melyek mérvadók maradtak századokon át. Megalkotta a különböző kanonokat, melyek kötelezőkké lettek.

Művészeik maguk a lámák és bonzok voltak. Emberek, kik a társadalom felsőbb rétegeiből kerültek ki, kik a művészeteket nemcsak mint æsthetikai foglalkozást tekintették, de annak ethikai értéket kölcsönöztek.

Kobo-dai-si kora
nagy művésze.

Kobo-dai-si emlegetik, mint a IX. század egyik legkiválóbb mesterét. Sok barát vándorolt Khinába és Koreába is, és ez alkalommal nagy számmal hoztak műtárgyakat is magukkal.

Így érkeztek a híres mandarok a nyolczszázas évek elején, az egyházi tudósok arczképeivel. *Sen-ghyan* 839-ben hozta magával a kwanon istenség képeit és *Dyo-ghyan* különböző mintául szolgáló Buddha alakokat terjesztett pár évtizeddel később.

A világi festészet ekkor már nagyon el volt terjedve. A khinai tájképek általános kelendőségnek örvendtek. Az állat és növényvilág nem kevésbé hivatott mesterekkel bírt. A szentélyek falait frescokkal díszítették számos esetben, és míg az egyik helyiség a népeletből merítette tárgyait, a másik tájképeket örökített meg.

A festő műterem czégszerű szervezését 808-ra teszik. A híresebb világi festők közül e korból reánk maradtak *Kudara-nó*, *Kvanari* és *Koa-nó* nevei. Az utóbbi a nevezetes Ten-dai rend honosítója, ki jó festő volt és Khinában is nagy hírnévnek örvendett. *Kokai* szintén rendalapító és művész. Ő is járt több ízben Khinában és magával sok régi festményt hozott. Ő szabályozza a vallásos képeket és tesz kötelezővé bizonyos szabályokat. Laikusra nézve alig tűnik fel, hogy e Buddák

képeinél milyen szigorúan elő van írva a legaprólékosabb részlet. A legjobban megalkotott compositió — ha nem ragaszkodik szigorúan a canonhoz — mint értéktelen lesz félre dobva.

Ku-kai, mint arczképfestő is nagy hírnévre tett szert. Ez utóbbiak között felette érdekes püspökének, *Gonzának* képe, melyet *Koyasan*-ban őriznek. Az alak egy emelvényen ül, mint a milyeneket a bonzok meditálásaik alkalmával használnak. Vállairól gazdag ránczokban omlik alá togája, s kezében olvasó van. A mi bámulatos, az a rajz. Soha körvonal nem volt határozottabb, soha vonal többet nem fejezett ki. A láma ott van előttünk, mintha ma is élne. És mi több, a képre nézve, megértjük nemcsak askéta felfogását, de olvassuk elvont világnézetét is.

Az arczképfestészet haladása.

A IX. század arczképmesterei művészek a legszorosabb értelemben. *Kukainak* több tanítványa volt. Lámák, kik szabad óráikban, szórákosából festettek. E művek mindenkor finomultak és érzésről tesznek tanúságot. Még azon esetben is, ha a rajz nem egészen szabatos, vagy a színezés elemi, — a mű felfogása, annak eszménye magas.

Tsient említik, mint kiváló mestert e téren. Pár képét maig őrzik *Singoji* és *Togi* egyházaiban. *Itsue* egy másik láma, ki festői nevet vívott ki magának. *Sen-Tsin* szigorúan ragaszkodik a khinai formához, még szigorúbban, mint kortársai, kik mindannyian a Sárga Császárság művészeinek tanítványai.

Mert a legtöbb láma khinai eredetű, vagy Khinában járt. Onnét merítette tudományát, ottan tanulta művészetét.

A világi festészet nem kevésbé volt elterjedve. A műtermek czégszerű rendezése óta nagy számmal voltak festő műhelyek is. *Kavanari* nevét emlegeti első sorban a hagyomány. Róla mai napig sok sok mondát őrzött meg az utókor. Mint Apellesről, róla is mondják, hogy gyümölcsseit, virágait oly hűen festette, hogy a madarak azokra rászálltak. Egy ízben egy elveszett gyermeket rajzolt le emlékezet után, oly hűen, hogy képéről ismertek reá az emberek. E mesékben fontos az a körülmény, hogy világot vet azon kor viszonyaira. Már ebből a legendából is láthatjuk, hogy a festészet mily előre haladt volt a IX. században és hogy a művészekkel mennyire foglalkozott a közvélemény.

Kavanari, a híres naturalista.

A kasivaji gyűjteményben mutatnak egy régi allegóriát, mely állítólag az ő ecsetjének műve. E mellett bizonyít egy okmány, melyet *Shi-Tenani* levéltárban őriznek. E mű kitűnő. A rajz bámulatosan szabad. Az alakok erőteljesek, a csoportosítás művészi. A felfogás teljesen khinai és a régi *Tang* mesterek komoly tudására vall.

E művek azonkívül érdekes világot vetnek azon izlésre és modorra, melyben az e kori művészek dolgoztak. Az utókor, ha műveiket nem is bírja, de sok mester nevét megőrizte. Így *Kozé-Kanoaka*, ki 850-ben született, korának egyik legnagyobb mestere és ennek elismerésül magasabb udvari rangot is nyert.

Festett mindennemű alakokat és tárgyakat, régi bölcsek arczképeit, Konfuciust, egyházi képeket. Híresek csendéletei és virág tanulmányai is.

Mint állatfestő volt legnépszerűbb. Róla maradt fenn az a két jellemző mese, hogy a császár parancsára egy lovat olyan hűen örökített meg, hogy a szomszédos mezők rizstábláit minden éjjel lelegette.

Egy másik paripát pedig mindaddig nem tudtak megfékezni, míg a festő egy pányvát nem festett a nyakára. A két legenda minden tulzás daczára rendkívül szellemes, és jó világot vet a japán nép humoros oldalára.

Kanoaka, mint tájképfestő is keresett volt és számos látképet, kertet és ligetet festett.

A császári
műkedvelők.

A mikadók közül is nem egy kezelte ez időben tehetséggel az ecsetet. *Heize*, ki 809-től 824-ig uralkodott, több láma arczképet festette meg, állítólag sok tehetséggel. *Uda* hasonlólag jó festő és több költői mű illusztrációját tulajdonítják ecsetjének. *Takamara* kivált Buddákat festett nagy számmal és *Minamotó-Makató* az udvari élet jeleneteit vázolta. De mint fent említettük, nagyon kevés maradt hátra e művekből és csak leírásokból ismerjük úgy ez idők festészetét, mint annak irányzatát.

A hátra maradt festmények közül legnevezetesebbek a Kiotóban őrzött hittudósok arczképei. Mindössze hét. E tekercsek hossza, felakasztva, két és fél méter. Kettőt *Kobo-Daisi*, a többit a khinai *Li-Sin* festette. De valamennyi Khinában készült. *Kobo-Daisi* hozta zárandokutjában haza. Ő is látta el azokat khinai és sanskrit feliratokkal.

E művek, daczára annak, hogy nem oltárképek, a lehető komoly felfogásról tesznek tanuságot és mindenekelőtt a bölcsek szellemi fölényét óhajtják kifejezésre juttatni.

A század talán legérdekesebb alkotmánya az úgynevezett vörös *Fudó*, művésze állítólagosan Tsisio-Daisi, ki mint szellem alkotta volna e művét, mely a buddista mithologia egyik főalakját mutatja. *Fudo-Myovo* ott trónol kezében pallosával a hindosztán hierachia teljes ridegségében. Vörös teste mintha lángolna. A mellékalakok pedig káprázatos visszfényben fürödnek. E mű Japánnak nemcsak egyik legérdekesebb festészeti maradványa, de a nemzet reliquiája is és általános tiszteletben áll, és mint olyant, azt másolni szentségtörést jelentene.

A kiotói Toji kolostorban egy felette érdekes ellenzót is őriznek ezen időszakból. A rend iratai között meg van említve, hogy Khinából került Japánba, de ezzel ellenkezőleg több műértő, japán mester munkájának tartja s így lehet, hogy Japánban készült. De a felfogása teljesen khinai és khinai a kifejezési mód is.

Kioto ritka emlékei.

A művész egy remetét állít elénk, ki nádat szed a domboldalon. Nagyon érdekes ez alak és a vidék felfogása.

Nem kevésbé érdekes egy sárguló tekercs, mely Kwannon-t, az egyik főistenséget ábrázolja. A felfogás hasonló a hindosztán festményekéhez. A Buddha ottan ül egy pompásan stylizált lótus trónuson. A bálvány kifejezése, tartása, színezése egyaránt az indiai felfogás értelmében van kivíve. A mester neve bár ismeretlen, de a japán műkritikusok azt állítják, hogy ily finomult művet későbbi kor alkotni nem tudott volna. Ilyen különbséget európai műbarát alig vesz észre. Eszményeink annyira más irányúak, hogy e képzelt világ alakját, æstheticáját nem érthetjük teljesen.

IPARMŰVÉSZET.

A műiparok, melyek az előző század alatt olyan nagy lendületet nyertek a buddistikus felfogás terjedése által és olyan kitűnő művészeket nyertek Khinából és Koreából érkezett bevándorlók-kal, valamint a főváros áthelyezésével, mintha bizonyos fokig meg lettek volna szakítva fejlődésük folyamatában.

A műipar tovafejlődése.

A lakk- és aranyművesek virágoztak legteljesebben. A különféle

rendek egyházai, és azok felszerelése megannyi alkalmat nyujtanak új tárgyak készítésére.

A lakk volt a műipar terén a régibb időtől kezdve a legkeresettebb és legnépszerűbb.

A lakktárgyak voltak talán egyedüliek, melyek előállításában Japán mesterét, Khinát felül tudta mulni. Hogy a lakkművek különbségeit megismerhessük és igazán felfogjuk, Japánban kell azokat látnunk és tanulmányoznunk. A IX. és X. században a műipar e neme már nagyon magas fokon állott. Ha a későbbi századok folyamata alatt, a *Tokugava* korszakban, az egyes tárgyak nagyobb befejezettséget mutatnak is, de viszont a művész egyénisége soha közvetlenebbül nem nyilatkozott meg, mint épen *Heian* korában.

Japán lakk-
tárgyai Khinát
felülmulják.

A lakknak különböző nemeit különböztetik meg. *Heian* finom aranyporral hinti be a felületet. Az úgynevezett *makkiera* arany hamut szór a lakkra és ezután rajzolja meg az egyes tárgyakat. Miután még újjólag egy-két lakk réteget alkalmaz, *Hira* makkiein az arany mellett ezüstöt és más érczport is alkalmaz. A munka kivitele a legnagyobb szorgalmat és ügyességet mutatja. A rajzot illetőleg e kor bizonyos eltérést tár fel, mert daczára, hogy khinai mintákat használ, de azoknak összeállításában tér el, a mennyiben kevésbé szabályos és fantasiájának nagyobb tért enged.

Rendesen parányi leveleket, virágokat, gyümölcsöket, rovarokat, madarakat vázol a felületre, úgy, a mint azt újabb időben az amerikai Tiffany ház használja arany és ezüst tárgyak verésénél.

E korszak egyik lakk-műremeke mai napig is meg van őrizve és mint a felirat mutatja, *Kobo-Daisi* tulajdonát képezte. A páratlan szekrény díszítése: viráglevelek és indák, közbe-közbe egy-egy mythologicus alak.

NŐÁLARCZ ÉS HAJÉKEK.

HFM Könyvtár
20231113

V.

A MŰVÉSZETEK ARANYKORA. A FUJIVARAK URALKODÁSA.

A japán képzőművészet második nagy korszaka a *Fujivara*-ház uralkodására tehető. A nemzeti önérzet ez időben lobbant fel tudatosabban. Az ország elzárja kikötőit. Követségeket nem küld a szomszéd nagyhatalmakhoz. Társadalma elszigetelt. Művészete saját talaján fejlődik tova.

A Fujivara korszak virágzása.

Az alap gondolatok a régiek. A khinai, illetőleg indus eszmék az éltetők, de a kifejezés új alakban nyilvánul, a modor eltérő lesz. Ha nem is születik egy új nemzeti művészet, a stylusa lesz honi.

A Fujivara-korszak társadalmi élete hozza a változást magával. E család hova-tovább kezébe ragadja a korona és nemzet hatalmát. Leányait az uralkodók veszik feleségül, öregebb, fiatalabb tagjai egyaránt előkelő állásokat foglalnak el. Ők szüntetik meg a külvilággal, mindenekfelett Khinával az érintkezést, követségek küldését. Házi politikájuk, családi érdekük így kívánja ezt.

A *Fujivarak* Japán *Medicciei*. És mint az olasz zsarnok dynasták: egyik kiváló tehetséget, műbarátot a másik után ajándékozzák nemzetüknek. Ki a költészetet, ki a festészetet, ki a zenét pártolja közöttük. Az egyik Japán leghíresebb kolostorait építteti, míg a másik tudományos köteteket irat. Mura Kami, a költészet barátja, Mitsigaue, Kinocurajuki, Kino-Lase-Vo, a classikus khinain kívül japán nyelven is megkíséretnek irodalmi műveket alkotni. A családi hatalom Mitsinagával éri el tetőpontját, ki japán *Lorenzo il Magnifico*ja.

A mennyire fényes az udvar, annyira nyomorult az ország. Mentől tespedtebbek a politikai viszonyok és mentől korrumpáltabb a bel-

kormányzat, annál élénkebb a szellemi tevékenység, annál bujább virágokat hajt a művészi élet.

*Az irodalom
aranykora.*

Az irodalom terén ekkor kezdik nagyobb komolysággal összegyűjteni a régi hagyományokat, mondákat. Így keletkezik a Kokin-Syn gyűjtemény és a Syu-Syu, ez utóbbiak költemények, az előbbi prózai emlékek gyűjteménye. Egyidejűleg számos író és író nő alkot önálló műveket. Az építészet terén nagy imaházak, mint a hires To-Day, Onió, vagy a Kó-Fuku, részben ekkor épülnek.

A társadalom formái ez időben felette finomultak voltak és az udvari szertartásokat egész kötetekre terjedő irodalom szabályozta. Ünnepek, fogadtatások egymást váltották fel és lakomák alkalmával a legremekőbb műtárgyakat osztották ki ajándéknak.

E korszakra esik a hires tusculum-ok falusi kéjlokok felépítése, a *Fujivarak* mindegyike egy-egy új otthont alkot és azt romantikus kertekkel veszi körül és festői tájképpé varázsolja, melynek határán belül contemplatív, elvont életet élt. Minden csodálatos, mysticus iránt érdeklődik; épen úgy, mint a Mediciek, babonás, de nem vallásos.

A *Fujivarak*: Epicurok, e földön reménylenek teljes megelégedést szerezni, a világi előnyökért küzdenek. De gyávák és bálványaik haragját ünnepek rendezésével, bucsújárással igyekeznek lecsillapítani, a lámákat pedig gazdag ajándékokkal engesztelik ki. Egyik őstük, Mura-Kami tízezer lámát ajándékozott meg, Sira-Kava nemzeti vagyonból fogadalmi pagodákat emelt és ezek közé tartozik a hires Sloi-Yosi és Oy-Yosi is. A buddizmus fénykorát éli. A ritualis ünnepek szakadatlan láncolatban követik egymást. Körmenetek, fogadtatások, népünnepek képezték a közérdeklődés tárgyát, azoknak pompája, művészi hatása lehetőleg keresett.

*Mæcenások,
pártfogók.*

A Fijuvarak épen úgy, mint a Mediciek, az élet nagy művészei. A szín és forma tökélye teljes. A gondolkozásmód ilyen körülmények közt elpuhul, erőtlenné lesz. A részlet válik fontossá. A kicsiny, a finomult hat. És ez a vonás mindvégig jellemzi a következő századok művészetét is.

Az erőteljes, a harcvágyó elem különválik. És felette jellemzetes, hogy épen úgy, mint a Mediciek korában, a háborút a népnek egy külön eleme viseli a condottiei vezetése alatt és Németországban a kis

város olasz renaissance-t utánzó békés polgársága mellett él a harczos a Ritter, Japánban a fegyvert a szamurai és buschi ragadja kezeihez.

Művelődéstörténeti szempontból e jelenség felette érdekes. És jelentőséggel annyiban bír, a mennyiben megmutatja, hogy hol e harczias és mondjuk animális elem befolyásolja a társadalmat és annak egyes működéseit, hol ismét a finomultabb, elvontabb művészi temperamentum.

A Fujivara időszakot mindenekelőtt azért hasonlítottam a Medici-korhoz, hogy az olvasónak az ismert olaszországi viszony által tehessem szemlélhetővé Nippon műtörténelmének második és nemzeti szempontból legjelentékenyebb korszakát. Mint Itália művészete újjá születik a görög inspiratióból, úgy alakul át Khina művészete Japánnal.

*A Fujivara-kor
Japán renaissance-a.*

A hasonlatban ez a lényeges. A belső analogia a megragadó: kifejezéseiben a viszonyok természetesen eltérők. Az alkotás, míg az egyiknél nagyszabású, a másiké kicsinyes. Mit Japán műtörténeti művei e kor palotáinak hívnak, gunyhó elnevezéssel is beérhetnék, képeik vázlatzámba jöhetnek csak, képzőművészet helyett tulajdonkép csak iparművészettel bírnak. Mindez nem von le e nép subjective vett művészetéből, csak annak objectiv alkotásait helyezi reális színvonalra. E téren vétenek nemcsak a nemzeti munkák, melyek összehasonlítás híján e kis szigetvilág alkotásait tekintik a világ első remekeinek, hanem külföldi írók is, kik Nagasakit vagy Kyotot ugyanazon szemüveggel nézik, mint Nápolyt vagy Rómát és egy-egy kondot magyarázva, olyan színben tüntetik fel, mint tennék a Pitti-palotát ismertetve, vagy egy pagodáról írva, a Szent Péter kupolájával téveszthetnénk össze a fejezetet.

A Fujivara-kort így hasonlítom az olasz renaissancehoz. A miben megegyeznek, az a nemzeti művészi érzelemnek újjászületése. E művészi érzést, vagy mondjuk egyszerűen az érzést, mint olyant, a lélektani állapotot kell figyelembe vennünk és csodálnunk.

ÉPÍTÉSZET.

Az építészet e korszakban nemzeti szempontból korszakot alkotó műveket létesít. Az egyházi építészet terén a két nagy felekezet: a Ten-Day és Sin-Gon monumentális méretű egyházakat

*A Ten-Day és
Sin-Gon egyházak
építése.*

emel, mint a Ho-si-o-si és a Ho-ri-o-si, melyek az ismert kánonok szerint épültek. A világi épületek legérdekesebb jelenségei az egyszerű földszintes, náddal fedett fa-nyárilakok. Ez épületek rendszeren a szükségnek megfelelőleg épültek és elvileg időleges lakosztályul szolgáltak az udvarnak és főnemességnek, mikor tűz vagy földrengés következtében ledőlt palotáik épülőben valának. Ez ideiglenes épületek fel lettek ruházva később minden felszereléssel és önálló, hogy úgy nevezem, rusticus stylussá alakultak. Ilyen földszintes, náddal fedett a mikadó tokiói palotája is.

A főépületet mellékházak környezik, melyeket folyosók kötnek össze. Épen úgy, mint Khinában, a különböző társadalmi osztályok lakai törvényileg voltak meghatározva, sőt még a különböző stylusok és arányok is. Így például egy építészeti irány a Sinden-Sokuri, a középső épület, a Sinden-ről lett elnevezve, melynek hossza 21 vagy 15 méter volt. Érdekes lesz megemlíteni, hogy a japán kormány épen e korszaknak leghiresebb épületét, a részben egyházi, részben világi, tehát a pagodából a yamenba átmenő alakot választotta ki mint műremeket a chicagói világkiállításra.

Udsi híres
csarnoka.

A Hodónak nevezett szentély, Kioto és Narra között fekszik egy szerény vidéki város, Udsi határában. Sokat hallottam róla és így a nehéz összeköttetés daczára útnak indultam. Sokat vártam a leírások után. Csoda-e, hogy nagy volt csalódásom? Udsi hosszú főutcáját elhagyva, rizsföldek között vezetett egy mesgye a távoli berekbe, melynek szélén áll a rozoga épület. Első perczre alig hittem el, hogy Japán egyik műépítészeti remeke elé értem. Európai szemre nézve, kivált ha palotát keresünk, legfeljebb azt találjuk, hogy hajdan talán csinos, de ma rozoga filagoria előtt állunk. Némi fáradságot véve, észre vesszük, hogy az épület arányai jók, körvonalai tagoltsága könnyed, a sätorszerű tetők csoportosítása arányos, de ennél többet a legjobb akarattal sem tudunk felfedezni, mindaddig, míg le nem *hangoljuk* magunkat a japán építészet színvonalára.

Hónapokkal később véletlenül visszatérve, már más szemekkel láttam s mindenekfelett más felfogással ítéltem meg. Ekkor már meg voltam honosodva. A kis szigetvilág méreteit alkalmaztam és ennek a gunyhókból fejlett ruralis architektúrának kifejezését csudáltam a ro-

zoga filagoriához hasonló hodóban. És a mint ott áll ez az egyszerű faoszlopos csarnok, sőt fal nélküli, görészerű épület, az örökzöld berek szélén, a lótusokkal benőtt tó partján, kezdtem felfogni művészi értékét. Ez érték ha nem is építészeti, de kétségkívül artistikus és ha a Hovadsi-t mint építészeti művet ekkor sem tudtam elismerni, de méltányoltam azt a szerepet, melyet elfoglalt mint diszlet. A fenyves és a lanka között mint egyszerű staffage rendeltetésének megfelelt.

SZOBRASZAT.

A mi a szobrászatot illeti, azt ekkor Japán egyik legnagyobb szobrászának, *Dyosó*-nak tehetsége uralja, hogy úgy mondjam, önálló iskolát tart és tanítványainak száma jelentékeny. De viszont ne higgyük azt, hogy e nagy művész szakított a tradíciókkal. Szobrai nézve, alig veszi a laikus szem észre a különbséget a megelőző század alkotásaitól, sőt könnyen khinai vagy hindosztán bálványoknak tekinthetné. A hierarchikus merevség változatlan. Az archaicus felfogás a régi, de a kifejezés nemesebb. A művészi érzés finomultabb. A nagy művész fia, Kaku-Yo apja mesterségét követte.

<p>A szobrászatot <i>Dyosó</i> tehetsége uralja.</p>
--

A kolostorok lakói között szinte nem egy művész akadt és a lámák szobrai, ha nem is állanak hasonló magaslaton a technikai tudást illetőleg, őszinteségük megható.

E kor szellemének megfelelőleg a körvonalak lágyak. Az alakok gömbölydedek, az arcz vonalai simák. A finomulás e korszakban elfinomulássá fajul, a diszítés túlgazdag és a plastika elpuhul. A leg-hiresebb mesterek, kiknek művei Narrában részint még maig is láthatók: *En-su*, *Ken-sei*, *Ko-su* működése a X. század végére esik. Mint lámák, kizárólag egyházi művészettel foglalkoznak.

E három művész volt, hogy úgy mondjam, *Dso-so* előharczosa, ki Japán Michelangelója. Ő volt nemcsak korának, de talán nemzetének legnagyobb szobrásza és az első művész, ki polgári tisztességekben részesült és czimmel lett megajándékozva. Ő teremtette meg Japánban a mai legnépszerűbb és legideálisabbnak tekintett Buddha-typust.

A kiotói szobrásziskolának ő a megalapítója. Részben unokái, részben tanítványainak gyermekei folytatják a megkezdett irányt, melynek főképviselei *Rai-yo*, *Yu-yo*, *Koi-yo*, *Kauth-só*, *In-yo*, *In-ka-ku* és sok más.

A tájképfestészet sikerei.

A festészet szinte a Fujivara-korszakban bontakozik ki merőn buddista bilincseiből. Eddig, a mint említém, e képek voltak az idegenből hozott tárgyaknak hű másolatai, legnagyobb részt idegen festők dolgoztak még Japán műtermében is. Műveik az ismert sanskrit és hindosztán minták után készültek: a régi istenségek az előirt formák szerint. Mostan kezdenek először nemzeti tájképeket, népjeleneteket visszaadni, vagy az irodalom egyes virágait megörökíteni. De mind ennek, legyen bár hazai a felfogás, a kivitele khinai. Jengi idejében megkülönböztetni idegennek a khinai tárgyat a japántól még majdnem lehetetlen.

Tess-reki-vel kezdődik meg a nemzeti iskola. Mind gyakoribbak lesznek az életből vett jelenetek, mintegy önkénytelenül fejlődik a naturalismus. Nem egyszer fordul elő, hogy falfestészetnél már a domborművet is alkalmazzák. Maga a vallásos festészet realistikusabbá válik és a *Yo-do* és *Nebudso* felekezetek a hajdani *Ten-dai* és *Singon* dogmákkal szemben kevésbé elvont, könnyebben felfogható morális tanokat hirdetnek, melynek megfelelőleg művészetök is egyszerűbb s ha nem is olyan nemes, de érthetőbb kifejezést nyer.

E kor öt festészeti iskolát ösmer.

A Fujivara-korszakban öt fő festészeti iskolát különböztetnek meg Japán műtörténései.

Az első iskolák közül a kozei, melynek megalapítója *Kanaoka*, a legjelentékenyebb. Feladata mindenekfelett a khinai felfogás nemzetivé változtatása. Ez iskolának leghíresebb embere azonban *Hiró-Taka*, ki az uralkodó családnak tagja és az ország művészetének élén állott. A kozei iskolából fejlődik a *taku-ma-i*, de míg az előbbi a khinai Tang, ez utóbbi a Sung-korszak felfogásából indul ki.

Kizárólagosan japán a kaszugai iskola, melyet *Takat-sika* alapít. E művész a híres *Takavosi* fia, kinek festményei kivált népies jelene- teket ábrázoltak.

De mindez iskolák között leghíresebb a *Tosa*. E névvel van össze- forrva a japán nemzeti képírás története, e művekben találjuk meg eredetét mind annak, a mit maig csodálunk e nemzet festészetében. A vonal finomsága és a színek árnyalatai itt törekesznek először új hatásokat elérni.

A tájképet és annak alakjait igyekeznek saját szemével meglátni. Ez iskolának legjelentékenyebb mesterei *Cume-taka*, ki *Tosának* kormányzója. Őt tartják ez iskola alapítójának, habár hibásan. *Ka-ku-yu*, egy híres műértő főpap és Kuné-motó már régebben ez irány képviselőiként szerepeltek. De végre is a közönségre e nevek keveset mondanak, sőt az sem kívánható, hogy azokat emlékezetében tartsa, de szeretném, hogy e szó *Tosa* ne mosódjék el, mert az épen úgy, mint később a *Kanó* iskola neve, egy-egy fordulópontot képez Japán festészetében.

E kornak festői között, *Ka-ku-yu*, annyiban kiváló, a meny-nyiben ő egyike az első impressionistáknak. Impressionistának nevezem, mert az ő nevét őrizte meg a hagyomány, mint egyikét azon művészeknek, kik először igyekeztek visszaadni egyes jeleneteket, melyek a mindennapi életben szemek előtt lejátszódtak és mindenekelőtt arra törekedtek, hogy az actiókat, cselekedeteket folyamatok alatt örökítsék meg. A passiv modellt, a mozdulatlan mintát ő hagyta el először.

<i>Ka-ku-yu az impressionisták mestere.</i>

Fujavara-nó-mitsu-naga egy másik név, melyet hasznos lesz megjegyezni. Ő volt nemzedékének egyik, talán legünnepelebb mestere és utólérhetetlen a császári ünnepélyek visszaadásában. Díszmenetek, ünnepek festője, ki könnyed vázlataiban képes volt megörökíteni ennek a csodálatos kornak pompáját, életpezsgését.

Socu-eyšin mint illusztrátor nagy. Életében, melyet 1017-ben 67 éves korában fejez be, 70 művet és 150 illusztrációt hagy hátra. Érdekes, milyen pontossággal vannak feljegyezve e századok alatt elhalt művészek művei, élete és viszontagságai. Nem egyről kering mai napig közszájon tréfás adoma. Így pl. *Tsuni-muriról* mondják, hogy egy ellenzőre olyan mesterien festett egy oroszánt, hogy azt megpillantva, az utca kutyái vonítva szaladtak el.

Nobu-sada mint lófestő emelkedett nagy hírnévre. 963-ban a császári palota falainak díszítésére lett felszólítva. Felette jellemzők mind e feljegyzések, melyek, ha nem is mindannyian hűek történelmileg, de kétségkívül érdekes bizonyoságot nyújtanak, hogy már azon régi időben nemcsak a művészet volt kellőleg méltatva, hanem a művészi élet is, mint olyan, ki volt fejlődve. A magasabb körökben műpártolókon kívül,

művészek is nagy számmal voltak. Az udvari hivatalnokok, udvari dámák között nem egy hivatott művész akadt. *Tahira-no-kijómori* leányai mind tehetségesek voltak és Rajcei és Icijau császárok maguk is ügyes és biztos kézzel kezelték az ecsetet. Mind e feljegyzések felette érdekes világot vetnek Japán művészeti viszonyaira a *Fujivara* korszak alatt.

Az egyházi festők tevékenysége.

A kizárólag egyházi művészet nem kevésbé hivatott mesterekkel birt, melyek közül *Soku-eri* a X. század elején és *En-yen* száz évvel később váltak ki megszámlálhatatlan Buddha-, jobban mondva Amida-képeket hagyva hátra. *Kio-sen* a császár parancsára az épülő *Hoi-yosi* egyház számára 121 szentképet készített el. *Kaku-han* és *Tsing-hui* nemcsak egyházférfiak, de kiváló egyházi festők is. De nem akarnék hosszadalmas lenni. Mindenekfelett nem szeretnék felesleges neveket felsorolni, nem az egyes iskolák tagjait, mint azok megalapítóit, de az iskolák szellemét igyekezem ismertebbé tenni.

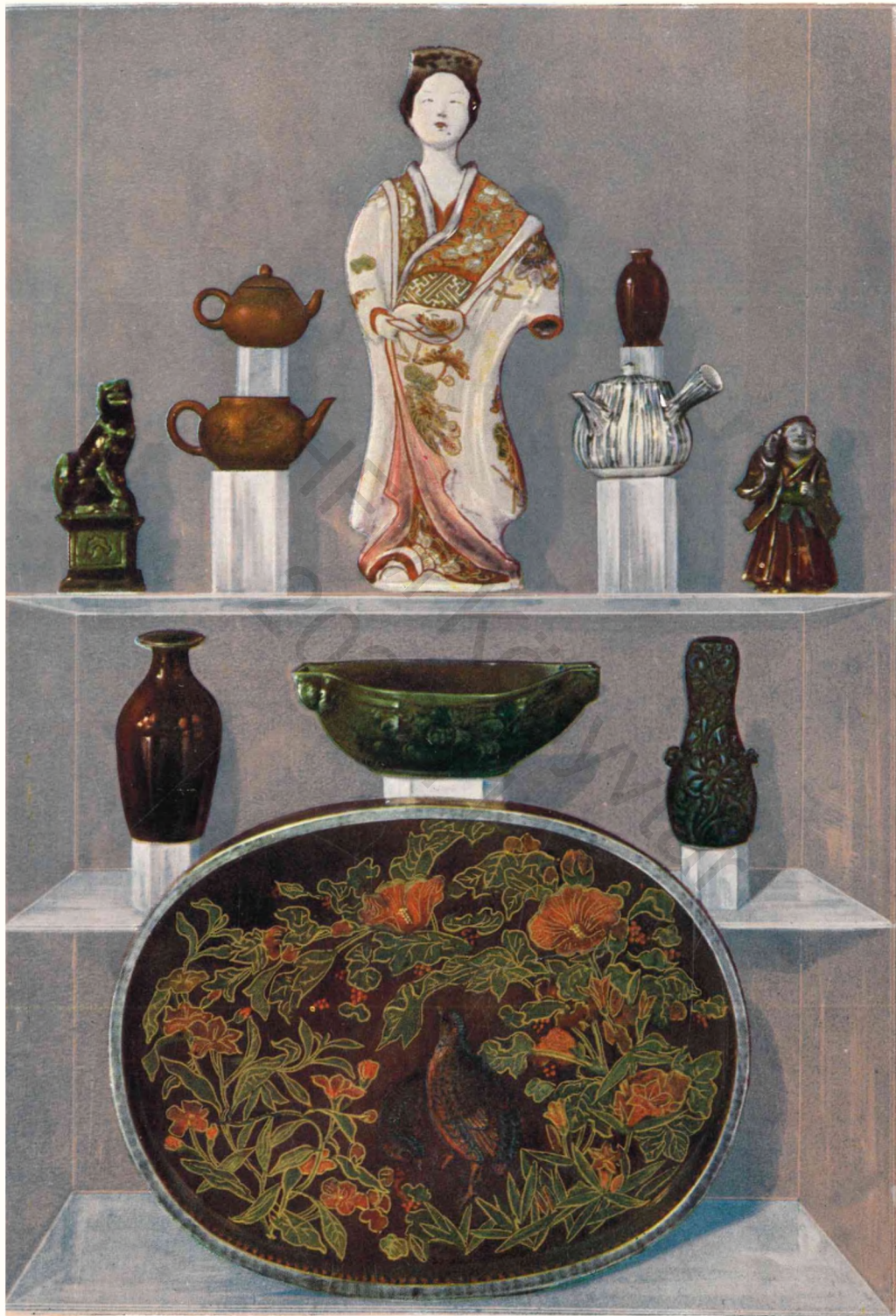
A Fujiavara-korszak festészetét illetőleg tehát jegyezzük meg azt, hogy az virágzó volt, már a VIII—IX. században is. Másodszor, hogyha a forma, a minta még idegen is, már abban minduntalan nemzeti érzések érvényesülnek. Hogy a szigoruan egyházi festészet mellett világi iskolák is létesülnek. Végezetül, hogy a *Tosa-iskola* ekkor fejlődik ki.

IPARMŰVÉSZETEK.

Az iparművészet felfogása, kidolgozása mesteri.

Az iparművészet valószínűleg nagyobb érdekléssel bír. Először is közelebb áll a mienkhez: másodszor több alkalmunk van azt nemcsak ismerni, hanem esetleg alkalmazni is. A Fujiavara-kor iparművészetét tartják a nemzet műtörténései a legbefejezettebbnek, a legmagasabb fokon állónak. A mit általános megjegyzéseimben említettem, ez időszak iparművészeti termékeire alkalmazható legjobban. Finomult és tudatos. Kidolgozása mesteri, felfogása kiváltságos izlésre vall. És viszont ezen tárgyaknál tapasztaljuk először azt a reánk nézve sokszor értelmetlen ellentmondást, hogy a legmesterkétebb tárgyak egy-egy primitív vagy befejezetlen részlettel akarják az összhatást emelni. Így a művészi kivitelű lakktálczára egyszerű fateáskannát helyeznek, vagy legdíszesebb szobájuk fülkéjének oszlopa egyszerűen természetes fa.

Az iparművészetek között kétségkívül az érc- és lakkművek fog-

CSERÉP TÁRGYAK.

HFM Könyvtár
20231113

laják el az első helyet e korszakban is. A *Tahirák* alatt a fegyverkovácsok nagy hírnévnek örvendenek és a híres Hoi-yosi egyházának felépítése különböző alkalmat szolgáltatott ércművek előállítására. Egyes frizek, kilincsek, fogantyúk, polczok sarkai, mind a legművészebb kivitelre vallanak. Ezen apró dolgok előállításánál igazán nagyok az emberek. A Fujivara-korból való az a rendkívüli képtekercset magában foglaló ércetok, melyet a Tahira-család mint exvotó ajánlott az egyháznak. E fémtartók, melyekbe az egyes tekercsek erősítve vannak, különböző díszítéseket mutatnak, és a legfinomabb vésés szegélyzi azokat. Ugyan e kor ércművei közé tartoztak azon övdiszítmények, melyek állítólag a Yengi korszakból erednek. Izé fegyverdíszítései szintén ez időszakból valók. Styoba pedig egy híres, darvak- és virágokkal ékesített tükröt bir. Mindez ércművek a japán plastica teljes erejével hatnak. A finom kivitel dacára erőteljes, eredeti és a czélnak, melyre készült, teljesen megfelelő.

A lakkművekben éri el e nemzet műérzéke finomulásának végső határát.

A lakkművek tökéletes kivitele.

Az úgynevezett urnseé és shakeié munka kiváltságos helyet foglal el. A IX. és X. században e tárgyak már nagy értékkel bírnak. Maga *Kvazan* császár sikerült lakkműveket készített. Az eddig ismert lakk-tárgyakat gyöngyházzal és arannyal rakták be. Ünnepi csarnokok és templomok oszlopsorai gyakran vannak ilyen díszítésekkel ellátva. *Hovo-dó* belsejében látunk fekete alapon ilyen gyöngyházberakásokat és *Konsikidó* és Csiú szentélyeiben pedig arany alapon van ugyanilyen dísz alkalmazva. Az úgynevezett makkiék-en, hol a felület a legváltozatosabb rajzokat mutatja, egyes ábrák, virágok, madarak, gyöngyházból vannak berakva. A mi a tárgyakat jellemzi, az mindenekelőtt a lakknak a minősége. Megesik, hogy első tekintetre egy-egy tárgyat ércből készültnek hiszünk. A felület síma, mint az aczél és a díszítés mértani pontossága szinte bámulatos. Az apróbb dísz tárgyakon, mint tálczák, dobozok, orvosságtartók és egyéb műemlékeknél fontosabbak a nagyobb gyártmányok, mint pl. az egyházi művek megőrzésére készített ládák.

A lakk minőségét ismerve és a fáradságos módot, a mint a különböző fokozatok és felületek elő lesznek állítva, másodsorban a díszítés és a rajz érdekel. Két főbb díszítési módot különböztethetünk meg

már az első pillantásra. Az első geometrikus, szabályos mintákat mutat, míg a második naturalisticus és szabad folyást enged a művész phantasiájának. Az egyik koczkák, körök, csillagfigurák, alakok, címermotívumok, sárkányok, szörnyek és egyéb stylisált mintákat alkot és hol befedi és elárasztja az egész felületet, hol pedig megszakítva, mintegy pettyezve hinti azt be. A hatást mindkét esetben tudatosan tanulmányozza. És a mint különböző szín, vagy a mint sötétebb vagy világosabb arany van alkalmazva — fokozódik a fény és árny. A naturalisticus irány korlátlan phantasiával érvényesíti találékonyságát s a növény és állatvilágot, az életből ellesett jeleneteket s egész tájképeket örökít meg.

A tört és virágos selyem szövése.

A japán iparművészet egyik legnevezetesebb alkotása a szövészet és hímzések, mindkettő a középkorban nagy fejlettségnek örvendett. E korból természetesen kevés tárgy maradt hátra és jobbra ez időben írt monografiákból ismerjük azok műbecsét. Mint láttuk, a Fujivarak udvara mindenekfelett pompaszerető volt s a fényes ünnepélyek egymást követték. Ez életnek megfelelőek voltak az öltözékek, egyenruhák és a szövőipar valódi műremekeket teremtett. Virágos áttört selymek népszerűek mindenekelőtt. Hímzéseiknél arany és ezüst szálakon kívül klárisokat, gyöngyöket, gyöngyházat is alkalmaznak. *Oribe*, *Sukassa* a híres apróvirágos és vizsálylyal nem bíró selymeket gyártják. Készülnek kelmék, régi koreai és khinai minták után is. A nagy egyházi felöltők, az úgynevezett wauhik egymást múlták felül szöveteik pompájára nézve. A mi Japán selymeit e korban jellemzi, az mindenekelőtt a színek megválasztása és másodsor a selyemszál finomsága. A kelme tömött, kemény és nagy tört ráncokban omlik alá. Technicai szempontból a különböző vastagságú szálak alkalmazása bir fontossággal, mely lehetővé tette, hogy a kelmét díszítő főmintán kívül kisebb, félárnyalatú rajzokat szőhessenek az alapba. Egy e korból maradt *wanhi* mintája a zománczot utánozza és a legnagyobb pontossággal van elosztva a különböző symbolicus motívum változatos színekben.

A Kamakura korszak reactioja.

A Fujivara-korszak erős reactiót szült. Kiotó túlfinomult körei kezéből *Kamakura* harcosai veszik át a vezető szerepet. Bureaucratismus után militarismus kormányoz. Ez átalakulásnak erős kihatása van a művészi életre is. Kiotó ugyan megmarad a művészet és a főrangú világ központjának, de a hatalom, az erő Kamakurába helyeztetett át.

VI.

A REACTIO IDŐSZAKA.

A szellem, a gondolkodásmód más, mint volt annakelőtte. Erőteljes, sokszor erőszakos, de a finomságot nélkülözi. A bussik, a harcosok izlésének más formák feleltek meg. A szokások egyszerűek, a modor darabos, a nyelvezet természetes. A kedvtelések is mások. Harczi játékok, vadászat, a sport különböző nemei szórakoztatják az embereket. Actio képezi első életfeltételöket. A művészetek ilyen körülmények között nem fejlődhettek tovább a finomulás irányába, melynek határát a Fujivarak alatt látszottak elérni.

Az irodalom szerencsésebb volt és a hősköltemények egész sorozata létesült a harczi szellem befolyása alatt. Erre a korra esik a nagy mongol veszedelem is és Japán közel volt ahhoz, hogy mint egész Ázsia, sőt Európa is, Kublai khán hatalmába essék. E fenyegető veszedelem szinte erősen hozzájárult a harczi szellem, hazaszeretet, házi erények újraélesztésére.

Vallás tekintetében a *Zen*-felekezet a legnépszerűbb, mely puritán és egyszerűbb alakban oktatta Buddha tanait. Az egyházi művészetben is látható ez irányzat. Pagodáik, kondóik, komoly egyszerűséget mutatnak.

A *Zen*-felekezet befolyása.

Egy másik nagyon érdekes jelenség ez időszakban, hogy a Khinával felelevenített forgalom és több Japán kikötő megnyitása újból ajtót tárt a szomszéd császárság kultur-befolyásának. A sárga trónon a Sung-dinastia ült és az úgynevezett sung-stylus érvényesült Japánban is. Mind gazdagabb, mind pompásabb lesz a kezdetben egyszerű harcos izlése és ezt leginkább láthatjuk a maig megmaradt fényes kivitelű fejezeteknél, paizsoknál, sisakoknál.

ÉPÍTÉSZET.

Az építészet terén
Khinát utánozza.

Az építészet, mint fentebb említettem, a *Zen*-felekezet tagjai és a *Sung*-befolyás alatt áll. E két eltérő irány kifejezése még európai szemre is feltűnő. És ezt hangsúlyozom, mert alapjában véve, ha nem is egy irányban, de azonos felfogással emelték mindkettőt, hogy idegenre nézve eltéréseket megállapítani felette nehéz. De végre is nem nehezebb, mint azon japánoknak, ki a mi építészetünk iránt érdeklődik, a quatró- és cinquecento ízlése közt különbséget látni, vagy a baroque és rococo eltéréseit észrevenni. A japánok a *Zen*-ízlésnek kivált komoly felfogását és hatalmas arányait csodálják. A legszebb példányok *Kavatsi*, *Omi* és *Narrában* láthatók. Ez utóbbi helyen számtalan százados műemlék őriztetik. *Narra* Japán összes nemzeti szentélyei között a legnemzetibb, a legrégebb. Már a tájkép, mint olyan, tipikus, hegyes-völgyes. A dombokat örökzöld erdők fedik, a völgyekben patakok csörgedeznek, vagy tavak terülnek el. Minden százados, minden historikus. *Narra* egyik büszkesége az e korban épült harangtorony vagy *Todaidsi*, mely nemcsak világosan tünteti fel a *Sung*-felfogást, hanem egyszerűen fából utánozza a helyi viszonyoknak megfelelőleg a készen kapott mintát. Érdekes, hogy a harangon mai napig látható öntés éve 1239.

A *Zen*-bonzok *Kamakurában* építettek több nagyszabású kondót vagy csarnokot. Első pillantásra csűrőknek gondolhatná azokat az idegen, de melyeket e nép műtörténetének folyamatát ismerve, ha nem is mint épületeket, hanem mint e századok egy felfogáshű kifejezőjét csodálnunk kell. Jellemzetes ez alkotmányoknál, hogy kivételes arányaik daczára, az egyedüli anyag, melyet alkalmaztak, a fa.

SZOBRÁSZAT.

Kwa-kei és *Un-kei*
erőteljes szobor-
művei.

A szobrászat két nagy mester munkássága körül összpontosul. E két név *Kwa-kei* és *Un-kei*. A két mester bizonyos fókig eltérő módszereket alkalmaz és különféle szerszámokkal él. De mindkettő féltékeny titkára és hűen megőrzi azt.

A felfogás nagy elődjeivel *Dsi-tsó*-éval azonos, de már a kifejezési mód eltérő. Az elpuhult lágy alakok erőteljesebbek, edzetteb-

bek lesznek. A harcziás felfogás tükröződik vissza alakjaik minden izmán. Egyszerűbb a redőzet, de több gonddal van kidolgozva az arc kifejezése. A test rendszeren zömökebb, a vállak szélesebbek és a művész törekvése mindenekfelett a fizikai erőt visszaadni.

A két fentemlített szobrászon kívül *Ren-kei*, *Hoven*, *Koan* és számos tagjai a különböző szobrászcsaládoknak dolgoznak. A műtermek mellett a kolostorok, kivált a Zen-papság tagjai véstek nagy számmal bálványokat.

Az e korból megmaradt műtárgyakat illetőleg, aránylag még elég sok maradt meg. Részben a XII., részben a XIII. század-

E századok meg- őrzött bálványai.

ból erednek. Tekintve, hogy a legtöbb fából készült, szinte hihetetlen, hogy olyan hosszú ideig ellen tudtak állani az idő romboló hatásának. A legnagyobb méretű alakjaik a pagodák bejáratát őrző symbolikus lények, melyek első pillanatra olyan visszatetsző hatást keltenek. Minden túlzásaik, és annak daczára, hogy stylizálva vannak, kétségkívül nagy műérzékéről vagy jobban mondva művészi temperamentumról tesznek tanúságot.

A legtöbb utazónak fájdalom alig lesz ideje többet észrevenni, mint az óriási méreteket és a marczona megjelenést, mely e korszak műveit jellemezte, épen úgy, mint az előző Fujivara izlésből, az unalom és kifejezés passivitása lesz az, a mit elsősorban észrevesz. Mindkét iskola, legyen bár teljesen eltérő, annyira távol esik a nyugat szépiészeti tanaitól, hogy jó sokáig értelmetlen marad, épen úgy az egyik, mint a másik kifejezési módjában.

FESTÉSZET.

A festészetre nézve a harcziás korszak nem volt előnyös. A valóságos buddista *makimonok* változatlanul megtartják hindosztán jellegöket. Még nemzeti vagy lokális anyagot dolgozva is fel, szigorúan ragaszkodik a régi formákhoz. Nagyobb változást látunk azon *makimonok*nál, melyek az egyes szentélyek, zárdák történetét vannak hivatva megörökíteni. A már fentebb említett iskolákhoz, melynek neveire hasznos visszaemlékezni, *Tosa*, *Kassuga*, *Takuma* és *Kosé*, még egy újabb is járul, mely a *Sung*-izlést van hivatva képviselni. Khinai

minden tekintetben és készültek legyen e művek bár Japánban, azokat látva, méltán tulajdoníthatnánk a szomszéd császárságnak.

A Kósé-i iskola leghíresebb művészei Ari-ye és Joki-tada.

**A Tosa és Kassuga
festészeti iskola.**

A Tosa és Kassuga iskola a legnemzetibb. Mindkettő a körvonal nagy mestere, de míg az előbbi merész és erőteljes, az utóbbi finom és könnyed. A mint az évek folynak, e két iskola mindjobban közeledik egymáshoz, és közös céljok, hogy lehetőleg új irányt teremtsenek. A XIII. század mesterei közül *Fosimitcu* örvendett nagy hírnévnek. Művei között egy város látképét dicsérik. *Nagasaka* a Tosa és Kassuga iskolák egyesülésének képviselője. Természet után festett, bár stylizált növényei, virágai, madarai, állatai érdekes bizonyosságul szolgálnak ez időszak törekvéseinek: a természetben keresni mintáit. Egy másik, már a XIV. században élő művész, ki természet után dolgozott, Takahane. A császári gyűjteményekben őrzött maki-monok között érdekes példányait találjuk e kor festészeti felfogásának.

Az arc képek merevek, mint az előző évszázadokban, de ennek daczára már kevésbé elvontak, kevésbé finomultak. A ruházat is realisticusabb. Tanulságos világot vetnek e képek azon kor viseletére. Ugyanezt mondhatjuk az otthonokat ábrázoló festményekről is, melyek olyan aprólékos pontossággal varázsolják elénk a belső berendezést.

IPARMŰVÉSZET.

Az iparművészetek, ha nem is emelkednek magasabb színvonalra, a mennyire lehet, megőrzik műértéköket. A Zen-rend tagjai fényes gyűjteményekkel birnak és gyakori utazásaik alkalmával Khinába nagyszámú műtárgyakat hoztak magukkal. A Sung-izlés így gyorsan elterjedt és népszerűvé lett az iparművészetben. Porcellánok, bronzok, zománcművek, sőt szövetek is találhatók különböző gyűjteményekben, melyek ez időben kerültek Japánba.

**A fegyverkovácsok
virágzása.**

A fémöntők és fegyverkovácsok ekkor éltek legkeresettebb napjaikat. A kamakurai vitézek nemcsak abba helyezték büszkeségüket, hogy vértjeik és sisakjuk lehetőleg pompás legyen, de mindenekelőtt fegyvereiknek élet, pengéjét követelték felülmulhatatlannak. A híresebb fegyverkovácsok közül *Avada-gutsi*, *Fosi-mitsu*, *Oka-saki*, *Hasamuné* és egypár más nevet megőrizett a hagyomány,

mert neveiket csak ritkán vésik a pengére. *Miosin* e fegyverkovács-családok között a legismertebb, a mennyiben művészetét fiaitól unokái is örökölték.

Vallásos műveket nagy számmal a klastromokban állítanak elő. Számos a khinai művész is, ki a hagyományos, szigorúan merev stylusban dolgozik. Pár kivételesen szép virágedény és váza maradt fenn e korszakból, melyek ép úgy a formára, mint a díszítésre nézve a japán bronzöntés mesterműveinek tekinthetők.

A mi a porcellánokat illeti, azok még meglehetősen kezdetlegesek. A XIII. században egy cserepes, ki öt évig tanulta a porcellángyártást Khinában, állította fel első kemenczjét *Ovári* vidékén. Ez első porcellánok, melyeknek zománcza kék-fekete díszítésű, a *Setóc* nevet viselik. Valamivel később *Tosió*nak fia a sárga zománczot alkalmazza. Az unoka tovább megy és új árnyalatokat fedez fel, mint pl. a gesztenyebarnát. A dédunoka az eddig teljesen síma anyagot gyakran érdes- vagy göröngyössé változtatja. Mind e nemzedék teacsuprokat gyárt, majdnem kizárólagosan. E tárgyak, melyek első pillantásra értéktelennek látszanak, gyűjtemények számára nagyon becsesek, sőt néha mesés árakat érnek el.

A lakkok sokkal kevésbé finomak, mint a megelőző század folyamán. Nagyon el vannak terjedve a fémmel berakott tárgyak. A khinai befolyás következtében gyakran fordul elő, hogy díszítésül Sung-feliratokat alkalmaznak. Nagyon népszerű a fekete és vörös lakk, melyek a mai napig legelterjedtebbek a használati tárgyaknál. Az ország különböző részeiben utazva, egy-egy kolostor kincstárában, vagy magángyűjteményben akadunk még a XII. vagy XIII. század e műremekeire. Mentől tovább voltam ez országban, annál jobban méltányoltam a híres lakkművesek munkáit. És ha ma arra kellene válaszolnom, hogy az iparművészet melyik ágának adom Japánban az elsőséget, habozás nélkül választanám ez utóbbit.

VII.

A BELVILLONGÁSOK KORÁT BÉKE ÉS ELPUHULÁS KÖVETI.

A harcias szellemet ismét a békés váltja fel. A vizályok után, mely a Mikádó és Sogun udvarait ellentétbe helyezte, nyugalom következett. A félszázados küzdelem után, mely az ország egy részét elhamvasztotta és fegyvert adott minden kézbe: béke következett. Az uralkodó család, az *Assikag*-ak utóda *Sei-tai*, az ellentéteket elsimitva, Mikádó és Shogun együtt székelnek a fővárosban. *Fosemutsu* udvara fényűző kedvteléseinek él, és a katonás kemény életmódot sima formaiság váltja fel. Utóda alatt a fény és pompa még nagyobb méreteket ölt és ekkor éri el Japán művészi élete egyik legérdekesebb állomását. Ekkor keletkeznek az úgynevezett *teacere-moniák*, *virágünnepélyek* és *illatjátékok*. Mindhárom intézmény a maga nemében páratlanul áll a népek művelődéstörténetében, és valamennyi, habár már kihalóban, de még él a nemzet szokásai között. Hogy megértsük ez ünnepélyeket, azokat látnunk kell, de még az sem elég, csak miután foglalkoztunk egy darabig e nép gondolkozásmódjával és ismerjük művelődésének történetét, leszünk képesek e szertartásokat jelentőségükben felfogni.

A teaszertartás, vagy mint hívják, *Tsa-noju*, kétségkívül Kхинából eredt, s azt a Zen-papok honosították át. Értelme, egy csésze teát ajánlani hajdan bálványaiknak, majd vendégeiknek. Később bizonyos mondatok és versek lettek elszavalva ez alkalommal. Végre minden mozdulat elő lett írva. Meg volt szabályokkal határozva, miként kell a csészét a mutató- és hüvelykujj között tartani, és merre fordítsák ezalatt kis ujjukat. Az edények alakja és színe, a tálcák minősége, azoknak

megettörülési módja — minden elő lett írva. Épületeket, külön helyiségeket építettek a tea elköltésére. Meg volt határozva a teaház nagysága és alakja, meg voltak szabva a szobának arányai. Körül a természet, a mennyire lehetett, ismert tájképek mintájára igyekeztek átalakítani. Mindez egy csésze tea átnyújtásáért. Hogy nyugoti felfogás egy ilyen teaszertartást megérthessen, mindenekelőtt a nép gondolkozásmódját, annak képzelőtehetségét kell, hogy ismerje.

Nem kevésbé fontos e kor világnézetével tisztában lenni.

A kedélyeket a Zen-felekezet elmélkedő tanai uralják. A valósággal meg nem elégedve, egy képzelt létet alkotnak maguknak. A lámák, bonzok kolostoraikban, az ország előkelőségei palotáikban zárják el magukat a külvilágtól. Birtokuk kerítésén belül mesterséges tájképeket létesítenek. Termeiket régiségekkel, műtárgyakkal díszítik fel. Az élet, melyet folytatnak, épen ilyen mesterkéltné, gyermekes képzeletök új létet teremt számukra, a világ küzdelmeitől elszigetelve színpadi külsőségekkel töltik el óráikat. Fogalmak és tárgyak álértéket és jelentőségeket nyernek. A zsuppos gunyhószzerű teaház palota nevet nyer. A parányi kert mesterséges törpe fáival őserdőszámba megy. A kavicsal telehintett udvar pedig a tengert van hivatva jelképezni és Óceánnak nevezik.

Az æsthetica és ethica művelése.

De nemcsak a nevek ilyen nagyjelentőségűek, hanem az apró tárgyak maguk nagygyá nőnek az illetők képzeleti világában. Szemléleti életfelfogások a valót megvetve, egy mesterkéltné álvilágot létesít, melynek hullámait elsimítani s a megzavart ethikai egyensúlyt helyreállítani az æsthetika van hivatva. Japán ez elpuhult fiai voltak a keleti félteke első ætheticusai. A mit a XIX. század vége Angliában megkísértett, az a XIV. és XV. századokban a Sogunok és Daymiok udvarában mérvadó intézményekhez hasonlít.

Az élet úrját a szépészet eszményei voltak hivatva betölteni. Otthon, ház és kert e szabályok szerint volt meghatározva,

Előnomult szokások és modor.

hogy a jó ízlésnek megfeleljenek. Öltözékük megválasztásánál, mint érintkezés közben barátokkal, a forma tökélyét igyekeztek elérni. Alakok és színek összehatása, halvány árnyalatok kikeresése, mintegy a belső érzések tolmácsolására voltak irányítva. A legegyszerűbb foglalkozás, az élet köznapi funkciói szertartásokká, ünnepélyekké változnak át.

Igy létesült a teaceremonia, így keletkeztek a különféle virágünnepek, a cseresznyevirág és *crysanthemum cultus*, az iris és glycin ünnepek.

Mai napig minden hónapnak megvan a maga virága és minden virágnak a maga ünneplésmódja. A vidék különböző pontjain, pagodák, szentélyek szomszédságában, más és más fajta virágokat ápolnak és a szerint, a mint elérkezik a bimbófakadás ideje, rendez a lakosság a különböző helyeken népünnepeket.

Hogy milyen mélyen voltak e szokások a népeletbe gyökerezve, azt már onnét is láthatjuk, hogy a hosszú századok és az utolsó évtizedek gyors átalakulásai dacára mai napig divnak. A legmodernebb japán az év elején, mikor a szilvafa először hajtja fehér virágait, nem állja meg, hogy a hagyományhoz hűen, ne ránduljon ki a határ szilvásaiba. A naptárak, még az idegen nyelven nyomtatottak is, hűségesen megemlékeznek, mikor és hol nyílnak a legszebb növények, hol tartanak ünnepélyeket. És a szilvafavirág hasonlóan megőrizte kiváltságos szerepét Japán művészetében és mindenekfelett ornamenticájában, melyet a nagy *æstheticusok* korában vívott ki. Hasonló szerepe van az őszi barack és körte virágainak. A mályvarózsának, liliomnak, irisnek nagy a népszerűsége, azok ünneplése nem kevésbé őszinte és lelkesült.

**Őszirózsa és
cseresznye virág
cultus.**

A virágok királynéja az őszi rózsa, hogy úgy mondjam, nemzeti symbolum. Nincs család talán az országban, kinek legalább egy ily rózsatöve ne lenne. A gazdagoknak egész kertjeik vannak külön e növények számára. A versengés nagy a szomszédok között, és egy-egy virágkiállítás páratlan ünnepély. A legfényesebbet maga a császár és császárné adja. Meg vannak arra hiva az ország összes előkelőségei és a külföldi hatalmak képviselői. A császárné *chrysanthemumai* a japán kertész-tudomány ritka példáit szolgáltatják. Az egyes növények cserjemagasságra nőnek és egy-egy szár végén nyíló virág tálnagyságig fejlődik. De szomorú, hogy az udvari virágünnepek elvesztették hajdani művészi jellegüket, a mióta a festői nemzeti öltözetet, a selyem kimonót, fekete szalonkabáttal cserélték fel.

A cseresznyevirágzás azonban a nemzet igazi büszkesége. Az apró nyíló ágakat tartják Japán műkritikusai a természet legszebb alkotá-

sának. És legüdébb, legbájosabb hónapja az évnek a virágzás ideje, az április. Ez időszakot megéneklí minden költő. Nyíló cseresnyefaágat fest legszívesebben valamennyi művész ecsete. Nem-e természetes, hogy a legfényesebb ünnepeket a cseresnyésekben rendezik. És a százados szokás, mely eredetét a kiotói udvar æstheticusai között nyerte — fönnáll még mai napig.

Sőt messze földről, idegen országokból is érkeznek a kiotói cseresnyefanyílásra. Cseresnyefák vannak ültetve a város nyilvános sétatereire, cseresnyefák környezik a császári palotát, cseresnyefavirágok nyílnak a távoli dombok lejtőin.

A hajdani főváros mintegy másodvirágzását éli. Megérkezik az egész udvar, élén a mikádóval. Az ünnepélyek góczpontja a miami park, hol egy tisztás közepén emelkedik egész Nippon legöregebb cseresnyefája. Több száz esztendő számol, első pillantásra hatalmas tölgynek vennők. Nemesített japán faj. Gyümölcsöt nem hoz: de dupla virágot hajt. A földig alányúló, virágokkal túlterhelt ágak sajátos képet nyújtanak. A hatás kivált holdvilágnál szép, midőn az egész fa óriási virágcsokorhoz hasonlít, vagy mint a költők zengik, rózsaszín szökőkút hatását kelti. Míg a virágzás tart, a nagy fa körül tolong a vándor és bensülött egyaránt és a közeli fényes pagódákban, árnyas szentélyekben régi eredeti szertartások, festői körmenetek váltják fel egymást. A nagy fa árnyékában járják a híres cseresnyetánczokat is, melyet a hajadonok külön e célra létező iskolákban tanulnak. Ott nyernek kiképzést a teaceremoniák, a legyező- vagy pillangó-táncz és plastica művészetének egyéb maig szokásos kifejezései.

Igy jutunk a középkori æstheticusok világnézetének gyakorlati, a mai életre kiható jelenségeihez. Csak e századok előtti eredetet és annak alakulásait, az egyes elágazásokat tekintetbe véve, nyerhetünk áttekintést, világosabb fogalmat Nippon műkedvelőinek alkotásairól, szépészeti felfogásukról.

Mint látjuk, műérzésük nemcsak a képzőművészetekre szorítkozik, hanem megnyilvánul a dictió, és a mindennapi érintkezés formáiban, mint a teaceremonia vagy fogadási és egyéb szertartásoknál. Egy-egy ilyen virágünnepély, pillangótáncz, vagy teázás elszigetelve, mint önálló jelenség mireánk gyermekes és értelmetlen, de

<p><i>A műkedvelők művelődéstörté- neti jelentősége.</i></p>
--

nagy azok *művelődéstörténeti értéke*, mert egy olyan oldalról világítja meg e nemzet műérzékét, melyhez hasonló példával más nemzeteknél alig találkozhatunk. Ezért foglalkoztam a XII. és XIII. század japán *æstheticusainak* életnézletével, eszményített életcéljaival, túlfinomult szokásaival, mert mindenekfelett azon alaptétel megérthetésére szolgálnak, hogy Nippon mindenekelőtt az *élet nagy művésze*.

A középkor vége
és az Asi-kágák
szelleme.

A középkor vége, vagy mint Japánban hívják, az *Asi-kága* korszak fő jellemvonása a paloták pazar, fényűző, életmódja, más oldalról az ország általános zavara és a nép nyomora. A két elem között egy áthidalhatatlan mélység tátong, a kormány segélyével ha rendet nem is tart fenn, de egyes felkeléseket katonaság nyom el. Az ország mentől gyengébb, a Mikadó és Shogun hatalma minél ingadozóbb, a szomszéd országok befolyása annál érezhetőbb.

Khinában ez idő szerint a *Ming-ház* uralkodott. E hatalmas dynastia, melynek befolyását Kelet-Ázsia művészetére bővebben volt alkalmam ismertetni a Khináról írt fejezetekben, Japánban is kiterjeszti piaczeit. Az e korszakból eredő műtárgyak fordulatot okoznak a szigetvilág művészi életében is.

A *Zen*-felekezet papsága volt első sorban a közvetítő. Folytonos vándorlásaik, búcsújárásaik alkalmával nemcsak a nagyszámú khinai műveket hozták magukkal, de átültettek azokból a szemléleti és egyetemes bölcséleti eszmékből is, melyek ez időben a Sárga Császárságot uralták. Vallásnak nevezni ez elméleteket alig lehetne, inkább ideális erkölcsstan az, melyben sokat találunk Plátó alapgondolataiból. Mint boldogító eszmét a belső élet művelését tanácsolják. Oda kívánnak hatni, hogy az egyén saját lelkiismeretének elemzésében keresse lényé egyensúlyát.

E tan a különböző társadalmi osztályokra erős befolyást látszik gyakorolni, legközvetlenebbül azonban a *bussikra* hat. Ez a sajátságos harczias elem, mely részben a Ritter és részben a Landsknecht tulajdonait egyesíti, ez időben művelődni óhajt, műpártolóvá válik. Apródjait zenére, költészetre tanítja és a béke pillanataiban az indiai és khinai hittudorok bölcs tanait vitatja. A társadalom ekkénti alakulása, — mindenekfelett a gondolkozásmód finomulása, — erős kihatással birt a különböző művészetekre.

ÉPÍTÉSZET.

Az építészetet illetőleg e kor alkotta meg Japán leg-híresebb, maig álló emlékeit. A Zen-kolostor, mint ház-csoport, canonszerű szabályzatot nyer. Rendesen öt épületből áll, melyek közül a legnagyobb Buddha, utána a törvények csarnoka. E mellett van könyvtár, harangtorony és a tulajdonképeni kolostor a lámák és tanítványaik lakával, fürdőházzal és számtalan melléképülettel.

Az építészet izlése a Zen-kolostorokban fejlődik ki.

Az épületek körül tágas udvarok, kertek terülnek el s az egész telket kerítés környezi. Az ilyen telep valóságos városrészhez hasonlít, de legyen bármennyire kiterjedt — legalább idegenre nézve — alig tehet nagy szabásu benyomást. Megannyi faépület: kívül minden diszítés nélkül. Valamennyi náddal van fedve. Se nem tetszős, se nem komoly az eféle gerendatömkeleg: és csak később, midőn ez építészet szabályait ismerjük, méltányoljuk annak egyes részeit. E szentélyek belseje némileg gazdagabb, bár itt is tudatosan van mellőzve minden felesleges dísz és legfeljebb a padmaly faragásainál, áttört gerendázatnál találkozunk művészibb részletekkel.

A Kiotó szomszédságában emelkedő császári kéjlakok adják legjobb példáját a középkor építészeti irányzatának. A leghíresebbek e nyári lakok között a *Gin-ka-ku-dsi* és *Kin-ka-ku-dsi*. Mindkét épület, daczára, hogy a népszerű leírások az egyiket arany, a másikat ezüstháznak nevezik, reám nézve meglehetősen selejtes művészi benyomást gyakorolt. Mindkettő alapjában véve két kioszkszerű faalkotmány, kétemelet magasságban egymás felett alkalmazott oszlopsor. Minden emeleten két vagy három helyiség és egy lajtorjaszerű falépcső. Az egyszerűséget majdnem kezdetlegesnek nevezhetném. A Sogun használatára épülve, alig volt jogosult. Még zavaróbban járult az közre, hogy eredetije a Mingek által alkotott faragott márvány és aranysárga zománczczal fedett kéjlakok. Ezek rajzait megismerve, a japán ácsok fából utánozták azokat.

Fontos, hogy ez emlékeket felkeresve, ne hagyjuk magunkat helyi leírások vagy utikönyvek túlzott dicséreteitől befolyásolni és nézzük az épületeket tárgyilagos szempontból, ne pedig mint azokat a kis szigetvilág hajdani lakossága tekintette.

A teaház szerepe.

A teaház, vagy mondjuk kunyhó, e tekintetben érdekesebb jelenség, mert ez egy négyszögöl kiterjedésben, pár léczből és deszkából összeütve, gizzel-gazzal befödve, csak annyiban érdemli meg a teapalota nevet, mint a gyermekek katonásdi-játéka közben homokól emelt várak. A műérték itt már kizárólag alanyi. Mint a gyermeknek vára fényesebb, nagyszerűbb a leghatalmasabb erődnél, úgy a japán æstheticusnak teakunyhója tündérkastélyt jelentett. E teaházak a benne folytatott, hogy úgy mondjam *álarczos* étellel, a *Zen esothericus* és elvont tanok vitáival, teaceremoniák, virágjátékok, pillangótánczaikkal sűrűn teleírt és gazdagon illusztrált lapját képezik Japán műtörténetének.

Nem szeretném, hogy mondatom paradoxalisan hangozzék és mégis Japán ez időszak legsajátságosabb és legtanulságosabb alkotásának az apró kioszkokat tartom, mert az egész időszak világnézlete ezekben jön legvilágosabban kifejezésre.

Harcban kifáradt Sogunok, a hatalmat megúnt Mikádók e pár hold nagyságú, mesterkéltséggel öserdő közepett álló, palota nevet viselő kunyhókban alkottak egy *képzelt* létet és miután a *realitás* nem nyújtott csak csalódásokat, festett *ideálokban* kerestek kárpótlást.

Japáni tartózkodásom alatt felkerestem a hiresebb vidéki kis tuscolumokat és nem úntam reá részleteket gyűjteni az ottan lefolyt hajdani napok rekonstruálására. A jelenség nem csak Japán kiváltsága, találunk ahhoz hasonlót minden cultur nép történetében, hogy ne kelljen messzebb keresnünk, ilyen volt alig csak egy századja XVI. Lajos *Trianonja* és ilyen Kristina királynő *Arkadiája*. A koronát letéve fejökről, a molnár sapkájával vagy pásztornő kalapjával cserélik azt fel. Palotáik nem lévén képesek őket kielégíteni, kunyhóban keresik boldogságukat.

SZOBRÁSZAT.

A faragott álarczok a plastica remekel.

A szobrászat ilyen gondolkodás mellett nem erősbödhetett, de finomult. Az alakok elnyúltabbak. A tagok hosszabbak. A Khinából érkezett művek ugyane felfogásról tanúskodnak.

Az álarczok mintázása e korban nagy szerepet játszik. Különböző nemű és korú faragott álarczok ritka magas művészi színvonalra emelkedtek. Egyes műtermek készítményei, alkotásai csak oly keresettek, mint bármely egyéb műtárgy. A leghiresebb női álarczkészítők között

AESTHETICUS KERT.

HFM Könyvtár
20231113

Zoami Higakugut emlegetik, ki 1390 körül élt Kiotóban. Valamivel később *Fukurai* emelkedik nagy hirnévre. Fia *Ho-rai* atyjához hasonlólag szörnyetegek, démonok ijesztő ábrázatait alkotta meg. Ez álarczok felfogása nagyon hasonló a classicus görög színpadéihoz, csak hogy még realiticusabbak és az élő arczvonások közvetlen visszaadásában, egyes lelkiállapotok kifejezésében egyedül állanak. Ez álarczok, melyek később vastag kartonból voltak gyártva, ez időben majdnem kizárólag fából vannak faragva. A belső meglehetősen érdes, de a külső annál gondosabban van kidolgozva és kifestve.

Japánnak e művészi aspiratiókban gazdag korszaka mindenekelőtt a festészetet pártfogolta. A festészet terén kell jeleznünk a legnagyobb horderejű átalakulásokat. Ez időben születik meg Japán leghiresebb iskolája, a *Kanó*. Ki ne hallotta volna e nevet, ki Kelet-Ázsiában utazott vagy Kelet-Ázsia művészetével foglalkozott. *Kanó* úgy hangzik itten, mint nálunk a *Santik*, *Lippik* vagy *Palmak* nemzetsége. Csakhogy míg nyugaton legfeljebb a fiú az atyjától örökölte művész-hivatását, keleten 300 éven keresztül is megőrzik családjokban a *Kanó* művészetők elsőségét. A régebbi nagy iskolák, mint a *Tosa* és *Kasuga* hova-tovább feledésbe mennek. A *Zen* papság nagy része kiváló amateur és a klastromok termeiben nem egyszer találunk igazi tehetségek nyomaira.

FESTÉSZET.

A mi az időszak festményeit illeti, ezek megtartják khinai jellegöket, — khinaiak — a *Ming*-korszak izlésében. Legnépszerűbbek a tussrajzok. A művész igyekezetét főképen az ecset mérész kezelésébe helyezi. A körvonal tökélye lebeg előtte mint főczél. Egy bátor vonással húzza meg rajzát, sokszor a nélkül, hogy kezdetétől befejezéséig felemelné puha ecsetét. A *Tosa* iskola egyik legutolsó nagy tehetsége *Mitsu-nobu*.

A festmények között a tussrajzokat illeti az elsőség.

A mi a bonzok műveit illeti, ők és a *Zen* papság nagy része az irányban vált ki, hogy tagtársaik és előljáróik arczképeit festették első sorban. A hierarchicus merev felfogás daczára ez arczképek ritka művészi felfogásról tanúskodnak. *Meit-su* egyike a leghiresebbeknek e mesterek között. Azon ritka festők közül, kik ez időben színeket alkalmaztak, mindenekelőtt *Siu-bun* és *Diasoku* emlí-

tendők. A sok, többé-kevésbé ismert művészi család közül még az *Ami*-t akarom megnevezni, melynek működése annyiban bir fontossággal Japán festészetének történetében, hogy ők kevésbé a körvonal emberei, mint inkább a kép különböző színértékeivel akarják az összehatást elérni.

De mind e műveket, tartozzanak bármelyik válfajhoz, első percze idegennek nehéz nemcsak méltányolni, de érteni is. Az egész felfogás annyira eltérő, a kifejezési mód annyira ellentétes a mienktől. Még többet vesztenek e vázlatok, ha hazájokból elkerülnek. Idegen viszonyok között, európai műtárgyak halmazában olyan könnyen értelmetlen torzalakokká törpülnek. Még a Kanó-iskola is, mely legközvetlenebbül hat, sok esetben üres és gyermekesnek tűnhetik idegen szemre nézve. E művek a khinaiaktól alig különböztethetők meg. Japán ezidőbeli festői nemcsak hogy utánozzák a nagy *Sung* és *Iuen* iskolákat, de tovább mennek és előszeretettel khinai alakokat, khinai tájképeket készítenek, khinai felirattal látva el tekererseiket.

**A Kánó család
nagy szerepe.**

Montonubo, a Kánó művészi család megalapítója, kísérti meg először japán tájképeket háttérül alkalmazni. Más alkalomkor ismét japán alakokat fest khinai tájképek benépesítésére. Alig van gyűjtemény vagy nagyobb kolostor, hol ilyet ne mutatnának az érkező vendégnek. A legtöbb festmény alatt valamelyik Kánó neve áll. Ha értékük nem is egyforma, a modor mindig változatlan.

A mit e képeknél mindenekfelett csodáltam, az a ritka tudás, melylyel minden felesleges vonás ki van küszöbölve. A tájképnél éppen úgy, mint az alakoknál, csak az van megírva, a mi lényeges. Sokszor az se, mindössze egy-egy hatás van jelezve. A hömpölygő folyam, kavargó zivatar, pár repülő madár actiója van ellesve. De még ilyen esetben is, midőn a tárgy maga ennyire változó természetű, még az egyes cselekménynek is csak hatását kívánja megragadni: az impressiót ellesni. Nem természetes-e, hogy egy ilyen pár négyszögöl spanyolfal vagy az öt-hat láb hosszú makimono üres papirlaphoz hasonlít. Fehér laphoz, mindössze pár fekete vonással, többé-kevésbé tökéletes vázlatokkal teleírva. De a művészetet már kezdetben nem vehetni észre, csak sokkal később és midőn a szem ösmeri mindazt, mi tudatosan van kihagyva.

A Kánók nagy művészete az érzések kifejezésének közvetlensége volt. Jelképezett legyen a mű egy tájképet vagy egy gubbaszkodó gólyát, vagy egy intim falusi jelenetet, az *érzés* mindannyiszor teljes közvetlenséggel bilincseli le a szemlélőt.

A szigorúan khinai vagy Shung-iskolának számos tehetséges követői vannak. Műveik tárgyául nagy előszeretettel kivált madarak, virágok, pillangók és halakat választanak. Rajzuk szabatos, színezésük gyengéd, hatásuk művészi. De vannak jó tájképfestők is, kik szigorúan ragaszkodnak a Sárga Császárság ismert és számtalanszor megörökített vidékeihez. Hány ilyen százados japán kakomenon láttam viszont a Jang-tsi hasadékait vagy a Mongol-hegység czukorsüvegszerű csúcsait. E khinai-japán tájképfestők közül egyike a legnépszerűbbeknek *Shiu-bun*, kinek képei könnyen vehetők khinaiaknak, habár ecsetvonásai lágyabbak és nem bírnak amazok erejével.

A khinai és
Shung iskola.

A *Tosa* és *Kassuga* iskoláknak még szintén voltak nagytehetségű képviselői. Tagjaik rendszeren a felsőbb társadalmi osztályokból kerültek ki, mint például *Avata*, ki a mikádó minisztere volt, vagy *Iyabukai*, ki hasonlólag államférfi vala. Mind e művészek nagy előszeretettel a régies modorban arczképeket festettek.

IPARMŰVÉSZELET.

Az iparművészetek nagy czégjei folytatták működésüket, porcellán, fém és lakkgyártmányok sok haladásról tesznek tanúságot, kivált a részletek kivitelét illetőleg. Az izlés mindenekelőtt a kiváltságosat, a tökéletes befejezést kereste. Néha majdnem túlgazdag motivumokat használt föl és látható jókedvvel oldotta meg a technikai nehézségeket.

A fém- és fegyverkovácsok, kik méltán tettek világhirre szert, ez időben kezdték a később majdnem önálló iparágá váló kardvédeket és karddiszitményeket készíteni. A híres pengekovács az *Umetada* czég vált ki a kézvédő vagy kardkosarak öntésénél is. E sajtáságos formájú lapos védek tulajdonkép csattokra hasonlítanak. Nincsen japán múzeum, hol ne lennének felhalmozva, különböző rajzot és mintázást tüntetve fel. Európában a londoni Kensington és Valaccyűjteményben őriznek pár ritka finomságú példányt. A munka elterő. Hol bevan rakva különböző érczemekkel, hol meg át van törve

Fémöntés és
kardvédek ková-
csolása.

kosárszerűleg. A nagyság majdnem mindig ugyanaz. A tallérnál valamivel nagyobb. A leghíresebb művesek *Sige-taka* és *Ume-tada* voltak. A *Mitsin* czég is fenállott még ez időben.

A teakannák öntése és kovácsolása nem kevesebb művészi igyekezetet vett igénybe. *Iosi-masa* a teaszertartások tekintélye, *Assia* mestert bizta meg egy saját találmányú teakészlet öntésére. Nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy az *Assia* czég készítette a legkere-settebb teakészleteket, melyekhez a rajzokat a híres *Sessio* mester szolgáltatta. Az e korban készített teaedények nemzeti gyűjtők részéről rendkívül keresettek.

**A Goto család
vésnökai.**

Vésnökök közül a híres *Gotó*-nak a neve az első helyet foglalja el. Róla mondják, hogy egy őszi baraczk magvára 14 csolnakot és 65 majmot vésett. Apró dísz tárgyainak finomsága szabad szemmel szinte alig látható. Apróbb művei közül kivált a sárkányok emelkedtek nagy hírnévre és minden bushinak fővágya volt, hogy kardja hüvelyét *Gotó* művei díszítsék. E tipikusan japán művészet a *Gotó*-ház kiváltsága maradt majdnem napjainkig, tizenhét nemzedéken át. A család különböző tagjai, mint *So-dsio* és *Dsio-sin* egyenlően híresek. Az első ilyenmű tárgyakat alig méltányolhatjuk kellőleg. Túlságosan parányiak, játékszerűek. Csak idővel élvezzük a mesteri felfogást, mely a legkisebb tárgyban is megnyilvánul.

Fegyverkovácsaik közül a X-ik *Miosin*, tehát ugyanazon család leszármazottjai, kikkel századokkal előbb találkoztunk, foglalják el az első helyet. A hosszú időszak alatt egyaránt megtartották czégüknek hirnevét. Az egyes fiúk és unokák más és más melléknevet viselnek, de éppen úgy, mint a *Gotó*-k vésnökök, vagy a *Kánók* festők, megőrzik a legmagasabb művészi színvonalat.

E művészgenerációk munkássága kétségkívül érdekes jelenség és erősen hozzájárul nemcsak a műtárgyak magas befejezettségéhez, hanem a művészcsalád tagjainak technikai fejlesztéséhez is. Ha tíz generatio apáról fiúra ugyanazon kézművet folytatja, csoda-e, hogy azt a tökéletesség legmagasabb fokáig fogja vinni. Csak így érthető a japán műipar egyes ágainak remek kivitele.

**Bisucama
cserépegetői.**

A porcellánégetésnek nagy lendületet adtak a szertartások. Minden műbarát más és másfajta apró edényekből akarta ba-

rátjait megvendégelni. Daczára, hogy Khinából és Koreából nagyon nagy számmal érkeztek cserép- és porcellántárgyak, a szükségletet már nem voltak képesek kielégíteni. A még 1394-ben alapított biseukamai (a hely neve) cserépető kályhák jelentékenyen ki lettek bővítvve. *Mino-gama* hasonlólag nagy hirre tesz szert kohói által. *Matsusaka* személyesen vándorolt át Khinába, hogy mesterségét javítsa. *Sino-sosin* a népszerű æstheticus *Settoba* rendelt saját izlésének megfelelő készleteket. E tárgyak mindannyija rendesen kicsiny, rajzok egyszerű, a színezés szerény s becsők tulajdonkép műtörténeti. Megannyi különböző személyes izlés kifejezése. Uj és uj válfajok előállítására irányult kísérletek. Csupa *pièce unique*, példányértékek mint ilyen kivételes; egyébként a közönséges khinai porcellán is befejezettebb.

A lakkgyártás Japánban már ez időben is, legalább kivitelre nézve, első helyen áll, és még a Ming udvarnál is mint legbecsebb ajándékokat fogadják. Az egyszerű fekete vagy arany Khinából vette eredetét, a szorosabb értelemben vett makié ellenkezőleg mindenekelőtt japán találmány. A különböző válfajok közül kivált a *Shoghain* finomult rajzai és mindenekfelett művészi hatású, *Hira-makié*, *Taka-makié* és *Siga-siyama* mindannyi más és más válfajat képvisel. Nagy haladást mutatnak az aranyporral behintett tárgyak és még tökéletesebbek az aranylevelekkel bevontak. *Kiotó* és *Narra* műhelyeit illeti mindenkor az elsőség. Az anyag ez időben már csontkeménységűvé vált, a rajz pedig nem elégedett meg, mint a hajdani *makiék*, virágdíszekkel, hanem a Kanó vagy Tosa iskolák legszebb alkotásait választották ki mintául.

E lakk műtárgyak alkalmazása nagyon változó. Egyik kisebb, másik nagyobb. A vallásos könyvek megőrzésére nagy ládák szolgálnak, míg az orvosságdobozok alig pár centiméternyi szélesek. De előfordul, hogy egész falak vannak lakkmunkákkal fedve s viszont parányi csecsebecsék-nél is alkalmazták. Akadnak minden formában és minden célra. Talán egy kor sem mutatott eltérőbb példákat e műipar tanulmányozására.

A természetes virágok, madarak, lepkék utánzatai, tájképek rajza mind egy újabb irányról tesznek tanúságot. A tisztán japán stylus kétségkívül a lakktárgyaknál észlelhető először.

A makié urálja
a lakkgyártást.

VIII.

AZ ELSŐ EURÓPAI BEFOLYÁS A XVI. SZÁZADBAN.

Az első európai hajók érkezése.

A XVI. század legjelentősegteljesebb eseménye az első európai hajók érkezése japán kikötőbe. A portugallok, kik Jávában és Dél-Ázsiában számos teleppel birtak, kereskedelmüket egész Japánig kiterjesztik. Ekkor jönnek az első hittérítők és a kereszténység csodaszerűen terjed. Nemcsak az egyszerű nép ezrei, de az előkelők közül is számosan és a legfényesebb paloták lakói csoportosan térnek meg. Több daymyo lesz kereszténynyé és *Nobu-naga* a buddizmus helyére a keresztény egyházat emelte. Saját kastélyában Atsuki mellett egy kápolnát emel és ugyanekkor épül egy nagyszabású templom Kiotóban is. Úgyszólván egész Dél-Japán megtér és a század utolsó éveiben *Arima* és *Oruma* külön követséget küldtek Rómába VIII. Leó udvarába.

E követségnek feljegyzései maig megvannak. Az örök várost sok közvetlenséggel irták le az utasok és érdekes látni, mily benyomást keltett a nyugati művelődés Nippon fiaira. A tokiói múzeumban maig meg vannak őrizve nemcsak e követek arczképei, egyenruhái és jelvényei, de azon tárgyak is, melyeket Itáliából magukkal hoztak hazájokba. Imakönyvek, kereszttek, olvasók egy egész polczot foglalnak el.

A kereszténység virágzásának ármány és irigység hamar elhamvasztotta hajtásait.

Jézus tanának az emberi jogok egyenlőségét hirdető dogmái féltékenységet ébresztettek a hatalmasok udvaraiban. A keresztény democraticus eszmék elterjedésével saját hatalmukat látták kockáztatva. A buddista kasztfelfogás nagyobb személyes előnyöket ígért számukra,

s így azt visszaállítandó régi hatalmába, tűzzel-vassal pusztították a kereszténységet.

Soha vallásos gyűlölet fanatikusabb kifejezést nem öltött. Ezrével, sőt mondhatnók százezrével hullottak el a vértanúk, de mindezt bővebben volt alkalmam tárgyalni a kereszténység uttöréséről írt munkámban.

A buddizmus visszahelyezése előbbi hatalmába, Japán népeinek művelődését is a hajdani kerékvágásba terelte vissza. Idegen üldöztetés.
A XVI. század irányzata természetes kifolyása volt a XV. század izlésének, és az a pár európai tárgy, mely utánzásra talált, mintegy kivételes kedvtelés számba jön csupán. A nyugati izlés legfeljebb Khinából és *khinai felfogásban* érvényesül, éppen úgy, mint a VI. és VII. századokban a Hindosztán vagy Hellas művészetének egyes töredékei is Khinán át érkeztek.

A kor szelleme azonban kétségkívül érintve lett, ha nem is a keresztény erények, de bizonyos fokú humanista áramlattal. Most jelennek meg először a nagyok udvarainál és kíséretében szerényebb polgárelemek is. A harcias szellem az egész országban elterjedt s miután a külföldön, mint a koreai és khinai, dicsőségesen lettek befejezve, a belföldön a főurak közt kezdődik és folyik a villongás. A személyes bátorság e korban nagy előnyököt biztosított és számos régi feudális családot a győztes harcosok ivadéka vált fel.

A nemesség egy része így ki lett cserélve. Új elemmel erősödik, mely a mult hagyományait azonban nem hagyja elenyészni, sőt ellenkezőleg új életre ébreszti. Udvari szertartások, műkedvelés, régiségek gyűjtése, teaceremoniák folytatódnak megszakítás nélkül. Kiotóban új csarnokok épülnek és a társadalom igyekszik őseinek finomultságát utánozni. A mai napig csodált műgyűjtemények egy része ez időből származik és mint az akkori művek említik, sokszor még törött tárgyakat vagy törmelékeket is nagy összegekért vásárolnak meg.

Az új életerős elem a stylusban is, mindenekfelett a diszítés-ben, feltűnő változást létesít. Éppen úgy, mint Napoleon káplárból lett hercegei a maguk izlésének megfelelő formákat és színeket keresnek, a *Kvampaku* — ki ez időben a hatalmat uralta — kísérei is a túlságosan elfinomult Zen stylust átalakítják. Minden erőteljesebb, nagyobb, színe-

sebb és az emberek izlését legjobban ismertetik, legjobban megértetik az általok emelt várkastélyok, otthonaik.

ÉPÍTÉSZET.

Várépítészet.

Az építészet a várkastélyok terén új alakban nyilvánul. A hatalmas kőszánczokkal megerősített, tornyos pagodaszerű épületek eddig ismeretlenek voltak. Az előző századok mindössze fát alkalmaztak még váraik építésénél is. Mióta a portugall hajók lőport és fegyvereket szállítottak, a várépítésnek szükségszerűleg meg kellett változnia. A fa paliszádokat lőréses bástyák helyettesítették. Egy-egy ilyen vár rendkívül nagy kiterjedésű területet foglalt el és azt árkok és vízművek egészítik ki.

Pár közülök még mai napig is áll és átalakítva, jelenleg katonai czelokra lesz használva. Legnagyobb szabású valamennyi között az Osakában levő. Bár megcsönkítva, de még így is jelentékeny épület-halmaz. A felfogás itt is teljesen khinai. Typusát ez épületeknek a pagodaszerű tornyok adják. Minden sarkon egy-egy ilyen torony emelkedik. A falakon belül a közönséges yamen és kondókhhoz hasonló épületek szolgáltak a katonaság elszállásolására és szertárakul. A hadvezér lakása egy többszörös emeletbe osztott czitadellában volt. E fellegvárak talán az egész japán építészetnek legfestőibb alkotásai. Mint megannyi óriás pagoda tornyosodnak az ég felé. Minden emelet szűkebb lesz, mindegyiket keskenyebb sátor fedél fedi, míg végre egy csúcsban végződik. A csúcsot, mint a khinai pagodáknál, bronz dísz tárgy koronázza. A Nagoyában levőnek díszje a japán művészet egyik remeke; egy arany delphin annak idején a párisi világkiállításon szerepelt.

Egyházi épületek.

Az egyházi épületek terén a változás kevésbé feltűnő, bár nem kevésbé jelentékeny. Az arányok még mindig nőnek. A belső díszítés pedig mindig fényesebb lesz. A Kiotóban emelkedő Nisi-Hongvandsi kolostor, melyről minden utikönyv lapokat ír tele, kétségkívül ez időszak legjelentékenyebb egyházi építménye. Minden arány nagyszabású, minden részlet befejezett, az összhatás kifogástalan. De a mi legmeglepőbb, az a belső díszítés. A pagoda oszlopai gazdagon vannak aranyozva. Aranylakk a szentélyek háttere és ragyogóra van aranyozva minden szobor, minden egyes bronzműtárgy. Alkonyatkor, midőn a hanyatló nap harántos sugarai megtörve lövelnek az

aranyos lécezetten át, a japán művészet egyik megragadóbb és legnemzetibb kifejezését csodálhatjuk.

A Hongvandsi belseje azon ritka japán szentélyek közé tartozik, melyek komoly művészi felfogásukkal és mesteri diszítésökkel első pillanattól lebilincselnek. A bonzok lakosztálya, könyvtár- és elfogadótermek hasonló pazar fényvel vannak diszítve. Az oszlopok közé illesztett közfalakat a Kánó-iskola mesterművei fedik. A padmaly művészi faragásokat mutat.

Különös említést érdemelnek a *rammák*. A *ramma* ebben az időben kezd mindjobban elterjedni a lakosztályok diszítésénél. Szerepe többé-kevésbé megfelel a frisének. A mozgatható falak felett huzódó faragvány, mint a fris falat a padmalyval közvetíti.

A *ramma* diszítése nagy szerepet játszik. Szabad tért nyit úgy a pallér, mint a vésnők és festő tehetségének. És hogy úgy szólnak, egyedüli alkalom művészet alkalmazására e szobákban, melyeknek se ajtaja, se ablaka. A *ramma* képezi az egyedüli alkatrészt az oszlopzat és tetőn kívül. Motivumul rendszeren óriás őszi rózsákat, leveleket és madarakat használnak. Symbolikus szárnyasok még népszerűbbek. Egy-egy *Kirin* szárnyai elrendezésében phantasiájuk tetszés szerint nyilvánulhat. A *ramma* áttört s mentől csipkeszerűbb, annál becsesebb és úgy van faragva, hogy a vizsája, mely a másik szobába néz, épp oly finoman legyen kidolgozva.

A *ramma* szerepe.

A teaházak még nagyobb változáson mennek át. A megelőző századok Zen befolyás alatt épült kunyhói palotákká nőnek. A termeket a négy fehér fal helyett festett ellenzők diszítik. Lakktálczák és edények váltják fel az egyszerű fa és cseréptárgyakat. A legérdekesebb ilyenmő nyári lak a várszerű *Katsura*-palota.

SZOBRÁSZAT.

A szobrászat az új irányzatú építészetnél az eddiginél nagyobb mértékben jó használatba. Mint a Ming-paloták oszlopainál, itt is kezdenek faragásokat alkalmazni és az oszlopok körül csavarodó sárkányokat gyakran alkalmaznak. Koreából és Khinából szoborművek még folyton nagy számmal érkeznek, melyeket részben az egyházak, részben a paloták és várak építésénél használnak. Az irány mindenekelőtt deco-

rativ és ellentétbe helyezkedve a Zen felfogással, külhatásokat óhajt elérni. *Yusa* és *Oka Bemata-emu* neveit emlegetik, mint tehetséges díszítőket. Bár a legnépszerűbb ez irányzat művészei közül *Hidari-dsingaru*, kinek a Nikkóban levő alvó macskájára vissza fog emlékezni a legtöbb utas, ki Japánban járt. Egy ajtó feletti *ramma* központját díszíti, tulajdonkép meglehetősen naiv munka, de a mint a czicza ottan gubbaszt és fejét lábaira helyezve szundikál, a felfogás olyan közvetlen, a benyomás, melyet kelt, annyira igaz, hogy nagy hirnevét és népszerűségét megérdemli.

A szobrászat hanyatlása.

Az egyházi szobrászat terén erős hanyatlás tapasztalható. A legjelentékenyebb mű a kiotói *Daiibutsu* vagy óriás Buddha. Az ülő alak majdnem 18 méter magas.

Annál nagyobb haladás tapasztalható az úgynevezett No-álarczok vésőinél, bámulatos természetesség és erő nyilvánul a kifejezésben. *Guen-suké*-t emlegetik, mint a legkiválóbbat az álarczfaragók között. *Ohmedeme* egy másik nagy művész volt. Ez álarczok közül nem egy jutott európai műgyűjteményekbe is és sok esetben a belsejébe a művész neve oda van égetve. Egy ilyen álarczot kezünkbe véve, fontos, hogy ne hagyjuk magunkat az első csodálkozástól befolyásolni. Azért, mert szokatlan, éppen nem nélkülözi a komolyságot. Mentül közelebről vizsgáljuk azok kifejezését, annál jobban meg leszünk győződve, milyen teljes emberismeret és mennyire tökéletes kivitel egyesül azokban. De hogy ezt kellő mértékben élvezhessük, szükséges a japán physiognomiát ismerni és ismernünk azon finom árnyalatokat, melyeket azok szavalat vagy drámai előadás alkalmával kifejezésre juttatnak.

FESTÉSZET.

A festészetet tekintve majdnem kizárólagosan a *Kánó*-iskola uralja a művészetet. A híres festő czég ez időben működő mestere, *Ey-toku*, korának gyermeke. Nagy hatásokat keres. Váratlan, megragadó jelene-
teket vázol. A militarismus nagyjai várpalotáik falait az ő ecsetjével díszítettetik. Előszóval arany alapot alkalmaz és erre rajzolja tárgyait.

Óriási festmények dívatja.

Néha megesik, hogy egy-egy műve húsz-húszonkét láb hosszú. Ecsetvonása merész, rajza biztos. Élénkebb hatás előidézésére szalmaecsetet használt. Tehetsége nagyszabású. Tájképei, vi-

rágai, élő alakjai egyaránt sok közvetlenséggel vannak visszaadva. Bátor és nagyszabású művészi egyéniség. Ő készítette a legnagyobb kiterjedésű ilyenmű műveket. Ha összehasonlítással mernék élni, azt mondanám, hogy a mi Olaszország festészetének *Michel-Angelo*, az Japánban *Ey-toku*. Ha a két tehetség s műveik nem is hasonlíthatók össze, de a művész egyéniségének kihatása korának festészetére megfelelő. Az ujitások embere, a nagy arányok hirdetője.

A Kánó-iskola egy másik kiválósága ez időben *San-raku*. Elődjének példáját hűen követi, a nagy alkotások embere. Élete változatos, mi képzelő tehetségét még jobban fejleszti. Fiatal éveiben leginkább az osakai várban volt elfoglalva, később azonban Kiotóba került. Ez utóbbi helyen maig nagyszámú festményét őrzik. Megannyi ellenzők és rizspapír falak. Arany alapot használ ő is legtöbb esetben, s mint a kor egyik sajátosságát, az arany alapon alkalmazott domborműrajzokat ő is nagy mértékben használja. Európai izlésnek talán nagyon is japáni. Néha túlterhelt, máskor pedig egyes részleteket kezdetlegesen fog fel. A fellegeket stylizálja, hasonlólag jár el a hullámok jelképezésénél. Csak az impressiót adja meg. De a leglaikusabb szemet is el kell hogy bájolják, nyiló virágai, repülő madarai, himbáló lepkéinek felfogása.

A *Tosa*-iskola még szintén nem halt ki egészen. Részben régi művek mintájára másol vallásos tárgyakat, részben a *Kánó*-iskola izlésében fest tájképeket. *Tosa-Mitsu-Nori* és *Tay-Koan* ennek az iskolának, ez iránynak képviselői.

Egy másik iskola az úgynevezett *Hasegava*. Alapítója ez iránynak egy ruhafestő család, melynek fiai a legeltérőbb módokban működtek sok tehetséggel. Néha szigorúan a régies *Hogen*-izlést, máskor ismét az újabb materialismust utánozták. *Un-koku* és *Soga* szintén előkelő festők voltak. De mint kezdetben említettük, a *Kánó*-iskola az, mely a korszakot uralja és melynek irányzatát, működését, fejlődését és befolyását hasznos tanulmányozni mindazoknak, kik Japán műtörténelme iránt érdeklődnek.

A nemzeti iskolák népszerűsége.

IPARMŰVÉSZETEK.

Az iparművészetek a XVI. században ha nem is olyan finomultak, mint a megelőző korszakban voltak, de legalább az idegenre és laikusra

nézve kellemesebb benyomást gyakorolnak. A diszítés feltünőbb, a rajz nagyobb arányokat ölt, az előbbeni korszakok hajszálfinom vonásait erősebb körvonal cseréli fel. A dombormű is mélyül. A színezés gazdagabb lesz.

**Ume-tade és Goto
czégek kovácsolt
művei.**

Az érczművesek és fegyverkovácsok, kik ez időben Európában olyan magas fokon állottak és kiknek vértjeit, sisakjait a lovagok az arany súlyával fizették, Japánban is mind gazdagabb, fányesebb kidolgozást mutatnak. Az áttört munka látszik legkeresettebbnek. A fegyverek aranynyal és ezüsttel való berakása szinte nagyon elterjedt. Az áttört kardvédeknek, melyekből olyan sok ritka példányt őriznek Japán nagyobb városainak múzeumaiban, *Odavara* a mestere. Örökösei különböző városokban folytatják a munkát és ez izlést mai napig a feltalálóról nevezik. *Ume-tada* egy másik híres fegyverkovács, kiváltsága a vésés finomságában nyilvánul. Bronz művei mint dísz tárgyak nagy árat érnek el a régiségárúsok boltjaiban.

Az első czég azonban még mindenkor a *Gotó*. E ház változatlanul megőrzi őseinek kiváltságait. Pengéi hajlékonyak, mint a toledói, és a kardok kosara finoman kidolgozott, mint a csipke. Európa több mügyüjteményében akadtam kitünő példányokra, bár a legtöbb esetben becsöket meg nem illető helyekre akasztva.

A porcellángyártás két nagy sarkalót talált a XVI. század folyamán. Egyik a *koreai foglalás* volt, a második pedig a még tovafejlődött *teaszertartás*. *Hidei-osi*, *Sen-rikiu*, *Furuta-oribe* és annyi más történelmi alak fáradságtalan rendezői az ilyen hagyományos teaszertartásoknak. Minden háziúr újabb és újabb teakészlettel igyekezik vendégeit meglepni. Így Kiotóban számos jelentékeny gyár létesült. Az úgynevezett *rakuyaki* a *Csioyu*-ház találmánya. De a többi nagyobb városokban is voltak mai napig ismert porcellánművesek.

**A különböző por-
cellánok divatja.**

A koreai háború után az egyes vezérek visszatérve, saját otthonukban állítottak fel kohókat. Így keletkeztek a *Takatori*, *Facisiru*, *Hagi* és mindenekelőtt az Európában is olyan nagy kedveltségű és sok helyütt található *Satsuma* porcellánok.

A *Rakujaki* porcellán anyaga puha és fehér. De égetnek vörös, szürke, barna és minden színű cserépneműt. Iparművészeti szempontból érdekes, hogy a művek szabad kézzel vannak mintázva, korong

PORCELLÁN.

HFM Könyvtár
20231113

alkalmazása nélkül. A *Karatsu* porcellán rendszeren kék zománczos, ragyogó, rajza phantastikus és napjainkig nagyon népszerű. Az úgynevezett *Oribé* porcellán barna zománczú, néha azonban zöld. A mi a diszítést illeti, az bambusleveleket és ágakat utánoz. A *Hisen* cserépmű az előbbiekkal ellenkezőleg kemény anyagú, színe sötét, kékes vagy barnás. A *Hisen* mintája nem Koreából, hanem Khinából lett kölcsönözve és nagy értéket képviselt.

A lakk munkák pár kitűnő példáját látjuk e kor készítményei közt a kiotói Kodaidsi egyházban. A hanyatlás az előbbi századok műveihez hasonlítva, kétségkívüli. A rajz sokkal nehezkesebb. A lakk kevésbé finom. Az összehatás azonban tetszős. A felfogás lehetőleg eredeti. A művészek oda törekednek, hogy lehetőleg új, eddig ismeretlen diszítésekkel alkalmazzanak. A XVI. századra tehető egy új irány, az úgynevezett *Koo-jetsu-makié*. Ez új iskola lett a jövőre nézve mérvadó. Rajza, kifejezési módja mind új eszméket igyekezett meghonosítani.

Ko-ami és *Kvo-ami* tartoznak a legkeresettebb mesterek közé. Számos bútordarabot, ellenzőket, tálcákat és tintatartókat készítenek. Ez utóbbi tárgyak előállításában kivált sok izlést tanúsítanak. A japán tintatartó tulajdonképp több joggal festő ládának nevezhető. Lapos, négyszegletes doboz, melyben az ecsetek, a tusstartó és a dörzsölő tál állanak. E kis ládák befejezése, diszítése, kivitele csak olyan sok gondot vett igénybe, mint akár Európában a XVIII. század leg-hiresebb tubákszelenczéi. Műértők a legaprólékosabb részleteket rendkívüli szakismerettel bírálják. Vannak még mai napig ilyen alig öt-hat négyzetcentiméter lapos írókészletek, melyeket ezrekkel fizetnek. *Ko-daitsiban* a *Hideosi*-család sírkápolnája tekinthető e korszak lakkművei példaképeitül. Sötét alapon rajzolódó virágzó ágak, — a minta és alap közti éles ellentét — az árnyalatok adják meg sajátos jellegét.

*Ko-ami és Kvo-ami
iparosok izlése.*

IX.

A TOKUGAVAK KORA, A YAMATO MŰVÉSZET UTOLSÓ FELLOBBANÁSA.

A kétszázéves
béke időszaka.

Több mint kétszáz évi béke, mely a *Toku-gava* korszakot jellemzi, nyújtja az utolsó fejezetét az Ó-Japán művelődéstörténetnek. Narra és Kioto után Edo lesz a kulturközpont. A Shogun udvara ide költözködik és maga köré gyűjti az ország összes előkelőségeit. Edóban műtermeket nyitnak a különböző iskolák követői.

Mielőtt tovább mennék, szükségesnek tartom némi világítást vetni a *Toku-gava* család szereplésére, mely harmadfél századon át irányította a felkelő nap országának sorsát. A megelőző Shogun: *Toi-tomi-Tayko* halála után a nemzet két pártra szakadt. Az egyik a *Togogava*, míg a másik az *Ishida* családot akarta az ország fegyveres hatalmának élére állítani. Az utóbbi győzedelmeskedett. És alighogy elfoglalta a kormányzói széket, igyekezik az utódjai számára is megszerezni azt és a shogunatusban az örökösödést törvényes erőre emelni. A Shogun kezében nemcsak a hadsereg, hanem az ország összes kormányzatának ereje összpontosult. A mikadó hatalma csak névleges lehetett, teljesen elzárva a külvilágtól, kiotói palotájában tétlen életre volt kárhóztatva; ártatlan műkedvteléseinek élt. De a palota falain kívül hatalma nem volt érezhető.

A két udvar szerepe teljesen eltérő s míg Kiotó mindinkább feledésbe megy, Edo, vagy a mint ma hívjuk Tokio, annál pezsgőbb életre ébred. Ez a mai császárváros eredetének története. A jokahamai öböl mentén terjedő sikság így lesz beépítve. A lakosság az ország minden részéből telepszik itt le. A társadalom minden osztálya képviselve van. Az emberek foglalkozása, mestersége még változatosabb. Sok tudós,

költő, művész, kik mindenekelőtt arra vannak felhasználva, hogy az újonnan épülő fővárost magas művelődésű színvonalra emeljék. A Dai-myok fel vannak szólítva palotákat építtetni, a Tokugavak ügyes politikusok, és hűbéreseiket szemmel szeretnék tartani. A szamuraim vagy katona-elem, hasonlólag nagy számmal van képviselve és e körökben a hajdani Bushido szelleme tudatosan lett felélesztve.

A Shogun hatalma, a «Bakufu», a fegyvereken nyugodott. A szamurai kardja vivta azt ki, annak kellett azt fentartani.

A Mikado és
Shogun udvara.

A harcias szellemet mesterséges módon, még békében is szükséges volt élesíteni, hogy a szamurai fiából éppen olyan jó katona váljék, mint apja volt.

A fizikai szórakozások mellett művészi kedvteléseiknek is tág tere nyílt. A Tokugavak ismerték annak szükségét, hogy a szellemi képességet hasonlólag ébren tartsák. A művelődés színvonalának emelése annál inkább kívánatos volt, hogy a túlságig vitt harcias szellem már-már a vérszomjat kezdte felébreszteni.

A hollandi kereskedők megjelenése fontos jelenség e korszak történetében. Ők voltak az egyedüli idegenek — kivéve a khinaiakat, — kiknek meg volt engedve Japánnal kereskedést folytatni. Befolyásuk mindjobbán nőtt és az általuk terjesztett gondolatokra, eszmékre nem egyszer találunk az akkori művekben. Vannak hollandi tárgyak is még abból az időből mai napig elterjedve, mint például a nikkói szentély bronzlámpásai. Viszont a japáni hajók bejárták Ázsia tengereit.

A harmadik Tokugava kiváló ember volt és uralkodása alatt építik a híres családi sírboltot, mely mai napig Japán egyik legcsillogóbb emléke. A negyedik *Ye-kun* uralkodása alatt kegyencze kezében volt a hatalom és a látszólagos béke dacára belviszályok dúlnak az ország egész területén.

Az 1680—1709 *Tsuna-Yosi* tudománykedvelő uralkodása annyiban bir műtörténelmi fontossággal, hogy alatta nagy szám-

Tsune-Yosi
korszaka.

mal érkeztek Khinából tudósok, kik iskolákat, nyomdákat létesítettek. Ez emberek közül kivált *Kinó-sita* és *Ito-vunsai* birtak nagy befolyással a nép szellemére. Felolvasások ez időben mind népszerűbbek lettek, s mai napig a japán művelt társadalom egyik főszórakozása.

A társadalom hova-tova túlfinoulttá fajul. Buchik és szamuraim,

kereskedők vagy színészek a legnagyobb fényűzésre ragadtatják el magukat. Az erkölcsök meglazulását váratlanul megtisztítja az eddói nagy tűz, mely 1654-ben az egész várost elhamvasztotta.

A XVIII. század első felében uralkodó *Ye-kuju* kiválóbb egyéniség és hathatósan hozzájárul az általános viszonyok javítására. Nemcsak khinai műveket, de európai kötetek árusítását is megtűri országában. A nyugati tudomány vívmányairól az első homályos benyomásokat ekkor nyerik. Ez időszakot méltán nevezik a Shogun hatalom renaissance-ének. Az előbbi évtizedek alatti fenyegető elpuhulást új törvények kihirdetésével gátolják meg. Még a családi élet körében is életmód, ruházkodás, háztartás, bútorzat, minden a lehető egyszerűsége volt alászállítva. Hogy e törvények milyen aprólékos részletekre kiterjedtek, azt már abból is látjuk, hogy még a nászajándékok számát is meghatározzák és szigorúan megtiltják, hogy gyermek lábjai nyolcz hüvelyknél nagyobb legyen. Egyidejűleg tanulságos példa annak bebizonyítására, milyen korlátlan volt ez időben a shoguni hatalom.

Az irodalom
classicus khinai.

Az irodalom és szépinvészetek terén kizárólag a khinai iskola mérvadó. A khinai regényirodalom ez időben lesz népszerűvé és a festők is, mint *Ifyu-ku*, a Tsing izlés hívei. A következő két Shogun, a IX. és X. Toku-gava jelentékeny szerepet játszottak.

A XVIII. század végén és az alig elmúlt század elején Sada-nobu személyes befolyása többé-kevésbé helyreállítja a jeddói udvar fényét és tekintélyét. Daimyok, bushik székelnek a fővárosban, írók és tudósok, művészek és iparosok nagy tevékenységet fejtenek ki. Eddo ez időben messze túlszárnyalta már a mikádó székhelyét, Kiotót.

Az utolsó Shogun a XII. Tokugava 1838—1853-ig uralkodott. Minden igyekezete hatalmát szigorú rendszabályokkal szigorítani meg, teljesen kárba vezett. A forrongások, elégedetlenség mind általánosabbak. Nyugatról új áramlat hatol be a szigetvilágra és 1853-ban az amerikai hajóraj véget vet nemcsak a Shogun hatalmának, hanem Nippon egész hajdani művelődésének is.

Művészi szempontból a Toku-gava korszak mireánk nézve a legfontosabb és legérdekesebb. E háromszáz éves megszakítás nélküli virágzás kifejezését találták az amerikai matrózok, ezt a csodálatos culturát volt alkalmuk megismerni az első kereskedőknek, Nippon ott

NIKKO, BEJÁRAT A SIROKHOZ.

HFM Könyvtár
20231113

úszott a Csendes-tenger vizein, mint egy tündérvilág. Más volt a népe, más volt gondolkozásmódja. Ragyogók annak színei, tökéletesek formái. Mint lepkék, míg szárnyaik megőrizték tarka himporukat, mint gyümölcs, melynek hamvát le nem törülte durva kéz, olyan változatlan volt e szigetvilág, olyan járatlanok annak örökzöld vadonjai, olyan sértetlenek ezredes műemlékei.

Az élet, mely e mesevilágban folyt, még sajátosabb, még ősdibb volt. A ki pár évtized előtt kötött volt ki partjain, úgy találhatott mindent, mint a fujivárak idejében, kik viszont hűen őrizték meg a századok hagyományait.

*A régi Nippon
utolsó évei.*

Mintha e korszak érezte volna, hogy egyik főfeladata összegezni, megőrizni mindazt, a mit a múlt alkotott volt. A művészetek terén lehetőleg conservatívek. Hűen követik a régi szabályokat, pontosan fogadják meg a nagy mesterek tanácsát. E végletekig vitt formaiság jelentékenyebb tehetség kifejlődésének bizonyára útjában állhatott, de viszont fontossága éppen ez időszakban, mely utolsó fejezetét képezi a nemzeti kulturának, annál nagyobb.

Az irodalom terén legjelentékenyebb változás, hogy a merev khinai classicismus és a transcendentalis buddista irány mellett népszerűbb művek is keletkeznek. Regényeket, elbeszéléseket, meséket nagy számmal írnak. E művek már külsejökkel is az utcza közönségét akarják megnyerni. Többnyire tehetséggel vannak illusztrálva. *Tane-hiko* művei még ma is közforgalomban vannak. Sőt a vázlatokkal ellátott kötetek nagyon magas árakat érnek el.

ÉPÍTÉSZET.

Az építészet nagyobbszabású alkotásai számosak. Az első helyet kétségkívül Eddó palotái, Nikkó sírjai és a daimyok kastélyai foglalják el. Soha diszítés nem volt gazdagabb, mint e korban. Ha az arányok szigorúan elő is voltak írva, épp úgy, mint a buchi vagy a samurai házaknál is, a diszítésben igyekeztek egymást fölülmulni. A részlet lesz mindig gazdagabb. Párkányok, ereszek, gerendák kifestése mind szövevényesebb. A megelőző időszakok egyszerűségét, nyugalmaát a phantasticus, a bizarr váltja fel.

*Eddó palotái,
Nikkó sírjai.*

Az egyházi építészetben az egyszerű shintu és a szövevényes

buddista felfogásból új stylus alakul. Az úgynevezett Finjya diszítése lehetőleg túlterhelt. Az a bizonyos hajlott vonal, melyet Európában a japán építészet egyik nélkülözhetetlen kellékének tekintenek, ebben az időben lett népszerű.

A magánház a daimyok Yasiki-jában találja főkifejezését. A menyire a helyi felfogás engedi, nagyszerűek voltak, mely kifejezést nem szabad európai értelemben vennünk. És mint a fényűzés egy új kifejezését tekintették az utczára nyíló fakapukat.

A várak birnak a legkomolyabb jelleggel. Mint az előző időszakban, kőből épülnek, cseréppel vannak fedve és kiterjedt sánczok környezik. Szép e váraknak összhatása. Arányai jók, körvonalai jól tagoltak és a terméskő komoly szint ad neki.

A sirok hangulata.

A nikkoi shogun sírokat tartja legalább a nagyközönség Japán legérdekesebb építészeti emlékeinek. Nevök világhírű és látogatásukra évenként messze földről érkeznek idegenek. Ezt meg is érdemli már maga a vidék, mert a tájkép páratlan. Hegyek-völgyek, tavak, vizesések váltják fel egymást, de a mi a legszebb, az maga a növényzet. A dombokat benőtt százados örökzöld kriptomeriák árnyalják. Ezek közé vannak elszórva a shogunok sírjai, imaházak, kondok és pagodák.

Az egyes épületekről itt is azt mondhatnám, a mit Narrában mondtam volt. Legmeglepőbb az összhatás, a mi igazán szép, az a természet és művészet kölcsönös egymás kiegészítése. Az egyes épületeket kevésbé szeretem. Túl mesterkéltek, túlságosan tarkák, nyugtalanok azok. De a mi szép, az ez épületek hatása a bájos természet közepett.

A belső még gazdagabb. A mit a japán kisipar alkotni képes, bőségesen megtaláljuk ezek belsejében. A mauzoleumok termei az arany, lakk és bronz káprázatos vegyüléke. Egyes helyiségek falait csipke finomságú faragványok fedik. Kivált híres a sárkány- és a phönix-csarnok. A butorzat mindenkor a legértékesebb aranylakkmű és a fő diszítési motívum a shogunok czimere, a lóherelevél. Ez felette leleményes módon és változatokban ismétlődik. A padmaly a leggazdagabb és legdiszesebb. A famunkát finoman vésett bronz ékiti. Soha japán művészet gazdagabb berendezést nem alkotott. E termékhez megközelítő fényt a mikádó palotáinak termei sem mutatnak és mégis az

eredeti fehér japán szoba felfogása finomultabb, művészi szempontból magasabb fokon áll.

A Sibában emelkedő emlékek hasonlóak. A terv is ugyanaz. Nagy területet foglalnak el. Több épületcsoportra oszlanak. Kerítések környezik azokat. De a berendezés egyszerű, kivéve az oltárokat, melyeket páratlan szépségű bronzedények és lakktárgyak díszítenek. Ez épületeket ismerik világszerte; ezeket keresi fel a legtöbb idevetődött vándor. Még az is, ki művészettel nem foglalkozik, vagy kit az építészet nem érdekel, legalább a japán építész és ácsmester ügyességét csodálja, mely azokban ki van fejezve.

A világi építészet terén a kiotoi *Nidsu*-palotában látjuk a *Toku-gava* kor izlését kifejezve. A belső nagy terem magassága hét méter. A lehető gazdagon van az díszítve faragványokkal, festményekkel. A falak aranyozva vannak. A rámak gazdagon faragottak. A kilincsek mindegyike megannyi ércz remekmű. Az összhatás jó, daczára a túlságos gazdagságnak. Az arányok olyan nagyok, hogy a fény nem sértő.

A *Nidsu* palota
e kor építészeti
remeke.

A nyugaton elterjedt reproductiók, rajzok és fényképek rendesen ez emlékeket mutatják be, mint a Nippon építészet jellemzetes alkotásait. De nem szabad felednünk, hogy ezek kivételes építészeti emlékek s a shogunok sirjai, mikádók palotái, mindössze korlátolt számban találhatóak és épen az átlagos építészeti viszonyokra nézve alig jellemzők. A legegyszerűbb ház, vagy útszéli szentély nagyobb fontossággal bír, a mennyiben a rendes építészeti fogalmakról tesz bizonyosságot.

SZOBRÁSZAT.

A japán szobrászat utolsó korszaka nagyszámú műveket alakít. A kor izlése megkivánta, hogy szentélyeit, palotáit nagy számmal díszítse plasticai munka. Az egyházi művészet terén ismét a Zen-papok a legszorgalmasabb művesek. Az összeköttetés Khinával szorosabb mint valaha, és szakadatlan lánczolatban utaznak egyik országból a másikba. Ez emberek között *Ingen* áll első helyen, ki a maig álló *Udsi* szentélyét alapította meg. A leghiresebb szobrászok között a XVII. században élő *Kvanieji-t*, *Tansio-t*, *Lámát*, *Dsiokit*. *Tankei-ritsouchit*, *Hau-kio-kosant*, *Gontént* emlegetik.

A realisticus
szobrászok.

Mind e művészek, kiknek neveire méltán büszke nemzetök, tulajdonképen magasfoku műiparosok. Munkájok első sorban a diszítőé. Az építőmester ereszeit, az ács gerendáit feladatuk diszíteni. Ez emberek a *Hidari-dsingoru* iskolához tartoznak, melynek működéséről fentebb volt alkalmam megemlékezhetni. A *Gotó*-család, melyről már szinte volt szó, a templomdiszítő czég. Kiotóban a több izben felemlített híres rámmák *Tomo-suke* művei.

Ez időszak domborműveiből, melyek legnagyobb számban jutottak Európába, az úgynevezett *Nó* álarczok és az apró *Netsukék* említendők. Az előbbiekről már fentebb volt szó. Megannyi mask, melyeket *Nó*-előadásoknál használtak. A *Tokugavak* uralkodása gazdag volt a társadalmi élet különböző megnyilatkozásaiban és a drámai művészet terén is nagy tevékenységet fejtett ki. Ez álarczok művészei közül mindenekelőtt a XVII. század közepén élő *Mutsunaga Demét* kell kiemelnünk. Ugyan e korban élt *Liesige*, továbbá *Mutsujasu*, *Fasu-hisa*, *Fasutaka* és sok más. E művészek, ha úgy nevezhetjük őket, az emberi érzelmek plasztikus fényképészei voltak.

A *Netsukék* virágzása szinte e korra tehető. Ki ne ismerné azokat a bájos apróságokat, parányi szobrokat, melyek világszerte el vannak terjedve. Vannak minden alakban, különböző nagyságban. Némelyike állatokat, másika szörnyeket vagy emberi alakokat ábrázol. Valamennyi csecse-becse. Tetszős játékszer, mely mégis mint megannyi szobormű hat. A kidolgozás olyan tökéletes, a részletek oly finomak, a felfogás oly komoly, hogy mindannyi műtárgy színvonalára emelkedik. Az élet-erő, mely e picziny alakokban kifejezésre jut és a különböző érzés, mely azokban megnyilvánul, teszi a *Netsukét* komoly művészi alkotássá.

A páratlan
Netsukék.

A *Netsukék* eredetét a XVII. század közepére teszik. Állítólag *Hunáni-Kvo Yetsu* és *Nono-Gutsi-Rippo* készítették az első ilyenmő tárgyakat. Valószínűleg kezdetben megannyi tréfa szüleménye volt. A művészek szabad óráikban, kedvtelésből készítettek eféle játékszereket. Később divatba jöttek, mint minden, mi eredetileg *Khiná*-ból származott át. Vékony selyemzsinegen viselték azokat, övükre vagy a kezításkára erősítve. A tárgyak, mint azok anyaga, egyaránt változatossá lettek. Bálványok, démonok, Buddák, lámák egész világa keletkezett. E mellett állatok, madarak, bogarak, virágok, gyümölcsök

BRONZ DÍSZTÁRGYAK.

HFM Könyvtár
20231113

mind előfordultak. Az anyag hol bronz, hol kő, gyakran elefántcsont, máskor ismét lakk volt.

E kezdetben szórványosan készült tárgyak hovatova rendes iparaggá nőnek. Nemcsak pár kivételes műbarát tulajdonában láthatók, de a piacson érdemeik szerint jutányosan vagy drágábban megszerezhetők. Narra mindenekelőtt híres az apró Buddák előállításában. Kiotó és Osaka követik a jó példát és nagy számmal gyártanak hasonló műveket.

A dohányzás általános elterjedésével a Netsuké mintegy kiegészítő részévé vált a pipakészletnek. Az övbe helyezve a dohánytartóról csüggöttek alá, utánozva a samuraik és daimyok kardviselési módját. Mint ma, mikor a fényűzés szinte határtalan, aranyból, ezüstből és drágakövekkel kirakott szivartartókat készítenek, hasonló módon Japánban a Netsukék voltak hivatva a megjelenés fényét emelni.

A XVIII. század folyamán már nagyon sok czég örökölte mesteriségét atyjától. Ezek között legnevezetesebbek *Yosimoura, Siusan, Osagavara, Isai, Idsumi-ya, Tameseka, Tosi, Tsintéi, Minko, Seibe* és mások. A XIX. század elején e divat szinte határokat nem ismer és Netsukéket készítenek a fentemlített anyagokon kívül mindennemű drágakövekből is. *Rakoshiken, Gukva, Yamagutsi, Tomicsika, Meikei, Morikavatoen, Nagai-Rkutei*, mind virágzó üzletekkel birtak. Az elefántcsont kezelése ekkor éri el fénypontját s a technika tekintetében utólérhetetlen nehézségeket a legnagyobb könnyedséggel látszik megoldani.

A mult század hiresebb művészei különböző módszereket használtak és különbözőképpen fejtették meg feladatukat. Nem egy van közöttük, ki még e parányi tárgyakban is képes komoly érzéseket kifejezni és feladatát nagy vonásokkal oldja meg. E szobrocskák, mert úgy nevezhetjük őket, megannyi kis muzeumba illő tárgyak. *Matsumoto, Nedsumi-yanohi*, leszármazottai még máig folytatják mesterségüket.

Az apró tárgyak komolysága.

A *Toku-gava* korszakra esik azoknak a csodálkozást keltő csipkefinom csecsebecsék, egymásba illeszthető türelemjátékok, egy darabból faragott lánczok és más efféle jól ismert iparcikknek készítése, melyek kétségkívül a kéz ügyességének legmagasabb fokát hirdetik, de művészi szempontból csekély értékűek.

Az úgynevezett *Yanagi-Bori* alakok tulajdonkép megannyi báb.

Az alakot ruházat fedi, csak a fej és végtagok vannak fából faragva. Ez alkalommal még Japán bábjairól kell megemlékezni. Mert művészet az, a mint a bábfaragók feladatukat megoldják. Rendesen gyermekeket utánoznak. Koruk változó; a három-négy év körüliek a legkeresettebbek. A gyermeket állítják elének teljes ártatlanságában, leirhatatlan varázsával. De a milyen különböző a Nippon baby a világ többi csecsemőitől, annyira eltérő a helybeli bábmintázó alkotása is. Japán gyermekkifejezését, ki e távol országban nem járt, meg nem értheti. Eltérők tagjainak arányai, mások arcának vonásai. Másképen néz felhasított parányi szemével és másképen nevet csigarajzú szájával. Ha ugyan nevet, mert az ritkaság. A Nippon apró világ főjellemtvonása épen az a komikus, méltóság teljes kifejezés, melyet a bölcsőben látszanak elsajátítani. Ezt a sajátságos ellentmondást a naiv és komor között adják vissza a japán bábok olyan mesterileg. A tragicomicum, mely azokban olyan közvetlenséggel jó kifejezésre, teszi érdemessé azokkal foglalkozni.

*Kavatsi és
Yamato-Mamori.*

Ugy a *Nó* álarczok, mint a *Netsukék* gazdag gyűjteményei nagy számmal vannak a japán muzeumokban. A tokiói császári gyűjtemény kivált gazdag. Itten láthatjuk *Kavatsinak* világhírű műveit, melyek a megfigyelés és az egyszerű eszközökkel hatás legmagasabb fokán állanak. *Iseki-kavati* és *Yamato-Mamori*-től szinte több darab látható. A mi e plasticai műveknél kivált érdekes, az mindenekfelett a rendkívüli élethűség. Ezt épen úgy mondhatjuk a mintázásról, mint a színezésről. Diskrét és finomult az egész felfogás: és az annak kivitele is.

Hogy az álarczokat, azok kifejezését és az azokban rejlő művészi értéket felfogni nehéz, az érthető. Más típusokat állít elének. Más faj vonásait örökíti meg. De mentől tovább élünk Japánban és mentől többet érintkezünk fiaival, annál jobban felfogjuk a XVII. és XVIII. század *Nó* álarczait.

A *Netsuké* népszerű már első látásra is. Csinos és tetsző csecsebecse valamennyi. Találunk nagy számmal minden üzletben, minden házban, bár az ismertebb nevű művészek alkotásai ma már ritkábban találhatók és azokat műgyűjteményekben őrzik. A tokiói császári muzeumban nagy számmal őrznek és azok között nem egy valódi műremek. A fent felsorolt nevek mind képviselve vannak. Narrai, kiotói, osakai vésnökök alkotásai mind láthatók.

Más és más módszereket használnak. Vannak, kik durvábbak, mások ismét a részletekig finomak. Érdekes az is, miképen választják meg tárgyaikat és nem egy keresi inspirációját valamely mondakörben, vagy mesevilágban. Egy-egy állat átváltozása más lénynyé, vagy virágok fakadása, mindannyi kedvencz feladat, sok ügyességgel megoldva.

Mióta Japán kereskedelme megnyílt a Nyugat számára, a *Netsukékért* magas árakat fizettek. Így érthető, hogy az utánczat és gyári munka nagy számmal készült. De ugyanezt mondhatnók Japán többi művészeti termékéről is. Ma valamennyi gyárilag lesz utánozva. A mi a legszomorúbb, hogy e másolatokban Európa azt ismerte meg és kezdte csudálni, a mi mellékes és belbecscsel nem bír, míg a komoly művészi felfogás, a belső erkölcsi érték előtte ismeretlen maradt.

FESTÉSZET.

A festészet az utolsó pár század alatt nagymérvű változáson nem megy át. Hűen ragaszkodik az ismert formákhoz.

A festészet
eclecticussá
válik.

A szerint, a mint a művész egyik vagy másik iskola iránt érez rokonszenvet, hasonul annak irányához. Bár legtöbb esetben erre sincs módja, mert mint egyik vagy másik cégnek leszármazottja, követi azt üzletszerűleg.

A *Tosa* és *Sumiyosi* iskolák folytatják mesterségüket, bár a legnépszerűbb és leggazdagabb most is a *Kanók* műterme. Kivált *Kanó-Tanju* művei maradtak nagy számmal hátra, hogy tanuságot adjanak a *Toku-gava* korszak festészeti vívmányairól. Az irány a régi, mint a nagyapáknál, csak a kifejezés erőteljesebb. Az ecsetvonás bátrabb és a compositió szokatlanabb, mint a multban. Legjobban szeretem az egyszerű tussrajzait. E téren talán a legnagyobb mester, ki valaha élt.

A khinai festők egy új csoporttal gazdagodtak ebben a korszakban. A Ming-dinasztia bukása a család számos tagját készítette száműzetésre. Ezek közt sok festő is akadt és új műtermeket nyitnak, mint *Sairin*, *Sokuhi*, *Mokuan* és mások, kik japán neveket vévén fel, magukat naturalizáltatták.

A kiotói művészek *Okio* izlését követik. Keletkezik ezenkívül egy újabb irányzat *Nagasakiban* is. A kikötők egymás után nyil-

nak ki és a mult század közepétől fogva az európai befolyás mind szembetűnőbbé válik.

**Momojama be-
folyása.**

A XVI. század végén és a XVII. elején a festészetet még mindig *Momojama* iránya befolyásolja. Formailag sok a kivetni való, de viszont a compositió bátrabb. Az ismertebb festők közül *Kai-hoku* egyszerű és erőteljes. *Kano-San-Setsu* műveiről részben ugyanezt mondhatnók. *Matabé* egy másik művész, kinek művei kiválóttak. E festőművész a színezést illetőleg sokban eltér, a mennyiben merészebb tónusokat használ.

A későbbi Kanók a khinai befolyás alatt állanak és a Tang izlésben alkotnak tusvázlatokat. A Tosa iskolából Mitsuó vál ki. A cégének régi traditiójával szakít és a Kano iskola felé közeledett. *Hisi-kava Moro-Nobu* a színezés mestere és halavány árnyalatok alkalmazásával nagy hatásokat ér el.

Kiotóban az egész XVIII. század folyamán nem volt nagyszabású tehetség. Az irány szakítani látszott a szigorúan hierarchikus vonásokkal és naturalistikus izlésbe csap át. A *Marovama* iskola ez irányban több szép művet alkot, rajza jó, szinei pedig felette gazdagok.

A mult század folyamán kezdik a japánok először tanulmányozni az európai művészeteket. A festészet kezdi a fény és árny elosztását, a németalföldi mesterek módjára utánozni, mindez azonban kísérlet, mely sikerültnek nem nevezhető.

**Az európai befo-
lyás szünteti meg
a nemzeti irányt.**

A *Toku-gavák*, az utolsó Shogunok kora fejezi be a régi japán festőiskolák fényes időszakát. Az európai befolyás előreláthatólag megváltoztatja, majd tönkre teszi a hajdani felfogást. Új szokások honosodnak meg, új életmód hódított tért. Eltérő lett a látható világ, és más annak felfogása. A régi festészeti iskolák követői ma még ha alkotnak is régies műveket, a mi ősi, az legfeljebb a külső, a látszat, de nem az érzés, mely azt létesítette. A híres festőműtermek, tulajdonkép már a *Toku-gavák* is, a hanyatlás főbb jeleit mutatták.

A *Tosa* iskola ugyan még pár kiváló taggal birt, de eredeti irányától teljesen elpártolt. *Mitsu-Nori*, *Mitsu-Nosi*, *Mitsu-Sada*, *Sumi-Yosi* a százados cégnek mindmegannyi leszármazottjai. Valamennyi tehetséges festő, kivált jó rajzoló. A legtöbb művész szerzetes is egyttal. Ezt is így kívánja a művészcsalád hagyománya. *Nomura* egyike a

legjobb virág- és állatfestőknek. *Ogata-korin* bizonyos fokig egy új irányt alkot, a mennyiben nagyobb szabadsággal festi az élő és élettelen világból vett tárgyait. Alakjainak csoportosítása nem kevésbé eredeti s kivált a redőzetek merész megoldásával kelt sok elismerést.

Utódja *Tatibasi* igyekezett példáját követni. *Bumen-Torio*, egy daimyo fia, szintén *Korin* példáját igyekezett utánozni és a mester számtalan művét metszette fába. *Utikaikei* egy másik kiváló művész. Tárgyait régi költők műveiben és a mesevilágban kereste. Illustrációi meglepő képzelőtehetségről tanúskodnak, rajza nem kevésbé jó. Nagy népszerűségét első sorban az Európából érkező hajók és hajósok eltávolítása céljából festett allegoriájának köszönheti. *Tamri-Yasu* részben hasonló az előbbihez. A régi japán életből fest jeleneteket. Kedvencz tárgyai körmenetek, udvari ünnepélyek, utczák, felvonulások. A *Tosa*-iskola egyik legnagyobb alakja, *Tamaka*, nagyszabású minden tekintetben és korában nem találva meg eszményeit, tárgyát a heroikus multban keresi. A milyen volt művészete, olyan volt egyénisége. Egy alkalommal azt mondta, hogy ha megvakulna s így nem tudna festeni, kioltaná saját életét. Öreg napjaira szemevilágát elveszítve, öngyilkosságot követett el, saját nyelvét harapta le. Így múlt ki, ilyen tragikus halált ért a *Tosa-iskola* ünnepelt alakja.

A Kánok közül *Kano-Sansetsu* a XVII. század legkiválóbb romanticus művésze. Nagyobbszabású tájképei sok találékonyságról tesznek tanúságot. Rajza biztos, hatása komoly. Sokszor túlságosan részletes s ez az összbenyomás rovására van. *Miomoto-Musahi*, hasonló irányban működik és vonásaiban ugyanazt a tökélyt mutatja, ő is a kor nagy festői egyike. Kevésbé erőteljes, mint kortársai, de viszont sokkal finomtabb, sokszor transcendentálisabb. Életét mint láma, remeteségben fejezte be. *Moronobu* a nagy khinai mestereket tűzte ki eszményéül. Iránya változatos, egyénisége eredeti, alkotásai meglepőek. Ő uralja nemcsak korát, de az egész Toku-gava időszaknak legnagyobb tehetsége. A Shogun egy külön műtermet ajándékozott néki és nem volt, ki ne óhajtotta volna pár művét birni. Mint *Kanó-Tanju*, neve ismertebb, és így jelzik mindazon mesterműveket, melyeket mai napig vándorlásaink alatt alkalmunk van csodálhatni. Nem volt tárgy, melyet hosszú élete alatt ne örökített volna meg. Kiotóban van leg-

Az utolsó Kánok.

jobb alkalmunk tehetségéről meggyőződhetni. Úgy a mikadó palotájában, mint a különböző zárdákban őriznek nagyszámú falfestményeket. Némelyek népies jeleneteket ábrázolnak az új japán életből, mások ismét állatcsoportokat. Az előbbiek közül egy khinai követség pontos feltüntetése bir nagy hírnévvel. Az állatvilágból merített képek közül egy életnagyságú tigris, mely szintén Kiotóban van, nevezetes, sőt a nép valódi legendakört alkotott róla.

Testvérének, *Naonobunak* művei bár nem is birnak bátyja nagy vonásaival, de kétségkívül szinte kiváló alkotások. *Kusumi* hasonlóan Tanju tanítványa, de később mind önállóbb lesz s bizonyos fokig új irányt alapít meg. *Hanabusaitso* egy másik nagy tehetség, ki teljesen különválik és a saját iskoláját alapítja meg. Viszontagságos élete még csak jobban hozzájárult tehetségének önálló kifejlődésére. Egy a Shogunról készített karikatura miatt száműzték s legjobb műveit épen e magányban alkotta. Tárgyait a köznapi életből, mely körülvette volt — merítette. A népies jelenetek mestere, és e tekintetben sokban hasonlít a később olyan világszerű hírré szert tett Hokusaihoz.

Kano-Tou neve épen úgy, mint a *Kusu-Savaé*, jól ismert és mindkettő alkotásain mesterök befolyása világosan látható. *Kano-josinobu-Gosuunmey*, egyike a legfáradhatatlanabb művészeknek és mint a krónikások állítják, 40 évig alkotott műtermében, a nélkül, hogy abból kiment volna. Végre *Kano-Eisin* is egyike a legkiválóbbaknak.

**Kano-Tanju a
Japán Rubens.**

De *Kano-Tanju* az, kinek ha műveit látjuk, egyszersmind megismerhetjük korának aspiratióit. Kano-Tanjut tanulmányozva a Toku-gava kor festészetének alapvonásait ösmerjük meg.

Uki-jné iskolája egy másik, mely e korban nagy virágzásnak örvendett. Ez iránynak egyik legkiválóbb művésze a megalapító *Ivasamakabe*. Művészete csak úgy, mint élete, változatos, sőt viszontagságos. Gyermekkorát, elrejtőzve az ellenségtől, Kiotó műtermében tölté, hol megtanulta személyesen ismerni mindazt, a mi kiváló volt. Úgy a színezés, mint a rajzra nézve részben a Tosa, részben a Kánó és részben a Shogun irány követője, később egy iskolát alapít, mely mindezekelőtt eclecticus. Tehetsége mind nagyobb tért hódított és életét a Shogun udvaránál fejezte be.

Naronobu egy másik tehetség. Ő *Natabé* irányát követi. Tárgyai

megválasztásában ép oly változatos, mint mestere. Tájképeket, színpadi jeleneteket, csendéleteket fest, mely alkotásai az első pillanatra tetszők. A császári gyűjteményben őrzött színházi jelenetei még ma is általános csodálkozást keltenek. A rajz ép oly jó, mint a mennyire élénk a színezése. Az egyes alakok csupa közvetlenség, csupa élet. Ennek daczára, ha idegen azokat először pillantja meg, értelmetlen chaosnak tekinti, vagy elmosolyodik felette, mert a távlat szabályai tekinteten kívül vannak hagyva. *Iusen* a XVII. század egy másik ismert festője, kinek, kivált mint diszítőnek van neve összeforrva Japán műtörténelmének egy külön ágazatával. Ő találta fel az elmoshatatlan színeket, melyeket sokszor alkalmazott kelméknél. A XVIII. században *Kionobu* válik ki és megalapítja a *Tori-iskolát*. A maig népszerű és nagyon elterjedt Japán színes fanyomatoknak mestere. Az ő iskolájának izlésében készülnek a nagyon szép és közkezen forgó illusztrációk mai napig.

Tori-Kionobu azt mondhatnók, hogy a mai *affiche* vagy falragasz megalapítója. A művészi, színházi és egyéb látványosságok hirdetéseit művészieszen fogni fel, az ő gondolata. Rövid pár év alatt a tarka képes hirdetőlapok a japán utca fő színértékeivé lettek. Hol a házak falára, hol a kerítésekre, hol póznákról zászlószerűleg függve alá, a szintelen utca fő ékességei. Iránya ma eljutott egész Európáig. Egykor eredeti eszméje ma megszokott kiegészítője a városok hétköznapi külsejének. És azon gondolata, hogy legyen a falragasz is lehetőleg művészi, teljes visszhangra talál világszerte, a mennyiben a párisi vagy londoni falragasz-kiállításokon a legkiválóbb művészek vesznek részt.

Okumura-masanobu egy másik híres fametsző. Ő kísérti meg a távlat tanulmányozását.

E színezett nyomások, melyeket *benieknék* neveznek, mind-nagyobb szerepet játszanak Japán művészetében. Úgy művészi becsők, mint áruk nagyon eltérő és vannak üzletek, a hol ezrével vannak felhalmozva minden izlésnek megfelelően. A nyugati befolyás e téren nyilvánult először. Az első gőzhajó, a füstölő mozdony, a fehér arcú idegen, mind egymásután lettek megörökítve. A szerint, a mint az egyik vagy másik nyugati tárgy, öltöny meghonosul, látjuk azt teljes közvetlenséggel visszaadva. Az európai kalap, a mint teret hódít, vagy a nemzeti konty, a hogyan lassan megszűnik, a fekete kabát és a

<p>A színes fanyomások mesteri kivitele.</p>
--

hadsereg egyenruháinak eltérései, egyaránt ki vannak fejezve. Kik az utolsó évtizedek alatt rendszeresen gyűjtöttek volna *béniéket*, azok Japán átalakulásának páratlan illusztrációjával bírnának.

Susuki-Harunobu neve a japáni színes naptárokkal van összeforrva. E naptárak, melyek manapság is minden újévkor oly nagy számmal jutnak a piacra, rendkívül művészi kötetek. Hol kisebbek, hol nagyobbak, de valamennyi színes képeket, verseket és egyéb szöveget tartalmaz. A papiros selyemfinomságú. A lapokat selyemzsinórok fűzik össze és mint megannyi kis dísz tárgy képezi újévi ajándék tárgyát.

A XVIII. század más nagy művészei *Katsu-Kava*, *Isoda-Korin-Sai*, *Uta-Gava* és mások. *Kuva-Gata*, ki e század elején élt, egyike a legkeresettebb illusztrátoroknak. Színes köteteivel gyakran találkozunk ódondászok boltjaiban. *Uta-Gava*, *Katsu-Sika*, *Koan-Sei* művei nagy számmal lettek Európaszerte is áruba bocsájtva. Sőt ők maguk is foglalkoztak a nyugati festészet szabályaival, bár műveikkel követték a régi modor, főleg a Kanó-iskola szabályait. *Uta-Gava-Tojo-Kuni*, a mult század társadalmi szokásainak volt megörökítője. Udvari szertartások, egyházi ünnepek, a jeddói nagyvilág életét úgy tárta elénk, mint az megsemmisülése előtt megnyilvánult. *Uta-Gava-Kuni-Yosi*, a nemzeti hősök, daimyok harczainak rajzolja; leghíresebb munkája a negyvenhét Ronin élettörténetének megfestése. Egy másik kortársuk a tájképfestészet terén híres, az annyszor reprodukált *Miyako* száz kilátását ő vette először fel. Nemcsak Japánban, de bármelyik európai japán kereskedésben is ott találjuk e művek egyikét. Mindez emberek a mult század derekán éltek, mikor utóljára lobbant fel a százados kultúra lángja.

Az utolsó két nagy művész.

A japán festészet végső korszakában két név van, mely legismertebb a nagyvilágban. Két egyéniség, kiknek tehetsége legközvetlenebbül hat az ország határain túl. Az archaikus iskola kiket hidegen hagy, vagy ott, hol a *Tósak*, *Makabék*, *Kánok* nincsenek megértve, e két művész elismerésre, sőt csodálkozásra talál. Az egyik *Okyo*, a másik neve *Hoku-Sai*. E nevek ismerősek ma már világszerte. Műveik el vannak terjedve mindenfelé. Népszerűségüket első sorban egyéniségöknek köszönhetik. Mind a kettő szakít az eddigi traditiókkal és mindkettő utat tör.

Okyo nem műteremben született, nem örökölte egyik iskola tradi-

tióját sem. Mint szegény apa gyermeke faluhelyen látott napvilágot. Első éveit a szabad ég alatt, a szántóföldeken töltötte el. A porba rajzolta első képeit. Véletlenül egy daimyó fedezte fel tehetségét. Így került Kiotóba, hol művészi kiképzését nyerte volt. De kedvenc tárgya ezután is a természet maradt és legszívesebben festett tájképeket és alakokat. Művészetének közvetlensége megnyerte a különböző társadalmi osztályok tetszését egyaránt. Maga a Shogun számos termet ő általa díszítettett. A csodálatos megfigyelő tehetség e művész másik nagy tulajdona. Csak olyan tárgyat választ, a mit már látott és igazán ismer. A természet, melynek ölen nevelődött, nem bír reá nézve titokkal. Összes munkái között halai és vadkacsái a legkeresettebbek. Hogy miképen oldotta meg e téren feladatát, az tüneményszerű. E szárnyasoknál a mellett, hogy minden egyes részlet az utolsó tollig a leghűségesebb pontossággal van visszaadva, a részletesség nem csökkenti az összbenyomást. Minden egyes madár tele élet, csupa eleven-ség és a szerint, a mint úszik, vagy éppen repül, a cselekvés teljes erővel hat. Nagyon szépek a kiotói palotában őrzött vízi madarai. E compositio nagyon eleven, tonusban is finom, a mennyiben minden más szín kerülve van, mint azon árnyalatok, melyek a tollzatban feltalálhatók. Okyo leghíresebb e nemű munkája Tokio mellett egy magánházban őriztetik. Egy sorozat fehér ellenzőre festett vadkacsákból áll. Minden lap más és más csoportokat tár elénk. Egyik közvetlen az előtérben, a másik a távlatban, itt alszanak, amott halásznak a madarak. De élnek mind és ez adja világhiröket. Nádasok visszaadásában nem kevesebb művészetet fejt ki; és ugyanezt mondhatnók fenyőcsoportjairól vagy egyáltalán mezei tájképeiről.

Hokusai a hétköznapi élet megfestője. A mindennapi élet egyszerű jeleneteit sohasem állították elő mesteriben, a legszerényebb jelenet, a legközönségesebb tárgy elégséges, hogy Hokusai ecsetjét lelkesítse. A legdurvább eszköz, szerszám ő tőle megrajzolva mintegy megnemesül. Sőt lehető materialis dolgokat választ előszeretettel. Úgy van alakjaival is. A paloták lakói helyett az utcák csöcselékét figyeli meg és festi le. Realista, mint előtte nem volt senki. Minden rajza egy-egy jellemtanulmány. Megtaláljuk azokban a japán népelet legtöbb alakját és azok kifejezését a magok valóságában. Sokszor meg-

<i>Hokusai</i> szellemes rajzai.

esik, hogy túlzottak, majdnem karrikaturaszerűek, de mindenkor szellemesek és sohasem durvák. Ha lehetne európai művészt japáni művészhez hasonlítani, azt mondanám, hogy sokban emlékeztet szellemes ecsete a *Dumaurier*-éhez. Mindkét művésznek sok volt az utánzója, de a nélkül, hogy bírták volna inventiójukat és erejüket. *Morison* nagy naturalista hírnévvel bírt. Gyakran élt a vadon közepett csak azért, hogy az állatokat természet után festhesse meg.

Gauko, *Lekyó* módjára madarakat festett.

Matsu-Mura a természetből meríti tárgyait és azokat sok színérzéssel adja vissza.

A khinai iskola a naturalistikus nemzeti felfogás daczára működik tovább. Legtöbb tagja ez iskolának született khinai, bár sokszor japánok is ez irányban dolgoznak. A hajdani merevség sok tekintetben megszűnt és az iskola is közelebbről tanulmányozza a természetet. Felfogása azonban a régi, a szokatlant keresi, tárgyait túlozza, az actio hatványozott. A XVIII. század művészei között *Sinan-Piu* egyike a kiválóbbaknak. *Sosi-Sekt*, egy másik népszerű művész, mindenekfelett a virág- és gyümölcsfestészet terén válik ki. *Rikyo*, egy híres daimyo fia szintén ez irányban halad és mindannyian a *Yuen*-irányt követik.

A Ming-korszak alkotásait tekintik mintául e művészek és annak gazdag phantasiájával akarnak hatni. *Ike-Taiga* egy rendkívül érdekes gyűjteményben közölte a khinai művészek alkotásait. A *Ming*- és *Tsing*-képek nagy művészi becszel bírnak és azok egy része ma a kormány költségén a császári nyomdában másoltatik. Számos mű, melynek eredetijét nem lenne alkalmunk megláthatni, így lesz sokszorosítva. *Busson* történelmi vázlatokat készít és minden egyes alak kifejezése erőteljes.

A régi iskolák művei keresettek.

A XIX. században még mindig nagy keresettségnek örvendenek az ilyen khinai izlésű, függönyszerű kakomenók. *Taki-Hisa* a harminczas években él és sok szép tájképet alkot. *Tani-Budsu* negyvenegyben halt meg. Ő is az észak- és délkhinai izlésben dolgozott. Kedvencz tárgya Fujiyama, Japán kialudt vulkánja. Ezen kívül több közhasznú munkát adott ki, melyek közül kivált érdekes egy művészek monographiája és egy művészeti kézikönyv. *Tano-Mura* egy másik kortárs, ki többé-kevésbé foglalkozik a többi művészetekkel is és híres műkritikája a *San-dsiu*, a japán *Vasari*. *Vatanabét*, a szükség kény-

szerítette festővé lenni. A művészetről irt tanulmányai felette érdekesek. Kiváló egyénisége mindenekelőtt ezekben jó kifejezésre. Művészettemperamentum a legnemesebb értelemben véve, ki mindent csodál, mi szép és nemes. Festő azért lett, hogy szüleit kímélje meg a nyomortól és midőn hírneve már nagy lett, szabad óráiban műgyűjtéssel foglalkozott, de tárgyait közintézeteknek adományozta. Egyike volt az elsőnek, ki fölismerte az Európával való érintkezés elkerülhetetlenségét és arról egy ismertetést közölt. Ennek folytán lett az udvarnál kegyvesztetté és nehogy pártfogóra káros világot vessen, saját maga vetett végét életének.

A hajdani ethikai felfogás, a régi *æsthetica* egyszerre szűnt meg. Annak egyik utolsó, de kiváló alakja, *Kvasam*, így enyészik el. A jövőendő nemzedék festhet még ósdi műveket, de nem érezhet úgy, mint ősei. A változás, melyen Japán a múlt században átment, túlságosan gyökeres, túlságosan mélyre hatott. Kik azóta születtek, kik az új viszonyok között nőttek fel, másképp gondolkoznak és másképp is éreznek. A mi alkotásaiknál régies, az még itt-ott a forma, a chablon, az üres külső. De a felfogás, az érzés, mi a hajdani művek belbecsét képezte, nem lehet többé őszinte, nem igaz.

Az utolsó nagy festő halála.

A sárguló makomenok, vagy foszlott kakomenek művészi értéke minden szokatlanság és gyermekes naivitás mellett a művészi eszmény komolyságában rejlett. E reánk nézve sajátságos, bizarr rajzok belbecsét a művészi temperamentum kölcsönözte. A tehetség volt érdekes és figyelemreméltó, mely azokban, bár a mienktől eltérő módon is, nyilvánult. A rajz lehetett itt-ott eltévesztett, az arány hamis, a távlat hibás, mindezt elnézhetjük és megbocsáthatjuk, mert nagyon magasan ragyogott a festészet eszménye.

IPARMŰVÉSZETEK.

Az iparművészetek terén a Toku-gava korszak közel háromszázados békéje természetesen a legnagyobb fejlődést létesítette. Az ércművesek nagy gonddal készített dísztárgyakat alkottak. A részletek felette aprólékosak, a díszítés lehetőleg gazdag. Oltárfelszerelések, lámpások, virágtartók mindannyi nagy gonddal van tervezve. A főváros társadalma jelentékeny összegeket áldoz e tárgyak beszerzésére.

A XIX. század
iparművészete és
fegyverkovácsai.

De az általános béke daczára a fegyverkovácsok sem tétlenek. A samurai kardja, habár nem is bír olyan finom pengével, mint a megelőző századok harczosaié, de viszont sokkal díszesebb. A híres japán karddíszek előállítására nagy gondot fordítanak. Néha vésve, máskor berakva, majd ismét domborművekkel mintázva, megannyi alkalom művészi phantasiájuk kifejezésére. Ekkor jó divatba az úgynevezett *Matti-bori* izlésű vésés, melyet ellentétben a *Narafu-borival* említenek. Az előbbi aprólékos, finom, miniatürszerű, a másik pedig inkább erősebb körvonalakkal igyekszik hatást kelteni. A különböző czégek különböző izléssel dolgoznak. Eddóban több mint 30 híres fegyverkovács él. Kiotóban, Oszakában nem kevésbé számosak.

A *Gotó*-czég, melynek működéséről az előbbeni századok művészetét ismertetve volt alkalmunk megemlékezhetni, nagy nevéhez méltón alkot kovácsolt fegyvereket. Az általa megkezdett naturalistikus irány a XVII. század végén és még inkább a XVIII. században mind általánosabb. Ez időben az alig pár hüvely hosszú és félhüvely széles fegyverrészeket egész tájképek, népcsoportok, harci jelenetek díszítik. A *Gotó*-iskola legkiválóbb tagjai *Gendsio*, *Sokudsio* és *Teidsio*. Mind ez emberek bámulatos ügyességgel teremtettek műremekeket. Az elsőnek evőszközei megannyi mestermű. Szinte hihetetlen, hogy képes ilyen méretek mellett nemcsak hajszálnyi pontosságú munkát végezni, de az egyes alakoknak jellemet is kölcsönözni. *Goto-Rendsio* és mindenekfelett a czég tizenegyedik képviselője *Tsi-dsio* a hajdani izlést, a czég régies felfogását megváltoztatva, a festői hatások előállítását kísérti meg, vizesések, hullámzó tenger, mind oda lesznek állítva a szemlélő elé egy-egy kés végén. De legérdekesebbek az ilyenmű munkák, midőn az életből veszik inspirációjokat és egy-egy tengeri csatát, lovas ostromot, vagy öldöklő háborút, mutatnak.

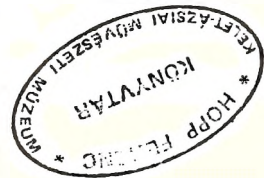
Maeda örgróf
gyűjteménye.

Maeda örgrófnak van e nemű apró érczműtárgyakból egy bámulatos gyűjteménye. Csak e tárgyakat látva alkothatunk fogalmat, hogy milyen erő és közvetlenség, sőt mondjuk, komoly művészet nyilvánulhat egy-egy ilyen apró használati tárgynál. Finomság, erő, szellem egyaránt talál alkalmat kifejezésre jönni. És azokat vizsgálva fogjuk fel, hogy mi volt a japán kis művesek alkotásaiban a belsőleg nagy.

ZOMÁNCZÓZOTT EDÉNYEK.

HFM Könyvtár
20231113

A *narrai* iskola szintén nagyon népszerű. Kevésbé befejezett részletei nem oly finomak, de erőteljesebb és komolyabb benyomást tesznek.

A XVIII. században kivált *Tosi-Teru*, *Tosi-Haru*, *Tosi-Naga*, *Tosi-Muni*, *Tosi-Mutsu* és a műhely oly sok más leszármazottjai szereztek nagy hírnevet. Mindez emberek ragaszkodnak az ősi formákhoz és lehetőleg elődjeik ízlésében folytatják mesterségüket. Japán műértői közül sokan ez irányt jobban szeretik, a mennyiben ezt erőteljesebbnek tartják. *Nara-Tosi-Hisa* némileg közeledik az általánosan divó, természetet utánzó stylus felé és egy külön iskolát alapít. Alakjai, virágjai kivált sikerültek. *Yio-i* egy másik híres mestere a *narrai* iskolának. Ő mindenekelőtt a régi khinai mestereket utánozza és a természetben tett megfigyeléseit igyekszik hűen visszaadni. *Fasu-Sika* törekvése elsősorban a formák összhangjának fokozására irányul. Az általa készített kardvédek körvonalai tudatosan vannak a tárgy jellegével megegyeztetve. *Ivama-Seiró*, ki még a múlt század harminczas éveiben általános elismerés közepette dolgozott műhelyében, egyike ez iskola utolsó képviselőjének.

A *Gotó*-család ízlésén és a *narrai* iskolán kívül még számos műterem és czég sajátos ízlését különböztethetjük meg. Ezek közé tartozik a kiotói iskola, a mely mintaképül régi tárgyakat tekintett. A felfogás mindenkor komoly, a rajz classicus és nagyon megdönt. Osakában szinte több híres mester dolgozott. Ezek közé tartozik *Dai-nitsi*, *Munedá* és *Suminoe*.

Az új irányzatok és divatok.

Egy másik iskolát alapítójáról *Yokójának* neveznek. A XVII. században telepedett le Jeddóban és ott hamarosan a Shogun-udvar kedveltje lett. Fia folytatja atyja mesterségét. Alapjában mindez emberek a *Gotó*-iskola követői és úgy a kardvédeknél, mint egyéb ércdziszek alkalmazásánál ugyanazon célokat tartják szem előtt. A *Yokoja*-családnak több egyenes és több örökbefogadott leszármazottja működik és mindannyi jó hírnévnek örvend.

Az *Umetada* ismert jeddói czég és bizonyos fokig kiváltsága volt az aranyozott patina. Kivált híresek e mestertől készített *minukék*. Ez apró tárgyak nagyon magas árakat értek el és mai napig díszét képezik a különböző műgyűjteményeknek.

Az érczöntés mestersége terén is sok kitűnő műhely tevékeny-

kedett. *Nagosi-Yemasa* és *Ohonisi-Yorin* műhelyeiket Kiotóból helyezték át, hol a Shogunnak dolgoztak. Az előállítást illetőleg különböző módszereket alkalmaztak, a mint a fémnek is különböző szint kölcsönöztek. A XVII. században élő Sio-ko teaforralói nagy kelendőségnek örvendtek. *Nagosi-Mikasanobu* hasonló háziszereket állított elő és még ma is meg vannak őrizve több alkotásai.

Nagasaki egy másik város, hol híres öntvényeket készítettek. *Murata-Seymin* állat-alakjai voltak ismertek és *Kamuré* füstölők gyártásában vívott ki nagy nevet. De mindez apró használati tárgyak és csecsebecsék rendkívül nagy gonddal voltak előállítva és a művész igyekezett azoknak személyes jelleget kölcsönözni. Nemcsak az előállítási mód, szín és alak volt eltérő, de mindannyiok új és új díszítési módszert kívánt megörökíteni.

A porcellánok gyártása ország-szerte terjed.

A porcellángyártásra, mint láttuk, a középkor ismételt koreai foglалásai nagy befolyással bírtak. Az ott harczoló győzelmek vezérek nemcsak nagyszámú tárgyakat hoztak magukkal, de iparosokat is, sőt saját városaikban kemenczéket állítottak fel. Legnagyobb buzdításul szolgáltak az e korban újra divó teaszertartások. Minden házigazda új és új változó alakú és színű teaedényeket készített. *Kobori-Yensu*, a ki e szertartások egyik nagy terjesztője, találja ki a halvány rózsaszín alapszint, melyet *asaki-yaki*-nak neveznek. A *shidoro-yaki* sárgás fekete. Az *akahada-yaki* és *sigaraki* mindannyi különböző tonusu zománcz nem.

E kor egyik leghíresebb cserepeze *Min-sei-nonomura*, kinek *Kiotóban* több kemenczéje volt, hol művészi szép edényeket gyártottak. *Imariban-Gobei-gosu* és *Kakiemon-Sakaido* gyártottak khinai-izlésű tárgyakat.

Az Európában is annyira elterjedt *Satsuma*-porcellánt hasonnevű helységben *Simatsu* dajmyo honosította meg. *Takatoriban Igarasi* készített rendkívüli finomságú teaedényeket, de az ország minden részében, kisebb-nagyobb városaiban, vagy nagy urak váraiban egyaránt gyártottak porcellánokat, melyek egynémelye komoly iparművészeti becsset bírt.

A kor ízlése úgy hozta magával és az új főváros társadalmi viszonyai úgy kívánták, hogy a használati tárgyak is lehetőleg művésziek

legyenek. A *Toku-gava* korszak alatt kivált nagy lendületet vettek mindazon czégek, melyeknek neveit mai napig leggyakrabban találjuk műgyűjteményeinkben. *Setói*, *Kiomutsúi*, *Kutáni*-i gyártmányok mindannyian virágoztak. A XVIII. század végén alakul meg az a forma, melyet mai napig leggyakrabban találunk a piacon. Fővonalaiban khinai, csak a részletdíszítésben találunk kizárólagosan japán gondolatokat.

A *sentsa*-tea elterjedése egy másik nagy változást idézett elő. Mint a megelőző korszakban a teaszertartás mestere *Kobori-Yensu*, úgy most a *sentsa*-tea első terjesztője *Genso-Sibayama*. Új alakokat keres teaedényeknek. Mint hajdan, úgy most is a *Zen*-rend karolja fel az új zöld porba tört teát és azt e célra külön készített csészékben szolgálja fel. A csésze sok esetben lakk, belseje vörös és a tea színét annál jobban kiemeli. Mint a *Tsu-no-yu* vagy teaszertartásoknál a *sentsa*, mely mindenekelőtt a tudósok uzsonnájául van hivatva, nagy formaságok között nyújtatik a vendégnek át. Régi rendházakat látogatva, rendszeren ilyen *sentsával* kínáltak meg, melyet, az igazat megvallva, csak pár darab cukorral tudtam lenyelni. *Dohatsi*, *Takahasi*, volt egyike a leghíresebb *sentsa*-edény készítőnek. *Eisen-okuda* hasonló hírnévnek örvendett. Műveik teljesen ó khinai formákat utánoznak és ez az egész kor ízlésének is megfelel.

A *Sentsa*-tea divatra kap.

Az egyes porcellánemeket készítő gyárok közül a kiotói egyike a legvirágzóbbaknak és egyaránt állít elő különböző cserép- és porcellántárgyakat. Úgy formailag, mint a zománczot illetőleg rendkívüli finomulásról tesz tanúságot, a díszítés terén pedig szinte kiaknázhatatlan. *Ninsei* volt egyike a leghíresebb mestereknek, ki után két irányzat kapott lábra: az úgynevezett *Avada-yaki* és a *Kiomitsu-yaki*.

Az ismertebb mesterek nevei közül *Sobei-Kimkosán* és *Seika-Tausan*-t említhetjük. Az *Avada-yaki* kék alapon kék mintákat mutat dél-khinai ízlésben. A fehér és kék porcellánt, mely azóta olyan nagyon elterjedt, *Dohatsi*, *Takagasi* és *Kiteivake* gyártják.

A kék és fehér porcellán vagy *kiomitsu-yaki* napjainkig mind általánosabban elterjedt és ma e vidéken több mint negyvenötezer család keresi e munkával kenyerét. Ez iránynak megalapítója maga *Ninsei*, ki a XVII. század elején jött *Kiotóba* és ott tanult különböző műhelyekben. Az ő tehetségének köszönhető és az

A *kiomitsu-yaki* vagy kék és fehér porcellán.

általa vezetett kemenczéknek, hogy a kiotói munka, vagy mint hívják *kis-yaki*, olyan magas művészi színvonalra emelkedett. Egyszerű használati tárgyakon kívül néha szoboralakokat, állatokat is mintázott és mindannyija sok megfigyelő tehetségéről tanúskodik.

Mohei-Kinkosam Avadában dolgozott. Jellemzetes műveinél a nagyon gazdag diszítés, és élénk színezés. E család egyik unokája volt a *Takanó-tsavan* nevű csészek készítője.

Dohatsi-Takagasi a múlt században *Godsóban* telepedett le. Első sorban mint a régi dolgok kitűnő utánzója tett hírnévre szert. Később *Momojámában* épített kemencéket és ott készíté az apró, egyszerű, barna vagy vörös, archaicus izlésű csuprokat.

Rokubei-Kiomitsu részben *Kiotóban*, részben *Godsó-sakában* dolgozott. Nagy számmal készített teaedényeket és azokat gyakran naturalista izlésben diszítette.

Eisen-Okuda egyszerűen műkedvelésből lett cserepessé, és a régi khinai dolgok utánzatai sok finomsággal vannak nála előállítva. Iránya nagyon elterjedt s több növendéke is volt. Sokszor porcellánból bronztárgyakat is utánoznak.

**Mokubei-Aoki
művei.**

Mokubei-Aoki egyike a legszellemesebb porcellánműveseknek. Mint gyermek kovács akart lenni, de véletlenül egy kínai keramikai munkát olvasva, határozta el magát, hogy mesterséget változtat. Így *Kiotóba* ment és ott töltötte tanuló éveit. Mint korának legtöbb mestere, ő is előszeretettel utánzott régi mintákat. Munkái rendkívüli változatokat mutatnak, de egyszersmind kiváló szépsézetű érzésről is tanúskodnak.

Johey-Seifou Kanasavában született, de ő is *Kiotóban* tanult. Nevezetessé *Celadon* gyártmányai teszik, de úgynevezett *kinran* vagy aranyozott műveket is készített. Azonkívül ő is régi mintákat utánzott, mint kortársai.

Kensan-Yaki szinte *Kiotó* egyik külvárosában készült. Mesterük *Ninsei* tanítványa volt. Edényei kivált diszítésök által válottak ki. Később *Jeddó* szomszédságába tette műhelyét és nagy keresettségnek örvendett minden egyes munkája, melyek mind aláírásával voltak ellátva.

Kensan-Ogata tanuló volt és műértő, ki az *æstheticusok* csoport-

jához tartozott. Műkedvelésből pár ritka szép tárgyat állított elő. Stylusa sokban hasonlított a mai keramika irányzatához.

A *Feiraku-Yaki* tárgyak szinte Kiotóban készültek e század kezdetén. Tárgyai gazdag színezésök által válnak ki. A legtöbb a Mingek ízlésében készül. A gyárat arannyal díszített vörös zománca teszi híressé. Úgy néz ki mindannyi, mintha brocát fedné és innét nevezik e tárgyakat kinrann-nak. A család leszármazottai e porcellánemet tovább művelik és a kinrann stylust mintegy kiváltságossá emelik.

Az *Arita-Faki* egy másik nagyon ismert porcellánem. Az első kemenczéket a Koreából érkezett cserepesek állították fel *Aritában*. Ők művelték a fehér zománctot is. A vidék kitűnő agyaga mind nagyobb számmal vonzotta a cserepeseket és az aritai porcellán világhírnek örvend.

Arita híres kohói.

A XVII. század közepe óta nagyon nagy számmal gyártottak *Aritában* színes és arannyal díszített tárgyakat, melyeknek legnagyobb része már azon időben külföldre került. *Tosima* a khinaiaktól a zománcozás egy újabb módját tanulva meg, ez ujjitást is közölte az aritai czégekkel. A múlt század közepén egy vállalkozó kereskedő, *Hisatomi*, új kemenczéket állított és egy csillogóbb fényű zománctot fedezett fel. Új gyártmányait óriási számban adta el a Nagasakiba érkező kereskedőknek. Szinte gyárszerűleg állított elő európai használatra szánt tárgyakat. Virágvázák, teáskészletek, gyümölcsöstálak és mindaz, mire Európában szükség van, nagy számmal készült, habár nem mindig a művészet és jóízlés előnyére.

Az *okotsi* műhelyek szintén *Arita* vidékén fekszenek. A műhely tulajdonkép a daimyo tulajdonát képezte, ki itt készült tárgyaihoz a rajzot vagy maga készítette, vagy pedig híres művészekkel és elkészült tárgyait ajándékol adományozta. Legtöbbször apró szobrocskákat s egyéb csecsebecségeket állítottak elő. A gyár jelvénye néhány párhuzamos kék vonás.

A *karatsi-yaki* fénykora a gyár fenállásának közepére esik. Belsejök sokszor szemcsés. A zománca rendszeren sötétkék. Sok e tárgyak közül hibás és a szomszéd vidékeken véletlenül találtak. *Karatsuban* Koreából hozott kaulint is alkalmaztak az idegen cserepesek. Érdekes e dolgoknál és nagyon jó világot vet a japán művészeti

Karatsi-yaki fénykora.

viszonyokra, hogy azok előállításánál nemcsak a minta és a művész, de még az anyag is idegen földről került.

Takatori kemenczéi a leghíresebbek közé tartoznak. Alapítója egy koreai cserepes, ki urát még a XVI. században egy másik rokonával Japánba kísérte át és japáni honpolgárokká lettek. E tárgyak rendszeren vörösbarnák vagy sárgás feketék és takatoriknak hívják. Később *Igarasi*, egy ismert cserepes jött segédül s ez időben készültek a világos zománcczos edények. Kivált nagy hírnévre tettek azon tárgyak szert, melyek *Kobori-Ensu*, a híres æsteticus izlésében készültek, a teaszertartások számára.

Az ősmert satsuma porcellán.

A *satsuma-yaki* talán valamennyi japán porcellán között manapság nálunk a legelterjedtebb. Ki ne látott volna olyan kis virágtartó, teadoboz, csésze, vagy egyéb dísz tárgyat, melyek bámulatos finomsággal vannak minden részletben kidolgozva. A műhely eredete hasonló a takatoriéhoz. Satsuma *daimyoja*, a koreai foglalásból visszatérve, magával hozott több cserepest, kik között *Hodsu* és *Boku-Hei* szerepeltek. A daimyo *Yosi-Hiro* nagy pártolója volt a teaszertartásoknak s így sok edényt készítettek. Azon tárgyakat, melyek uruknak különös tetszését nyerték meg, annak pecsétjével látták el. Ez edények különböző zománcczal voltak ellátva. Gyártottak vereset, kéket és egyéb árnyalatokat. A legkeresettebbek azon tárgyak voltak, melyek elefántcsontszerű alappal bírtak, apró erekkel telerajzolva. E dolgokat egy külön elnevezéssel *dakatsu*-nak nevezték. Más tárgyak ismét Khinából szállított anyagból lettek előállítva. *Hakeme*, *Misima*, *Sumkoroku* mind különböző vállfajai a satsuma-porcellánnak.

Hagi-Yaki szinte egy koreai cserepesnek köszöni létét, ki egy sajátos módot talál fel, melyet *varikodai*-nak neveznek.

Matsu-Moto-yaki hasonlóan koreai izlésben és koreai módszer szerint alkotta műveit. Épen úgy, mint az előbbeni gyárak, idegen emberek, idegen befolyás munkája.

Az *izdsumó*-porcellán nem kevésbé híres. Két vállfajra oszlik, u. m. a *rakuzan* és *fudjina* porcellánokra. *Hagi*, egy ismert cserepes a XVII. században, hosszú éveken át működött. Legnagyobb részben teaedényeket, a teához szükséges vízhordókat készített. *Madsu-*

Daira egy műpártoló daimyó és a teaczeremóniak ezidőszerinti nagy mestere, számos edényt készített a régi koreai izlésben.

A hizeni porcellán egy másik nagyon népszerű vállfaj, melyet minduntalan hallunk emlegetni. A hasonló nevű kis tartományban hat híres család foglalkozott porcellánkészítéssel, kiknek gyártmányai mindenekelőtt használati értéköknél fogva vállottak ki. Egy másik jól ismert cserepes neve *Untei Kimura*, az ismert *Gobu-Sisi* nevezetes mestere. Az apró, hüvelyknyi nagyságú oroszlánok és szörnyek előállításában volt mindenekelőtt nagy mester. *Hei-Siro*, *Meiva*, *Riomey-Mori* nevei mind *Hizen* gyártmányaival vannak összeforrrva, melyek nagyon sokszor viselték mestereik aláírását. A múlt század közepén, a hajdani előállítástól eltérőleg, a nagy kohók helyett kis kályhákat állít fel és felényi idő alatt égette tárgyait. Ez időtől fogva a hizeni művek erősen hanyatlottak.

Gobu-Si apró dísz tárgy-alakjai.

Odoban szinte készítették porcellánt régi időtől fogva és az első kályhákat *Sohaku-Hisanó osakai* mester állította fel. A *daimyo*, ki ritka porcellán műértő volt, munkásait nagy számmal küldötte tanulmányutakra. Mint e kor legtöbb magángyáraiban, *Odóban* is a régi koreai mintákat tartották szem előtt.

Avatsi műhelyeit *Minpei-Kasu* alapította. Az alapító, tulajdonképp egy műbarát, ki a magasabb izlés követelményeinek megfelelőleg óhajtotta tárgyait előállítani. Kiotóban tanult s majdnem egész vagyonát feláldozta, míg végre a vidék daimyójának érdeklődését felkeltve, bő kárpótlásban részesült. Ma a vidéknek valódi jótévője, mert a lakosság nagy része e műhelyekben keresi kenyerét. A zománczok színe sárga és kék, némelye ügyesen utánozza a kék és fehér *anami* porcellánt.

Avatsi hasonló az anamihez.

Kisu-yaki az előbbihez nagyjára hasonló. *Zengoro-Hosen*, az ismert cserepes állítja fel a kemenczét *Kii* tartományban, hol az egyik *Toku-gava* volt a daimyó. A tárgyak különböző színűek. Vannak kék, sárga, sőt lila színűek. Legtöbbje khinai mintákat utánoz. Az alapító a 60-as években halt meg s a műhelyek azóta még jobban kiterjedtek.

A *Sanda-yaki* porcellán *Sedsu* tartományban készült. A műhelyek legnagyobb számmal az úgynevezett kék porcellánt állították elő. A múlt század elején a régi celadon gyártási módját megismerve, ilye-

neket készítettek. Az utánezetokat olyan tökélyre vitték, hogy egyes tárgyakat alig lehet megkülönböztetni az eredeti Ming-korszakban készült celadontól. A mult század első felében egy hasonlólag ismert nevű mester, *Matsudaira*, látogatta meg *Sandat* és a vörös zománcz és diszítés mesterségét ismerteti meg a munkásokkal.

A *Kutari-yaki* első látásra nagyon hasonlít a *setói* porcellánhoz. Alapítója *Deysodsi* daimyoja. Fia, *Tosiyaki*, cserepesét *Ceidsiro-gotót* *Aritába* küldte, hogy új tanulmányokat végezessen, ki két évi otléte alatt, mint szolgál, egyik alkalmazottjánál eltitkolva, hogy a művészet-hez ért, tanulta meg annak rejtélyeit. Csak midőn megismerte az összes módszereket, tért vissza urához és teremtette meg a tulajdonképeni *kutari* porcellánt.

A *Morikage-sikaé*
művek keresettek.

Ugyane korban egy híres kiotoi festő, *Morikage*, volt mint rajzoló alkalmazva és e darabokat *Morikage-sikaé-knak* nevezi. A mult század elején *Yosidaya* kereskedő hívta új életre a kihült kemenczéket. Utódja *Mia-moto* külföldre is szállított több darabot. Az izlés ez időben khinai volt és mindenekelőtt a vörös alapon az arany diszítéseket kedvelték. E tárgyak, az úgynevezett kinrandék, magas művészi fokra emelkedtek s a mult században keresettek voltak.

A *sigaraki* porcellán alapításának kora megegyezik a többi nevezetes porcellángyárával, kivált híres lett e műhely teaszelenzék készítésében. A *teakészletek* maradtak mindvégig a gyár különlegességei. Az ismert teaszertartás mestere, *Masakasu*, saját rajzai szerint készített új edényeket. Érdekes, hogy ez apró porcellántárgyak gyártásának milyen nagy horderőt kölcsönöztek és miután egynémelye finomabban lett befejezve, mint azok, melyek a shogun számára készültek, *Ensu-singarakinak* voltak jelezve, mint a hogy nevezték a *ninsei* vagy *simbei sigarakit*.

Banko-yaki Issé tartományában készült. Megalapítója e gyárnak a *kuvanai* cég *Numanai*. A ház feje, ki gazdag kereskedő volt, csak kedvtelésből kezdett a porcellángyártáshoz. E tárgyak nagyjára más gyárak műveit utánozták és gyakran hollandi minták után dolgoztak. Később kohóikat a fővárosba tették át és egyes szebb tárgyai *Ban-ko* aláírást viselik. Egy másik neme e porcellánnak világoskék zománcz-czal bir. Bár a régi cég megszűnt, de a mult század közepétől fogva

ismét nagy munkásságot fejtett ki és több európai piacon is képviselve volt.

A *minói* kemenczék csak a mult század elején épültek. Kereskedői vállalat léptette életbe ez üzletet és az *Osakai Mohei-Misigava*-ház állította fel azokat. Később a szomszédos helyeken, ugyancsak a minói tartományban, *Kasahara*, *Sumagi*, *Isinokura* és több más helyen készítettek hasonló tárgyakat. Nagyjára kék és fehér használati edények. Az anyag törekeny, könnyű és zománcza áttetsző.

A minói gyári
gyártmányok.

A *Toyovaki Nagoja* szomszédságában készül. Ötven-hatvan eszten-deje áll fenn. A cserepes neve *Toyo-Suké-oki*, ki általános műveltséggel és sok szépészeti műérzékkel birt. Rendesen régi khinai és koreai minták után dolgozott. Ő talált fel egy új mázt, melyet cserepeknél alkalmazott. E tárgyakat nagyon gyakran látjuk a világ különböző porcellán üzleteiben. A fayance alapszíne megmarad és az aranyozás és egyéb diszítés a mázzal lesz felrakva. Mind e dolgok olcsók és legfeljebb mint tálak, csuprok vannak alkalmazva, de a teaszertartásoknál sohasem fordulnak elő.

A *Kenya-yaki* egy másik modern gyártmány. Egy *jeddói* porcellánműves léptette életbe. Iránya megfelel a *Kensan-Ogata* gyárnak. Majd később *Hatsio-gava* lakkműves diszítéseit utánozta. A *netsukék*re emlékeztető apró alakokat mintáz, azok részleteire fekteti a fősúlyt és nagyrésze gazdagon van aranyozva. Emberi alakok, állatok, virágok és gyümölcsök nagyszámmal kerülnek ki műhelyéből. Mind ez apró, kicsiny, de nagyon sok gonddal van megalkotva.

A *Soma-yaki* eredete már ismét régi. Még a XVII. században keletkezett. *Nakumara daimyója*, *Soma*, egyik katonáját *Tanaka samurait* küldte volt Kiotóba, a porcellángyártást megtanulni, *Ninsei* műtermébe. Hét évi gyakorlat után szülővárosában, *Nakamura*-ban dolgozott. E tárgyak könnyen felismerhetők, a mennyiben az anyag durva, színe szürkés. A kedvencz diszítési motívum egy futó ló, melyhez a rajzot egyik Kanó készítette.

Soma-yaki
Iovas mintái.

Az *Imadó-Yakik* nevöket a várostól veszik, mely *Musaki* kerületben emelkedik. A cserepes neve *Han-Hitsi*. Teaedényeket és széntartókat gyártott. Tehát mint látjuk, a japán ház két legfontosabb haszná-

lati és dísz tárgyát; az előbbi *Tsanó-yu* és az utóbbi *Hibatsi*, az a két szó és fogalom, melyet a Japánba vetődött idegen legelőbb sajátít el. Az utódok a XVIII. század folyamán a *fusimi* művekhez hasonló porckákat és csoportokat készítettek.

A *Setó-yakiról* kell még végezetül megemlékeznünk. A *setó* név, a *uma* és talán az *arita* az, mely Európában is legismertebb. Az itt mazott cserepesek elseje *Tami-Kitsi-Kató*. A hajdani elavult módokkal szakítva, új irányt követ. Kemenczéket épít a khinai izlésű *zingi* művek előállítására. Később végig tanulmányozta országának és kohóit, járt *Aritában*, *Takataban*, *Hirotoiban* és csak négy évvel később tért vissza és ekkor készíté az első, ma annyira híressé vált műveket. Ki ne ösmerné ez úgynevezett *sometsuke* dolgokat. Ne emlékezne vissza azokra a páratlanul finom, fehér alapu, kékes porcellántárgyakra. Értjenek el nagy árakat vagy legyenek olcsók, és az értékek mindenkor nagy, mert a jó izlés megannyi mestereit. Csinos a forma, és legtöbbször egyszerű és szép a rajz, mely egyszerű. Pár bambusznád, vagy egy-egy hervadó chrysanthem, egy ló daru, vagy futó báránnyelleg, de mindig olyan közvetlenül adva, olyan egyszerű eszközökkel van elérve a hatás, hogy őszintet okoz a tárgyak látása.

[A japán keramikával ha ilyen részletesen foglalkoztam az elmúlt század gyárait és gyártmányait illetőleg, azt mindenekelőtt tettem, mert e művek jutottak legnagyobb számmal Európába és fordulnak elő a kereskedésben. És tettem azért is, mert még a mi és japán porcellán kedvelők körében is nagyon sokszor teljes közönyt vettem észre. Nemcsak a különböző porcellán gyárak elnevezését, működését illetőleg hézagossak ismereteik, de még a korszerűt illetőleg is. Kemenczék, melyek közt nagy a különbség, mint a kínai vagy nürnbergiek között és porcellánok között, melyek nagyobb eltérést mutatnak, mint Sèvres és Meissen, vannak minduntalan felcserélve és felcserélve. Nem egyszer láttam muzeumokban az értékes tőzsomszédságában és nagyon jó, de egyszerű tárgy van tönkretéve egy tarka gyári munka közvetlen hatása által. Az ó-spanyol vagy olasz fayenceoknál, vagy a francia és szász porcellánoknál, a mi mindenekelőtt fontos, az az eredetnek ismerete,

az úttörés munkája, a fejlődés emelkedése, és végre a virágzás kora. Szükséges nagyon, hogy az egyes kohókat, műhelyeket egymással összehasonlíthassuk és e párhuzamok által ismerjük meg azoknak sajátosságait, valódi értékét.

Hogy Japán mily súlyt fektetett iparművészetének ezen ágára, azt már onnét is láthatjuk, hogy a legtöbb gyár története összes adataival meg van őrizve. Az alapító, a munkavezető, az egyszerű és kiváló kézműves neve századokon át fel volt jegyezve. Kit a tárgy közelebbről érdekel, annak mindig módjában lesz a szükséges anyagot megszerezni és a nemzeti keramika történetét kezdettől végig megősmerni.

Hogy a lakkművek az utolsó századok alatt milyen magas művészi színvonalra emelkedtek, arról a legjobb tanúságot adhat egy-egy látogatás a Shogunok sírjaihoz Nikóba vagy Sibá-ba. Úgy a mausoleumok oltárai, mint a csarnokok belső díszei vagy az elhaltak használati tárgyai, megannyi remekei a lakkművészetnek.

<i>A lakkművesek utolsó virágzása.</i>
--

Az új főváros megalapítása nagy befolyással van e műiparra is. Az udvartartás nagy fényt fejt ki. A hivatalnokok háztartása pontosan élő van írva. Fogadtatások, tea- és illatszertartások egymást érik. Butorok, használati tárgyak mind józtlésükről kívánnak tanúságot tenni. Mind e dolgok lakkból készülnek. A XVII. és XVIII. század divatja a lakkműveseket pártolja. Nem létezik olyan tárgy, mely lakkból ne készült volna. Apró szelenczék, nagy utazó ládák, szentélyek berendezése egyaránt lakkból készült. A rendkívüli kelendőség következtében a műhelyek fáradhatatlan dolgozókat kívántak és a kivitel soha meszeribb, tökéletesebb nem volt.

Japáni műtörténészek e tárgyaknak, legyenek bármennyire tökéletesek technikailag, sokszor azt hozzák fel rovársul, hogy nem bírnak az előbbeni korszak őszinteségével és azon inventióval, melyet a korábbi műveknél csodálunk. Európai műbarát kevésbé veszi tekintetbe e műtörténeti mozzanatot és egyszerűen a mű tárgyi értékét csodálja.

A Toku-gava-korszak lakkműveit időszak szerint három csoportra lehet osztályozni. Az első a XVII. sz. eleje, a második annak vége, a harmadik a XVIII. századra esik.

Eddoi nagy mesterek.

Az első eddói mesterek *Ko-ami*, *Tsio-hó* és *Koma-Kiui*. E lakkozók módszere még a régi. Műveik emlékeztetnek a khinai dolgokra. Erőteljesek, habár néha durvák is. *Togi-dasi*, *Sisi-ahi*, *Kivigani* a mintázott aranyporos simított lakkok terén értek el nagy vívmányokat. A haladás tetőpontját *Kvan-er*-nél láthatjuk. *Ko-ami*, *Nagasige*, *Hadsumé-dana* e kornak hasonlólag kiváló emberei. A XVII. század végén a finomulás majdnem az elfinomulásig fajul. A rajz csipkefinomságú, az aranyozás érczkemény. E tárgyak mintha nem is fából, de bronzból készültek volna, azt a benyomást teszik reánk. A legszebbeket a shogun udvara számára gyártják, valamennyije el van látva a Toku-gavak címerével, a lóherlevéllel. A lóherlevél e kor legnépszerűbb díszítési motívuma. Ott látjuk alkalmazva minduntalan a legkülönbözőbb tárgyaknál és felfogásokban. Az ezidőben készített műveket az V. Shogun korabelieknek nevezik.

A XVIII. században épen azáltal, hogy a lakk divatos műipari cikk, válik annak készítése némileg gyárivá. A lakk előállítási módja gyorsabb. Az egymásra következő fénymázzrétegek kevésbé számosak, az arany rosszabb minőségű. A nagyvárosok boltjai tucatszámra készítik a lakkműveket, melyeket azelőtt csak megrendelésre állítottak elő. De viszont vidéki városok is mutatnak haladást és készítenek nagy gonddal megrendeléseket. Így fejlődik *Kanazavában Igarasi-Doho*, és *Nagoyában Jamato-Sobe-makie* műhelye. Ezen munkások művei szép számmal vannak megőrizve az országban.

Tokio és Kioto gyűjteményei.

Kitűnő példányokat látunk a tokiói muzeumban és Kiotóban, az előbbi helyen egy gyönyörű írószekrényt őriznek, mely az *Igarasi-Dohó* aláírásával van ellátva, és mutatja, hogy *Kanazavában* e művészet milyen magas fokon állott. *Ko-ami* mind a két fővárosban dolgozik és az udvar számára készít butorokat, kiházasítási szereket. Utódai folytatják mesterségét és rendszeren díszbutorokat állítanak elő. Rendkívül érdekesek azon kiházasítási tárgyak, melyeket a III. Shogun leányának készítettek. Az egyik könyvállvány, a másik pipereszereknek, a harmadik pedig íróeszközöknek készült. Mindannyi *Nagasigé* munkája. E tárgyakat szemlélve látjuk, hogy izlésöknek mily erős befolyása volt az európai butorosokra is. Az egyetlen elosztás, szakítás a szimmetriával, a polczok váratlan lépcsőzetes elhelyezése, jellemzetes fel-

fogást tanúsít, melyet lassan a nyugat butorosai is elfogadtak és a mit mindenekelőtt Cheapendale tett magáévá. A XVIII. század angol ízlésében látjuk mindenekfelett a Toku-gava irányt kifejezésre jönni.

Nagasigé, ki egyike a legnagyobb lakkműveseknek, a felület tárgyainak egyes mezőit rendszeren tájképekkel, a természet jeleneteivel rajzolja teli.

Sunsu, Sikueno-soku már későbbi kor emberei. *Koma-kiui* egy másik nagy művész, kinek a tokiói muzeumban őrzött szelenczéi megannyi műremekek. Művész volt és költő, legalább ezt mutatják compositiói. Ő tőle őriznek egy ezüst csőben repülő, fehér gémet, mely mindenkorig nemcsak a lakkművek, de a japán műérzék finomulásának egyik legértékesebb példánya lesz. *Tatsu-ki* kiotói mester, kinek butorai, íróasztalai megannyi művészi alkotások. Tárgyait rendszeren erdőkben, virágos kertekben keresi és az erdők lombzatát különböző tonusú arannyal különbözteti meg. *Seigai-Kausitsi* a tenger csodálója és hullámcsapásai a legcsodálatosabb megfigyelésre vallanak. *Ogata* a régi *makkiékat* utánozta. *Korin*-nak egyik műremekét Tokióban őrzik, egy kis tálca, melynek díszét fenyőfák képezik. Mindannyi ólommal van lakkirozva és gyöngyházzal berakva, csak a fák ágai aranyozottak. A császári muzeumban a legtöbb híres lakkművesnek őrzik műveit. Ez emberek közül tán egyiknek sem volt nagyobb neve, mint *Korinnak*, kiről egy érdekes epizódot mesél az utókor. Egy kirándulásra volt meghíva gazdag kereskedők társaságában, kik ételeiket a legpazarabbul készített lakk-készletekben vitték magukkal. A művész ellenkezőleg, a nép példáját követve, egy pár rizsgombócot göngyöltett falevélbe. Annál nagyobb volt a társaság csodálkozása, midőn ebédjét kiterítve, minden egyes levél belseje a legbámulatosabb aranylakkal volt fedve, melyeket a művész használat után épúgy szélnek eresztett, mintha csak értéktelen falevelek lettek volna.

A hagyomány érdekes világot vet nemcsak a művészre, de magára a lakkművészetre is, amennyiben mutatja, hogy egyik főtörekvése épen az volt, hogy oly finom felületre, mint egy levél is, alkalmazható legyen. A másik vágy, hogy a lakk anyaga érczkeménynyé váljék és hogy az idővel ép úgy tudjon daczolni, mint a legnemesebb fém. *Ugava* a *Tosa-iskola* mintái szerint dolgozott. Lakktárgyai felü-

A részlet és
őszhang tükélye.

Korin művészi
alkotásai.

letére a legkülönbözőbb berakásokat alkalmazta. Elefántcsont, gyöngyház, porcellán és nemes érczek egyaránt lettek alkalmazva. *Stiomi-Masanari* egyike a leghíresebb kiotói lakkműveseknek. *Yama-moto* szinte Kiotóban élt a XVIII. században. *Yedsukatójo* kivált szép makkiéket készített és művészetét leszármazottai több generáczió át örökölték, kik mind Ávában éltek. *Totei* az úgynevezett *Tsinkiubori-tzlésnek* volt követője, melyet a nagasaki művesek tettek népszerűvé.

A *Zokokumiri* egy másik neme a lakknak. Rajzát rendszeren a bambus vagy egyéb faalapra vési és a mélyedéseket különböző színekkel önti be és úgy lakkirozza. *Fokokuki*, ki a részben khinai módszert léptette életbe, a 70-es években halt meg. Kortársa volt *Naka-yama*, *Komiu* és *Ogava-Sominnak*, kik mint a lakkművészetnek utolsó nagy mesterei említetnek. Ők voltak a régi hagyományok utolsó képviselői, a japán iparművészet híres művesei vagy mondjuk a kis művészetek nagymesterei.

Az igazság ereje és az érzés finomsága.

Mert a mit olyan sokszor volt alkalman megemlíteni, a mi a japán iparművest művésszé tette, az az érzés finomsága és az igazság ereje volt, melyet alkotásaiban kifejezésre tudott hozni és viszont ez az érzés, az egyéni felfogás tette olyan sokszor a legegyszerűbb iparcikket megannyi műremekké. Innét van, hogy egyszerű favedrek, egyegy bambusz virágtartó vagy cserépedény nagy művészi belbecscsel bír, míg esetleg egy nagyon drága porcellánváza, elefántcsont szobor vagy ezüst dísz tárgy művészi szempontból értéktelen. A mi a régi művek értékét kölcsönzé, az az őszinte szépészeti eszmény, mely sokszor a legegyszerűbb munkás előtt ott lebegett, míg manapság a dísz tárgyak is egyszerűen kereskedelmi szempontból készülnek.

A *Toku-gava-korszak* műtörténelmi szempontból is felette érdekes, mert részletesen mutatja be a japán művészet utolsó nagy korszakát. A shogunok udvartartása, a dainyok várkastélyai, a samurai háza, az egész jeddói élet mintha azért lett volna olyan keresett, olyan szertartásos, olyan ragyogó, hogy mintegy utolsó képét nyujtsa a hajdani társadalmi viszonyok kifejezésének.

Az utolsó Shogun-nal a Yamato művészet is sírba hull.

És így vagyunk a művészetekkel is. A *nikkói* és *sibai* palotaszerű sírok, azoknak káprázatos berendezése, a szobrászok, a festők, érczöntők műhelyei minden téren a lehető fokozatot, nagy-

BRONZMŰVEK.

HFM Könyvtár
20231113

szabásut, pompásat teremtették. Ha a felfogás nem is olyan finomult, mint hajdan, és az érzés talán kevésbé őszinte, de viszont a kivitel annál tökéletesebb. A mű, mint olyan, annál befejezettebb. Így jut el a XIX. század közepéig, midőn egy csapásra szakad meg évezredes fejlődése és egy napról a másikra szűnnek meg régi eszményei.

Az amerikai hajóraj az újvilág eszméivel az újvilág eszményeit is kitűzte zászlajára és a szigetvilág gyermekei kitűnő tanulóknak bizonyultak. A mennyire gyűlöltek a multban mindent, a mi idegen, annyira vakon követik most a nyugat összes vívmányait.

1853-ban végére ért a nemzeti művelődés.

Mint a VI. században vakon fogadta el az ázsiai civilisatiót és hűen követi azt, fejlődik annak irányában, megszakítás nélkül, több mint ezer éven át, épen olyan erélylyel karolja fel ma Nippon Európa kulturáját.

MTM Könyvtár
20231113

KHINA MŰVÉSZETI VISZONYAIRÓL.

A budapesti Iparművészeti Muzeumban 1904. év november havában tartott felolvasás.

Ős eredet.

Egy órai idő lefolyása alatt a kínai nemzet művészetét megismertetni bajos. Mindenekfelett nehéz annak részletes képét adni, még nehezebb azt rendszeresen osztályozva tárgyalni. Mindenekelőtt ne feledjük, hogy Khina a világ egyik még ma is legnagyobb császársága és a legrégebb, még ma is élő, habár kevésbé virágzó műtörténelemmel bír, megszakítás nélkül, a régmúlt időktől kezdve. Egyes tárgyaik állítólagosan Kr. e. több mint ezer évvel készültek, másoknak ismét pontos leírását ismerjük e legrégebb időktől fogva. Feljegyzéseik nyomán a nemzet állítólag közel négyezer éve vándorolt volna a Kaspi-tenger környékéről jelen hazájába. Rendszeres hiteles feljegyzéseik 1122-től kezdődnek és a 906-ik évig Kr. e. képezik historicus ókorát. Az e korszakot megelőző századok legendaszerű hagyományok számába vehető.

Művészetök bölcső kora az emberiség kezdetével esik össze. Első virágzásáról az ókori történetírók tesznek említést. A Tsung uralkodók korabeli műtárgyak állítólag már a fejlettség nagyon magas fokán állottak. Még becsesebbek a Tsien (255—440-ig) a Sung (470—479-ig) vagy Tsi (470—502-ig) korszakok. A mongol uralom 1280-tól 1360-ra terjed s hogy ez időben a nemzet milyen hatalmas volt, uralkodói mennyire pompás palotában székeltek és milyen becses műtárgyakkal volt udvaruk tele, arról már Marcó Poló és az első missionáriusok leírásából is meggyőződhetünk.

A nemzet művészetének utolsó aranykora az új ærára tehető. Khina művészetének harmadvirágzása a Ming uralkodók időszakára esik, kik

1368-tól kezdve 300 éven át uralkodtak. A mai napig a hatalmat kezében bíró Mancsu ház, a *Tsi* dynastia első császárai nagy műértők és műpártolók voltak. Ezek között első helyen *Kang-Hi* és *Kien-Lung* említendők. Mindkét császár neve fontos szerepet játszik Khina műtörténetében. Az ő uralkodásukra tehető az Európára kiható befolyások kezdete és mindenekelőtt ez időben (a XVI. és XVIII. században) érvényesül olyan döntőleg Khina izlése művészeink irányítására.

A *baroque* és *rococo* elvitázhatatlanul keletázsiai motívumok felhasználásából fejlődött. Sok esetben a tengeren túlról érkezett mintákat minden változtatás nélkül használták fel. Más alkalmakkor pedig a renaissance formáiba olvasztották bele.

<i>Kihatás Európára.</i>

Érdekes megfigyelni, milyen módon készültek egész épületek, nyári lakok, kioszkok, pagodák khinai tervek után. Maga az úgynevezett mansard-fedél, a dupla tető, kínai rajzok után keletkezett. A tájképfestészet hasonlólag örömet használt fel khinai részleteket. És utánozták a Sárga Császárság házberendezéseit, butorait, diszedényeit, műtárgyait, csecsebecségeit. Khina művészete divatba jött és az úgynevezett *chinoiserie*-k világszerte keresettségnek örvendtek. Ki ne ismerne ilyen régies elavuló műtárgyakat, ki ne örökölt volna az atyáról fiura pár töredező virágvázát, bölíntgató mandarint, vagy néhány régi legyezőt. A munkát néha meg is becsülték. A kivitel ügyességét dicsérték, de a nélkül, hogy e tárgyak közelebbről érdekelték volna a szemlélőt, vagy a nélkül, hogy igyekezett volna azok jelentését megismerni, vagy annak gondolatát megérteni.

Curiosumok voltak és mint olyan, értékes vagy értéktelen ugyanazon polczra került. A jelen felolvasás rövid időtartama alatt mindenek előtt arra szeretnék súlyt fektetni, hogy e műgyűjtemény tárgyaiból párat kiválasztva, némi világot vethessek, mi a művészetekben szép és vázolhassam azt, a mi bennök becses.

Khina képzőművészeténél első sorban a művészi felfogást, másodszorban a művészi kifejezés finomulását, és csak harmadsorban említeném a kivitel tökélyét. Rendesen a khinai művész bámulatos kézügyességét halljuk dicsérni. Kétségkívül e ritka tulajdon elismerést érdemel. Soha ügyesebb kézműves nem volt a khinainál. Ujjak vésőt, ecsetet, könnyebben nem kezeltek. De ez még nem művészet.

Kifejezési mód.

A kifejezési mód, mely a szobrászat, a festészet vagy a műiparok különböző ágazataiban nyilvánul, már fontosabb. Bronz és kőszobraik egyaránt érdekesek. A megválasztott anyag, annak feldolgozása, a komolyan átgondolt alak vagy csoport, a tudatos mozdulat vagy körvonal rendszeren kifogástalan. Festményeiknél az ecsetvonás finomsága és a színek árnyalatai egyaránt magas fokú *artisticus temperamentumot* bizonyítanak. A mi legérdekesebb és legfontosabb, az maga a művészi felfogás, a *conceptio*.

A művészi felfogás volt az, mely egész khinai tartózkodásom alatt legjobban érdekelt és mely úton útfélen az óriási birodalom egész nagyságában, még romjai és törmelékei közepett is megragadott. Khina művészetének felfogása és művészetének alapeszméje volna az, mire a nagyon tisztelt közönség figyelmét mindenekelőtt terelni óhajtanám.

Csak egy nemzet művészetének szellemét és művészeinek ideáljait ismerve foghatjuk fel alkotásait, műtárgyait. Csak megértve annak belső értékét, becsülhetjük külső megjelenéseiben. Sőt történelmi multjánál, fejlődésénél is fontosabbak *psychologiai tulajdonai*.

Vegyünk bármely khinai tárgyat kezünkbe, első sorban is azt kell kutatnunk, milyen feladatokkal állt szemben a művész és milyen célokat igyekezett elérni. Melyek voltak kitűzött ideáljai. És ebből a szempontból indulva ki, kicsiny vagy nagy, egyszerű vagy összetett alkotásaiknál meg leszünk lepve műveik felfogása és a *conceptio* nagyszerűsége által.

Építészet.

Tekintsük példának okáért az építészetet. Legyenek bár egyes részei kezdetlegesek, európai szemre nézve a tagoltság szokatlan, de egészben véve a khinai ház felfogása nagyobbszabású az európainál. Első sorban, a mire hivatva van, az otthon fogalma jó világosan kifejezésre. Csakúgy mint a francia nagyuri lakot, az utcától elől udvar, hátul kert zárja el. Mentől vagyonosabb a tulajdonos, annál több az udvara, annál nagyobb a kertje, annál számosabb melléképületet emel családja, kísérete, szolgálai számára. Az egyes csarnokokat tornácok kötik össze és az utca kíváncsi szemei elől magas kőfal védi.

A khinai ház a legtökéletesebb mintája a pekingi császári palota. Kiterjedése 8 □ km. Magán és nyilvános fogadásokra szolgáló épületek végtelen sorozatot képeznek. Sőt egész kis városrészt alkotnak. Császár,

császárné, ágyasok, kamarások és udvarhölgyek, testőrség, palotaőrség külön kastélyszerű házakban vannak elszállásolva. Mindannyit kertek, ültetvények környezik.

A császár elfogadó terme a középén áll, minden oldalról szabályos négyzet alakban udvarok veszik körül, minden egyes udvart pedig oszlopsoros csarnokok határolnak. Ilyen udvar hét van. Mindannyi fehér márvánnyal kövezeve, mindannyit nyitott csarnokok határolják és oszlopsorait rubin színű lakkmű takarja és valamennyit aranysárga zománczos cserép fedi. A hatás páratlan.

Pekkingi tartózkodásom alatt az uralkodó kitüntető meghívásában részesített. Ez alkalommal teljes pompájában láttam az udvart ragyogni. Hivatalnokok, udvartartás, a császári ház tagjai rangfokozatuk szerint foglaltak helyet a különböző udvarokban. Az összhatás, lett légyen bár az egyes részlet kopott vagy elavult, páratlan volt. A színérvék volt talán a legmeglepőbb és annak tudatos harmóniája. A hófehér márvány udvarok, a bíbor csarnokok és az aranysárga fedézetek összhatása bámulatos. Ehhez minden hivatalnok kék selyem udvari köntöst visel. Állásuk szerint több vagy kevesebb aranyhimzéssel van az kivarrva. Hasonló kék selyemben volt maga a császár és a császárné és kék volt az égbolt is, mi a háttér és keretet képezte. A császár ott ülve a trónusán, ha parancsot ad feltáratni diszudvarainak kapuit, egyenes irányban végig láthat mindannyin, ott lesz előtte a világ legnagyobb kiterjedésű magánotthona, melynek főbejáratához egyenes irányban vezet a város főutcája: két oldalt a föld és menny szentélyeivel, itt-ott egy-egy márvány hiddal vagy diadalívvel, melyek a páratlan otthon via-triumphalis-át képezik. Pompásabb, fényesebb, nagyobb szabású otthont uralkodójának egy nép képzelete sem alkotott.

Császári palota.

A khinai építészet anyaga kő, fa és cserép. Mind a hármát egyforma tökéletességgel kezeli. A márvány terraseok, széles lépcsőzetek, áttört karfák mesteri kézzel vannak faragva. A fagerendázat és az egymás felett emelkedő, fecskéfészekhez hasonló ereszek a külföldi építésszek csodálkozását méltán felidézik.

De laikusra nézve legmeglepőbbek cserép és fayance épületeik, a világhírű porcellán tornyok. Khina összes nagybecsű építészeti mű-

emlékei között én első helyre a mukdeni császársirokhoz vezető pailot vagy diadalkaput és a pekingi menny oltárát tenném. Nemcsak azért, mert e két mű legfényesebben tünteti fel az építészet fejlettségét, de mert a legművészebben olvad belé a környező tájképbe és mert legmegragadóbban hozza kifejezésre az eszmét, melyet képviselni van hivatva.

Pailok.

A mukdeni dísz pailo a jelen uralkodóház sírkertje előtt áll. A környezet őserdő. A khinai hegláncz lejtőjénél. A sír maga a vadon mélyébe van elrejtve. Bejáratul tisztást vágtak. A végételennek látszó örökzöld fasort fehér márvánnyal kövezték ki, időközönként a hegyi patakok vizét hasonlólag fehér márvány hidak ívezik, világosan tükröződve vissza a víz sötét tükrében. Közbe-közbe az allée két oldalán szobrok állanak, megannyi óriás. Harcosok, mandarinok, szörnyek és sárkányok, mindannyi terméskőből faragva, mindannyi az elhúnyt hős nagyságát hirdetve. E páratlan út végén emelkedik a diadalkapu, melyet leírni fájdalom nem lehet, nem áll módomban. Ki tudna fogalmat adni annak nagyságáról, vagy ki tudná leírni részleteinek finomságát. Mindenekfelett ki van zárva visszaadni a hatást, melyet csak a legtudatosabb művészi érzék volt képes elérni, az arányok tökélyét, a fehér márványoszlopok, a csipkefinoman faragott márvány gerendázat vagy ornamentica egyes részeinek halavány szinezését, aranydisztét. De talán legnehezebb lenne megértetni a bámulatos összehatást, mely ez építészeti műremek és a környező természet, a magas karcú diadalív vagy diadalkapu és az örökzöld őserdő között létezik.

A pekingi menny oltára mindössze egy emelvény, vagy mondjuk egy tágas fehérmárvány körönd, melyre többszörös lépcsősor vezet. Tulajdonkép hófehér márvány talapzat, melyen a menny fia évenként egyszer bemutatja atyjának, a mennyek urának áldozatait. Hogy megértsük az építményt vagy a gondolatot, melyet kifejez, e nép közt kell élnünk. Csak tanaival megbarátkozva, fogalmait ismerve, fogjuk fel az eszmét, mely a nemzet főszentélyét eképen valósította meg, főoltárául mindössze egy szeplőtlen fehérségű emelvényt állítva, melynek kupolája a felhőtlen égbolt.

**Képző-
művészetek.**

A képzőművészeteknek Khinában más jelentőségek volt, mint nálunk. Szobrászat, festészet alárendelt szerepet játszottak. Azért

készültek, hogy természetfeletti lények, az egek lakóinak dicsőségére, az elhalt ősök emlékére és bizonyos fokig az élők hétköznapi örömeire szolgáljanak. *A művészet a művészetért* náluk nem látszott jogosultnak. Műtárgyaiknak, a képzőművészet alkotásainak fő hivatása a diszités volt, nem mint önálló, de mint diszitő művészet szerepelt. Ez álláspont alapján véve épen nem jogtalan, sőt az minden nép ős kultúrájában úgy volt felfogva. Ez áll a khinai festészetről is. Ennek dacára úgy a khinai festészetről mint szobrászatról csak a legőszintébb elismeréssel szólhatunk. De nem szabad azokat összehasonlítani Európa álláspontjával.

A khinai plasticai mű első sorban az építészet kiegészítésére szolgált és mint ilyen alkotott páratlan műremekeket. Önállóan a szobrászat először az egyház szolgálatában fejlődött ki. A buddizmus elterjedésével faragták és öntötték óriási bálványait, aranyozott istenségeiket és védszentjeiket. Bronz műveik érték el e téren a legmagasabb művészi tökélyt, bár mintázták agyagból és faragták kőből és fából egyaránt. Nem kevésbé értékesek a lakkszobrok és a későbbi időben divatra kapott elefántcsont művek. Ez utóbbiak örvendenek nálunk is a legnagyobb keresettségnek, bár kétségkívül kevesebb műértékkel bírnak. A mit a nemzet műértői becsülnék, magasabb műérzékkel bíró alkotásaik, nálunk ritkán népszerűek. A khinai festészetről ugyanezt mondhatnám. Templomaikban őrzött, foszlado, százados tekerceik fantasticus szörny alakjai, a buddista mennyet és poklot feltüntető műveik ritkán tetszenek. Csak jobban megszokva a csodálatos felfogást, jobban megértve a tárgyat és személyeket, melyeket elének állítanak, kezdjük élvezni művészi becsöket, tulajdonaikat. Mentől több időt veszünk azok tanulmányozására, mentől komolyabban foglalkozunk azokkal, annál jobban megértjük nemcsak a khinai festmény szépségét, de a festő álláspontját is. De csakis így lesz módunk a művet és művest élvezni és érdeme szerint megbecsülni.

Az egyházi festmények khinai műértőre nézve nagyobb jelentőséggel bírnak profánok alkotásánál, míg nálunk ellenkezőleg az utóbbiak kezdettek újabban nagy keresettségnek örvendeni. E két festészeti irány, két teljesen elkülönített festő iskolát képez és a művészetet, a mesterséget atyáról fiúról örökölték. Az előbbi volt a *classicus*,

Egyházi festészet.

az utóbbi pedig a *naturalista* irány. Legyen bár az utóbbi megértése könnyebb, az előbbeninek becse nem csekélyebb. A különböző khinai városokban nagy élvezetemre szolgált munkája közben órákon át megfigyelni egy-egy nevesebb mestert. A műterem egyszerű, rendesen egy bolthelyiség, a készülő *opus*, a falról függ alá és megszámlálhatatlan apró tégelyekben higitva készen állanak a különböző színkeverékek, színárnyalatok. A mester körül tanulók, pár apró famulus.

Így dolgoznak közösen, csakúgy mint apáik és nagyapáik századok előtt. Mint a ki magam is vázolok szabad órámban, nagyon érdekelt látni és megismerni közelebbről technikájukat. Mert hiszen szinte hihetetlennek látszik, hogy szabadkézzel írják geometriai pontosságú alakjait. És mégis úgy van. E pontosság mintegy természeti adomány, kezök jártassága és könnyedsége pedig, hogy úgy mondjam, attavisticus örökségkép szállt reájuk.

A rajznál, mely kizárólag körvonalak által igyekszik tárgyait kifejezésre hozni, nem kevésbé érdekes a színezés, mely mindössze inkább jelezni kíván. Innét van, hogy a legnagyobb khinai festők a lehető halvány árnyalatokat alkalmazták, sőt sok esetben szint nem is használtak, hanem higitott tussal hozták kifejezésre az egyes hatásokat. De még azon esetben is, ha színez, a színeket sohasem keveri, hanem mozaikszerűleg, mint híres zománczainál a meghúzott körvonalakat, meghatározott mezőkbe helyezi a különböző árnyalatokat.

Iparművészet.

Önökre nézve, tisztelt hallgatóság, Khina művészeténél és képzőművészeténél nagyobb érdeklődéssel fog birni a Sárga Császárság iparművészete. Iparművészi tárgyait volt legtöbb alkalmok megismerni. Apró gyártmányaikat van módunk legkönnyebben megszerezni. E műveket illetőleg csak azt szeretném megjegyezni, hogy nem lehetünk eléggé vigyázatosak azok vásárlásánál és sohasem ajánlanék kelet-ázsiai tárgyakat megvételre, mielőtt e művészet alapfogalmaival alkalmunk volna megbarátkozni. Nem lesz felesleges megemlíteni, hogy elsőrendű khinai műtárgyak beszerzése manapság épen nem könnyű, sőt Khinában még nehezebb mint Európában, mert ott több a műkedvelő. Az utolsó foglalás után, mint hadizsákmányt, nagy mennyiségben vittek magokkal az európai seregek, de részben a helyszínen adták el a katonák azokat, nagyszámmal pedig egyenesen muzeumokba, vagy nagykereskedők

raktárába vándoroltak. A new-yorki muzeum Morgan-gyűjteményében a legcsodásabb porcellánokban van módunk gyönyörködni, mely tárgyakat mind a háboru alatt szerezték. Nem kevésbé gazdag a londoni Kensington-múzeum és a párisi Grandidier-hagyaték, melyet a Louvre-ben őriznek. A drezdai, az amsterdami és hágai keletázsiai régiségtárak eredete régibb és nagyrészen az első németalföldi utazók, már a XVI., XVII. és XVIII. századbéli kereskedők szerzeményei.

Khina műtárgyai között a legértékesebbek a faragott jáspisokból és egyéb ékkövekből készült csecsebecsék. Virágtartók, disz-
Disztárgyak.
 edények, tálak, burnót-szelenczék, dobozok készültek különböző diszkövekből, színes kristályokból. A kivitel rendszeren felette megnehezítette az anyag keménysége. E tárgyak, melyek közül pár példánnyal a budapesti Iparművészeti Muzeum is rendelkezik, első percze alig tűnnek fel és még csak tetszetősnek se mondhatnók. Csak gyakorlat által kezdjük azok művészi kivitelét méltányolni.

Ugyanezt mondhatnám a khinai bronzokról, Buddha-szobrok, szörnyek és oltárdiszekről, melyek művészi értékét európai szem csak folytonos gyakorlat és hosszú idő után képes kellőleg méltányolni. A zománczozott ércművek, az úgynevezett cloisonnék, hamarabb megtetszenek. Első látásra elbájolnak; a kecses forma, csillogó színezet, egyaránt elragadók. Bár az európai piacon nem mindig azon tárgyak részesülnek elismerésben, melyek azt leginkább megérdemlenék. A köznapi vásárló figyelmét kikerülik a komolyabb, bár kevésbé feltűnő emlékek. A nemzetközi kereskedelem, mindenekelőtt az amerikai milliomosok számára, egész gyárak keletkeztek a szabad kikötő városokban, hol értékes butorokat, csillogó ércztárgyakat, óriás porcellán edényeket, apró elefántcsont dolgokat készítenek. A hatás, melyet egy-egy ilyen modern khinai műtárgyakkal túlterhelt otthon kelt, könnyen elképzelhető és annak részletesebb leírása felesleges. Eltekintve attól, hogy a khinai iparművészet termékei nagyon ritkán ille- nek nyugat-európai otthonokba, a homlokegyenest ellenkező stylusok mindenkor visszatetszők, és e modern khinai, gyárilag előállított tárgyak a nemzeti művészetnek nem fény-, de árnyoldalait tárják elének.

Khina iparánál, csakúgy mint iparművészeténél, a mi becses,
 az nem az előállítás tökélyére, ügyességére, nem kizárólag a nép

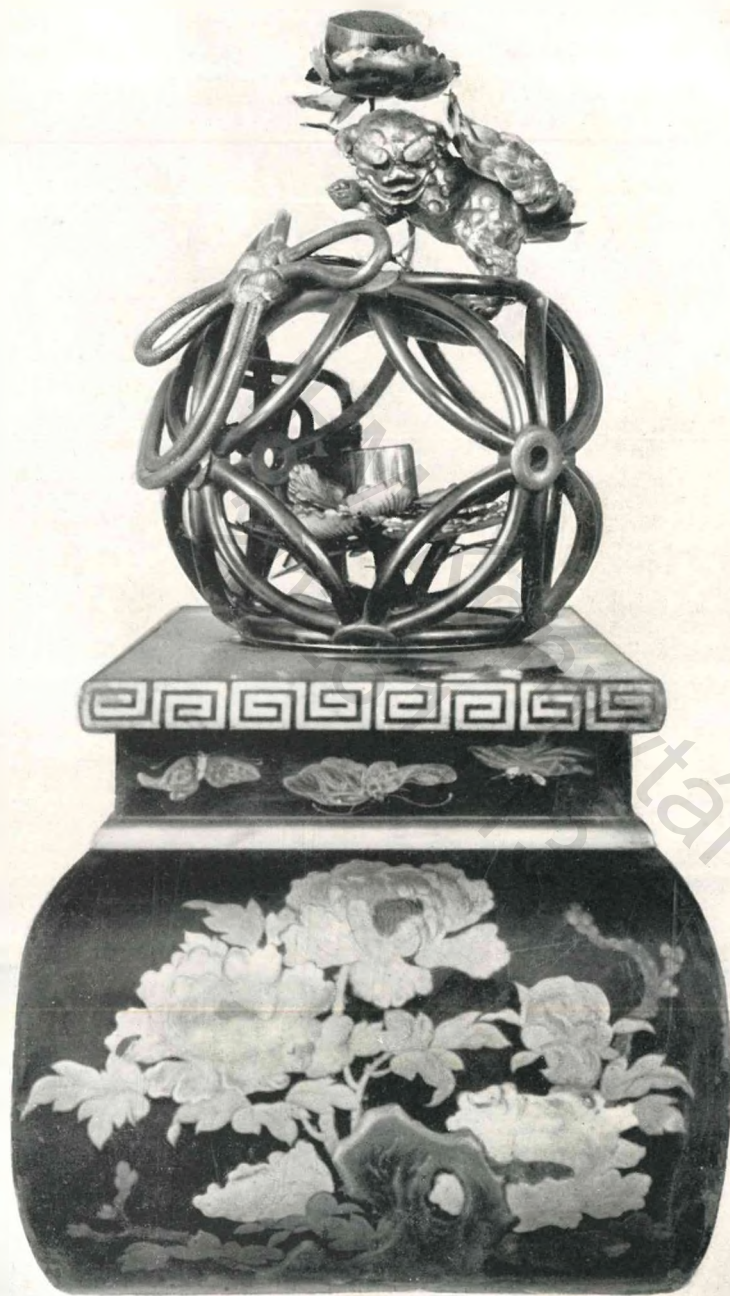
A műérték.

türelmére vagy csodálatot keltő szörnyalkotásaira irányul, művészetének értéke komolyabb és nemesebb.

Mit e rövid felolvasás keretében is alkalmam volt hangsúlyozni, Khina művészetének nagysága mindenekelőtt felfogásában rejlik. Az alap gondolatban, mely az egyes műtárgyakban rejtőzik. Az eszmékben, melyek az alakító vagy képzőművészeteket lelkesítették, az eszményben, mely Kelet-Ázsia művészetét teremtette.

Nagyon T. Közönség! Ezek lennének a fővonások, melyekre figyelmeket terelni igyekeztem. Törekvésem első sorban oda irányult, hogy a még manapság komikusnak látszó khinai művészetet komolyabb szempontból tárjam önök elé. Másodsorban pedig ismertetni akartam azon vonásokat, melyek minden tekintetben kimagaslók, nagyszabásúak.

Ne feledjük, hogy e nemzet művelődésének története századokkal megelőzte a miénket és ne feledjük azt sem, hogy úgy physikai, mint szellemi képességei nem állanak a mieink megett. Tudományos, mint művészi fejlődése más irányt követett, mint a nyugaton, sok esetben homlokegyenest ellenkező álláspontokhoz ért, innét van az, hogy épen olyan nehéz tárgyilagosságot hozni nekünk az ő alkotásaik felett, mint a mennyire hézagosság és egyoldalúság az ő ítéleteik a mi vívmányainkat illetőleg. Kifejezési módjaink kölcsönösen eltérők, az értelemcsere így megbocsátható. Az alak és szín, sőt a tárgyat magát illetőleg a két, fehér és sárga népfaj izlése nagyon eltérő. A mit az egyik megbecsül, a másik elítél. Legyen azonban maga a mű, mint olyan, rokon vagy ellenszenves, nem csökkentheti annak értékét, mint a mennyire nem vonhat le a szokatlan kifejezési mód a művész tehetségéből. De nem vagyunk-e így saját művészetünk különböző időszekeivel; festőiskoláink, hol kedvelt, hol megunt modorával. Egyszer a primitívek vannak divatban, majd a decadens-eket kapják fel. Kritikus és múárus feldicsér vagy megítél egyaránt. De mindez se nem von el a művészi értékből, se nem emeli azt, legfeljebb a műkereskedő árait változtatja. Egy valódi műtárgy becsé kevésbé fekszik a külső alakjában, mint az érzésben, melyet az kifejez. Mentől elvontabb szempontból ítéljük meg egy nemzet művészetét, annál világosabban állapíthatjuk meg érdemeit.

HFM Könyvtár
20231113

Ha fontos alkotásait megösmerni, talán még fontosabb azokat dematerizálni.

Feledjük el a tárgyakat, az alakot és szint, hogy annál tisztábban érvényesülhessen az *alakban és színben kifejezést kereső művészi érzék*. Elemelve, elvonva ott fog végre előttünk megtisztulva jelentkezni a minden művészet közös és egyedül örök értéke, az *eszme és eszmény*.

HFM Könyvtár
20231113

JAPÁN MŰVÉSZETÉNEK BEFOLYÁSA EURÓPA JELEN MŰIZLÉSÉRE.

A budapesti Iparművészeti Múzeumban 1905. év november havában tartott felolvasás.

*E művészet
eredete.*

Mint minden kultúra, úgy a keletázsiai is ott fakadt, hol az emberiség bölcsője ringott, a Himalaja völgyeiben. A hindusztán, szanszkrit történelőtli korszakoknak művészi törekvése az, a mit ma Khinában és Japánban virágzó alakban találunk kifejezve. Ott, a hol az emberi gondolkozás és bölcsélet olyan mély, a hol a szellem olyan csodálatos utakon kereste az elvontat, mondjuk æstheticusat, vagy ethicaít, ott született, ott fakadt a keletázsiai, khinai és japán művészet is. És a szerint, hogy milyen népfajoknál gyökeresedett meg, nyert különböző alakulatokat. Így Indiában ma már egészen más, mint Khinában vagy Japánban, bár az út, melyet leírt, párhuzamos irányban haladt. A Bramaputra és Indus folyását követve, áthatolt Sziámba, Ánámba és az egész malaj félszigetre, míg Khina területére ér. Itt a khinai szellem ragadja meg és azt nagyjára átalakítja. Részint ledönti arról a magaslatról, melyre Indiában emelkedett, másrészt csiszol az egyes művészi válfajokon, tökéletesbíti a kivített és finomítja kifejezésmódját.

Khina művészetéről tavaly beszéltem volt és mindenekelőtt azt emeltem ki, milyen érdekes e művészetben nemcsak a mű, de maga a művészi felfogás, az alapgondolat és a teremtő eszme, mely ezeket a művészi tárgyakat megalkotta. Khinából Koreán át került a művészet Japánba, de mennyire más itt ismét a közös eredetű művelődés és mily eltérő alakban nyilvánul. Hogy új alakulásában jobban megérthessük, szükséges e művészetnek történelmi fejlődését nézni.

Őskor.

Japánnak csak úgy, mint minden más népnek, volt egy hős prähistoricus culturája, mikor habár eleinte nagyon kezdetleges,

de elég jó használati tárgyakat, agyagedényeket, sarcophagokat, ládákat, fegyvereket készítettek. Ezeknek azonban se nyomuk nem maradt, se nem azonosodtak át a khinai művelődéssel, a mely körülbelül a hatodik században jutott hozzájuk. Nem kevésbé érdekes az út és mód, melylyel e művészet áthatolt Koreából. A japán történészek és műtörténetírók arra az időpontra teszik ezt, midőn *Dsingó* császár nő háborút viselt Korea ellen és a különböző kikötőket elfoglalva, hajóik értékes műtárgyakat hoztak magukkal. Egyidejűleg mindjárt művészeket is telepítettek le, a kik műtermeket nyitottak és így honosították meg saját hazájuk művészetét. E jelenség annál érdekesebb, mert hasonló momentummal találkozunk ma Japánban, a mikor a nemzet egy napról a másikra fogadja el Nyugat-Európának kulturális mozgalmát, iskoláit, gondolkozásmódját stb. Tehát azonos eset állott fenn a VI-ik században is, a mikor, mint láttuk, minden átmenet nélkül, felsőbb parancsra terjesztik el az ó-hindusztán eredetű koreai, illetőleg khinai művelődést.

Ha a japán képzőművészetet tekintjük különböző megnyilvánulásaiban, az építészet, a szobrászat, a festészet vagy a műiparok terén, első perczen azt látjuk, hogy az nem olyan nagyszabású és komoly, mint mestereinél volt. Hiszen az építészetet tekintve, a japán ház egyszerűen fából készült oszlopsor, az alapgondolata pár czölöp a föld alá, erre zsup vagy nádtető kerül. Fal gyanánt bambuszt, léczet alkalmaznak, melyre esetleg papirozt ragasztanak, mit napközben félre is tolnak és ilyenkor nyitva az egész ház. Különben olyan, mint egy alföldi góré. Kezdetleges építkezés, még ókori maradvány. Érdekes, hogy pár évvel ezelőtt, az új alkotmány behozatala után, a nemzet újjáébredése alkalmával, a midőn a japán nép ó vallását is vissza óhajtották állítani, megint a hajdani építkezéshez folyamodtak az új *sinto* templomok felépítésénél.

A khinai építkezés a maga nagyságában, pompájában alig tudta meghódítani e kis szigetet. A khinai ház mindenekelőtt nagy és minden tekintetben majdnem olyan fokon áll, mint a görög. Nagyszabású tervrajzaival lep meg, kicsinyes nincs benne. Anyaga kő, cserép vagy fayance, technicája nem kevésbé fejlett. Se pántok, se ék, semmi részlet nincs benne, a mi ne lenne komoly, classicus. Japánban

Építészet.

ellenkezőleg a ház megmaradt olyannak, a milyen volt hajdan. Utánzata ez annak, a mit az őslakók védelem szempontjából összeraktak a szél, eső és az idő viszontagságai ellen. Érdekes, hogy magának a császárnak a palotája is hasonló primitív alkotmány, egyszerű földszintes faépület, zsuppal földve. De elvégre palota, mert felfogása előkelő és megfelel mindazon személyes igényeknek, melyeket egy kényelmes és kiváltságos otthontól várunk. A japán művészet összes terein bőven van alkalmunk e jelenséget szemlélhetnünk. A művészi érték is nem objectív, hanem subjectív. A tárgy maga legyen nagyon sokszor primitív vagy selejtes, de a mi mindenkor rendkívüli, az a művészi felfogás, a melylyel a művész azt megalkotta. A japán ház tényleg lehet nyomorult kis viskó, melyet egy alföldi gazda házához nem is lehet hasonlítani, de alapgondolata, hogy miként épít és alkot a japán nép, kétségkívül nagyon művészi.

A japán a természet ölet tekinti otthonának, miként a madár a szabad eget vagy a hal a vizet. Hogy itt a természet közepett megélhessen, emel magának egy lakot, a mely igazában véve inkább menhely, mint ház. Az épület oszlopai fából vannak, a födele zsupból, tehát abból az anyagból, melyet maga körül lát és melyet legkönnyebben érhet el. Innen van, hogy a japán ház, még a legnyomorultabb sem, nem ront el tájképet soha, hanem abba beleilleszkedik teljesen. Nálunk az épület nagyon gyakran van olyan helyre állítva, a hová éppen nem illik, senki sem gondol azzal, vajjon színben és körvonalban bele vágó-e a környezetbe és csoda-e, ha a legtöbb esetben elrontja az egyetemes tájképet.

Az otthon fogalma.

A japán gondolat minden szempontból helyes, mert az otthont a természetbe illeszti bele és így a környezethez illő, az összehatás mindig tetsző, még azon esetben is, ha nem jelentékenyebb, mint egy egyszerű kis kunyhó. Innét van talán, hogy festők szívesebben kunyhókat vázolnak és választanak festményeik tárgyául, mint palotákat. A különbség mindössze az, hogy Japánban az emberek művészi izlésüket kifejezésre merik hozni; művészek nemcsak elméletben, de gyakorlatban is. Japánnak művészi felfogás dolgában nagy előnye, hogy ők ki is viszik, a mit éreznek.

A mi az építkezést illeti, az a mai napig, mint látjuk, felette

archaicus. A ház fából van készítve és zsuppal földve, csak úgy, mint régen, úgy, hogy mikor a chicagói kiállítás alkalmával a legszebb japán építményt keresték ki mintául, a melyet ott bemutatni óhajtottak, az is egyszerűen egy nagyobb göré volt, vagy mondjuk philagoria: egyszerű fenyő oszlopokból, sátoztetővel. Innen van, hogy oly sok utazó ember csalódik, a kik Japánba érkező, építészeti remeket, gyönyörű palotákat vár és fa- és nádépületeket talál azok helyett. A leírásokban ugyan sokszor nevezik pompásaknak, nagyszerűeknek ez épületeket, de valószínűleg inkább megfelelő jelzők hiányában, mint érdemszerűleg. Japánban a művészet értelme más, mint a világ többi országában és ha e körülményt tekintetbe vesszük, leszünk csak képek jobban megérteni a japán művészetet. A keleti építészetben nem mindig az a fontos, a mit az első pillanatra észreveszünk. Az anyag és technica, mi először, mondjuk, egyedül hat, mindjobban elenyészik jelentőségében, a mint a belső értékek, a művészi gondolat és felfogás érthetőbbé válnak.

Igy természetes, hogy a különböző építészeti stylusok eltérései elenyésznek kezdetben és a szemlélő csak azt látja, hogy tulajdonképpen nagyon kezdetleges faalkotmányokkal áll szemben.

Eltérő stylusok.

A híres arany palota mindössze pár szobából álló nyári lak, melynek ha gerendái valamikor meg is voltak aranyozva, ma nagyon primitív philagoria benyomását teszi. A mi már sokkal érdekesebb, az azon körülmény, hogy e kéjlakokban élték át Japán uralkodói visszavonultan azokat a csodálatosan finomult, elmélkedő napokat, melyek korszakalkotók voltak a nemzeti művelődés történetére. Ez æsthetikai felfogás Európába is eljutott, sőt Angliában talált is követőkre. Ezen palotákba vonultak vissza azon kiváltságos magas állású egyének, Mikadók és Shogunok, kik látva, hogy őket nem elégítik ki a külső világ céljai, letéve hatalmi jelvényeiket, visszavonultak, lemondva az actio teréről, hogy ott éljenek elvonult életet. Felette érdekes momentum művészi és művelődési szempontból, ha meggondoljuk, hogy komoly öreg emberek, kik nem egy ízben az ország sorsát igazgatták volt, visszavonulnak, hogy egy festett élet illúziói közepett keressenek kárpótlást köznapi csalódásaikért.

Igy született meg az a csodálatos irányzat, mely részben az egész

társadalmi érintkezést, az életmódot, a beszédet formai tökélyre igyekezett emelni. Így fejlődött ki a sokszor emlegetett ú. n. tea-ceremonia. Manapság is szokásosak azok még igen előkelő családoknál, bár ezek nagyjára már csak utánezatai a régieknek. Eredetök nem más, mint délutánonkinti látogatások, mikor az európai ember kávéházban tölti idejét, ők visszavonulnak e nyári kunyhókba, a melyek berendezése mintegy kánonszerűleg van meghatározva. Minden egyes oszlop más-más gondolatot fejez ki. A beszélgetés is elvont tárgyakról szól. Beszélnek a szépnek fogalmáról, lényegéről, mindig csak elvont szempontokat tartva szem előtt. Az a mód, a hogyan egymást teával megkinálják, minden mozdulat, a melyet tesznek, bizonyos formák közt történik. Soha nép nem emelkedett ily magas fokára a finomulásnak. Maga a hanglegjtés is összeköttetésbe van hozva azzal, a mit az illető ki akar fejezni.

E formaérzék úgyszólván a nép vérébe ment át; sőt annyi század után a mai napig találunk a hétköznapi élet megnyilvánulásaiban is annak nyomaira. A híres teaszertartás a jelen korig dívik. Mielőtt tovább mennék, nem mulaszthatom el, hogy e jellemzetes hagyományról egy pár szót ne ejtsek.

Tea-szertartás.

A Cha-no-yu alapján véve népszerűségét a csésze tea megkinálásról veszi, a melylyel minden japán háziúr köteles a belépőt megvendégetni. A társadalom fejlődésével az egyszerű szívettség szertartássá változott, mely mind szövevényesebbé alakult. A művészi élet fénykorában nemcsak a külső formát, a teaház berendezését, az edények rajzát írták volt elő, de meg lett határozva többé-kevésbbé a társalgás is, melyek ilyen alkalmakkor az eszmecserét képezték. És nem szabad hinnünk, hogy a lakosztály pompájában igyekeztek a társadalom előkelőségei egymást felülmulni, vagy az edények értékével vagyoni állásukat feltüntetni. Ellenkezőleg, a mikadók vagy shogunok teaházai is rusticus kunyhókat utánoztak, a csészek pedig mázolatlan cserépből készültek. A finomulás, az *izlés* legmagasabb fokát éppen a lehető legegyszerűbb anyagból és eszközök által igyekezett kifejezni. A szoba falait sima fehér papír fődte, diszítésül mindössze egy műtárgy és egy élővirág szolgált. De mindez mellékes volt. Háttér két vagy legfeljebb három vendég számára. A háziúr és vendégei voltak hivatva

a főszerepre. Sőt addig mentek a szépzésművészetben, hogy öltözetük színeit is halvány, elmosódott árnyalatokból állították össze, nehogy a rikító szín vagy túlgazdag szövet az azt viselő egyéniség személyiségének rovására szolgáljon. Nehogy egyéniségét elhomályosítsa, értékében csökkentse a fény.

Az egyén — háziúr és vendég — volt hivatva, mint mondjuk, a drámai színpadon az alkotó művészetet kifejezni. Az ő szerepök volt mindenekelőtt fontos. Így történt, hogy a háziúr és a vendég szerepe pontosan volt meghatározva és szigorúan volt előírva nemcsak minden egyes mozdulat, a köszönéstől elkezdve a tea elkészítési módjáig és a csésze mikénti átnyújtásáig, de valóságos könyvtár lett teleírva, meghatározva a különböző tárgyakat és kérdéseket, melyek ily alkalmakkor felvethetők.

Japánban való tartózkodásom alatt, mint rendkívüli kitüntetés, több ilyen teaszertartási meghívás ért. Nem egy helyen, kivált az előkelő családok utódainál, hűen meg vannak őrizve a százados tradíciók és a legutolsó részletekig a hajdani szokás megmaradt változatlanul. Éppen olyan az egyszerű teakunyhó is, mint lehetett a sziget præhistoricus lakóinak otthona. És mai napig olyan keresetten állítják össze a cserépedények egyszerűnek látszó alakjait és keverik a tea zöld színét az edény mázához megfelelő tónusba. Soha izlés túlfinomulása magasabb fokra egy népnél sem jutott. Erőben, nagyságban, sőt tökélyben felülmulhatták más népek, de árnyalatokban alig. A teaszertartásoknál nem kevesebb gonddal voltak előírva a virágünnepélyek, melyek alkalmával a színek hatásait igyekeztek teljes mértékben érvényesíteni. Minden évadnak meg voltak a maga virágai, minden hónapot más virágdíszszel ünnepeltek. Alig olvadt el a hó, a kikelet beköszöntését a szilva fehér virágai voltak hivatva jelezni. A városok szomszédságában elterülő szilvásokba vonult ki az egész lakosság. Majd egy hóval később jelentkeztek a sárga nárcisok és crocusok. Általános ünneplések közt ülték meg a fürtös, violás glicinek nyílását, míg végre a tavasz teljes pompájában kihajtott a cseresnyeág, a nemzet büszkesége. A cseresnyefanyílás eltartott hetekig és midőn Kiotóban Nippon legöregebb fája kinyílt, elvándorolt oda fiatal és öreg, a ki csak tehetett, eljött arra maga a császári udvar is.

A régi szokás megőrzése.

Illatjátékok.

A teaceremoniák és virágszertartásoknál nem kevésbé érdekesek voltak az úgynevezett illatjátékok. Ha az első a tökéletes formák, a második a színek, az utóbbi az illatok élvezetében nyilvánult. Mintha nem elégedtek volna meg azzal, mit szín, forma és zene nyújthat, társas összejöveteleik alkalmával a legkeresettebb illatszerek, füstölők, vaporizálók szolgáltak élvezetet nyújtani. És csak úgy, mint a zene terén a végletekig mentek szokatlan accordok componálásában, vagy az egész hangok fél-, harmad- vagy negyedhangig menő transponálásáig, úgy illatszerekből is csoportokat, különböző keverékeket állítottak össze, melynek tudatos élvezése nem kevesebb örömet látszott adni, mint adott a zene terén egy szép accord vagy virágdiszeiknél egy új színskála. Mind e részleteket szükségesnek tartottam megemlíteni, hogy fogalmat adhassak e nép művészi érzékének túlfinomulásáról, mint a hogy csakis e művészi népünnepélyek adhatnak fogalmat arról, mi Japánban talán a legfontosabb és mit az *élet művészetének* nevezhetnénk.

A képzőművészeteket véve tekintetbe, első sorban szükséges megemlíteni, hogy a japán nép felfogása az európaiaktól teljesen eltérő. Egy mondatban jellemezve a helyzetet, azt kellene mondanunk, hogy míg a nyugati művészetének és művészi felfogásának álláspontja objectív, a keleti teljesen subjectív. Ha mi a fősúlyt a műtárgyra, mint olyanra helyezzük, addig a japán mindenekelőtt hatását fogja tekinteni, melyet az a szemlélőre gyakorol. Ők voltak a világ első impressionistái. Ez álláspontot szem előtt tartva, fogjuk csak valóban élvezhetni műalkotásaikat. Szobrászati műremekeit vizsgálva, nem elég egyszerűen az óriási Day-Butsu vagy merev Amidák és az apró Netsukék technikai tökélyét elismerni, de mindenekfelett igyekeznünk kell felismerni az összhatást, melyet hivatva voltak felkelteni a szemlélőben. A legnagyobbtól a legapróbb plasticai műig a gondolat az érdekes, melylyel részben az alkotó művész birt, részben pedig az az érzés, melyet a mű a szemlélőben hivatva van felkelteni. Ebben az értelemben itéli meg az odavaló művész a műtárgy értékét.

A festészet iránya.

A festészetet illetőleg az eltérés nyugati és keleti álláspontja között még nagyobb, legalább nagyobb volt még csak alig pár éve is. Midőn az ó-korban a hindosztáni művészet áthonosult, akkor a japán

festészet, követve mestereit, a körvonalakra fektette a fősúlyt és ezen jellegét megőrizte napjainkig. De a körvonal mindjobban tökélesbült, míg végre egy-egy Montonobu vagy Hokusai ecsetvonásának tökélyét éri el. E nagy mesterek művészi értékének megítélése idegen szemnek nem mindenkor könnyű. Távolra nem ügyel, a fénynek és árnyak hatásait számíttáson kívül hagyja. Természetes tehát, hogy nem egyszer legkomolyabb alkotásaik mosolyra derítették a nyugati amatőrt. De technikai hiányok keveset vonnak le e művek belbecséből.

A japán festészetet tekintve, első sorban is nem szabad felednünk, hogy annak már kiindulási pontja más, mint a miénk. A keretben függő, önálló, elszigetelt kép náluk teljesen ismeretlen, sőt nagyobb arányú olajfestményeket sem készítettek. Mindössze falfestményekül, vagy vázlagszerű rizspapirtekercsekre alkották műveiket. Tehát, mint látjuk, a festészet csak alárendelt szerepet játszik, inkább diszítő, mint önálló művészet. Főcélja hatni és még inkább hatásokat kelteni. Idejekorán belátja, hogy mintáit vagy a természetet úgy állítani elő, mint a hogy látja a valóságban, módjában nem áll és a realizmus lehetősége eleve ki van zárva. Tehát lemondva a való megrögzítéséről, a való hatásait igyekszik ellesni. Célja mindenekelőtt már most az lesz, mintáját, legyen az személy, tárgy vagy tájkép, hatásaiban lesni el, olyannak örökíteni meg, mint a milyennek azok látszanak. Ily módon fejlődik ki a nippon impressionismus mai tökélyére. Bevallom, a technika kezdetleges. Mindössze néhány alapszín, egy merész ecsetvonással a rizslapra vetve. Vázlatok, de vázlatok a művészi tökély legmagasabb fokán és mint ilyenek felülmulhatatlanok, és méltán teszik mestereik nevét halhatatlanokká.

A japán építészet szinte nem emelkedett magasabb fokra befejezettség terén a vázlagszerűnél. Összehasonlítani India márvány műremekeivel vagy Khina porcellántornyaival fából épült, zsuppal fedett szentélyeit alig lehet. Az anyag olcsó. A kivitel egyszerű, a felfogás elemi, de a hatás, melyet egy-egy japán műépítmény a tájkép közepett gyakorol, kifogástalan. Mint művészetének összes ágazataiban, úgy építészeténél is a viszony, melyet műve és a természet között létesít, fejezi ki annak értékét. A legnyomorultabb viskó és a környező tájkép között a harmonia tökéletes. Az elvont, a lélektani vonások a min-

denekelőtt becsesek. Japán képzőművészetének legérdekesebb oldala a szellemi.

A műipar népszerűsége.

A mi műiparukat illeti, ott első sorban a kézmű ügyességével hatnak. Minden egyes tárgy megannyi műremek, de nemcsak azért, mert tökéletes a kivitele, de még inkább, mert helyes a felfogása. Sőt bizonyos fokig az érték, mit képvisel, is mellékes és csak másodsorban jöhet tekintetbe. Az egyszerű vízhordó faveder vagy a cserép olajos korsó megannyi artisticus alkotás. Iparművészetük terén az elsőséget bronz és lakkműveik érdemlik. A hajdani érczdíszművek és fegyverek a versenyt kiállják az olasz és spanyol renaissance mesterek műremekeivel. Egy-egy hajdani fegyverzet vagy díszedény világos tanújelét adja nemcsak a művész kiváló ügyességének, de a nagyközönség műizlésének is, mely azt megkívánta. A lakkművek a legeredetibbek, a legnemzetiebbek, hogy úgy mondjam Japán specialitásai.

Hogy miben áll egy jó lakkmű igazi értéke, azt csak az országban élve, ismerjük meg. Valamint az előállítási módot a helyszínen figyelve meg, lesz csak alkalmunk felfogni a rendkívüli nehézségeket és végtelen fáradságot, melylyel e tárgyak előállítása jár. Tíz-tizenhat, sőt megesisik, hogy húszszoros réteggel húzzák be az egyes tárgyakat, folyton csiszolva, simítva, míg az kemény lesz, mint az elefántcsont és ragyogó, mint az ércz. A síma japán aranylakk a legszebb, mit e téren gondolhatunk. Készültek azokból tárgyak minden célra és minden nagyságban, a burnótos doboztól az utazó ládákig, bútorok és dísz tárgyak egyaránt. És talán ezen iparág őrizte meg legsértetlenebbül mai napig hajdani tökélyét. A Nikkóban felhalmozott százados shogun-kincsek vagy a tokiói iparművészeti múzeum számtalan modern készítménye egyaránt magas művészi színvonalon állanak.

A porcellán- és cserépetésben azonban soha sem érték el nagy mesterük, a khinaiak tökélyét. A legszebb porcellán tárgyaik is messze elmaradnak a Sárga Császárság utolérhetetlen alkotásai mögött. A legszebb császári chrysanthemummal ékesített és művészetük fénykorából megőrzött tárgyak is messze elmaradnak egy-egy koreai khinai edény mögött.

Japán művészetének termékeit a nemzeti műtörténészek VII, sőt VIII korszakra osztják. A történelőtti ősmaradványokon kívül,

az egyes főbb műtörténelmi mozzanatok a shogun-dynastiák uralkodása szerint osztályozhatók. A nemzet műtörténetének, mint művészetének eredete az első koreai foglalás idejére tehető. A VI. században ismerte meg Nippon Ázsia művelődését és művészetét. A következő századok folyamán hol fejlődés, hol meg hanyatlás állott be a szellemi és művészi élet terén egyaránt. Egyszer-másszor pedig időszerű külső befolyás jutott kifejezésre.

Az időszaki felosztás a nagyközönségre kevés érdekléssel bír és alig megkülönböztethető. Egy-egy műtárgy készítését bár századok választják el egymástól, alakra, külsőre teljesen hasonlóak. Japán művészete mindenekelőtt egyházi volt. Legpompásabb tárgyait, legfinomabb alkotásait templomok felszerelésére, imaházak felékesítésére készítette. A tárgyak alakját, sőt nem egy ízben nagyságát is szigorúan megszabták, merev kánonokkal és a korai századoktól elkezdve, tehát attól a naptól, mikor az első Buddha-szobrokat elrabták Koreából és az első falfestményeket mázolták le a régi, magukkal hozott tekercek vagy kakomenók után — műveik hierarchicus alapvonalai változatlanok maradtak.

**Korszakok
osztályozása.**

Érdekesebbek és változatosabbak a külső befolyások, melyek időközönként jelentkeztek, a minők első sorban a koreai és khinai áramlatok, vagy a XVII. században jelentkező európai, mindenekelőtt németalföldi befolyás és végre a jelenkor: a XIX. század közepétől az egész nemzetet megrázkódtató és annak nemcsak művészi, de socialis és politikai életét is átalakító európai irányzat.

De legyenek e culturtörténelmi mozzanatok bármennyire fontosak és a nemzet életére nézve nagy jelentőségűek, még érdekesebbek a belső átváltozások, a japán művészet pszichologiai alakulásai.

Ez utóbbit tartom mindenekelőtt fontosnak, ez fog leginkább segítségül, magyarázatul szolgálni műtárgyaik szemlélésénél és művészetük tanulmányozásánál.

Mit érzett a művész, mikor művét megalkotta, az első sorban a lényeges. Bármely világrész és bárminő nemzet fiainak művészetében a legérdekesebb jelenség a belső, a lélektani. Az eszme, mely hangban, alakban és színben kifejezést nyer, a szellem, mely megnyilatkozik az irodalom, a zene vagy a képzőművészetek terén.

Budda tanainak terjedése.

A Nippon művészet belső fejlődésében a legfontosabb tényező Buddha tanainak elterjedése volt. Az indiai bölcs világnézlete jött első sorban kifejezésre annak alkotásaiban. A buddizmus fejlesztette első sorban képzőművészeti és ipari termékeit.

A századok folyamán át Gadama, Buddha tételei, egész világnézlete más-más világitásban jöttek kifejezésre, más-más irányban magyarázták, alkalmazták törvényeit. Hol gyakorlatibb, hol elvontabb értelemben tanították a népet, hol harcias, hol békés volt a lelkület és mindez kifejezésre jutott a művészetben is. De e változatok közepett a legmélyebb hullámokat az időközönként felmerülő transzcendentális áramlatok okozták.

A mai Nippon, az actio emberét ismerve, nehezen érthető, hogy e nép egész történetének folyamán rendes időközönként újra és újra felmerülnek az elvont tanok, az esotericus iskola irányító tételei.

Az esotericus tanok ápolói első sorban a Zen-rend papjai voltak. Tágas kolostoraikban, a természet ölen, örökzöld cryptomeriák között elrejtve, a világtól teljesen elvonulva élték le napjaikat. Tanultak, irtak és olvastak, mindenekfelett pedig elmélkedtek.

A keleti vérmérséklet contemplativ hajlama teljes kifejezésre jutott bölcseletükben; a való élet küzdelmeit az eszményi, a szemléleti felfogással cserélték fel. A nagy rendházak rectoriumai mellett műtermek állottak, hol szabad óráikban mintáztak, faragtak, festettek. Műveik rendszeresen megannyi remekművek; tehetség, idő, türelem egyaránt rendelkezésükre állott. De még azon esetben is, hol a kivitel hagyott volna fenn kívánni valót, az izlés finomultsága meglepő alakban jött kifejezésre, a művészi felfogás komolysága megragadó.

És a mint a nemzet legmagasabb ideáljait, melyekkel népe birt, a Zen-rend hozta elvont tanaiban kifejezésre, éppen úgy találta meg művészi iskolájuk a faj szépművészeti törekvéseinek, felfogásának alakját.

A Zen-rend befolyása.

A Zen-rend döntő befolyást gyakorol az előadó művészetekre is és drámai előadásai, melyeket egyházi udvarán egy külön e célra épített színpadon adnak elő, a legkomolyabb tanulmányról tesznek tanúságot. Japán historicus drámai előadásai ma már világhírűek és művészeik nem egyszer hódítják meg a nyugat műértő közönségét is. A zeneelőadásoknál nem kevésbé művésziek szertar-

tásaik, körmeneteik. Művészi a bonzok és lámák ruházata, a gazdag szövetek, bő redőzetek mind összejátszanak a hatás emelésére.

Kiotói tartózkodásom alatt szemtanúja voltam egy Zend-rendű apát temetésének. Képzeljének el több száz főpapot, a legpompásabb arany és ezüstitel himzett selyem és bársony öltözetben, több száz lámát, bonzot és clericust, azután meg vegyék hozzá egy nagy város és vidék tarka lakosságát és gondolják el, hogy minden kézben egy díszszászló, hosszú rúdról alácsüngő, felirattal bíró selyemkendő, vagy lampion volt, s akkor az összhatás színpompájáról némi fogalmat alkothatnak. De leírni azt, a mint a domb oldalán a sárguló, lángoló levelű jávor berkek között végtelen hosszóságban mintegy mesebeli óriás kigyó haladt a tömeg a nyugvó nap pompájában — nem lehet.

A Zen-rend, Buddha szolgálai, a mellett, hogy nagy asceták, még nagyobb æstheticusok voltak. Az ő munkájok gazdagította műkincsekkel a pagodákat és finomította meg a japán ház belsejét.

A hófehér interieur, a műtárgyak elhelyezése, a virágdísz előírt elrendezése, mind többé-kevésbé ugyanazon szabályokat követte. Keresettségökben, hogy meddig mentek, némi fogalmat erről úgy alkotunk, ha tekintetbe vesszük, hogy egy virágcsokor vagy néhány faág elrendezése egész délutánokat vett igénybe, hogy annak minden részlete úgy hasson, mint kifejlett műizlésők megkivánta. Így érte el a japáni ház a mai keresett egyszerűségét, így keletkeztek az őserdőket, rengetegeket utánzó, százados törpe fákkal teleültetett liliputi kertek.

És ilyen folytonos keresés és kedvtelés közepett létesültek a népszokások. A nemzeti ünnepélyek, virág- és illatjátékok, teaszer-tartások, a szín, illat és forma dicsőítése, társadalmi érintkezés és az általános műveltség tökélye — mondjuk, egy szóval, az élet művészete. *A japánok az élet művészei* — talán e mondattal kellett volna értekezésemet elkezdeni, hogy annak alapgondolata még világosabban tűnjék fel.

Nippon művészete, mint fentebb alkalmam volt megemlíteni, első sorban is subjectiv. Igazi becse, visszahatása mindenekelőtt alanyi. Teljes joggal mondhatnók erről is, mint p. o. a festészetről volt alkalmam megemlíteni. Alkotásaik nem mint tárgy, de mint hatás bírnak főjelentőséggel. A művész főtörekvése nem annyira az, hogy képe hű másolata

Népszokások.

legyen a valónak, de hogy lehető élénk látszatot adjon, és hogy a kép annak hangulatát keltse fel a szemlélőben.

A japán művészetnek alapvonása elméleti mindenekelőtt. Csak ezt tekintetbe véve, érthető meg építészete, képző- és iparművészete is.

A ház alapjában véve, mint említettem, kunyhó, közönséges faczölöpökre építve, zsuppal fedve, kertjei pedig apró területű udvarok. Maguk a híres királyi lakok, a *Gin-ka-kuji* vagy a *Rikiu* egyszerűen gyalulatlan deszkából készült, szalmával fedett philagoriák: de palotának nevezi a nép és annak látja, mint ahogy az alig pár négyszögöl, törpe fákkal beültetett, halas tavakkal, apró hidakkal, kicsiny vízesésekkel teleszórt játéktér az őserdőt jelképezi. Sőt néha még fát sem ültetnek, pázsitot sem vetnek, tavakat sem ásnak; egyszerűen behintik az egész területet finom homokkal, arra pár lehetőleg sajátos alakú terméskövet gurítanak. A homok a végtelen tengert, a kövek egy-egy világrészt vannak hivatva jelképezni.

Ki követhetné e nép phantasiáját szemfényvesztő végtelen útjain? A mikádók, a shogunok, a hadvezérek lemondva a hatalomról, visszavonulva ilyen remetelakokba, mesterséges tájképeket alkotva, játék-őserdőt, folyót, hegyet és tengert képezve, e festett világban művészi kedvteléseiknek élve töltötték napjaikat.

Ők voltak Japán nagy műpártolói, æstheticusai, kik első sorban másképp láttak és másképp éreztek, kik órákig üldögélve a házaik előtt álló bambuszemelvényen, nézték képzeletük alkotásait és merengéseik közepett a sivár valóért képzeletvilágokban találtak kárpótlást.

Hogy Japán művészetét megértsük, nagy műpártolóikat követve, fel kellene lépniük a Tsuki-mi-dai* emelvényére és csak onnét lepillantva, az ő színes szemüvegeiken át, annak mesterséges világításában értjük meg valóban szépészetöket.

*

**Nyugat
érdeklődése.**

Európa komolyabban a XIX. század közepén kezdett Japán művészetével foglalkozni. Előzetesen keletázsiai tárgyak már nagy kelendőségnek örvendtek ugyan, de a nélkül, hogy azokkal behatóbban

* A kertekben lévő szemlélő emelvény.

MODERN EZÜST.

HFM Könyvtár
20231113

foglalkoztak volna. Japáni vagy khinai, *chinoiserie* elnevezés alá került mindazon tárgy, mi a Sárga-tengeri partjáról érkezett.

A Goncourt testvérek, kik a múlt század francia irodalmi és művészi kiválóságai kebeléből kis kört alkottak Párisban, kezdték komolyan tanulmányozni Nippon mestereinek nagy alkotásait. E társaság kezdte barátaival megismertetni Japán műremekeit, szoborműveit, festményeit. Így keletkezett idővel a Bing és több más áruház, hol elsőrangú keletázsiai műtárgyak voltak kiállítva. Ez a kis mozgalom volt annak a nagy népszerűségnek kezdete, melyet ez irány európaszerte elért. A mai műzslés, az art-nouveau, a secessio-stylus, kétségkívül japán befolyás alatt képződött.

A japán izlés befolyását észlelhetjük ma a legjelentékenyebb iparművészek műtermeiben. A Morris, Liberty bútor- és szövetkereskedő házak, a híres koppenhágai porcellángyárak, a nancy-i Gallé üveg-huták, a párisi Lalique ötvösműhely készítményei, mind nyíltan magukon hordják a chrysanthemumok földjének jellegét. De mindenekfelett és első sorban az amerikai Tiffani-ház volt az, mely nemcsak Japán befolyásra, hanem egyszerűen Japán minták után készítette értékes ezüst és arany tárgyait, díszedényeit, festett üvegjeit.

Japán nemcsak európai ellenségeit, de az európai műzslést is meghódította. Hogy e hódítás előnyös volt-e reánk nézve, ez egy másik fontos kérdés. Első sorban azt szükséges világosan felismerni, mit is utánoztak Európában Kelet-Ázsia izléséből, mit fogtunk fel annak művészetéből? Mint e rövid előadás alatt is láthattuk, Japán *æstheticájának* értéke igazabb az egyszerűen feltűnő vagy bizarr felfogásnál. Sőt ellenkezőleg azt tapasztaljuk, hogy művészi életének összes kifejezéseiben legnagyobb erénye első sorban — még akkor is, ha a felfogás felületes vagy hiányzik művészi alkotásából szomszédjának, Khinának és főleg az indusoknak mély gondolata — a kifejezés tökélye és a forma finomultsága.

Mindaddig, míg ezen álláspontot foglaljuk el, és a japán művészet előnyeit világosan látjuk, attól sokat tanulhatunk; befolyása csak hasznos lehet. Ezt kevésbé mondhatnók, ha japán utánzatról lenne szó, midőn mindössze a kész mintát fogadnók el, vagy egyszerűen azt utánoznók, a mi feltűnő, a mi bizarr. E szélsőségek nem képezik Japán művészetének fő erényvonásait s éppen oly kevésbé

A japán művészet álláspontja.

járulhatnak a mienk emelésére. E külsőségek, melyek néha jók, más-kor rosszak, egyszerűen a divat szeszélyével kapnak lábra és enyésznek ismét el.

Örültem, hogy Japán művészetéről éppen az Iparművészeti Múzeumban volt alkalmam megemlékezhetni. A mit fontosnak tartottam, az mindenekelőtt a japán művészet történelmi fejlődése és belső értékének ismertetése vala. Megemlítettem főbb vonásaiban annak eredetét, az első éltető forrásokat, melyek Ázsia szívében bugyogtak. Szóltam vándorlásáról, melyet e művelődés Kelet-Ázsia végső határáig hátrahagyott, ismertettem nagy mestereit, Koreát, Khinát és Indiát és végre, mit legfontosabbnak tartottam, igyekeztem némi világot vetni Japán művészetének igazi erős oldalaira, melyek mindenekfelett belsők és lélektaniak. A *Nippon æsthetica*, mit talán legelőször kellett volna mondanom, a nemzeti *ethica* ikertestvére, kiegészítője.

Az *ethica* fogalmai hiányosak lévén, az *æsthetica* volt kénytelen segítségére jönni — természetfeletti morális tanok hiján az élet harmoniája volt hivatva szenvedélyeiket korlátozni.

Igy keletkezett a *Busido* vagy lovagiasság törvénye, mely mindenekelőtt társadalmi formáit szabályozza és amelyet a *samurai* katonai elem állított fel. És hasonló módon fejleszti a Zen felekezet az *ætheticát* *ethicai* magaslatra.

Japán művészetének főfeladata volt műtárgyak előállítása mellett az általános művelődést magasabb színvonalra emelni.

A Nippon művész vagy iparos a műtárgy alkotása mellett, mint a nép művelője, izlésének fejlesztője, felfogásának művelője még fontosabb szerepet játszik és innét magyarázható, hogy legjelesebb *ætheticusaik* az udvar tagjai, világi és egyházi előkelőségei.

Az æsthetica az ethicával karöltve létesítette Nippon *ideáljait*.

TARTALOM.

	Lap		Lap
Előszó.			
A Kelet művészete iránti érdeklődés	1	Jung-ho-Jung, a Cainákhája	27
Külső befolyások	2	Confucius csarnoka	27
Nippon felfogás	2	Remeteségek	28
Khina eszményei	3	V. Vizsgálati csarnokok, iskolák, árnyfal.	
Japán művelődés	4	Nyilvános vizsgálati csarnokok	30
Belső érték és szellem	5	Iskolák	31
Khina áttörése	6	Tsau-Ping védfal	31
Belső átalakulás	7	Ting-stylus	32
		Virágházak	32
		Udvarok	33
		Tsung-li-yamen, külügyminiszterium	33
KHINA.		VI. Czéhházak, úszó épületek, boltok.	
I. Khina művészetének eszméi.		Czéh-házak	35
Művészi felfogás	12	Úszó otthonok	35
Conservatív irányzat	12	Árúházak és boltok	36
Eredő eszmék	13	Pai-lok vagy diadalkapuk	37
II. Építészet.		Az építési mód	38
Ritka maradványok	15	VII. Hidak, országútak, csatornák.	
Az építészet alapgondolatai	16	Hidak	40
A Yamen tervrajza	17	Függő hidak	41
A diszítés alkalmazása	18	Országútak	42
Elhanyagolt részletek	19	Csatornázat	42
Nevezetesebb épületek	20	VIII. Sírok és emléktáblák.	
III. Egyházi épületek.		Ideiglenes sírok	44
A menny temploma	21	Uralkodók temetkezési helyei	44
A főoltár	22	Emlékkövek	46
A föld szentélye	23	IX. Belső berendezések.	
A pagodák	23	Szentélyek belseje	47
A nankingi porcellántorony	24	Kutak és medenczék	48
IV. Kolostorok, remeteségek.			
Kolostorok	26		

	Lap		Lap
Amida bálványai	48	A lakk minőségei	80
Bronz művek	49	A porcellánok	81
Mecsetek	50	Magas érték.....	82
X. A khinai ház.		A zöld család.....	83
Házbeosztás	52	King-tessini gyárok	84
A babona hatalma	53		
Gyakorlati intézmények.....	53		
Válaszfallak hiánya	54		
Világítás	54		
Butorzat	55		
Symmetria.....	56		
Császári paloták	56		
Előudvarok	57		
Díszkapuk	58		
Trónterem.....	59		
Az összhatás	60		
XI. Képzőművészetek.			
Keleti műfelfogás	61		
A plastica	62		
Sang és Sung, a két elem.....	63		
Áldozati edények.....	63		
Szörnyek és egyéb képzeleti termékek	64		
Budda-szobrok.....	65		
Állatok utánzatai	66		
Berakott művek	67		
Kőszobrok.....	68		
XII. A festészet.			
A festészet felfogása	69		
Olajfestmény ismeretlen	69		
Vallásos compositiók.....	70		
Színezés	71		
Tájképfestés	72		
Impressionisták	73		
Litseng mester	73		
Ming-korszak	74		
Eltérő iskolák	75		
XIII. Iparművészet.			
Európa kedvenczei	77		
Nefrit tárgyak	78		
Gemmák	78		
Zománczok	79		
Lakk-művek	79		

JAPÁN.

I. Japán művészetének elemei.

A művészet szelleme.....	89
A művészet kihatása az életre	90
A művészet fogalma.....	90
Első korszak, khinai befolyás	91
A műtárgyak rendeltetése.....	92
Az érték alanyi	93

II. Az otthon.

Nemzeti felfogás	94
A Zen-rend irányzata	95
Esothericus eszmék	95
Építészeti törekvések	96
Az épület viszonya a tájképhez	97
A ház kezdetlegessége	98
Keresett egyszerűség	99
A finomuláshoz a szemnek szokni kell.....	100
A művészet mintái	101
Japán befolyás a külföldön	101
Nippon divatba jő	102

III. Dilletantismus.

A műérzék elterjedése	104
Használati tárgyak	105
A művészet az élet kiegészítő része	105
A szobrászat vívmányai	106
Használati és díszművek	107
Igazság és közvetlenség	107
A festészet rendeltetése.....	108
Három fő irányzat	108
Egyházi festészet	109

IV. Virágcultus.

Művészi hatások élvezete	110
A törpe fák ápolása.....	111
A felesleges kiküszöbölése.....	112

	Lap
Ellentét Japán és Európa között	113
V. Az élet művészete.	
A nép művészi temperam- tuma	115
Művészetök elvont értéke	115
A formák finomulása	116
A művészet democratiája	117
A gyermek játékszerei	118
VI. Népiünnepek.	
Nép- és nemzeti ünnepélyek	120
A szín- és alakok változatos- sága	121
Ünnepélyes temetés	121
A eredő eszmék fontossága	122
A művészet igazi előnyei	123
Subjectiv érzések	124
A másodfokú egyszerűség	124
VII. Aesthetikai és æthikai ér- tékek.	
Elvont eszmények hiánya	126
A gyakorlatinak helyes felfo- gása	127
Az impressionismus tökélye	127
Nyugat számára készített vásári munka	128
A hanyatlás kezdete	129
VIII. Megzavart harmonia.	
Európa romboló befolyása	130
Shakespere Japán feldolgozása	131
Szavaltat és felolvasás	132
IX. Képző- és iparművészetek.	
A képzőművészetek	133
Az anyag megvilágítása	134
A művészetek conservatív jel- lege	135
Archaicus építészet	135
Az otthon szépészeti feladata	136
A japán Kleinmeister	136
A kard és a legyező	137
A keresett egyszerűség	138
A papiros sárkányok szerepe	139

II.

MŰTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS.

I. Őskor.

Mesék és mondák kora	143
Japán koreai hódítása	144
Confucius és Buddha tanai	144
Japán cultur-állammá alakul	145
A simeai vagy gunyhó-stylus	146
A hajdani stylus ujjáébredése	146
Se ajtó, se ablak, a mi értel- mezésünk szerint	147
Sírok és temetkezési helyek	148
Változatos plastica	148
A festészet sajátosságai	149
A cselekvés megörökítése	149
Ókori leletek	155
Cserép- és porcellán-égetés	151
A haniva és az uvahibé	151

III.

A YAMATO-MŰVÉSZET ÁTALAKULÁSA.

I. Buddha tanainak elterjedése
a VI. és VII. században.

Budda tanai honosítják meg a művészetet	155
VI. század. Váratlan átalakulás	156

Építészet.

Az építészet terén indus és khinai befolyás mérvadó	156
--	-----

Szobrászat.

Külföldről érkezett szobrok	157
-----------------------------	-----

Festészet.

Horyuji festményei	158
Koreai és khinai izlés	159

Iparművészet.

A cserép és porcellán kezdet- leges	160
--	-----

	Lap		Lap
II. A Ten-Tsi korszak. A VII. és VIII. századok.		Kioto, az új főváros, khinai szellemben épül	173
Horyuji múkincsei	161	Az udvar és nagy világ eseményei	174
<i>Szobrászat.</i>		A kolostorok és paloták izlése	175
A szobrászat idegen mesterei	161	Az egyetem négy facultása	175
<i>Festészet.</i>		<i>Zene.</i>	
Japán legrégebbi falfestménye	162	A zene mélabús jellege	176
<i>Iparművészet.</i>		<i>Építészet.</i>	
Az iparművészek czéhrendszere	162	A Garan és Kondo az építészet főalkotásai	177
III. A Tang vagy khinai befolyás a VIII. és IX. században.		A síkot elhagyva dombokon is építenek	178
Khina virágzása	164	<i>Szobrászat.</i>	
A mysticismus terjedése	165	A szobrászat idealisticus törekvése	179
<i>Építészet.</i>		<i>Festészet.</i>	
Narra építészeti maradványai	165	Az új nemzeti Yamato-festészet	179
Sioma kora	166	Kobo-daisi, kora nagy művésze	180
<i>Szobrászat.</i>		Az arcképfestészet haladása	181
Lakk és terracotta művek	167	Kavanari, a híres naturalista	181
A Dai-Butsu Japán legnagyobb szobra	168	A császári műkedvelők	182
<i>Festészet.</i>		Kioto ritka emlékei	183
Todaidjiban őrzött VIII. századbeli festészeti emlékek	169	<i>Iparművészetek.</i>	
A művészetek és mesterségek öröklése	169	A műipar tovafejlődése	183
<i>Iparművészetek.</i>		Japán lakk tárgyai Khinától felülmulják	184
Tiomu páratlan gyűjteménye	170	V. A művészetek aranykora.	
Szövézeti maradványok	171	A Fujivarák uralkodása.	
Koreai hangszerek	172	A Fujivara korszak virágzása	185
IV. Bölcsészeti irányzatok elterjedése a IX. században.		Az irodalom aranykora	186
Japán culturája a hindostáninak visszfénye	173	Mæcenások, pártfogók	186
		A Fujivara-kor Japán renaissance-a	187

Lap

Építészet.

A Ten-Day és Sin-Gon egyházak építése... ..	187
Udsi híres csarnoka... ..	188

Szobrászat.

A szobrászatot Dyosó tehetése uralja... ..	189
--	-----

Festészet.

A tájképfestészet sikerei	190
E kor öt festészeti iskolát ösmér	190
Kaku-yu az impresszionisták mestere	191
Az egyházi festők tevékenysége	192

Iparművészetek.

Az iparművészet felfogása, kidolgozása mesteri	192
A lakkművek tökéletes kivitele	193
A tört és virágos selyem szövése	194
A Kamakura-korszak reakciója	194

VI. A reakció időszaka.

A Zen-felekezet befolyása... ..	195
---------------------------------	-----

Építészet.

Az építészet terén Khinát utánozza... ..	196
--	-----

Szobrászat.

Kwai-kei és Un-kei erőteljes szoborművei	196
E századok megőrzött bálványai	197

Festészet.

A Tosa és Kasuga festészeti iskolák	198
--	-----

Iparművészet.

A fegyverkovácsok virágzása... ..	198
-----------------------------------	-----

Lap

VII. A belvillongások korát béke és elpuhulás követi.

Az æsthetica és æthica művelése... ..	201
Elfinomult szokások és modor	201
Őszirózsa és cseresznyevirág-cultus... ..	202
A műkedvelők művelődéstörténeti jelentősége	203
A középkor vége és az Asikágák szelleme	204

Építészet.

Az építészet izlése a Zen-kolostorokban fejlődik ki	205
A tea-ház szerepe	206

Szobrászat.

A faragott álarczok a plastica remekei	206
---	-----

Festészet.

A festmények között a tussrajzokat illeti az elsőség... ..	207
A Kánó-család nagy szerepe	208
A khinai és Shung-iskola... ..	209

Iparművészetek.

Fémöntés ; a kardvédek kovácsolása	209
A Goto-család vésnői	210
Bisucama cserépetetői	210
A makkie uralja a lakkgyártást	211

VIII. Az első európai befolyás a XVI. században.

Az első európai hajók érkezése	212
Idegen üldöztetés	213

Építészet.

Várépítészet	214
Egyházi épületek... ..	214
A ramma szerepe	215

	Lap		Lap
<i>Szobrászat.</i>		Kano-Tanju, a japán Rubens	232
A szobrászat hanyatlása	216	A színes fanyomások mesteri	
		kivitele	233
<i>Festészet.</i>		Az utolsó két nagy művész	234
Óriási festmények divatja	216	Hokusai szellemes rajzai	235
A nemzeti iskolák népszerűsége	217	A régi iskolák művei keresettek	236
		Az utolsó nagy festő halála	237
<i>Iparművészetek.</i>		<i>Iparművészetek.</i>	
Umetade és Goto czégek kovácsolt művei	218	A XIX. század iparművészete	
A különböző porcellánok divatja	218	és fegyverkovácsai	238
Ko-ami és Kvo-ami iparosok izlése	219	Mæda örgróf gyűjteménye	238
IX. A Toku-gavak kora, a Yamato-művészet utolsó fellobbanása.		Az új irányzatok és divatok	239
A kétszázéves béke időszaka	220	A porcellánok gyártása országszerte terjed	240
A Mikado és Shogun udvara	221	A sentsa-tea divatra kap	240
Tsune-Yosi korszaka	221	A kiomitsu-yaki, vagy kék és fehér porcellán	241
Az irodalom classicus khinai	222	Mokubei-Aoki művei	242
A régi Nippon utolsó évei	223	Arita híres kohói	243
		Karatsi-Yaki fénykora	243
<i>Építészet.</i>		Az ösmert satsuma porcellán	244
Eddo palotái, Nikkó sírjai	223	Gobu-Si apró dísz tárgy-alakjai	245
A sirok hangulata	224	Avatsi hasonló az anamihez	245
A Nidsu palota e kor építészeti remeke	225	A morikage-sikaé művek keresettek	246
		A minói gyári gyártmányok	247
<i>Szobrászat.</i>		Soma-yaki lovas mintái	247
A realisticus szobrászok	226	Visszatekintés a porcellán kedvtelésre	248
A páratlan netsukék	226	A lakkművesek utolsó virágzása	249
Az apró tárgyak komolysága	227	Eddói nagy mesterek	250
Kavatsi és Yamato-Mamori	228	Tokio és Kioto gyűjteményei	250
		A részlet és összhang tökélye	251
<i>Festészet.</i>		Korin művészi alkotásai	251
A festészet eclecticussá válik	229	Az igazság ereje és az érzés igazsága	252
Momojama befolyása	230	Az utolsó shogunnal a Yamato-művészet is sírba hull	252
Az európai befolyás szünteti meg a nemzeti irányt	230	Khina művészeti viszonyairól.	
Az utolsó Kánok	231	Ős eredet	554

	Lap		Lap
Kihatás Európára	255	Építészet	265
Kifejezési mód	256	Az otthon fogalma	266
Építészet	256	Eltérő stylusok	267
Császári palota	257	Tea-szertartás	268
Pailok	258	A régi szokás megőrzése	269
Képzőművészetek	258	Illatjátékok	270
Egyházi festészet	259	A festészet irányai	270
Iparművészet	260	A műpar népszerűsége	272
Dísz tárgyak	261	Korszakok osztályozása	273
A műérték	261	Budda tanainak terjedése	274
Japán művészetének befolyása		A Zen-rend befolyása	274
Európa jelen műizlésére.		Népszokások	275
E művészet eredete	264	Nyugat érdeklődése	276
Őskor	264	A japán művészet álláspontja	277

858/2. (4072)

HFM Könyvtár
20231113

HFM Könyvtár
20231113

Vay Péter

KELET
MŰVÉSZETE
ÉS
MŰIZLÉSE

181

